Digitized by Google

25. Sept.is 1578
12. Xbris 1525

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA ALESSANDRINA
E
b
8
ROMA

1 E b. 8

E b.8

D. THOMAE AQVINATIS
DOCT. ANGELICI
DE REGIMINE PRINCIPVM AD REGEM CYPRI,

Aureus Tractatus

Libris quatuor digeſtus.

Eiuſdem epiſtola ad Duciſſam Brabantiæ,
Et quædam alia.

Omnia nuperrimè correcta, & impreſſa.

ALESANDRINA

PARMAE, M D LXXVIII.
Ex Typographia Seth Vioti.

ILLVSTRISS.^mo^ ET REV.^mo^

D. INDICO AVALOS DE ARAGONIA, S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO,

FELIX PACIOTTVS S. P. D.

CVM OCTAVIVS *Farneſius, Parmæ, & Placentiæ* DVX *optimus, doctrinæ* D. THOMAE *Aquinatis ita ſtudioſus ſit, vt non ſolum id agat, vt ea quæ ſcitè, & eleganter Angelicus hic Doctor ſcripſit, ipſe addiſcat; verum etiam quæcunq; prudenter, & accuratè idem præcepit, re ipſa efficere, ac præſtare contendat: voluit vt ſuperioribus diebus ea, quæ ad Cypri Regem ſcri-*

bens, DE REGIMINE PRINCIPVM *docuit*, *ſecum ipſe ſtudioſè perlegerem*. *Cuius ſanè libelli lectione, mirum in modum delectatus eſt; non ſolùm quòd res ipſæ, quas continet, iucunda quadam varietate ornatæ ſunt; ſed etiam quia librum ipſum Principi maxime opportunum; & regendis populis apprimè vtilem eſſe cognouit; mihiq́; vt ſtatim illum ſub breuiori hac forma rurſus imprimendum curarem, mandauit; vt eo ſanè commodius cum ipſe, tum eius etiam conſiliarij, iudices, aduocati: & item alij quicunque ſub eius ditione ſunt, vti poſſent. Qua in re tamen commune etiam inſtitutum ſeruari ſibi placuit; voluitq́, vt tractatus hic denuo impreſſus, & quibuſdam etiam in locis cor-*

re-

rectus, ſub inſignis alicuius viri nomine emitteretur: nec difficile ſibi ſuit inuenire ſub quo is appareret; ſtatim enim tu; Ampliſſime CARDINALIS; *ei occurriſti, cui vni præ omnibus hoc conuenire iudicauit: non quia ſentiat huiuſmodi præceptorum cognitionem tibi neceſſariam eſſe; ſatis enim nota eſt omnibus & maxima doctrina tua, & ſingularis quædam quibuſcunque in rebus, ſed præcipuè in publicis negotijs tractandis prudentia: præſertim verò ipſe cognouit, quàm tu vehementer dogmata Thomiſtica amplecti conſueueris, & quàm ſtudiosè animum tuum huiuſmodi doctrina excolere ſemper quæſieris; ſed potius vt opus ipſum, quippe, quod de Principibus agit, tuo nomine exornatum prodeat, qui*

ſimul, & natura es Princeps, & doctrinæ D. Thomæ ſectator perpetuus. Quibus etiam accedit, quòd propinquitatis vinculo cum hoc ſapientiſſimo ſcriptore es coniunctus; tu enim verè ex præclariſſima D. Thomæ ſtirpe per longam maiorum tuorum ſeriem, quaſi nobiliſſimum germen, exurgis. His igitur adductus iuſſit, vt ſub tuo nomine librum ipſum publicandum curarem: quod quidem, vt vides, facio; & ea, qua debeo reuerentia, facio. Quantum autem ad libelli huius editionem attinet, illud ſolum dicam, me impreſſionis correctoribus multorum codicum diuerſis temporibus, & locis impreſſorum copiam feciſſe, vt eorum collatione idem hic libellus, qui multis erroribus ſcatebat, quippe qui cum plurimos

la-

lateret, non ſatis in legentium manibus verſaretur, multò, quàm antea correctior, & emendatior, quantum per me fieri poßet, in publicum exiret. Qua in re opera etiam doctiſſimorum virorum, & mihi amiciſſimorum, eruditiſſimi nempe Lectoris F. Andreæ ordinis Prædicatorij, & ſanctæ Inquiſitionis Vicarij; Camilli Platonij, artium, & ſacræ Theologiæ Doctoris eximij; & Hieronymi Alexandrini viri omni liberali doctrina politiſſimi, frequenter vſus ſum. Cum enim plerunque de quibuſdam locis impreſſionis correctores dubitarent, quòd in eis vel lectionis varietas, vel praua verborum diſpoſitio deprehenderetur, communi omnes ſtudio, & diligentia conabamur, vt, veritate lectionis reſtituta, legitimus,

&

& germanus authoris ſenſus in primis eluceret: quæ à nobis tamen ita procurata ſunt, vt nihil vnquam noui verbis Diui Thomæ addere voluerimus; ſed vt pura, ac ſyncera authoris locutio ſeruaretur, ſtudioſè admodum curauerimus. De his verò hactenus. Tantum ſupereſt; ampliſſime Cardinalis; vt ſcias me ſumma cum animi mei voluptate, non ſolum libellum hunc; quod vnum mihi Dux ipſe iuſſerat, tibi offerre; ſed etiam pro mea, qua Diuum Thomam, amplitudinem tuam, & Ducem ſemper colui, obſeruantia, me totum tibi tradere; & ad omnia tua obſequia quocunque tempore paratiſſimum fore. Quæ quidem libenter te accepiſſe, nec ingratam hanc animi mei ſignificationem tibi extitiſ-

ſe

ſe oſtenderis, ſi mea quandoq; tuis in rebus opera vti volueris: quod vt facias, te etiam, atque etiam rogo. Vale. Tuisq; omnibus egregijs conatibus DEVS O. M. *ſemper faueat. Dat. Parmæ. vj. Id. Decemb. M D LXXVII.*

Sacroſanctum
ECCLESIAE CATHOLICAE,
quæ errare non poteſt,
ſuper hoc authore
Teſtimonium.

Oratio.

DEus, qui Eccleſiam tuam beati Thomæ confeſſoris tui mira eruditione clarificas, & ſancta operatione fœcundas: da nobis quæſumus, & quæ docuit intellecta conſpicere, & quæ egit imitatione complere. Per dominum noſtrum.

DVO PRINCIPES OPTIMI,
fell. recc.

Ad viuentium exemplum;
Qui doctrinæ huius Angelici
Doctoris,
maximę addicti fuere.

PIVS V. PONT. MAX.

Ex viuæ vocis
oraculo.

FEDERICVS FELTRIVS
DVX VRBINI.

Ex vita eius,

Per Federicum Paltronum
peritiſſimum à ſecretis ipſius
virum, diligenter conſcripta.

QVÆDAM AD D. THOMÆ *vitam, & mores attinentia.*

THOMAS Landulpho comite Aquinate, & Theodora Neapolitana, nobilibus parentibus natus, Aquino à Corrado Imperatore vaſtato, quintum annum agens, monachiſ ſancti Benedicti Caſſinatibus, cuſtodiendus traditur. Inde Neapolim ſtudiorum cauſa miſſus, iam adoleſcens fratrum prædicatorum ordinem ſuſcepit. Sed matre ac fratribus id indignè ferentibus, Lutetiam Pariſiorum mittitur: quem fratres in itinere per vim raptum, in arcem caſtri ſancti Ioannis perducunt: vbi variè exagitatus, vt ſanctum propoſitum mutaret, mulierem etiam, quę

ad labefactandam eius conſtâtiam introducta fuerat, titione fugauit. Mox beatus iuuenis flexis genibus ante ſignum crucis orans, ibique ſomno correptus per quietem ſentire viſus eſt, ſibi ab angelis conſtringi lumbos, quo ex tempore omni poſteà libidinis ſenſu caruit, ſororibusque, vt eum à pio conſilio remouerent, in caſtrum venerant, perſuaſit, vt contemptis curis ſecularibus, ad exercitationes cœleſtis vitæ ſe conferrent.

Emiſſus è caſtro per feneſtram, Neapolim reducitur, vnde Romã, poſteà Pariſium, à fratre Ioanne Theutonico, ordinis prædicatorũ Generali Magiſtro, ductus, Alberto Magno doctore, philoſophiæ, ac theologiæ operam dedit. viginti quinque annos natus Magiſter eſt appellatus, publiceq; philoſophos, ac theologos ſumma cum laude eſt interpretatus. Nunquam ſe lectioni, aut ſcriptioni dedit, niſi

poſt

poſt orationem. In difficultatibus locorum ſacræ ſcripturæ ad orationem ieiunium adhibebat. Quin etiam ſodali ſuo fratri Reginaldo dicere ſolebat: quidquid ſciret, nõ tam ſtudio, aut labore ſuo peperiſſe, quàm diuinitus traditum accepiſſe. Neapoli cum ad imaginem crucifixi vehementius oraret, hanc vocem audiuit: Bene ſcripſiſti de me Thoma: quam ergo mercedem accipies? Cui ille: Non aliam domine, niſi te ipſum.

Nullum fuit ſcriptorum genus, in quibus non eſſet diligentiſſimè verſatus. Collationes patrum aſſiduè peruolutabat: nec tamen à prędicatione diuini verbi deſiſtebat: quod cum faceret per octauam Paſchæ in baſilica ſancti Petri, mulierem, quæ eius fimbriam tetigerat, à fluxu ſanguinis liberauit. Scripta eius & multitudine, & varietate, & facilitate explicandi res difficiles, adeò excellunt, vt ob eam cau-

ſam etiam nomen Doctoris Angelici iure ſit adeptus. Ab Vrbano quarto Romam vocatus, adduci non potuit, vt honores acciperet, archiepiſcopatum Neapolitanum etiam deferente Clemente quarto Pontifice recuſauit. Miſſus à Gregorio decimo ad Concilium Lugdunenſe, in monaſterio Foſſæ Nouæ in morbum incidit, vbi ægrotus cantica canticorum explanauit. Ibidem obijt quinquagenarius anno ſalutis milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quarto, nonis Martij. Miraculis & viuus & mortuus floruit. A Ioanne xxij. in ſanctorum numerum relatus eſt, anno milleſimo treceteſimo vigeſimo tertio, cuius corpus poſtea, Vrbano v. ſummo Pontifice, Toloſam translatum eſt.

INDEX EORVM CAP. Quæ in vnoquoq; Libro continentur.

CAPITA LIB. I.

QVod neceſſe eſt homini, vt ab aliquo gubernetur, cum oporteat ipſum in multitudine viuere; vbi diſtinguitur multiplex dominium, ſiue regimen. Cap. 1. folio 1.
Quòd multitudo melius regitur per vnum, quàm per plures; multisq; rationibus probatur: & hic eſt Rex, vel Imperator. Cap. 2. 6
Quòd ſicut dominium vnius optimum eſt, quando eſt iuſtum; ita oppoſitum eius eſt peſsimum: & multis probatur rationibus, & argumentis. Cap. 3. 8
Quòd variatum eſt iſtud dominium apud Romanos: & quòd interdum apud eos magis eſt aucta reſpub.

ex dominio plurium. Cap. 4. 12
Quòd in dominio plurium magis ſæpe cõtingit dominium tyrãnicum quàm ex dominio vnius; & ideò regimẽ vnius melius eſt. Cap. 5. 14
Concluſio, quòd regimen vnius ſimpliciter ſit optimum. Oſtendit qualiter multitudo ſe debeat habere circa ipſum; quia auferenda eſt ei occaſio ne tyrannizet; & quòd etiam in hoc eſt tolerandus propter maius malum vitandum. Cap. 6. 16
Quærit quid præcipuè mouere debet Regem ad bene regendum; vtrum honor, vel gloria: & ponit opiniones circa hoc; & quid ſit tenendũ. Cap. 7. 20
Qualis eſt verus finis Regis, qui mouere ipſum debet ad bene regendum. Cap. 8 24
Quòd præmium regum, & principum tenet ſupremum gradum in beatitudine cœleſti: & mltis rationibus hoc oſtenditur, & exemplis. Cap. 9. 28
Quòd Rex, ſiue Princeps ſtudere debet

bet bonum regimen ; propter bonum ſuijpſius ; & vtile; quod inde ſequitur: Cuius contrarium ſequitur regimē tyrannicum. C. 10. 31
Quòd bona etiam mundialia, vt ſunt diuitiæ, poteſtas, honor , & fama, magis proueniunt regibus, quàm tyrannis: & de malis , quæ incurrunt tyranni etiam in hac vita. Cap. 11. 37
Procedit ad oſtendendum regis officium: vbi ſecundum viam naturæ oſtendit regem eſſe in regno, ſicut anima in corpore; & ſicut Deus in mundo. Cap. 12. 39
Aſſumit ex hac ſimilitudine modum regiminis ; vt ſicut Deus vnamquanque rem diſtinguit quodam ordine & propria operatione, & loco; ita rex ſubditos ſuos ĩ regno: & eodem modo de anima. Cap. 13. 40
Quis modus gubernandi competat regi; quia ſecundum modum gubernationis diuinæ : Qui quidem modus gubernandi a gubernatione nauis ſumpſit initium . Vbi & comparatio ponitur ſacerdotalis do-

dominij,& regalis. Cap. 14. 45
Quòd ſicut ad vltimum finem conſequendum requiritur, vt Rex ſubditos ſuos ad viuendum ſecundum virtutem diſponat; ita ad fines medios. Et ponuntur hic: quæ ſunt illa, quæ ordinant ad bene viuendum: & quæ impediunt: & quæ remedium rex apponere debet circa impedimenta dicta. Cap. 15. 47

Finis cap. lib. j.

CAPITA
LIB. II.

QValiter ad Regem pertinet inſtituere ciuitatem, vel caſtra ad gloriam conſequendam; & quòd eligere debet ad hoc loca temperata: & poſtea ſubiungit, quæ commoda ex hoc regna cõſequantur; & quæ incommoda de contrario. Cap. 1. folio 51

Qualiter eligere debeant Reges, & Principes regiones ad ciuitates, vel caſtra inſtituenda, in quibus aer ſit ſaluberrimus: & oſtendit, in quo talis aer cognoſcitur; & quibus ſignis. Cap. 2. 53

Qualiter neceſſe eſt talem ciuitatem conſtruendam à Rege habere copiam rerum victualium; quia ſine eis ciuitas eſſe perfecta non poteſt: & diſtinguit duplicem modum iſtius copiæ; primum tamen ma-

gis commendat. Cap.3. 56
Qualiter regio, quam Rex eligit ad ciuitates, & caſtra inſtituenda, debet habere amœnitates; à quibus ciues ſunt arcendi, vt moderatè eis vtãtur; quia ſæpius ſunt cauſa diſſolutionis: Vnde regimen, & quodcunq; dominium diſsipatur, & annihilatur. Cap. 4. 58
Qualiter neceſſarium eſt Regi, & cuicunque domino abundare diuitijs temporalibus, quæ naturales vocãtur; & ponitur cauſa quare. Cap. 5. 61
Qualiter expedit regi, & cuicunque Principi habere alias diuitias naturales; vt ſunt armenta, & greges; ſine quibus domini bene regere terram non poſſunt. C. 6. 63
Quòd oportet Regem abundare diuitijs artificialibus, vt eſt aurum, & argentum; & numiſma ex eis conflatum. Cap. 7. 66
Qualiter ad regimen regni, & cuiuſcunq; dominij neceſſarij ſunt miniſtri: vbi incidenter diſtinguit de duplici dominio politico, & deſpotico,

tico, oſtendens multis rationibus, quòd politicum oportet eſſe ſuaue. Cap. 8. 70
De principatu deſpotico: quis eſt, & qualiter ad regalem reducitur. Vbi incidenter comparat politicum ad deſpoticum ſecundum diuerſas regiones, & tempora. Cap. 9. 73
Habita diſtinctione dominij hic diſtinguitur de miniſtris ſecundum differentiam dominorum: & quædam genera miniſtrorum oſtendit omnibus dominis communia. Poſtea probat ſeruitutem in quibuſdam eſſe naturalem. Ca. 10. 76
Quòd neceſſarium eſt Regi, & cuilibet domino in ſua iuriſdictione, munitiones habere fortiſsimas: & adducuntur rationes, quare ibi multæ ponantur. Cap. 11. 80
Quòd ad bonum regimen regni, ſiue cuiuſcunque dominij ſpectat ſtratas; ſiue quaſcunque vias in regione, vel prouincia habere ſecuras, & liberas. Cap. 12. 82
Quòd in quolibet regno, & quocunque dominio neceſſarium eſt numiſ-

miſma proprium: & quot bona ex hoc ſequantur: & quæ incommoda ſi non habeatur. Cap. 13. 84
Quòd ad bonum regimen regni, & cuiuſcunque politiæ pondera, & menſuræ ſunt neceſſariæ: exemplis, & rationibus perſuadetur. Cap. 14. 88
Quòd oportet regem, & quemlibet dominum ad conſeruationem ſui ſtatus adhibere ſolicitudinem, vt de ærario publico prouideatur pauperibus; & hoc exemplis, & rationibus probat. Cap. 15. 90
Quòd oportet regem, & quemcunq; dominantem ad cultum diuinum intendere: & quis fructus ex hoc ſequatur. Cap. 16. 93

Finis Cap. lib. ij.

CAPITA
LIB. III.

QVod omne dominium eſt à Deo, conſiderata natura entis. Cap. 1. 98
Quòd omne dominium ſit à Deo ex conſideratione motus cuiuslibet naturæ creatæ. Cap. 2. 100
Quòd omne dominium ſit à Deo per conſiderationem finis. Cap. 3. 103
Qualiter dominium Romanorum fuit à Deo prouiſũ propter zelum patriæ. Cap. 4. 106
Qualiter Romani meruerunt dominium propter leges ſanctiſsimas, quas tradiderunt. Cap. 5. 110
Quomodo conceſſum eſt eis dominium à Deo propter ipſorum ciuilem beneuolentiam. Cap. 6. 113
Qualiter Deus permittit aliquod dominiũ ad punitionem malorum, & quòd tale dominium eſt quaſi inſtru-

inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ contra peccatores. Cap. 7. 116
Quòd interdum tale dominium cedit in malum dominātium; quia propter ipſorum ingratitudinem in ſuperbiam elati grauiter deprimuntur. Cap. 8. 120
Quòd homo naturaliter dominatur animalibus ſilueſtribus, & alijs rebus irrationalibus, & quomodo: quod probatur multis rationibus. Cap. 9. 124
Hic declarat ſanctus Doctor de dominio hominis ſecundum gradum; & dignitatem; & primò de dominio Papæ: qualiter præfertur omni dominio. Cap. 10. 127
De domiuio regali, in quo conſiſtit, & in quo differt à politico: & quomodo diſtinguitur diuerſimode, ſecundū diuerſas rōnes. C. 11. 132
Hic ſanctus Doctor declarat de dominio imperiali; & vnde iſtud nomen habuit originem: & de quibuſdam alijs nominibus: vbi incidenter diſtinguuntur Monarchię. Cap. 12. 138
De

De Monarchia Chriſti, quomodo in tribus excellit: & de Octauio Auguſto, quomodo geſsit vices Chriſti. Cap. 13. 140
De Monarchia Chriſti: quo tempore incepit; & quomodo latuit, & quare: & duplex aſsignatur cauſa ſuæ occultationis: & primo ponitur vna. Cap. 14. 143
Secunda cauſa aſsignatur quare dominus aſſumpſit vitam abiectam, & occultã; licet eſſet verus mundi dominus: & exponuntur verba Eſaię prophetæ de ipſo. Ca. 15. 146
Oſtendit, quòd iſto modo aucta fuit Reſpub. per exempla antiquorum Romanorum; & poſtea ſubdit de Conſtantino. Cap. 16. 149
Qualiter imperatores Conſtantinopolitani ſequentes à Conſtantino fuerint obedientes, & reuerentes eccleſiæ Romanæ: & hoc oſtendit per quatuor concilia, quibus dicti principes ſe ſubiecerũt. Ca. 17. 152
De duobus ſequẽtibus Concilijs poſt alia quatuor celebratis tẽpore Iuſtiniani, & Conſtantini iunioris: &

quæ fuit ratio, quare imperium translatum fuit à Græcis ad Germanos. Cap. 18. 155
Qualiter diuerſificatus eſt modus imperij à Carolo magno vſque ad Othonem tertium: & vnde plenitudo poteſtatis ſummo Pontifici conuenit. Cap. 19. 157
Comparatio regalis dominij inter imperiale, & politicum: & qualiter conuenit cũ vtriſque. Cap. 20. 160
De dominio principum qui ſubſunt Imperatoribus, & Regibus; & de diuerſis nominibus eorum, quid importent. Cap. 21. 163
De quibuſdam nominibus dignitatum ſingularibus quibuſdam in regionibus; & quale ſit omnium iſtorum regimen. Cap. 22. 167

Finis Cap. tertij Lib.

CAPITA
LIB. IIII.

DE differentia inter principatum regalẽ, & principatũ politicum; quẽ diuidit. Cap. 1. 171
Hic oſtendit neceſsitatem cõſtituendi ciuitatem propter communitatem neceſſariam humanæ vitæ: circa quam præcipue conſiſtit principatus politicus. Cap. 2. 175
Hic declarat hoc idem ex parte animæ ſiue ex parte intellectus; ſiue voluntatis; ſcilicet conſtitutionem ciuitatis eſſe neceſſariã. Cap. 3. 178
De communitate ciuitatis: in quo conſiſtat; vbi Ariſt. refert opinionem Socratis, & Platonis, quam hic author declarat. Cap. 4. 182
De opinione Socratis, & Platonis circa mulieres: quomodo ſunt exponendæ rebus bellicis. Ca. 5. 186

Aſſu-

Aſſumit alteram partem, quòd nō eſt conueniens mulieres exponi debe re bellicis rebus, & reſpondet ad argumenta in contrarium facta. Cap. 6. 189

Refert aliam opinionem dictorum Philoſophorum quantum ad principatum, quem volebant eſſe perpetuum: circa quem diſputat ad vtranque partem. Cap. 7. 192

Hic declarat melius eſſe in politia non perpetuare rectores; & reſpondet ad partem oppoſitam; vbi etiā dicit nullū habere in Lombardia dominium, niſi per viam tyrannicam. Duce Venetiarum excepto. Cap. 8. 195

Hic diſputat de communitate bonorum quantū ad poſſeſsiones; quā quidam Philoſophus nomine Phaleas dicit adæquari debere in omnibus: & quòd eſt falſum, quod Lycurgus philoſophus ſenſit. Cap. 9 198

Agitur rurſus de Politia Platonis, & Socratis quantum ad genera hominum, qui requiruntur in ea,

quæ

quæ ſunt quinque. Vbi multum diſputatur de numero bellatorũ. Cap. 10. 200
Hic delarat de politia Hippodami philoſophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum quia ponit ſolum tria: & quantũ ad numerũ populi. Cap. 11. 204
Refert etiam opinionem eiuſdem, quantum ad poſſeſsiones, quas in tres partes diuidit: & in quo ſalua tur ſua poſitio. Cap. 12. 207
Ponit opinionem eiuſdem circa iudices, & aſſeſſores politiæ: vbi diuiſionem facit multiplicem, & notabilem circa ea, quæ ſunt agenda per iudices. Cap. 13. 209
De politia Lacędæmoniorum: quam reprehendit circa regimen ſeruorum, & mulierum, & circa bellatores. Cap. 14. 212
Reprehendit etiam dictam politiam, quantum ad leges filiorũ, & iudicum: mouens quæſtionem: vtrum pauperes ſint eligẽdi ad regimen politicum. Cap. 15. 215
Redit adhuc ſuper politiam Lacedæ-

dæmoniorum, quantum ad ipſorum Regem, reprobans modũ, quem tenebant circa ipſum: oſtendens inconuenientia, quę ſequēbantur ex hoc. Cap. 16. 218

Ex eadem cauſa ponit quædam in dicta politia Lacedæmoniæ reprehenſibilia, quę erant materia diſſenſionis in populo. Cap. 17. 220

Hic declarat de politia Cretenſi, & differentia eius ad Lacedęmonicam: de auctoribus dictæ politiæ, & de legibus Lycurgi. cap. 18. 222

Hic declarat de politia Calcedoniorum qualiter famoſa fuerit: & in quo conueniebant Lacedæmonij, & Cretenſes cum ipſis; & in quo differebant. cap. 19. 225

Quomodo Ariſt. in politia Calcedonienſium tradit documentum de electione Principis: vtrum diues, an pauper ſit eligendus: & qualiter pauper virtuoſus ſuſtentari debeat: & vtrum vni Principi competant plura dominia. Ca. 20. 229

De politia Pithagoræ, quam didicit à prædictis philoſophis Minoē, & Li-

Lycurgo: quomodo totus ſuus conatus ad hoc fuit, aſſuefacere ſcilicet hoĩes ad virtutem. ca. 21. 231
De documentis Pythagoricis ſub figuris, & ænigmatibus traditis: & de duobus Pythagoricis fideliſsimis amicis. cap. 22. 233
In quo conſiſtat perfecta politia, ex quo accipitur felicitas politica, ſcilicet quando partes politiæ ſunt bene diſpoſitæ, & ſibi adinuicem correſpondent. Cap. 23. 235
Diuidit politiam tripliciter, & vnamquanq; partem proſequitur: & primo, qualiter in partes diſtinguitur integrales ſecundum opinionem Socratis, & Platonis. Cap. 24. 238
Hic oſtendit ſufficientiam partium integralium politiæ, quas Hippodamus tradidit, & Romulus. Cap. 25. 240
Agit ulterius de alijs partibus politię reſpectu regiminis: vbi verba exponuntur diuerſorum officialium Cap: 26. 243
De partibus politiæ quãtum ad bellatores: quos diſtinguit ſecundum tri-

triplicẽ cõſiderationẽ. cap. 27. 147
Hic declarat de nominibus ducum; & de numero cohortum, & quid ſignificat vnumquodque. Cap. 28. fol. 149

Finis Cap. Lib. iiij.

DIVI THOMAE

Aquinatis

LIBRI QVATVOR,

DE REGIMINE

PRINCIPVM

AD CYPRI REGEM.

ARGVMENTVM.

¶ COGITANTI mihi quid offerrem Regię celſitudini dignũ, meęq; profeſſioni congruum, & officio: id occurrit potiſſime offerendum; vt Regi librum de regno conſcriberẽ; in quo & regni originem, & ea, quę ad Regis officium pertinent, ſecundum ſcripturæ diuinæ auctoritatẽ; Philoſophorum dogma; & exempla laudatorum Principum diligenter depromerem, iuxta ingenij proprij facultatem: principium, progreſſum, & conſummationem operis ex illius expectans auxilio, qui eſt Rex regum; & Dominus dominantium: per quem reges regnant:

Deus magnus, Dominus, & rex magnus ſuper omnes deos.

¶ Quod neceſſe eſt homini, vt ab aliquo gubernetur, cum oporteat ipſum in multitudine viuere; vbi diſtinguitur multiplex dominium, ſiue regimen.

CAPVT PRIMVM.

PRINCIPIVM autem intentionis noſtræ hinc ſumere oportet, vt quid nomine Regis intelligẽdum ſit, exponatur. In omnibus autem, quæ ad finem aliquem ordinantur; in quibus contingit ſic, & aliter procedere; opus eſt aliquo dirigente, per quod directe debitum perueniatur ad finem. Non enim nauis, quam ſecundum diuerſorum ventorum impulſum in diuerſa moueri contingit, ad deſtinatum finẽ perueniret; niſi per gubernatoris induſtriam dirigeretur ad portum. Ho-

Hominis autem eſt aliquis finis, ad quem tota vita eius, & actio ordinatur; cum ſit agens per intellectū, cuius eſt manifeſte propter finem operari. Contingit autem diuerſimode homines ad finem intentum procedere. Quod ipſa diuerſitas humanorum ſtudiorum, & actionum declarat. Indiget igitur homo aliquo dirigente ad finem. Eſt autem vnicuique hominum naturaliter inſitum rationis lumen, quo in ſuis actibus dirigatur ad finem. Et ſi quidem homini conueniret ſingulariter viuere, ſicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem; ſed ipſe ſibi vnuſquiſque eſſet rex ſub Deo ſummo rege: inquantum per lumen rationis diuinitus datū ſibi in ſuis actibus ſeipſum dirigeret. Naturale autem eſt homini, vt ſit animal ſociale, & politicū, in multitudine viuens: magis etiam quā omnia alia animalia. Quod quidem naturalis neceſsitas decla-

tat. Alijs.n.animalibus natura pręparauit cibum: teguméta pilorum: defenſionem: vt dentes; cornua; vngues: vel ſaltem velocitatem ad fugam. Homo autem inſtitutus eſt, nullo horum ſibi a natnra pręparato: ſed loco omnium data eſt ci ratio; per quam ſibi hæc omnia officio manuum poſſet præparare: ad quæ omnia præparanda vnus homo non ſufficit. Nam vnus homo per ſe ſufficienter vitam tranſigere non poſſet. Eſt igitur homini naturale quòd in ſocietate multorum viuat. Amplius: alijs animalibus inſita eſt naturalis induſtria ad omnia ea, quæ ſunt eis vtilia, vel nociua: ſicut ouis naturaliter extimat lupum inimicum. Quædam etiam animalia ex naturali induſtria cognoſcũt aliquas herbas medicinales; & alia ad eorum vitam neceſſaria. Homo autem horum, quæ ſunt ſuæ vitæ neceſſaria, naturalẽ cognitionem habet ſolum in communi: quaſi eo

per rationem valente ex vniuerſalibus principijs, ad cognitionem ſingulorum, quę neceſſaria ſunt humanæ vitæ, peruenire. Non eſt autem poſſibile quod vnus homo ad omnia huiuſmodi per ſuam rationem pertingat. Eſt igitur neceſſarium homini quod in multitudine viuat, vt vnus ab alio adiuuetur: & diuerſi diuerſis inueniẽdis per rationem occupẽtur: puta vnus in medicina: alius in hoc, alius in alio. Hoc etiã euidentiſſime declaratur per hoc, quod eſt proprium hominis, locutione vti, per quã vnus homo alijs ſuum conceptum totaliter poteſt exprimere. Alia quidem animalia exprimunt mutuò paſſiones ſuas in communi: vt canis in latratu iram: & alia animalia paſſiones ſuas diuerſis modis. Magis igitur homo eſt cõmunicatiuus alteri, quàm quodcunque aliud animal, quod gregale videtur: vt grus, formica, & apis. Hoc ergo conſiderans Salomon in

eccleſiaſte ait: Melius eſt eſſe duos, quàm vnum. Habent enim emolumentum mutuę ſocietatis. Si ergo naturale eſt homini, quòd in ſocietate multorum viuat, neceſſe eſt in hominibus eſſe, per quòd multitudo regatur: Multis enim exiſtentibus hominibus, & vnoquoque id, quod eſt ſibi congruum, prouidente, multitudo in diuerſa diſpergeretur, niſi etiã eſſet aliquis de eo, q͛d ad bonum multitudinis pertinet, curam habẽs: ſicut & corpus hominis, & cuiuslibet animalis deflueret, niſi eſſet aliqua vis regitiua cõmunis in corpore, quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod conſiderans Salomon dicit: Vbi nõ eſt gubernator, diſſipabitur populus. Hoc autem rationabiliter accidit: Non enim idẽ eſt, quod proprium, & quod commune. Secundum propria quidem, differunt: ſecundum autem commune, vniuntur: diuerſorum autem diuerſę

uerſę ſunt cauſæ. Oportet igitur prę ter id, quod mouet ad proprium bonũ vniuſcuiuſque, eſſe aliquid quod moueat ad bonum cõmune multorum. Propter quod & in omnibus, quæ in vnum ordinantur, aliquid inuenitur alteri⁹ regitiuum: In vniuerſitate.n.corporum, per primum corpus, ſcilicet cæleſte, alia corpora ordine quodam diuinę prouidentię reguntur; omniaque corpora per creaturam rationalẽ. In vno etiam homine anima regit corpus; atque inter animæ partes iraſcibilis, & concupiſcibilis ratione reguntur. Itemque inter membra corporis, vnum eſt principale, quod omnia mouet, aut cor, aut caput. Oportet igitur eſſe in omni multitudine aliquod regitiuum. Contingit autem in quibuſdam, quę ordinantur ad finem, & recte, & non recte procedere. Quare & in regimine multitudinis & rectum, & non rectum inuenitur. Recte autem dirigitur vnum-

quodque, quando ad finem conuenientem deducitur: non recte autem, quando ad finem non conuenientem. Alius autem eſt finis conueniens multitudini liberorum, & ſeruorum. Nam liber eſt, qui ſui cauſa eſt: ſeruus autem eſt, qui id quod eſt, alterius eſt. Si igitur liberorum multitudo a regente ad bonum commune multitudinis ordinetur, erit regimen rectum, & iuſtum: quale conuenit liberis. Si vero non ad bonum commune multitudinis, ſed ad bonum priuatum regentis regimen ordinetur, erit regimen iniuſtum, atque peruerſum. Vnde & dominus talibus rectoribus comminatur per Ezechielẽ dicens: Vęh paſtoribus, qui paſcebant ſemetipſos, quaſi ſua propria commoda quęrentes. Nonne greges a paſtoribus paſcuntur? Bonum ſiquidem gregis paſtores quęrere debent: & rectores quilibet bonum multitudinis ſibi ſubiectæ. Si igitur regimen iniu-

iniuſtum per vnum tantùm fiat, qui ſua commoda ex regimine quęrat, non autem bonum multitudinis ſibi ſubiectę, talis rector, tyrannus vocatur, nomine a fortitudine deriuato: quia ſcilicet per potētiam opprimit; non per iuſtitiam regit. Vnde & apud antiquos potentes quique tyranni vocabantur. Si vero iniuſtum regimen non per vnum fiat, ſed per plures; ſi quidem per paucos; Oligarchia vocatur, ideſt, principatus paucorum: quando ſcilicet pauci propter diuitias opprimunt plebem, ſola pluralitate à tyranno differentes. Si vero iniquum regimen exerceatur per multos, Democratia nuncupatur, ideſt, potentatus populi: quando ſcilicet populus plebeorum per potentiam multitudinis opprimit diuites. Sic enim & populus totus erit quaſi vnus tyrannus. Similiter autem & iuſtum regimen diſtingui oportet: Si enim adminiſtretur per aliquam multitu

dinem, communi nomine Politia vocatur: vtpote cum multitudo bellatorum in ciuitate, vel prouincia dominatur. Si vero adminiſtretur per paucos; virtuoſos autem; huiuſmodi regimen Ariſtocratia vocatur, ideſt, potentatus optimorum, qui propterea optimates dicũtur. Si uero iuſtum regimẽ ad vnum tantum pertineat, ille proprie Rex vocatur. Vnde dominus per Ezech. dicit: Seruus meꝰ Dauid, Rex ſuper omnes erit, & paſtor vnus erit omnium eorum. Ex quo manifeſte oſtenditur, quòd de ratione regis eſt, quòd ſit vnꝰ, qui præſit; & quòd ſit paſtor, commune multitudinis bonum, & non ſuum commodum quęrens. Cum autem homini competat in multitudine viuere, quia ſibi non ſufficit ad neceſſaria vitæ, ſi ſolitarius maneat; oportet quòd tãto ſit perfectior multitudinis ſocietas, quanto magis per ſe ſufficiens erit ad neceſſaria vitæ. Habetur ſi-

qui-

quidem aliqua vitæ ſufficientia in vna familia domus vnius, quantum ſcilicet ad naturales actus nutritionis, & prolis generãdæ, & aliorum huiuſmodi: in vno autẽ vico quantũm ad ea, quæ ad vnum artificium pertinent; in ciuitate vero, quæ eſt perfecta communitas, quantum ad omnia neceſſaria vitæ: ſed adhuc magis in prouincia vna; propter neceſſitatem compugnationis, & mutui auxilij contra hoſtes. Vnde qui perfectam communitatem regit, ideſt, ciuitatem, vel ꝓuinciam, antonomaſice Rex vocatur: Qui autem domum regit, non Rex, ſed Pater familias dicitur. Habet tamen aliquam ſimilitudinem regis, propter quam aliquando Reges populorum patres vocantur. Ex dictis igitur patet, ꝙ Rex eſt, qui vni⁹ multitudinem ciuitatis, vel ꝓuinciç, & propter bonum cõmune, regit. Vnde Salomon in eccleſiaſte dicit: Vniuerſę terrę Rex imperat ſeruienti.

¶ Quòd multitudo melius regitur per vnum, quàm per plures; multisq; rationibus probatur: & hic eſt Rex, vel Imperator.

CAPVT SECVNDVM.

HIs autem prĕmiſſis requirere oportet, quid ꝓuinciæ, vel ciuitati magis expedit: vtrum a pluribus regi vel vno. Hoc autem conſiderari poteſt ex ipſo fine regiminis. Ad hoc enim cuiuslibet regentis ferri debet intẽtio: vt eius, quod regendum ſuſcepit, ſalutem procuret. Gubernatoris enim eſt nauem contra maris pericula ſeruãdo illeſam perducere ad portum ſalutis. Bonum autem, & ſalus conſociatę multitudinis eſt, vt eius vnitas conſeruetur, quę dicitur pax. Qua remota ſocialis vitę perit vtilitas: quinimmo multitudo diſſentiens ſibi ipſi fit oneroſa. Hoc igitur eſt ad quod maxime rector multitudinis

inten

intendere debet: vt pacis vnitatem procuret. Nec recte conſiliatur, an pacem faciat in multitudine ſibi ſubiecta: ſicut nec medicus, an ſanet infirmum ſibi commiſſum. Nullus enim conſiliari debet de fine, quem intẽdere debet: ſed de his, quę ſunt ad finem. Propterea Apoſtolus commendata fidelis populi vnitate: Solliciti, inquit, ſitis ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Quanto igitur regimen efficacius fuerit ad vnitaté pacis ſeruandam, tanto erit vtilius. Hoc enim vtilius dicimus, quod magis perducit ad finem. Manifeſtum eſt autem quòd vnitatem magis efficere poteſt, quod eſt per ſe vnum, quàm plures. Sicut efficaciſſima cauſa eſt calefactionis, quod eſt per ſe calidum. Vtilius igitur eſt regimen vnius, quàm plnrium. Amplius, manifeſtum eſt quòd plures multitudinem nullo modo conſeruant, ſi omnino diſſentirent. Requiritur enim in pluribus quędam

vnio,

vnio, ad hoc quòd quoquo modo regere poſſint; quia nec multi nauem in vnam partem traherent, niſi aliquo modo coniuncti: Vniri autem dicuntur plura per appropinquationem ad vnum. Melius igitur regit vn⁹, quàm plures, ex eo quòd appropinquant ad vnum. Adhuc, ea, quę ſunt, ad naturam optime ſe habent. In ſingulis enim operatur natura, quod optimum eſt: Omne autem naturale regimen ab vno eſt: In membrorum enim multitudine vnum eſt: quod omnia mouet, ſcilicet cor: & in partibus animæ vna vis principaliter pręſidet: ſcilicet ratio. Eſt etiam apib⁹ vnus rex; & in toto vniuerſo vnus Deus, factor omnium, & rector; & hoc rationabiliter: Omnis enim multitudo deriuatur ab vno. Quare ſi ea quę ſunt ſecundum artem; imitantur ea, quæ ſunt ſecũdum naturam, & tanto magis opus artis eſt melius, quanto magis aſſequitur ſimilitudi-

tudi-

tudinem eius, quod eſt in natura: neceſſe eſt quòd in humana multitudine optimũ ſit, quòd per vnum regatur. Hoc etiam experimentis apparet: Nam prouinciæ, vel ciuitates, quæ non regũtur ab vno, diſſenſionibus laborant, & abſque pace fluctuant; vt videatur adimpleri, ꝙ dominus per prophetam conqueritur dicens: Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam. Econtrario vero, ꝓuinciæ, & ciuitates, quæ ſub vno rege reguntur, pace gaudent; iuſtitia florent; & affluẽtia rerum lętantur: Vnde dominus pro magno munere per prophetas populo ſuo promittit, ponere ſibi caput vnum: & quòd princeps vnus erit in medio eorum.

¶ Quòd ſicut dñium vnius optimum eſt, quando eſt iuſtum; ita oppoſitum eius eſt peſſimum: & multis probatur rationibus, & argumentis.

CAPVT TERTIVM.

SICVT autem regimen regis eſt opti-

optimum: ita regimen tyranni eſt peſſimum. Opponitur autem politię quidem democratia: Vtrunque enim, ſicut ex dictis apparet, eſt regimen, quod per plures exercetur. Ariſtocratię vero oligarchia: Vtrũque enim exercetur per paucos. Regnum autem tyrannidi: Vtrunque enim per vnum exercetur. Quòd autem regnum ſit optimum regimen, oſtenſum eſt prius. Si igitur optimo opponitur peſſimum, neceſſe eſt quòd tyrannis ſit peſſimũ. Adhuc, virtus vnita magis eſt efficax ad effectum inducendú, quàm diſperſa, vel diuiſa. Multi enim congregati ſimul trahũt, quod diuiſum per partes ſingulariter a ſingulis trahi non poſſet. Sicut igitur vtilius eſt virtutem operantem ad bonum eſſe magis vnam, vt ſit virtuoſior ad operandum bonum: ita magis eſt nocuum, ſi virtus operãs malũ, ſit vna, quàm diuiſa. Virtus autem iniuſte præſidentis operatur ad ma-

lum

lum multitudinis; dum commune bonum multitudinis in ſui ipſius bonum tantum retorquet. Sicut igitur in regimine iuſto quãto regens eſt magis vnum, tanto eſt vtilius regimẽ: vt Regnum melius eſt, quàm Ariſtocratia. Ariſtocratia vero, quã politia: ita econuerſo erit & in iniuſto regimine: vt videlicet, quanto regens eſt magis vnum, tanto magis ſit nocuum. Magis igitur eſt nociua tyrannis, quàm oligarchia. Oligarchia autem, q̃ democratia. Amplius, per hoc regimen fit iniuſtum quòd ſpreto bono communi multitudinis quęritur bonũ priuatum regentis. Quanto igitur magis receditur a bono communi, tanto eſt regimen magis iniuſtum. Plus autem receditur a bono communi in oligarchia, iu qua quęritur bonũ paucorum, quàm in democratia, in qua quęritur bonum multorum: Et adhuc plus receditur a bono communi in tyrannide, in qua queritur bo-

bonum tantum vnius: Omni enim vniuerſitati propinqui⁹ eſt multũ, quàm paucum; & paucum quàm vnum ſolum: Regimen igitur tyranni eſt iniuſtiſſimum. Similiter autem manifeſtum fit coſiderantibus diuinę prouidentię ordinem, quę optime vniuerſa diſponit: Nam bonum prouenit in rebus ex vna cauſa perfecta; quaſi omnibus adunatis, quę ad bonum iuuare poſſũt; malum autem ſigillatim ex ſingularibus defectibus: Non enim eſt pulchritudo in corpore, niſi omnia membra fuerint decenter diſpoſita: Turpitudo autem contingit, quotieſcunque membrum indecenter ſe habeat. Et ſic, turpitudo ex pluribus cauſis diuerſimode prouenit; pulchritudo autem vno modo ex vna cauſa perfecta. Et ſic eſt in omnibus bonis, & malis; tanquam hoc Deo prouidente, vt bonum ex vna cauſa ſit fortius; malum autem ex pluribus cauſis ſit debilius. Ex-

pedit

pedit igitur, vt regimen iuſtum ſit vnius tantum, ad hoc, vt ſit fortius. Quod ſi in iniuſtitiam declinat regimen, expedit magis, vt ſit multorum; vt ſit debilius; & ſe inuicem impediant. Inter iniuſta igitur regimina, tolerabilius eſt democratia, peſsimum verò tyrannis. Idem etiam maxime apparet, ſi quis conſideret mala, quę ex tyrannis proueniunt; quia cum tyrannus, contempto communi bono, quęrit priuatum; conſequẽs eſt, vt ſubditos diuerſimode grauet; ſecundum quòd diuerſis paſſionibus ſubiacet ad bona aliqua affectãda: Qui enim paſſione cupiditatis detinetur, bona ſubditorũm rapit. Vnde Salomon; Rex iuſtus erigit terram; vir auarus deſtruet eam. Si vero iracundię paſſioni ſubiaceat, pro nihilo ſanguinẽ fundit. Vnde per Ezech. 22. dicitur: Principes eius in medio eius quaſi lupi rapientes prędam ad effudendum ſanguinem. Hoc igitur re-

regimen fugiendū eſſe ſapiens monet dicens: Longe eſto ab homine poteſtatem habente occidēdi: quia non ſcilicet pro iuſtitia; ſed per poteſtatem occidit pro libidine voluntatis. Sic igitur nulla erit ſecuritas: ſed omnia ſunt incerta, cum a iure diſceditur: nec firmari quicquam poteſt, quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine. Nec ſolum in corporalibus ſubditos grauat; ſed etiam ſpiritualia eorum bona impedit: quia qui plus pręeſſe appetunt, quàm prodeſſe, omnem profectum ſubditorum impediunt; ſuſpicantes omnem ſubditorum excellentiam ſuę iniquę dominationis præiudicium eſſe: Tyrannis enim magis boni, quàm mali, ſuſpecti ſunt: ſemperque his aliena virtus formidoloſa eſt. Conantur igitur prędicti tyranni ne ipſorum ſubditi virtuoſi effecti, magnanimitatis concipiant ſpiritum, & eorum iniquam dominationem

non

non ferant : ne inter ſubditos amicitiæ fędus firmetur , & pacis emolumento adinuicem gaudeãt : vt ſic , dum vnus de altero non confidit, contra eorum dominium aliquid moliri non poſſint. Propter quod inter ipſos diſcordias ſeminant : exortas nutriunt : & ea quę ad fęderationem hominum pertinent , vt connubia , & conuiuia , prohibent : & cętera huiuſmodi ; per quę inter homines ſolet familiaritas , & fiducia generari . Conantur etiam ne potentes , aut diuites fiant : quia de ſubditis ſecundum ſuę malitię conſcientiam ſuſpicantes , ſicut ipſi potentiam , & diuitijs ad nocendum vtuntur: ita timent ne potentia ſubditorum , & diuitiæ eis nocuæ reddantur . Vnde & Iob. 15. de tyrãno dicitur : Sonitus terroris ſemper in auribus eius : & cum pax ſit , nullo ſcilicet malum ei intẽtãte ; ille ſemper inſidias ſuſpicatur. Ex hoc autem cõtin-

tingit, vt dum prę́ſidentes, qui ſubditos ad virtutes inducere deberẽt, virtuti ſubditorum nequiter inuident; & eam pro poſſe impediunt; ſub tyrãnis pauci virtuoſi inueniantur. Nam iuxta ſentẽtiam philoſophi apud illos inueniuntur fortes viri, apud quos fortſſimi quique honorantur. Et, vt Tullius dicit; Iacent ſemper, & parum vigentur quę apud quoſque improbantur.

Naturale etiam eſt, vt homines ſub timore nutriti in ſeruilem degenerent animum, & puſillanimes fiant ad omne virile opus, & ſtrenuum. Quod experimento patet in prouincijs, quæ diu ſub tyrannis fuerunt. Vnde Apoſtolus ad Coloſſenſes. 3. dicit: Patres, nolite ad indignationem prouocare filios veſtros, ne puſillo animo fiant. Hæc igitur nocumenta tyrannidis Rex Salomon conſiderans dicit: Regnantibus impijs rũinæ hominum: quia ſcilicet per nequitiam tyranno-

norum ſubiecti à virtutum perfe-ctione deficiunt. Et iterum dicit: Cum impij ſumpſerint principatum, gemet populus; quaſi ſub ſeruitute deductus. Et iterum: Cum ſurrexerint impij, abſcondentur homines; vt tyrãnorum crudelitatem euadant. Nec eſt mirum: quia homo abſque ratione ſecundum animæ ſuæ libidinem præſidens, nihil differt à beſtia. Vnde Salomon: Leo rugiens, & vrſus eſuriens Princeps impius ſuper populum pauperem. Et ideò à tyrannis ſe abſcondunt homines, ſicut à crudelibus beſtijs. Idemq; videtur, tyranno ſubijci; & beſtiæ ſæuienti ſubſterni.

¶ Quòd variatum eſt iſtud dominiũ apud Romanos: & quòd interdum apud eos magis eſt aucta reſpub. ex dominio plurium.

CAPVT QVARTVM.

QVIA igitur optimum, & peſſimum conſiſtunt in monarchia,

chia, ideſt, principatu vnius: multis quidem propter tyrannorum malitiam redditur regia dignitas odioſa. Quidam vero, dum regimen regis deſiderant, incidunt in ſęuitias tyrannorum: rectoresq; quamplures tyrannidem exercent ſub prætextu regiæ dignitatis. Horum quidem exemplum euidenter apparet in Romana republica. Regibus.n. à populo Romano expulſis, dum regium, vel potius tyrannicum faſtum ferre non poſſent; inſtituerũt ſibi conſules, & alios magiſtratus, per quos regi cęperunt & dirigi; regnum in Ariſtocratiam commutare volentes. Et ſicut refert Saluſti⁹: Incredibile eſt memoratu quantum adepta libertate in breui Romana ciuitas creuerit. Plerunque nanque contingit: vt homines ſub rege viuentes, ſegnius ad bonum commune nitantur: vtpote extimantes id, quod ad commune bonum impendunt, nõ ſibi ipſis con-

ferre;

ferre, ſed alteri, ſub cuius poteſtate vident eſſe bona communia. Cum vero bonum commune non vident eſſe in poteſtate vnius, non attendunt ad bonum commune, quaſi ad id, quod eſt alterius; ſed quilibet attendit ad illud, quaſi ſuum: Vnde experimento videtur, quòd vna ciuitas per annuos rectores adminiſtrata plus poteſt interdum, quàm rex aliquis, ſi haberet tres vel quatuor ciuitates: Paruaque ſeruitia exacta à regibus grauius ferunt, quàm magna onera, ſi à communitate ciuium imponantur: Quod in promotione Romanæ reipublicæ ſeruatum fuit: Nam plebs ad militiam ſcribebatur; & pro militantibus ſtipendia exſoluebant; & cum ſtipendijs exſoluendis nō ſufficeret commune ærarium, in vſus publicos opes venere priuatæ; adeo vt præter ſingulos annulos aureos, ſingulasque bullas, quæ erant dignitatis inſignia, nihil ſibi auri ipſe

etiam Senatus reliquerit. Sed cum diſſenſionibus fatigarentur continuis, quæ vſque ad bella ciuilia excreuerunt; quibus bellis ciuilibus eis libertas, ad quam multum ſtuduerant, de manibus erepta eſt; & ſub poteſtate Imperatorum eſſe cę perunt, qui ſe Reges à principio ap pellari noluerunt; quia Romanis fuerat nomen Regium odioſum. Horum autem quidam more regio bonum commune fideliter procurauerunt, per quorum ſtudium Romana reſpub. & aucta, & conſeruata eſt. Plurimi vero eorum, in ſubditos quidem tyranni, ad hoſtes vero effecti deſides, & imbecilles Romanam rempub. ad nihilum redegerunt. Similis etiam proceſſus fuit in populo hebręorum. Primo quidem, dum ſub iudicibus regebantur, vndique diripiebantur ab hoſtibus: Nam vnuſquiſque quod bonum erat in oculis ſuis, hoc faciebat. Regibus vero eis diuinitus

datis ad eorum inſtantiam propter Regum malitiam à cultu vnius Dei receſſerunt; & finaliter ducti ſunt in captiuitatem. Vtrinque igitur pericula imminent; ſiue, dum timetur tyrannus, euitatur Regis optimum dominium; ſiue, dum hoc deſideratur, poteſtas regia in malitiam tyrannicam conuertitur.

¶ Quòd in dominio plurium magis ſæpe contingit dominium tyrannicum, quàm ex dominio vnius: & ideo regimen vnius melius eſt.

CAPVT QVINTVM.

CVm autem inter duo, ex quorum vtroque periculum imminet, eligere oportet; illud potiſſime eligendum eſt, ex quo ſequitur minus malum. Ex monarchia aũt, ſi in tyrannidem conuertatur, minus malum ſequitur, quàm ex regimine plurium optimatum, quando

corrumpitur: Diſſenſio enim, quæ plurimum ſequitur ex regimine pluriũ, cõtrariatur bono pacis, quod eſt præcipuum in multitudine ſociali; quod quidem bonum per tyrannidem non tollitur; ſed aliqua particularium hominum bona impediuntur, niſi fuerit exceſſus tyrannidis; quod in totam communitatem deſęuiat. Magis igitur præoptandum eſt vnius regimen, quàm multorum: quamuis ex vtroque ſequantur pericula. Adhuc illud magis fugiendum videtur, ex quo pluries ſequi poſſunt magna pericula. Frequentius autem ſequuntur maxima pericula multitudinis ex multorum regimine, quàm ex regimine vnius. Plerunque enim contingit, vt ex pluribus aliquis ab intentione cõmunis boni deficiat, quàm quòd vnus tantum. Quicunque autem ex pluribus præſidentibus diuertat ab intentione communis boni, diſſenſionibus periculũ in ſubdito-

ditorũ multitudine imminet: quia diſſentientibus principibus, conſequens eſt, vt in multitudine ſequatur diſſenſio. Si vero vnus præſit, plerunque quidem ad bonum commune reſpicit: aut ſi à bono communi intentionem auertat, non ſtatim ſequitur, vt ad ſubditorum depreſſionem intendat; quod eſt exceſſus tyrannidis; & in malitia regiminis maximum gradum tenens, vt ſupra oſtenſum eſt. Magis igitur ſunt fugienda pericula, quæ proueniunt ex regimine plurium; quàm ea, quæ proueniunt ex gubernatione vnius. Amplius: non minus contingit in tyrannidem verti regimen multorum, quàm vnius, ſed forte frequentius. Exorta namque diſſenſione per regimen plurium, contingit ſæpe vnum alios ſuperare, & ſibi ſoli multitudinis dominium vſurpare: Quod quidem ex his, quæ pro tempore fuerunt, manifeſte inſpici poteſt: Nam fere om

nium multorum regimen eſt in tyrannidem terminatum; vt in Romana Republica manifeſte apparet; quæ dum diu per plures magiſtratus adminiſtrata fuiſſet, exortis ſimultatibus, diſſenſionibus, & bellis ciuilibus in crudeliſſimos tyrannos incidit. Et vniuerſaliter, ſi quis præterita facta, & quæ nunc fiunt, diligenter conſideret, plures inueniet exercuiſſe tyrannidem in terris, quæ per multos reguntur, quàm in illis, quę gubernantur per vnum. Si igitur regimen, quod eſt optimum regimen, maxime vitandum videatur propter tyrannidem: tyrannis autem non minus, ſed magis contingere ſolet in regimine plurium, quàm vnius; relinquitur ſimpliciter magis eſſe expediens ſub Rege vno viuere, quàm ſub regimine plurium.

¶ Concluſio, quòd regimen vnius ſimpliciter ſit optimũ. Oſtendit qualiter multitudo ſe debeat habere circa ipſum; quia auferenda eſt ei occaſione tyrannizet: & quòd etiam in hoc eſt tolerandus propter maius malum vitandum.

CAPVT SEXTVM.

QVia ergo vnius regimen pręeligendum eſt, quod eſt optimum: & contingit ipſum in tyrannidem cõuerti, quod eſt peſſimum, vt ex dictis patet; laborandum eſt diligenti ſtudio: vt ſic multitudini prouideatur de Rege, vt non incidant in tyrannum. Primum autem eſt neceſſarium, vt talis conditionis homo ab illis, ad quos hoc ſpectat officium, promoueatur in Regem, quem non ſit probabile in tyrannidem declinare. Vnde Samuel Dei prouidentiam erga inſtitutio-

nem regis commendās, ait. 1. Regum. 13. Quęſiuit ſibi Dominus virum ſecundum cor ſuum. Deinde ſic diſponenda eſt regni gubernatio, vt Regi iam inſtituto tyrannidis ſubtrahatur occaſio. Simul etiam ſic eius temperetur poteſtas, vt in tyrannidem de facili declinare non poſſit: Quę quidem vt fiant, in ſequentibus cōſiderandum erit. Demum vero curandū eſt, ſi Rex in tyrannidem diuerteret, qualiter poſſet occurri. Et quidem ſi non fuerit exceſſus tyrannidis, vtilius eſt remiſſam tyrannidem tolerare ad tempus, quàm contra tyrannum agendo, multis implicari periculis, quę ſunt grauiora ipſa tyrannide. Poteſt enim contingere, vt, qui contra tyrannum agunt, pręualere non poſſint; & ſic prouocatus tyrannus magis deſęuiat. Quòd ſi præualere quis poſſit aduerſus tyrannum, ex hoc proueniunt multotiens grauiſſimę diſſenſiones in populo; ſiue

dum

dum in tyrannum inſurgitur: ſiue poſt deiectionem tyranni; cum erga ordinationem regiminis multitudo ſeparetur in partes. Contingit etiam, vt interdum, dum alicuius auxilio multitudo expellit tyrannum, ille poteſtate accepta tyrannidem arripiat: & timens pati ab alio, quod ipſe in alium fecit, grauiori ſeruitute ſubditos opprimat. Sic enim in tyrannide ſolet contingere, vt poſterior grauior fiat, quam præcedens; dum pręcedentia grauamina non deſerit; & etiam ipſe ex ſui cordis malitia noua excogitat. Vnde Siracuſis quondam Dionyſii mortem omnibus deſiderantibus, anus quędam, vt incolumis, & ſibi ſuperſtes eſſet, continue orabat. Quod vt tyrannus cognouit, cur hoc faceret interrogauit. Tum illa, puella, inquit, exiſtens, cum grauem tyrannum haberemus, mortem eius cupiebam; quo interfecto aliquantu-

lum durior ſucceſſit: Eius quoque dominationem finiri, magnum exiſtimabam: Tertium te importuniorem habere cępimus rectorem. Itaque, ſi tu fueris abſumptus, deterior in locum tuum ſuccedet. Et ſi ſit intolerabilis exceſſus tyrannidis, quibuſdam viſum fuit, vt ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere; ſeque pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis: Cuius rei exemplum etiam in veteri teſtamento habetur: Nam Aioth quidam Eglon Regem Moab, qui graui ſeruitute populum Dei premebat, ſica infixa in eius fęmore interemit; & factus eſt populi iudex.

Sed hoc apoſtolicę doctrinæ nõ congruit. Docet enim nos Petrus, non bonis tantum & modeſtis, verum etiam diſcolis dominis reuerenter ſubditos eſſe. 2. Pet. 2. Hæc eſt enim gratia: ſi propter conſcientiam Dei ſuſtineat quis triſtitias pa

tiens iniuſte: Vnde cum multi Ro. Imperatores fidem Chriſti perſequerentur tyrannice; magnaque multitudo tam nobilium, quàm populi eſſet ad fidem conuerſa; non reſiſtendo ſed mortem patienter, & armati ſuſtinendo pro Chriſto laudantur: vt in ſacra Thebęorum legione manifeſte apparet: Magiſq; Aioth iudicandus eſt hoſtem interemiſſe, quàm populi rectoré, licet tyrannum. Vnde & in veteri teſtamento leguntur occiſos fuiſſe hi, qui occiderunt Ionas regem Iuda, quamuis a cultu dei recedentem; eorumque filijs reſeruatis, ſecundum legis præceptum. Eſſet autem hoc multitudini periculoſum, & eius rectoribus, ſi priuata præſumptione aliqui attentarent præſidentium necem, etiam tyrannorum: Plerunq; enim huiuſmodi periculis magis exponuntur ſe mali quàm boni. Malis autem ſolet eſſe graue dominium, non minus re-

gum; quam tyrãnorum;quia; ſecundum ſententiam Salomonis: Diſſipat impios Rex ſapiens. Magis igitur ex huius præſumptione immineret periculum multitudini de amiſſione Regis, quàm remedium de ſubtractione tyranni. Videtur autem, magis contra tyrannorum ſęuitiam non priuata pręſumptione aliquorum; ſed auctoritate publica procedẽdum. Primo quidem, ſi ad ius multitudinis alicuius pertineat ſibi prouidere de Rege, non iniuſte ab eadem Rex inſtitutus poteſt deſti tui; vel refrænari eius poteſtas, ſi poteſtate regia tyrãnice abutatur. Nec putanda eſt talis multitudo infideliter agere, tyrannũ deſtituẽs; etiã ſi eidẽ in ꝑpetuum ſe ante ſubiecerat: Quia hoc ipſe meruit in multitudinis regimine ſe non fideliter gerens, vt exigit Regis officium; quòd ei pactum a ſubditis non reſeruetur. Sic Romani Tarquinium ſuperbum, quem in Re-

gem

gem ſuſceperant; propter eius, & filiorum tyrannidem, a regno eiecerunt ſubſtituta minori ſcilicet conſularia poteſtate. Sic etiam Domitianus, qui modeſtiſſimis Imperatoribus Veſpaſiano patri, & Tito fratri eius ſucceſſerat, dum tyrannidem exercet, à Senatu Romano interemptus eſt; omnibꝰ, quę peruerſe Romanis fecerat, per ſenatuſconſultum iuſte, & ſalubriter in irritū reuocatis: Quo factum eſt, vt beatus Ioannes euangeliſta dilectus Dei diſcipulus, qui per ipſum Domitianum in Pathmos inſulam fuerat exilio relegatus, ad Epheſum per ſenatusconſultum remitteretur. Si vero ad ius alicuius ſuperioris pertineat multitudini prouidere de Rege, expectandum eſt ab eo remedium contra tyranni nequitiam. Sic Archelai, qui in Iudęa ꝑ Herode patre ſuo regnare iam cęperat, paternam malitiam imitantis, iudęis contra eum querimo-

niam

niam ad Cęſarem Auguſtum deferentibus, primo quidem poteſtas diminuitur, ablato ſibi Regio nomine; & medietate regni ſui inter duos fratres ſuos diuiſa. Deinde, cum nec ſic a tyrannide compeſceretur, a Tyberio Cęſare relegatus eſt in exilium apud Lugdunum Gallię Ciuitatem. Quod ſi omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non poteſt; recurrendum eſt ad Regem omnium Deum, qui eſt adiutor in opportunitatib⁹ in tribulatione: Eius enim potentiæ ſubeſt, vt cor tyranni crudele conuertat in manſuetudinem, ſecundum Salomonis ſententiam prouerb. 12. Cor Regis in manu Dei; quocunque voluerit inclinabit illud. Ipſe enim Regis Aſſueri crudelitatem, qui iudeis mortem parabat, in manſuetudinem vertit. Ipſe eſt qui ita Nabuchodonoſor crudelem Regem conuertit, quòd factus eſt diuinæ potentiæ prædicator.

Nunc igitur, inquit, ego Nabuchodonoſor laudo, & magnifico, & glorifico Regem Cœli; quia opera eius vera, & viæ eius iudicia, & gradientes in ſuperbia poteſt humiliare. Dan. 4. Tyrannos vero, quos reputat conuerſione indignos; poteſt auferre de medio, vel ad infimũ ſtatum reducere; ſecundum illud ſapientis, Eccleſiaſt. 10. Sedem Ducum ſuperborum deſtruxit Deus; & ſedere fecit mites pro eis. Ipſe eſt enim, qui videns afflictionem populi ſui in Ægypto: & audiens eorum clamorem, Pharaonem tyrannum deiecit cum exercitu ſuo in mare. Ipſe eſt, qui memoratum Nabuchodonoſor, prius ſuperbientem, non ſolum eiectum de regni ſolio; ſed etiam de hominum conſortio in ſimilitudinem beſtiæ commutauit. Nec enim abbreuiata manus eius eſt, vt populum ſuum à tyrannis liberare non poſſit: Promittit enim populo ſuo per Eſaiam re-

quiem ſe daturum à labore, & concuſſione, ac ſeruitute dura, quia ante ſeruierat. Et per Ezech. 34. dicit: Liberabo meum gregẽ de ore eorum, ſcilicet, paſtorum, qui paſcunt ſeipſos. Sed vt hoc beneficium populus à Deo conſequi mereatur, debet à peccatis ceſſare; quia in vltionem peccati diuina permiſſione impij accipiunt Principatum, dicente domino per Oſee. 13: Dabo tibi regem in furore meo. Et in Iob 34. dicitur, quòd Regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Tollenda eſt igitur culpa, vt ceſſet à tyrannorum plaga.

¶ Quærit quid præcipue mouere debet Regem ad bene regẽdum: vtrum honor, vel gloria: & ponit opiniones circa hoc; & quid ſit tenendum.

CAPVT SEPTIMVM.

QVONIAM autem ſecũdum prædicta, Regis eſt bonum mul-

multitudinis quærere; nimis [videtur oneroſum Regis officium; niſi ei aliquod proprium bonum ex hoc proueniret. Oportet igitur cõſiderare quale ſit boni Regis cõueniens præmium. Quibuſdam igitur viſum eſt, non eſſe aliud, niſi honorem & gloriam: Vnde & Tulli⁹ de repub. diffinit, Principem ciuitatis eſſe alendum gloria. Cuius rationem Ariſt. in lib. Ethicorum aſſignare videtur: Quia Princeps, cui non ſufficit honor, & gloria, conſequenter tyrannus efficitur. Ineſt enim animis omnium, vt proprium bonum quærant. Si ergo contentus non fuerit Princeps gloria, & honore, quæret voluptates, & diuitias; & ſic ad rapinas; & ſubditorũ iniurias conuertetur. Sed ſi hanc ſententiam receperimus, plurima ſequentur inconuenientia: Primo nanque hoc regibus diſpendioſum eſſet, ſi tot labores, & ſollicitudines paterentur pro mercede tam

ii fra-

fragili: Nihil enim videtur in rebus humanis fragilius gloria, & honore fauoris hominum, cum dependeat ex opinionibus hominum, q; bus nihil mutabilius in vita hominum. Et inde eſt, quòd Eſaias propheta. 40. cap. huiuſmodi gloriam nominat florem fœni. Deinde humanæ gloriæ cupido animi magnitudinem aufert: Qui enim fauorem hominum quærit, neceſſe eſt, vt in omni eo, quod dicit, aut facit, eorum voluntati deſeruiat. Et ſic dum placere hominibus ſtudet, fit ſeru⁹ ſingulorum. Propter quod & idem Tullius in lib. de Officijs, cauẽdam dicit eſſe gloriæ cupiditatem: Eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe contentio. Nihil autem Principem, qui ad bona peragenda inſtituitur, magis decet, quàm animi magnitudo. Eſt igitur incompetens Regis officio humanæ gloriæ præmium: Simul etiam eſt multitudini noxiũ,

ſi tale præmium ſtatuatur Principibus: Pertinet enim ad boni viri officium, vt contemnat gloriam, ſicut alia temporalia bona. Virtuoſi enim, & fortis animi eſt pro iuſtitia contemnere gloriam, ſicut & vitam: Vnde fit quoddam mirabile; Vt quia virtuoſos actus ſequitur gloria, ipſa gloria virtuosè contemnatur; & ex contemptu gloriæ homo glorioſus reddatur, ſecundum ſententiam Fabij dicentis: Gloriam qui ſpreuerit, veram habebit. Et de Catone dixit Saluſtius: Quo minus petebat gloriam, tanto magis aſſequebatur illam. Ipſique Chriſti diſcipuli ſe, ſicut Dei miniſtros, exhibebant per gloriam, & ignobilitatem; per infamiam, & bonam famam. Non eſt igitur boni viri conueniens pręmium, gloria; quam contemnunt boni. Si igitur hoc ſolum bonū ſtatuatur pręmium Principibus, ſequetur bonos viros non aſſumere principatum; aut ſi aſſum

pſe-

pſerint, impremiatos eſſe. Amplius, ex cupidine gloriæ periculoſa mala proueniunt; multi enim dū immoderatè gloriam in rebus bellicis quærunt, ſe, ac ſuos perdiderunt exercitus, libertate patriæ ſub hoſtili poteſtate redacta: Vnde Torquatus Romanus Princeps in exemplo huius vitandi diſcriminis, filiū, qui contra imperium ſuum prouocatus ab hoſte iuuenili ardore pugnauit; licet viciſſet; occidit: ne pl⁹ mali eſſet in præſumptionis exemplo, quàm vtilitatis in gloria hoſtis occiſi. Habet etiam cupido gloriæ aliud ſibi familiare vitium; ſimulationem videlicet. Quia enim difficile eſt, paucisque contingit, veras virtutes aſſequi, quibus ſolis honor debetur; multi gloriam cupientes, virtutum ſimulatores fiunt. Propter quod; ſicut dicit Saluſtius; Ambitio multos mortales falſos fieri coegit; aliud clauſum in pectore, aliud promptum habere in

lingua; magisq; vultum, quàm inge nium, habere. Sed & Saluator noſter eos, qui bona opera faciunt, vt ab hominibus videantur, hypocritas, ideſt, ſimulatores vocat. Sicut igitur periculoſum eſt multitudini, ſi Princeps voluptates, & diuitias quærat pro præmio; vt raptor, & contumelioſus fiat: ita periculoſum eſt, cum detinetur gloriæ præmio; ne pręſumptuoſus, & ſimulator exiſtat. Sed quantum ex dictorum ſapientum intentione apparet, non ea ratione honorem, & gloriam ꝓ præmio Principi decreuerunt, tanquam ad hoc principaliter ferri debeat boni Regis intentio; ſed quia tolerabilius eſt, ſi gloriam quærat, quàm ſi pecuniam cupiat, vel voluptatem ſequatur: Hoc enim vitium virtuti propinquius eſt, cum gloria, quam homines cupiunt; vt ait Auguſtinus; nihil aliud ſit, quàm iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido enim glo

riæ,

riæ aliquod habet virtutis veſtigium; dum ſaltem bonorum approbationem quærit, & eis diſplicere recuſat. Paucis igitur, ad veram virtutem peruenientibus, tolerabilius videtur; ſi præferatur ad regimen, qui vel iudicium hominũ metuens, à malis manifeſtis retrahitur: Qui enim gloriam cupit; aut vera via per virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbetur; vel ſaltem dolis ad hoc contendit, atq; fallacijs: At qui dominari deſiderat, ſi cupiditate gloriæ carens, non timeat bene iudicantibus diſplicere; per apertiſſima ſcelera quærit plerunq; obtinere, quod diligit: Vnde beſtias ſuperat ſiue crudelitatis, ſiue luxuriæ vitijs: Sicut in Nerone Cæſare patet; cuius, vt Aug. dicit, tanta luxuria fuit; vt nihil putaretur ab eo virile metuendum; tanta crudelitas, vt nihil molle habere putaretur. Hoc autem ſatis exprimitur per id, quod Ariſtoteles de magnanimo,

nimo in Ethicis dicit, quòd non quærit honorem, & gloriam, quaſi aliquid magnum, quod ſit virtutis ſufficiens præmium; ſed nihil vltra hoc ab hominib⁹ exigit. Hoc enim inter omnia terrena videtur eſſe præcipuum, vt homini ab hominibus teſtimonium de virtute reddatur.

¶ *Qualis eſt verus finis Regis, qui mouere ipſum debet ad bene regēdū.*

CAPVT OCTAVVM.

QVONIAM ergo mundanus honor, & hominum gloria Regiæ ſollicitudinis non eſt ſufficiens præmium; inquirendum reſtat, quale ſit eidem ſufficiens. Eſt autem conueniens, vt Rex præmium expectet à Deo: Miniſter enim pro ſuo miniſterio pręmium expectat à domino: Rex autem populum guber-

nan-

mando miniſter Dei eſt, dicẽte Apo ſtolo Rom. 13. quòd Omnis poteſtas à domino Deo eſt; & quòd eſt Dei miniſter, vindex in iram ei, qui male agit. Et in libro ſapientiæ, Reges Dei eſſe miniſtri deſcribuntur. Debent igitur Reges pro ſuo regimine præmium expectare à Deo: Remunerat autem Deus ꝓ ſuo miniſterio Reges interdum temporalibus bonis. Sed talia præmia ſunt bonis malisq; communia. Vnde dominus Ezech. 29. dicit: Nabuchodonoſor Rex Babylonis ſeruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna aduerſus Tyrum; & merces non eſt reddita ei; nec exercitui eius de Tyro ꝓ ſeruitute, qua ſeruiuit mihi aduerſus eam: ea ſcilicet ſeruitute, qua poteſtas, ſecundum Apoſtolũ, Dei miniſter eſt vindex in iram, ei qui male agit. Et poſtea de præmio ſubdidit: Propterea hæc dicit dominus Deus: Ecce ego dabo Nabuchodonoſor Regem Babylonis in terra

Ægypti; & diripiet ſpolia eius, & erit merces exercitui eius. Si ergo Reges iniquos contra Dei hoſtes pugnantes; licet non intentione ſeruiendi Deo, ſed ſua odia, & cupiditates exequendi; tanta mercede dominus remunerat, vt de hoſtibus victoriam tribuat; regna ſubijciat, & ſpolia diripiẽda proponat; quid faciet bonis regibus, qui pia intentione Dei populum regunt; & hoſtes impugnantur? Non quidem terrenam, ſed ęternam mercedem eis promittit; nec in alio, quàm in ſeipſo: dicente Petro paſtoribus populi Dei, prima Pet. 5. Paſcite: qui in vobis eſt, gregem domini; vt cum venerit princeps paſtorũ, ideſt Rex regum Chriſtus; percipiatis immarceſcibilem glorię coronam: de qua dicit Eſa. 28. Erit dominus ſertum exultationis, & diadema glorię populo ſuo. Hoc autem ratione manifeſtatur: Eſt enim mentibus omnium ratione vtentium inditum,

virtutis prꝫmium beatitudinem eſ-ſe: Virtus enim vniuſcuiuſque rei deſcribitur, quꝫ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Ad hoc aũt quiſque bene operando nititur peruenire, quod eſt maxime deſiderio inditum. Hoc autem eſt eſſe felicem, quod nullus poteſt non velle. Hoc igitur præmium virtutis conueninter expectatur; quod hominem beatum facit. Si autem bene operari virtutis eſt opus: Regis autem opus eſt bene regere ſubditos; hoc etiam erit prꝫmium Regis, quod eum faciat eſſe beatum. Quid autem hoc ſit, hinc conſiderandum eſt: Beatitudinem quidem dicimus vltimum deſideriorum finem: Neque enim deſiderij motus vſque in infinitum procedit; eſſet enim inane naturale deſiderium, cum infinita pertranſiri non poſſint. Cum autem deſiderium intellectualis naturæ ſit vniuerſalis boni, hoc ſolum bonum vere

re

re beatum facere poterit; quo adepto, nullum bonum reſtat quod amplius deſiderari poſſit. Vnde & beatitudo dicitur bonum perfectum, quaſi omnia deſiderabilia in ſe cōprehendens. Tale autem non eſt aliquod bonum terrenum: Nam qui diuitias habent, amplius habere deſiderant. Et ſimile patet in cæteris. Et ſi ampliora non quęrunt, deſiderant tamen, vt ea permaneant; vel alia in locum eorum ſuccedant: Nihil enim permanens inuenitur in rebus terrenis: Nihil igitur terrenum eſt, quod quietare deſiderium poſſit. Neque igitur terrenum aliquod beatum facere poteſt, vt poſſit eſſe Regis conueniens præmium. Adhuc: cuiuslibet rei finalis perfectio, & bonum completum ab aliquo ſuperiore dependet; quia & ipſa corporalia, meliora reddunt̃ ex adiunctione meliorũ: peiora vero, ſi deterioribus miſceantur: Si enim argento miſceatur aurum, argen-

gentum ſit melius, quòd ex plumbi admixtione impurum efficitur. Conſtat autem terrena omnia eſſe infra mentem humanam: beatitudo autem eſt hominis finalis perfectio; & bonũ completum, ad quod omnes peruenire deſiderant. Nihil igitur terrenum eſt, quod hominẽ poſſit beatum facere. Nec igitur terrenum aliquod eſt præmium Regis ſufficiẽs: Non enim; vt Auguſtinus dicit; chriſtianos Principes felices appellamus, quia diutius imperarunt; vel Imperatores filios morte placida reliquerunt; vel hoſtes reipub. diminuerunt; vel ciues aduerſum ſe inſurgẽtes & cauere, & opprimere potuerunt: ſed felices eos dicimus, ſi iuſte imperant; ſi malunt cupiditatibus potius, quam gentibus quibuslibet imperare; ſi omnia faciunt non propter ardorem inanis glorię; ſed propter charitatem felicitatis ęternę. Tales Imperatores chriſtianos, felices dicimus

mus interim ſpe; poſtea re ipſa futuros, cum id, quod expectam⁹, aduenerit. Sed nec aliquod aliud creatum eſt, quod beatum hominem faciat, & poſſit Regi decerni pro præmio: Tendit enim vniuſcuiuſque rei deſiderium in ſuum principiũ, a quo eſſe ſuum cauſatur: Cauſa vero mentis humanæ non eſt aliud, quàm Deus, qui eam ad ſuam imaginem facit. Solus igitur Deus eſt, qui hominis deſiderium quietare poteſt; & facere hominẽ beatum; & eſſe Regi conueniens præmium. Amplius: mens humana vniuerſalis boni cognoſcitiua eſt per intellectum; & deſideratiua per voluntatem. Bonum autem vniuerſale non inuenitur niſi in Deo. Nihil ergo eſt, quod poſſit hominem beatum facere, eius implendo deſiderium, niſi Deus; de quo dicitur in pſalmo: Qui replet in bonis deſiderium tuum. In hoc ergo Rex ſuum præmium ſtatuere debet. Hoc igi-

tur conſiderans Dauid Rex dicebat: Quid mihi eſt in cœlo; & a te quid volui ſuper terram? Cui quæſtioni poſtea reſpondens ſubiungit: Mihi autem adhęrere Deo bonum eſt; & ponere in domino Deo ſpem meam: Ipſe enim eſt, qui dat ſalutem regibus, non ſolum temporalem, qua communiter ſaluat homines, & iumenta; ſed etiam eam, de qua per Eſaiam. 51. dicit: Salus autem mea in ſempiternum erit; qua homines ſaluat, eos ad ęqualitatem angelorum perducens. Sic igitur verificari poteſt, quòd Regis præmium eſt honor, & gloria.

Quis enim mundanus, & caducus honor, huic honori ſimilis eſſe poteſt, vt homo ſit ciuis, & domeſticus Dei, & inter Dei filios computatus; & hęreditatem regni cęleſtis aſſequatur cum Chriſto? Hic eſt honor, quem cõcupiſcens, & admirans Rex Dauid dicebat: Nimis honorati ſunt amici tui Deus.

Quæ

Quę inſuper humanę laudis gloria huic comparari poteſt? quam non fallax blandiẽtium lingua; non decepta hominum opinio profert: ſed ex interioris conſcientiæ teſtimonio producit; & Dei teſtimonio confirmatur, qui ſuis confeſſoribus repromittit, quòd confiteatur eos in gloria patris coram angelis Dei. Qui autem hanc gloriam quęrunt, eam inueniunt; & quam non quęrunt gloriam hominum, conſequuntur; exemplo Salomonis, qui non ſolum ſapientiam, quam quęſiuit, accepit a domino; ſed factus eſt ſuper reges alios glorioſus.

¶ Quòd pręmium regum, & principum tenet ſupremũ gradum in beatitudine cęleſti: & multis rationibus hoc oſtenditur, & exemplis.

CAPVT NONVM.

COnſiderandum autem reſtat vlterius, quòd & eminentem obtinebunt cęleſtis beatitudinis gra

dum, qui officiũ regium digne, & laudabiliter exequuntur: Si enim beatitudo virtutis eſt prę̈mium, conſequens eſt, vt maiori virtuti, maior gradus beatitudinis debeatur. Eſt autem prę̈cipua virtus, qua homo aliquis, non ſolum ſeipſum; ſed etiam alios dirigere poteſt: & tanto magis, qnanto plurium eſt regitiua: Quia & ſecundum virtutem corporalem tanto aliquis virtuoſior reputatur, quanto plures vincere poteſt; aut pondera plura leuare. Sic igitur maior virtus requiritur ad regendum domeſticam familiam, quàm ad regendum ſeipſum; multoque maior ad regimen ciuitatis, & regni. Eſt igitur excellẽtis virtutis bene regium officium exercere. Debetur igitur ei excellens in beatitudinem præmium. Adhuc: in omnibus artibus, & potentijs laudabiliores ſunt, qui alios bene regunt, quàm qui ſecundum alienam directionem bene ſe

ha-

habēt: In ſpeculatiuis enim maius eſt veritatem alijs docendo tradere, quàm quod ab alijs docetur, capere poſſe. In artificijs etiam maius extimatur, maiorique conducitur precio architectus, qui ędificium diſponit; quàm artifex, qui ſecundum eius diſpoſitionem manualiter operatur. Et in rebus bellicis maiorem gloriam de victoria conſequitur prudentia ducis, quàm militis fortitudo. Sic autem ſe habet rector multitudinis in his, quę a ſingulis ſecūdum virtutem ſunt agenda; ſicut doctor in diſciplinis; & architectus in ędificijs; & dux in bellis. Eſt igitur Rex maiori precio dignus, ſi bene ſubiectos gubernauerit, quàm aliquis ſubditorum, ſi ſub rege bene ſe habuerit. Amplius: ſi virtutis eſt, vt per eā opus hominis bonum reddatur; maioris virtutis eſſe videtur, quòd maius bonum per eam aliquis operetur. Maius autem, & diuinius eſt bonum multitu

dinis, quàm bonum vni⁹: vnde interdum malum vnius ſuſtinetur, ſi in bonum multitudinis cedat: ſicut occidit latro, vt pax multitudini detur. Et ipſe Deus mala eſſe in mundo nõ ſineret, niſi ex eis bona eliceret ad vtilitatem, & pulchritudinem vniuerſi: Pertinet autem ad regis officium, vt bonum multitudinis ſtudioſe procuret. Maius igitur præmium debetur Regi pro bono regimine, quàm ſubdito pro bona actione. Hoc autem manifeſtius fiet, ſi quis magis in ſpeciali cõſideret: Laudatur enim ab hominibus quęuis priuata perſona; & ei à Deo computatur in præmium, ſi egenti ſubueniat; ſi diſcordes pacificet; ſi oppreſſum a potentiore eripiat: Denique ſi alicui qualitercunque opem, vel conſilium conferat ad ſalutem. Quanto igitur magis laudandus eſt ab hominibus, & præmiandus a Deo, qui totam prouinciam facit pace gaudere; violen-

lentias cohibet; iuſtitiam ſeruat; & diſponit, quid ſit agēdum ab hominibus ſuis legibus & præceptis? Hinc etiam magnitudo regię virtutis apparet, quòd præcipue Dei ſimilitudinem gerit; dum agit in regno, quòd Deus in mũdo: Vnde & in Exodo.22. Iudices multitudinis dij vocantur. Imperatores etiam apud Rom. diui vocabantur. Tanto autem eſt aliquid Deo acceptius, quanto magis ad eius imitationem accedit: Vnde & Apoſtolus monet ad Ephe.5. Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi. Sed ſi ſecundũ ſapientis ſententiam; omne animal diligit ſimile ſibi, ſecundum quòd cauſæ aliqualiter ſimilitudinem habent cauſati: Conſequens igitur eſt bonos reges Deo eſſe acceptiſſimos, & ab eo maxime pręmiãdos. Simul etiã; vt Gregorij verbis vtar; Quid eſt tempeſtas maris, niſi tempeſtas mentis? Quieto autem mari recte nauem etiam imperitus dirigit:

git : turbato autem mari tempeſta-
tis fluctibus etiam peritus nauta
confunditur: Vnde & plerunque in
occupatione regiminis ipſe quoq;
boni operis vſus perditur, qui in
tranquillitate tenebatur. Valde.n.
difficile eſt, ſi; vt Auguſt. dicit; inter
linguas ſublimantium, & honoran
tium; & obſequia nimis humiliter
ſalutantium non extolluntur: ſed
ſe homines eſſe meminerint. Et in
Eccleſiaſtico. 31. beatus dicitur vir,
qui poſt aurum non abijt; nec ſpera
uit in pecunię theſauris: Qui po-
tuit impune tranſgredi; & facere
mala, & non fecit. Ex quo, quaſi in
virtutis opere probatus, inuenitur
fidelis: Vnde, ſecundum Biantis ꝓ-
uerbium, Principatus virum oſten-
dit: Multi enim ad principatus cul-
men peruenientes a virtute defi-
ciunt; qui, dum in ſtatu eſſent infi-
mo, virtuoſi videbantur. Ipſa igitur
difficultas, quę Principibus immi-
net ad bene agendum, eos facit ma

iori pręmio dignos. Et, ſi aliquando per infirmitatem peccauerint, apud homines excuſabiliorès redduntur; & facilius a Deo veniam promerentur: ſi tamen; vt Auguſt. ait; pro ſuis peccatis humilitatis, & miſerationis, & orationis ſacrificium Deo ſuo vero immolari non negligunt. In cuius rei exemplum de Achab Rege Iſrael, qui multum peccauerat, domin⁹ ad Helyam dixit: Quia humiliatus eſt mei cauſa, non inducam hoc malum in diebus ſuis. Non ſolum autem ratione oſtenditur, quòd regibus excellens præmium debeatur; ſed etiam auctoritate diuina firmatur: Dicitur enim in Zacha. 12. quòd in illa beatitudinis die, qua erit dominus protector habitantibus in Hieruſalem, ideſt, in viſione pacis ęternæ; aliorum domus erũt; ſicut domus Dauid; quia ſcilicet omnes reges erũt; & regnabunt cum Chriſto; ſicut membra cum capite: ſed domus Dauid erit,

ſicut

ſicut domus Dei; quia ſicut regendo fideliter Dei officium geſſit in populo: ita in præmio Deo propinquius erit; & inhęrebit. Hoc etiam fuit apud gentiles aliqualiter ſomniatum, dum ciuitatum rectores, atq; ſeruatores in Deos transſformari putabant.

¶ Quòd Rex, ſiue Princeps ſtudere debet ad bonum regimen, propter bonum ſuiipſius; & vtile, quod inde ſequitur: Cuius contrarium ſequitur regimen tyrannicum.

CAPVT DECIMVM.

CVm regibus tam grande in cœleſti beatitudine pręmium proponatur, ſi bene in regendo ſe habuerint; diligenti cura ſeipſos obſeruare debent, ne in tyrãnidem conuertantur: Nihil enim eis acceptabilius eſſe debet, quàm quòd ex ho-

honore regio, quo ſublimantur in terris, in cœleſtis regni gloriam transferantur. Errant vero tyranni, qui propter quędam terrena commoda, iuſtitiam deſerunt; quia tãto priuantur præmio, quod adipiſci poterant iuſte regendo. Quam autem ſtultum ſit pro huiuſmodi paruis, & temporalibus bonis maxima, & ſempiterna perdere bona, nullus, niſi ſtultus, aut infidelis, ignorat. Addendum eſt etiam, quòd hæc temporalia commoda, propter quæ tyranni iuſtitiam deſerunt, magis ad lucrum proueniunt Regibus, dũ iuſtitiam ſeruant: Primo nanque inter mundana omnia nihil eſt, qđ amicitiæ digne præferendum videatur: Ipſa nanque eſt, quæ virtuoſos in vnum conciliat; virtutem conſeruat, atq; promouet: Ipſa eſt, qua omnes indigent in quibuſcunque negotijs peragendis; quæ nec proſperis importune ſe ingerit; nec deſerit in aduerſis: Ipſa eſt, quę ma-

ximas

ximas delectationes affert: in tantum, vt quęcunque delectabilia in tędium ſine amicis vertantur. Quęlibet autem aſpera, facilia, & prope nulla facit amor. Nec eſt alicuius tyranni tanta crudelitas, vt amicitia non delectetur: Dionyſius enim quondam Syracuſanorum tyrãnus, cum duorum amicorum, qui Damon, & Pythias dicebantur, alterũ occidere vellet; is, qui occidendus erat, inducias impetrauit, vt domũ profectus res ſuas ordinaret: Alter vero amicorum ſeſe tyranno ob fidem pro eius reditu dedit: Appropinquante autem promiſſo die; nec illo redeunte, vnuſquiſque fideiuſſorem ſtultitię arguebat: At ille, nihil ſe metuere de amici conſtantia, prædicabat: Eadem autẽ hora, qua fuerat occidendus, rediјt: Admirans autem amborum animum tyrannus, ſupplicium propter fidem amicitię remiſit: inſuper rogans, vt eum tertium reciperent in amici-

tiæ

tię gradu. Hoc autem amicitiæ bonum, quamuis deſiderent tyranni, conſequi tamen non poſſunt: Dum enim commune bonum non quęrunt, ſed proprium; fit parua, vel nulla communio eorum ad ſubditos. Omnis autem amicitia ſuper aliqua communione firmatur: Eos enim, qui conueniunt, vel per naturę originem; vel per morum ſimilitudinem; vel per cuiuſcunque ſocietatis communionem, videmus amicitia coniungi. Parua igitur, vel potius nulla eſt amicitia tyranni, & ſubditi: Simulque dum ſubditi per tyrannicam iniuſtitiam opprimuntur; & ſe amari non ſentiunt, ſed contemni, nequaquam amant. Nec habent tyranni, vnde de ſubditis conquerantur, ſi ab eis non diligun tur; quia nec ipſi tales ſeipſis exhibent, vt diligi ab eis debeant. Sed boni reges, dum communi profectui ſtudioſe intendunt; & eorum ſtudio ſubditi plura commoda ſe

aſſe-

aſſequi ſentiunt, diliguntur à pluri-mis, dum ſubditos ſe amare demonſtrant; quia & hoc eſt maioris malitiæ, quàm quòd in multitudine cadat, vt odio habeantur amici; & benefactoribus rependatur malum ꝓ bono: & ex hoc amore prouenit, vt bonorum Regum regnum ſit ſtabile; dum ꝓ ipſis ſe ſubditi quibuſcunque periculis exponere non recuſant. Cuius exemplum in Iulio Cæſare apparet; de quo Suetonius refert, quòd milites ſuos vſq; adeo diligebat, vt, audita quorundam cæde, capillos, & barbam ante non dempſerit, quàm vindicaſſet. Quibus rebus deuotiſſimos ſibi, & ſtrenuiſſimos milites reddidit; ita quòd pleriq; eorum capti, conceſſam ſibi ſub ea conditione vitam, ſi militare aduerſus Cæſarem vellent, recuſarent. Octauius etiam Auguſtus, qui modeſtiſſime imperio vſus eſt, intantum diligebatur à ſubditis, vt plerique morientes, victimas, quas de-

deuouerant, immolari mandarent; quia eum ſuperſtitem reliquiſſent. Non eſt ergo facile, vt Principis p-turbetur dominium, quem tanto conſenſu populus amat: Propter quod Salomon dicit prouerb. 29. Rex, qui iudicat in iuſtitia pauperes, thronus eius in æternum firmabitur. Tyrannorum verò dominiũ, diuturnum eſſe non poteſt, cùm ſit multitudini odioſum: Non poteſt enim diu cõſeruari, quod votis multorum repugnat: Vix enim à quoquam preſens vita tranſigitur, qui n aliquas aduerſitates patiatur: Aduerſitatis autem tempore occaſio deeſſe non poteſt contra tyrannum inſurgendi: Et vbi adſit occaſio, nõ deerit ex multis, vel vnus, qui occaſione non vtatur: Inſurgentem autem populus votiue proſequitur: Nec de facili carebit effectu, quod cum fauore multitudinis attentatur. Vix ergo poteſt contingere, qđ tyranni dominium protendatur in lon-

longum. Hoc etiam manifeſte patet, ſi quis conſideret, vnde tyranni dominium conſeruatur: Non enim conſeruatur amore, cum parua, vel nulla ſit amicitia ſubiectæ multitudinis ad tyrannum; vt ex præhabitis patet. De ſubditorum autem fide tyrannis confidendum non eſt: Non enim inuenitur tanta virtus in multis, vt fidelitatis virtute reprimantur, ne indebitæ ſeruitutis iugum, ſi poſſint, excutiant. Fortaſſis autem nec fidelitati contrarium reputabitur, ſecundum opinionem multorum, ſi tyrannicę nequitię qualitercunque obuietur. Reſtat ergo, vt ſolo timore tyranni regimen ſuſtẽtetur: Vnde & timeri ſe a ſubditis tota intentione procurant: Timor autem eſt debile fundamentum: Nam qui timore ſubduntur, ſi occurrat occaſio, qua poſſint impunitatem ſperare, contra præſidentes inſurgunt; eo ardentius, quo magis contra voluntatem ex ſolo timore

more cohibeãtur: Sicut, ſi aqua per violentiam includatur; cum aditum inuenerit impetuoſius fluit. Sed nec ipſe timor caret periculo; cum ex nimio timore plerique in deſperationem inciderint: Salutis autem deſperatio audacter ad quælibet attentanda præcipitat. Non poteſt igitur tyranni dominium eſſe diuturnum. Hoc etiam non minus exemplis, quàm rationibus apparet: Si quis enim antiquorum geſta, & modernorum euentus conſideret; vix inueniet dominium tyranni alicuius diuturnum fuiſſe: Vnde & Ariſtoteles in ſua politica, multis tyrannis enumeratis; omnium demonſtrat dominium breui tẽpore fuiſſe finitum. Quorum tamen aliqui diutius præfuerunt; quia non multum in tyrannide excedebant: ſed quantum ad multa, imitabãtur regalem modeſtiam. Adhuc autem hoc màgis fit manifeſtum ex conſideratione diuini iudicij: Vt in Iob. 34.

dici-

dicitur: Regnare facit hominem hy pocritam propter peccata populi. Nullus autem verius hypocrita dici poteſt, quàm qui regis aſſumit officium, & exibet ſe tyrannum: Nam hypocrita dicitur, qui alterius repræſentat perſonam: ſicut in ſpectaculis fieri conſueuit. Sic igitur De⁹ præfici permittit tyrannos, ad puniendum ſubditorum peccata: Talis autem punitio in ſcripturis, ira Dei, conſueuit nominari: Vnde per Oſeę. 13. Dominus dicit: Dabo vobis regem in furore meo. Infelix eſt autem Rex, qui populo in furore Dei conceditur: Non enim eius ſtabile poteſt eſſe dominium; quia nō obliuiſcetur miſereri deus, nec continebit ī ira ſua miſericordias ſuas. Quinimmo per Ioelem. 2. dicitur: quòd eſt patiens, & multę miſericordię, & pręſtabilis ſuper malitiā. Non igitur permittit Deus diu regnare tyrannos; ſed poſt tempeſtatem per eos inductam, populo, per

eorum deiectionem, trãquillitatem inducet: Vnde ſapiens dicit: Sedes ducum ſuperborũ deſtruxit Deus; & ſedere fecit mites pro eis. Experimẽto etiam magis apparet, quòd reges per iuſtitiã magis adipiſcuntur diuitias, quam per rapinam tyranni: Quia enim dominium tyrannorum ſubiectę multitudini diſplicet, ideo opus habent tyranni multos habere ſatellites, per quos contra ſubditos tuti reddantur; in quibus neceſſe eſt plura expendere, quàm à ſubditis rapiunt. Regum autem dominium, quod ſubditis placet, omnes ſubditos pro ſatellitibus ad cuſtodiam habet; in quib⁹ expendere opus non eſt; ſed interdum in neceſſitatibus plura regibus ſponte donant, quàm tyranni diripere poſſint. Et ſic impletur, qđ Salomon dicit, prouerb. 11. Alij ſcilicet Reges diuidunt propria benefaciendo ſubiectis; & ditiores fiũt: Alij ſcilicet tyranni rapiunt nõ ſua;

&

& ſemper in egeſtate ſunt. Similiter autem iuſto Dei contingit iudicio, vt, qui diuitias iniuſte congregant, inutiliter eas diſpergant: aut etiam iuſte auferantur ab eis. Vt. n. Salomon dicit Eccleſiaſte. 5. Auar⁹ nō implebitur pecunia; & qui amat pecunias, fructum nō capiet ex eis: quinimmo, vt prouerbio. 15. dicit: Conturbat domum ſuam, qui ſectatur auaritiam. Regibus vero, qui iuſtitiam quærunt, diuitiæ adduntur à Deo; ſicut Salomon, qui dum ſapientiam quæſiuit ad faciendum iudicium, promiſſionem de abundantia diuitiarum accepit. De fama vero ſuperfluum videtur dicere: Quis enim dubitet bonos reges non ſolum in vita, ſed magis poſt mortem quodāmodo laudibus hominum viuere, & in deſiderio haberi? malorum vero nomen, aut ſtatim deficere; vel, ſi excellentes in malitia fuerint, cum deteſtatione eorū rememorari? Vnde Salomon dicit:

dicit,prouerb.10. Memoria iuſti cū laudibus, nomen autem impiorum putreſcet;quia vel deficit,vel remanet cum fœtore.

¶ Quòd bona etiam mundialia, vt ſunt diuitiæ,poteſtas, honor, & fama, magis proueniunt regibus, quàm tyrannis: & de malis,quæ incurrunt tyranni etiam in hac vita.

CAPVT VNDECIMVM.

EX his ergo manifeſtum eſt, quòd ſtabilitas poteſtatis, diuitię,honor,& fama,magis regibus, q̃ tyrānis ad votum proueniunt:propter quę tamen indebite adipiſcendā declinat in tyrannidem princeps: Nullus enim a iuſtitia declinat,niſi cupiditate alicuius commodi tractus.Priuatur inſuper tyrānus excellentiſſima beatitudine, quæ regibus debetur ꝓ pręmio: Et,quod

eſt grauius, maximum tormentum ſibi acquirit in pœnis. Si enim qui vnum hominem ſpoliat; vel in ſeruitutem redigit; vel occidit maximam pœnam meretur: quantum quidem ad iudicium hominum, mortem; quantum vero ad iudicium Dei, damnationem ęternam: quanto magis putandum eſt, tyrannum deteriora mereri ſupplicia, qui vndique ab hominibus rapit; contra omnium libertatẽ laborat; pro libito voluntatis ſuę, quoſcunque interficit. Tales inſuper raro pęnitent, vento inflati ſuperbię: merito peccatorum a Deo deſerti, & adulationibus hominum delibuti rarius digne ſatisfacere poſsũt: Quando enim reſtituent omnia, quę pręter iuſtitię debitum abſtulerunt? Ad quę tamen reſtituenda, nullus dubitat eos teneri. Quando recompenſabunt eis, quos oppreſſerunt; & iniuſte qualitercunque lęſerunt? Adijcitur autem ad eorum impœniten-

nitentiam; quòd omnia ſibi licita exiſtimãt, quæ impune ſine reſiſten tia facere potuerunt: Vnde non ſolum emendare non ſatagunt, quę malefecerunt; ſed ſua conſuetudine pro auctoritate vtentes, peccandi audaciam transmittunt ad poſteros. Et ſic, non ſolum ſuorum facinorum apud Deum rei tenentur; ſed etiam eorũ, quibus apud Deum peccandi occaſionem reliquerunt. Aggrauatur etiam eorũ peccatum ex dignitate ſuſcepti officij: Sicut enim terrenus Rex grauius punit ſuos miniſtros, ſi inuenit eos ſibi contrarios; ita Deus magis puniet eos, quos ſui regiminis executores, & miniſtros facit; ſi nequiter agãt, Dei iudicium in amaritudinem conuertentes: Vnde & in libro ſapientię. *6.* ca. ad reges iniquos dicitur: Quando, cum eſſetis miniſtri regni illius, non recte iudicaſtis; neque cuſtodiſtis legem iuſtitię noſtrę; nec ſecundum voluntatem Dei ambula

ſtis, horrende & cito apparebit vobis; quando iudicium duriſſimum in his, qui preſũt, fiet: Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Et Nabuchodonoſor p Eſa. 14 dicitur: Ad infernum detraheris in profundum lacus. Qui te viderint, ad te inclinabuntur; teque proſpicient, quaſi profundius in pœnis ſubmerſum. Si igitur Regib⁹ abundant temporalia bona, & proueniunt; & excellens beatitudinis gradus præparatur à Deo: tyranni autem a temporalibus bonis, quæ cupiunt, plerunque fruſtrantur; multis inſuper periculis ſubiacentes, &, quod eſt amplius, bonis æternis priuantur ad pœnas grauiſſimas reſeruati; vehementer ſtudēdum eſt his, qui regendi officium ſuſcipiunt, vt Reges ſe ſubditis præbeant, non tyrannos. De Rege autem quid ſit; & quòd expediat multitudini Regem habere: adhuc autem quòd præſidi

expediat, ſe regem multitudini exhibere ſubiectę, nō tyrannum, tanta a nobis dicta ſint.

¶ Procedit ad oſtendendum regis officium: vbi ſecundum viam naturę oſtendit regem eſſe in regno, ſicut anima in corpore; & ſicut Deus in mundo.

CAPVT DVODECIMVM.

Conſequens autem dictis eſt, conſiderare quod ſit regis officium; & qualē oporteat eſſe regem. Quia vero ea, quę ſunt ſecundum artem, imitantur ea, quę ſunt ſecundum naturam (ex quibus accipimus, vt ſecūdum rationem operari poſſimus) optimum videtur, regis officium a forma regiminis naturalis aſſumere. Inuenitur autem in rerum natura regimen & vniuerſale, & particulare: Vniuerſale quidem ſecun-

ſecundum quòd omnia ſub Dei regimine continentur, qui ſua prouidentia vniuerſa gubernat. Particulare autem regimen maxime quidem diuino regimini ſimile eſt, quod inuenitur in homine, qui ob hoc minor mundus appellatur; quia in eo inuenitur forma vniuerſalis regiminis: Nam ſicut vniuerſa creatura corporea; & omnes ſpirituales virtutes ſub diuino regimine continẽtur; & ſic corporis membra, & cæteræ vires animæ à ratione reguntur: Et ſic quodammodo ſe habet ratio in homine, ſicut Deus in mundo. Sed quia, ſicut ſupra oſtendimꝰ, homo eſt animal naturaliter ſociale in multitudine viuens; ſimilitudo diuini regiminis inuenitur in homine, non ſolum quantum ad hoc, ꝙ per rationem regitur vnus homo; ſed etiam quantum ad hoc, quòd per rationem vnius hominis regitur multitudo, quod maxime pertinet ad officium regis; dum & in

quibuſdam animalibus, quę ſocialiter viuunt, quędam ſimilitudo inuenitur huius regiminis; ſicut in apibus, in quibus & reges eſſe dicuntur: Non quòd in eis per rationem ſit regimen; ſed per inſtinctum naturę inditum a ſummo regente, qui eſt actor naturæ. Hoc igitur officium Rex ſe ſuſcepiſſe cognoſcat; vt ſit in regno, ſicut in corpore anima; & ſicut Deus in mundo. Quę ſi diligenter recogitet; ex altero, iuſtitię in eo zelus accenditur, dum conſiderat ad hoc ſe poſitum, vt loco Dei iudicium in regno exerceat: ex altero vero, manſuetudinis, & clementię lenitatem acquirit, dum reputat ſingulos, qui ſuo ſubſunt regimini, ſicut propria membra.

¶ Aſſumit ex hac ſimilitudine modum regiminis; vt ſicut Deus vnamquanque rem diſtinguit quodam ordine, & propria operatione, & loco; ita rex ſubditos ſuos in regno: & eodem modo de anima.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

OPortet igitur conſiderare, quid Deus in mundo faciat: Sic enim manifeſtum erit, quid immineat regi faciēdum. Sunt autem vniuerſaliter cōſideranda duo opera Dei in mundo: Vnum, quo mundum inſtituit: Alterum, quo mundum inſtitutum gubernat. Hęc autem duo opera anima habet in corpora: Nam primo quidem virtute animę informatur corpus: deinde vero per animam corpus regitur, & mouetur: Horum autem ſecundum quidem magis proprie pertinet ad regis officium: Vnde ad omnes

nes reges pertinet gubernatio; & à gubernationis regimine regis nōmen accipitur. Primum autem opus non omnibus regibus conuenit: Non enim omnes regnum, aut ciuitatem inſtituunt, in qua regnant; ſed regno ac ciuitati, iam inſtitutis, regiminis curam impendunt. Eſt autem conſiderandum, quòd niſi præceſſiſſet, qui inſtitueret ciuitatem, aut regnum; locum non haberet gubernatio regni: Sub regis enim officio comprehēditur etiam inſtitutio ciuitatis, & regni: Nonnulli enim ciuitates inſtituerunt, in quibus regnarent; vt Ninus Niniuem; & Romulus Romam. Similiter etiā ad gubernationis officium pertinet, vt gubernata conſeruet, ac eis vtatur, ad quod ſunt conſtituta. Non igitur gubernationis officium plene cognoſci poterit, ſi inſtitutionis ratio ignoretur: Ratio autē inſtitutionis regni ab exemplo inſtitutionis mundi ſumenda eſt: In quo

primo conſideratur ipſarum rerum productio : deinde partium mundi ordinata diſtinctio. Vlterius autem ſingulis mundi partibus diuerſę rerum ſpecies diſtributę videntur, vt ſtellę cœlo ; volucres aeri ; piſces aquę; animalia terrę. Deinde ſingulis ea, quibus indigent, abundanter diuinitus prouiſa videntur. Hanc autem inſtitutionis rationem Moyſes ſubtiliter, & diligenter expreſſit: Primo enim rerum productionem proponit dicens : In principio creauit Deus cœlum & terram. Deinde ſecundum ordinem conuenientem omnia diuinitus diſtincta eſſe denunciat; videlicet, diem a nocte; a ſuperioribus inferiora ; mare ab arida. Hinc cœlum luminaribus; auibus aerem ; mare piſcibus ; animalibus terram ornatam refert. Vltimo aſſignatum hominibus terrę, animaliumq; dominium. Vſum vero plãtarum tam ipſis, quàm animalibus cęteris ex prouidentia diui

uita-

na denunciat. Inſtitutor autem ciuitatis, & regni de nouo producere homines; & loca ad inhabitãdum; & cætera vitę ſubſidia non poteſt: ſed neceſſe habet his vti, quę in natura præexiſtunt: Sicut etiam cæteræ artes operationis ſuæ materiam à natura accipiunt; vt fabri ferrum; ædificator ligna, & lapides in artis vſum aſſumunt. Neceſſe eſt igitur inſtitutori ciuitatis, & regni; primũ quidem congruum locum eligere, qui ſalubritate habitatores conſeruet; vbertatem ad victum ſufficiat; amœnitate delectet; munitione ab hoſtibus tutos reddat. Quòd ſi aliquid de dicta opportunitate deficiat, tanto locus erit conueniẽtior, quanto plura, vel magis neceſſaria de prædictis habuerit. Deinde neceſſe eſt, vt locum electum inſtitutor ciuitatis, aut regni diſtinguat; ſecundum exigentiam eorum, quæ perfectio ciuitatis, aut regni requirit. Puta, ſi regnum inſtituẽdum ſit,

 opor-

oportet prouidere quis locus aptus ſit vrbibus conſtituendis; quis villis, quis caſtris; vbi conſtituēda ſint ſtudia literarum; vbi exercitia militum; vbi negociatorum conuentus: & ſic de alijs, quæ perfectio regni requirit. Si autem inſtitutioni ciuitatis opera detur, prouidere oportet, quis locus ſit ſacris; quis iuri reddendo; quis artificibus ſingulis deputandus. Vlterius autem oportet homines congregare, qui ſunt congruis locis ſecundum ſua officia deputandi. Demum vero prouidendum eſt, vt ſingulis neceſſaria ſuppetant, ſecundum vniuſcuiuſque conditionem, & ſtatum: Aliter enim nequaquam poſſet regnum, vel ciuitas commanere. Hæc igitur sũt; vt ſummarie dicatur; quæ ad regis officium pertinent in inſtitutione ciuitatis, aut regni ex ſimilitudine inſtitutionis mundi aſſumpta.

¶ Quis

¶ Quis modus gubernandi competat regi; quia ſecundum modum gubernationis diuinæ: Qui quidem modus gubernandi à gubernatione nauis ſumpſit initium. Vbi & comparatio ponitur ſacerdotalis dominij, & regalis.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

SIcut autem inſtitutio ciuitatis, aut regni, ex forma inſtitutionis mundi conuenienter accipitur; ſic & gubernationis ratio ex diuina gubernatione ſumenda eſt. Eſt tñ prçconſiderãdum, ꝙ gubernare eſt id, quod gubernatur conuenienter ad debitum finem perducere: Sicut etiam nauis gubernari dicitur, dum per nautæ induſtriam recto itinere ad portum illæſa perducitur. Si igitur aliquid ad finem extra ſe ordinetur, vt nauis ad portũ, ad gubernatoris officium pertinebit; non ſolum vt rem in ſe conſer-

uet illęſam, ſed quòd vlterius ad finem perducat. Si vero aliquid eſſet, cuius finis non eſſet extra ipſum, ad hoc ſolum intenderet gubernatoris intentio, vt rem illam in ſua perfectione conſeruaret illęſam. Et quanuis nihil tale inueniatur in rebus poſt ipſum Deum; qui eſt omnibus finis; erga id tamen, quod ad finem extrinſecum ordinatur, multipliciter cura impeditur a diuerſis: Nam forte alius erit, qui curam gerit, vt res in ſuo eſſe conſeruetur: alius autem, vt ad vlteriorem perfectionem perueniat; vt in ipſa naui, vnde gubernationis ratio aſſumitur, manifeſte apparet: Faber enim lignarius curam habet reſtaurandi, ſi quid collapſum fuerit in naui; ſed nauta ſollicitudinē gerit, vt nauem perducat ad portum. Sic etiam cōtingit in homine: Nam medicus curam gerit, vt vita hominis conſeruetur in ſanitate: Oeconomus, vt ſuppetāt neceſſaria vitę: Doctor au-

tem

tem curam gerit, vt veritatem cognoſcat; Inſtitutor autem morum, vt ſecũdum rationem viuat. Quòd ſi homo non ordinaretur ad aliud exterius bonum, ſufficerent homini curę prędictę. Sed eſt quoddam bonum extraneum homini, quandiu mortaliter viuit; ſcilicet, vltima beatitudo, quę in fruitione Dei expectatur poſt mortem. Quia, vt apoſtolus ait ſecũda ad Corin. 5. Quandiu ſumus in corpore, peregrinamur a domino: Vnde homo chriſtian⁹, cui beatitudo illa eſt per chriſti ſanguinem acquiſita; & qui pro ea aſſequenda ſpiritusſancti arram accepit; indiget alia ſpirituali cura, per quam dirigatur ad portum ſalutis æternæ: Hæc autem cura per miniſtros eccleſiæ Chriſti fidelibꝰ exhibetur. Idem autem oportet eſſę iudicium de fine totius multitudinis, & vnius. Si igitur finis hominis eſſet bonum quodcunque in ipſo exiſtens; & regendæ multitudinis

finis

finis vltimus eſſet ſimiliter, vt tale bonum multitudo acquireret; & in eo permaneret. Et ſi quidem vlteri⁹ vltimus ſiue vnius hominis, ſiue multitudinis finis eſſet corporalis vita, & ſanitas corporis, medici eſſet officium. Si autem vltimus finis eſſet diuitiarum affluentia, Oeconomus Rex quidam multitudinis eſſet: Si vero bonum cognoſcendæ veritatis tale quid eſſet, ad qđ poſſet multitudo pertingere, Rex haberet doctoris officium. Videtur autem vltimus finis eſſe multitudinis congregatæ viuere ſecundum virtutem: Ad hoc enim homines congregantur, vt ſimul bene viuant; quod conſequi non poſſet vnuſquiſq; ſingulariter viuens. Bona autem vita eſt ſecundum virtutem. Virtuoſa igitur vita eſt congregationis humanæ finis. Huius autem ſignum eſt, quòd hi ſoli partes ſunt multitudinis congregatæ, qui ſibi inuicem communicant in bene viuendo: Si

enim

enim propter ſolum viuere homines conuenirent, animalia, & ſerui eſſent pars aliqua congregationis ciuilis: Si vero propter acquirendas diuitias, omnes ſimul negociantes ad vnam ciuitatem pertinerent: Sicut videmus eos ſolos ſub vna multitudine computari, qui ſub eiſdem legibus, & eodem regimine dirigũtur ad bene viuendum. Sed quia homo viuendo ſecundum virtutem ad vlteriorem finem ordinatur, qui conſiſtit in fruitione diuina, vt ſupra iam diximus, oportet eundem finẽ eſſe multitudinis humanę, qui eſt hominis vnius. Non eſt ergo vltimus finis multitudinis congregatæ viuere ſecundum virtutem; ſed per virtuoſam vitam peruenire ad fruitionem diuinam: Si quidem autem ad hunc finem peruenire poſſet virtute humanę naturę, neceſſe eſſet, vt ad officium Regis pertineret dirigere homines in hunc finem: Hunc enim dici Regẽ ſupponimus,

cui ſumma regiminis in rebus humanis committitur: Tanto autem eſt regimen ſublimius, quanto ad finem vlteriorem ordinatur: Semper enim inuenitur ille, ad quem pertinet vltimus finis imperare operantibus ea, quæ ad finem vltimum ordinantur: Sicut gubernator, ad quem pertinet nauigationem diſponere; imperat ei, qui nauem conſtituit, qualem nauem nauigationi aptam facere debeat. Ciuilis autẽ, qui vtitur armis, imperat fabro qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis diuinæ non conſequitur homo per virtutem humanam; ſed virtute diuina, iuxta illud Apoſtoli Rom. 6. Gratia Dei vita æterna; perducere ad illum finem non humani erit, ſed diuini regiminis. Ad illum igitur Regem huiuſmodi regimen pertinet, qui non eſt ſolum homo, ſed etiam Deus; ſcilicet, ad dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, qui homines filios Dei faciens, in cœleſtẽ

glo-

gloriam introduxit. Hoc igitur eſt regimen ei traditum, quod non corrumpetur; propter quod non ſolum ſacerdos, ſed Rex in ſcripturis ſacris nominatur, dicente Ierem. 23. Regnabit Rex, & ſapiens erit: Vnde ab eo regale ſacerdotium deriuatur. Et quod eſt amplius: Omnes Chriſti fideles, inquantū ſunt membra eius, reges, & ſacerdotes dicuntur. Huius ergo regni miniſteriū, vt à terrenis eſſent ſpiritualia diſtincta, non terrenis regibus, ſed ſacerdotibus eſt commiſſum. Et præcipue ſummo ſacerdoti, ſucceſſori Petri, Chriſti vicario, Romano Pontifici, cui omnes reges populi chriſtiani oportet eſſe ſubditos; ſicut ipſi domino Ieſu Chriſto: Sic enim ei, ad quem finis vltimi cura pertinet, ſubdi debent illi, ad quos pertinet cura antecedentium finium; & eius imperio dirigi. Quia igitur ſacerdotium gentilium, & totius diuinorum cultus erat propter tempo-

ralia

ralia bona conquirenda, quę omnia ordinantur ad multitudinis bonum commune, cuius Regi cura incumbit; conuenienter ſacerdotes Gentilium regibus ſubdebantur. Sed & quia in veteri lege promittebantur bona terrena, non a Dęmonibus, ſed a Deo vero, religioſo populo exhibenda; inde & in lege veteri ſacerdotes regibus leguntur fuiſſe ſubiecti. Sed in noua lege eſt ſacerdotium altius, per quod homines traducuntur ad bona cœleſtia: Vnde in lege Chriſti reges debent ſacerdotibus eſſe ſubiecti: Propter quod mirabiliter ex diuina prouidentia factum eſt, vt in Rom. vrbe, quam Deus præuiderat Chriſtiani populi principalem ſedem futuram, hic mos paulatim inoleſceret, vt ciuitatum rectores ſacerdotibus ſubiacerent: Sicut enim Maximus Valerius refert; omnia poſt religioné ponenda ſemper noſtra ciuitas du-

xit,

xit, etiam in quibus ſummæ maieſtatis decus conſpici voluit. Quapropter nó dubitauerunt ſacris imperia ſeruire; ita ſe humanarum rerum habitura regimen extimantia, ſi diuinæ potentiæ bene, atque conſtanter fuiſſent famulata. Quia vero etiam futurum erat, vt in Gallia chriſtiani ſacerdotij plurimum vigeret religio, diuinitus eſt permiſſum, vt etiam apud Gallos Gentiles ſacerdotes, quos druides nominabant, totius Galliæ ius diffinirent; vt refert Iulius Cæſar in libro, quem de bello Gallico ſcripſit.

¶ Quòd

¶ Quòd ſicut ad vltimum finem conſequendum requiritur, vt Rex ſubditos ſuos ad viuendum ſecundum virtutem diſponat; ita ad fines medios. Et ponuntur hic, quæ ſunt illa, quę ordinant ab bene viuendum; & quæ impediunt: & ꝙ remedium rex apponere debeat circa impedimenta dicta.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SICVT autem ad vitam, quam in cœlo ſperamꝰ beatam, ordinatur, ſicut ad finem, vita, qua hic homines bene viuunt; ita ad bonũ multitudinis ordinantur, ſicut ad finem, quæcunque particularia bona per hominem procurantur, ſiue diuitiæ; ſiue lucra; ſiue ſanitas; ſiue facundia, vel eruditio. Si igitur, vt dictum eſt; qui de vltimo fine curam habet, præeſſe debet his, qui curam habent de ordinatis ad finẽ; & eos dirigere ſuo imperio; manifeſtum ex dictis fit, quòd Rex, ſicut

domi-

dominio, & regimini, quod adminiſtratur per ſacerdotij officium, ſubdi debet; ita præeſſe debet omnibus humanis officijs; & ea imperio ſui regiminis ordinare. Quicunque autem incumbit aliquid perficere, quod ordinetur in aliud, ſicut in finem; hoc debet attendere, vt ſuum opus ſit congruum fini: Sicut faber ſic facit gladium, vt pugnæ conueniat: Et ædificator ſic debet domum diſponere, vt ad habitandum ſit apta. Quia igitur vitæ, qua in præſenti bene viuimus, finis eſt beatitudo cœleſtis; ad regis officium pertinet, ea ratione vitã multitudinis bonam procurare, ſecundum quòd congruit ad cœleſtem beatitudinem conſequendam, vt ſcilicet ea præcipiat, quæ ad cœleſtem beatitudinem ducunt; & eorũ contraria, ſecundum quòd fuerit poſsibile, interdicat. Quæ autem ſit ad veram beatitudinem via; & quæ ſint impedimenta eius ex lege diui-

na

na cognoſcitur; cuius doctrina pertinet ad ſacerdotum officium, ſecundum illud Malachiæ. 2. c. Labia ſacerdotum cuſtodiunt ſcientiam; & legem requirent de ore eius. Et ideo in Deuteronomio. 17. Dominus præcipit: Poſtquàm ſederit Rex in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdote Leuiticæ tribus; & habebit ſecũ, legetq; illud omnibus diebus vitæ ſuæ; vt diſcat timere dñm Deum ſuum, & cuſtodire verba, & cerimonias eius, quæ in lege præcepta sũt. Per legem igitur diuinam edoctus ad hoc præcipuum ſtudium debet intendere, qualiter multitudo ſibi ſubdita bene viuat. Quod quidem ſtudium in tria diuiditur, vt primo quidem in ſubiecta multitudine bonam vitam inſtituat: ſecundo, vt inſtitutam conſeruet: tertio, vt conſeruatam ad meliora promoueat. Ad bonam autem vnius hominis

minis vitam duo requirũtur; vnum prin cipale, quod eſt operatio ſecundum virtutem: Virtus enim eſt, qua bene viuitur. Aliud vero ſecundarium, & quaſi inſtrumentale, ſcilicet corporalium bonorum ſufficiẽtia; quorum vſus eſt neceſſarius ad actum virtutis. Ipſa tamen hominis vnitas per naturam cauſatur. Multitudinis autem vnitas, quæ pax dicitur, per regentis induſtriam eſt procuranda. Sic igitur ad bonam vitam multitudinis inſtituendam tria requiruntur: Primo quidem, vt multitudo in vnitate pacis conſtituatur: Secundo, vt multitudo vinculo pacis vnita dirigatur ad bene agendum: Sicut enim homo nihil bene agere poteſt, niſi præſuppoſita ſuarum partium vnitate; ita hominum multitudo pacis vnitate carẽs, dum impugnat ſeipſam, impeditur à bene agendo: Tertio vero requiritur, vt per regentis induſtriam neceſſariorum ad bene viuẽdum adſit ſuf-

ficiens copia. Sic igitur bona vita per Regis officium in multitudine conſtituta conſequēs eſt, vt ad eius conſeruationem intendat. Sunt autem tria, quibus bonum publicū permanere non ſinitur: Quorum quidem vnum eſt à natura prouenìens: Non enim bonum multitudinis ad vnum tantum tempus inſtitui debet; ſed vt ſit quodammodo perpetuum. Homines autem cum ſint mortales, in perpetuum durare non poſſunt: Nec, dum viuunt, ſemper ſunt in eodem vigore; quia multis variationibus humana vita ſubijcitur; & ſic non ſunt homines ad eadem officia peragenda æqualiter per totam vitam idonei. Aliud autem impedimentum boni publici conſeruandi ab interiori proueniens in peruerſitate voluntatum conſiſtit; dum vel ſunt deſides ad ea peragenda, quæ requirit reſpub. vel inſuper ſunt paci multitudinis noxij, dum tranſgrediēdo

iuſti-

iuſtitiã aliorum pacem perturbant.

Tertium autem impedimentum reipubl. conſeruandæ ab exteriori cauſatur, dum per incurſum hoſtiũ pax diſſoluitur; & interdum regnũ, aut ciuitas funditus diſſipatur. Igitur circa tria prædicta triplex cura imminet regi: Primo quidẽ de ſucceſſione hominum, & ſubſtitutione illorũ, qui diuerſis officijs pręſunt, vt ſicut per diuinum regimen in rebus corruptibilibus; quia ſemper eadem durare non poſſunt; promptum eſt, vt per generationem alia in locum aliorum ſuccedant; vt vel ſic conſeruetur integritas vniuerſi: ita per Regis ſtudium conſeruetur ſubiectæ multitudinis bonum; dum ſollicite curat, qualiter alij in deficientium locum ſuccedant. Secundo autem, vt ſuis legibus, & præceptis: pœnis, & pręmijs homines ſibi ſubiectos ab iniquitate coerceat; & ad opera virtuoſa inducat, exemplum à Deo accipiens, qui ho

DIVI THOMAE

Aquinatis

LIBER SECVNDVS.

¶ Qualiter ad Regem pertinet inſtituere ciuitatem, vel caſtra ad gloriam conſequendam: & quòd eligere debet ad hoc loca temperata: & poſtea ſubiungit, quæ commoda ex hoc regna conſequantur; & quæ incommoda de contrario.

CAPVT PRIMVM.

PRIMVM igitur præcipue oportet exponere Regis officium ab inſtitutione ciuitatis, aut regni: Nam, ſicut Vegetius dicit: Potentiſſimæ nationes, & Principes nominati, nullam maiorem potuerunt gloriam aſſequi, quam aut fundare nouas ciuitates; aut ab alijs conditas

in nomen ſuum ſub quadam amplificatione transferre: Quod quidem documentis ſacræ ſcripturæ concordat: Dicit enim ſapiens in Eccleſiaſtico. 40. quod Ædificatio ciuitatis confirmabit nomen: Hodie nanque nomen Romuli neſciretur, niſi quia condidit Romam. In inſtitutione autem ciuitatis, aut regni, ſi copia detur; primo quidem eſt regio per regem eligenda, quam temperatam eſſe oportet: Ex regionis enim temperie habitatores multa commoda conſequuntur: Primo nanque conſequuntur homines ex temperie regionis incolumitatem corporis, & longitudinem vitæ: Cum enim ſanitas in quadam temperie humorum conſiſtat, in loco temperato conſeruabitur ſanitas: Simile nanque ſuo ſimili conſeruatur. Si autem fuerit exceſſus caloris, vel frigoris, neceſſe eſt, quod ſecundum qualitatem aeris, corporis qualitas immutetur: Vnde quadam

dam naturali induſtria animalia quædam tempore frigido ad calida loca ſe transferunt; rurſum tempore calido loca frigida repetentes, vt ex contraria diſpoſitione loci temporis temperiem conſequantur.

Rurſus cum animal viuat per calidum, & humidum; ſi fuerit calor intenſus, cito naturale humidum exſiccatur, & deficit vita. Sicut lucerna cito extinguitur, ſi humor infuſus cito per ignis magnitudinem conſumatur: Vnde in quibuſdam calidiſſimis Æthiopum regionibus homines vltra triginta annos non viuere perhibentur: In regionibus vero frigidis in exceſſu naturale humidum de facili congelatur; & calor naturalis extinguitur. Deinde ad opportunitates bellorum, quibus tuta redditur humana ſocietas, regionis temperies plurimum valet: Nam, ſicut Vegetius refert, omnes nationes, quæ vicinæ ſunt Soli, nimio calore ſiccatæ amplius

quidem ſapere; ſed minus de ſanguine habere dicuntur. Ac propterea conſtantiam, atque fiduciam de propinquo pugnandi non habent; quia metuunt vulnera, qui modicũ ſanguinem ſe habere nouerunt. E contra, Septentrionales populi remoti à Solis ardoribus, inconſultiores quidem, ſed tamen largo ſanguine redundantes ſunt ad bella promptiſſimi: His, qui temperatioribus habitant plagis; & copia ſanguinis ſupppetit ad vulnerum, mortiſq; contẽptum; nec prudentia deficit, quę modeſtiam ſeruet in caſtris: & non parum prodeſt vti in dimicatione conſilijs: Demum temperata regio ad politicam vitam valet: Vt enim Ariſtotelis dicit in ſua politica: Quæ in frigidis locis habitant gentes, ſunt quidem plenæ animoſitatę; intellectu autem, & arte magis deficientes. Propter quod libere perſeuerant magis. Non viuunt autem politice; & vicinis pro-

pter imprudentiam principari non poſſunt. Quę autem in calidis ſunt, intellectiuæ quidem ſunt, & artificioſæ ſecundum animam; ſine animoſitate autem, propter quod ſubiectæ quidem ſunt; & ſubiectæ perſeuerant. Quæ autem in medijs locis habitant vtroque participant: Propter quod, & liberi perſeuerāt; & maxime politice viuere poſſunt; & ſciunt alijs principari. Eſt igitur eligenda regio temperata ad inſtitutionem ciuitatis, vel regni.

¶ Qualiter eligere debeant Reges, & Principes regiones ad ciuitates, vel caſtra inſtituenda; in quibus aer ſit ſaluberrimus: & oſtendit, in quo talis aer cognoſcitur; & quibus ſignis.

CAPVT SECVNDVM.

POST electionem autem regionis oportet ciuitati conſtituēdæ idoneum locum eligere, in

quo primo videtur aeris ſalubritas requirenda: Conuerſationi enim ciuili præiacet naturalis vita, quæ per ſalubritatem aeris ſeruatur illæſa. Locus autem ſaluberrimus erit, vt Vegetius tradit, excelſus, nō nebuloſus, non pruinoſus, regionesq; cœli ſpectans neque æſtuoſas, neq; frigidas: demum paludibus non vicinas: Eminentia quidem loci ſolet ad aeris ſalubritatem conferre; quia locus eminens ventorum perflationibus patet, quibus redditur aer purus: vapores etiam, qui virtute radij Solaris reſoluuntur à terra, & ab aquis, multiplicantur magis in conuallibus, & in locis demiſſis, quàm in altis: Vnde in locis altis aer ſubtilior inuenitur: Huiuſmodi autem ſubtilitas aeris, quæ ad liberam, & ſinceram reſpirationem plurimum valet, impeditur per nebulas, & pruinas, quæ ſolent in locis multum humidis abundare: Vnde loca huiuſmodi inueniuntur ſalu-

bri-

britati eſſe contraria. Et quia loca paludoſa nimia humiditate abundant, oportet locum conſtruendæ vrbi electum, à paludibus eſſe remotum: Cum enim auræ matutinæ Sole oriente ad locum ipſum perueniant, & eis ortæ à paludibus nebulæ adiungentur; flatus beſtiarum paluſtrium venenatorum cum nebulis mixtos ſpargent; & locum facient peſtilentem. Si tamen mœnia conſtructa fuerint in paludibus, quæ fuerint prope mare, ſpectentq; ad Septentrionem, vel circa; hæq; paludes excelſiores fuerint, quàm littus marinum, rationabiliter videbuntur eſſe conſtructa: Foſſis enim ductis exitus aquę patebit ad littus; & mare tempeſtatibus actum in paludes redundando non permittet animalia paluſtria naſci. Et ſi aliqua animalia de ſuperioribus locis venerint, inconſueta ſalſedine occidentur. Oportet & locum vrbi deſtinatum ad calorem, & frigus tem-

perate diſponi, ſecundum aſpectum ad plagas cœli diuerſas: Si enim mœnia maxime prope mare conſti tuta ſpectabunt ad meridiem, non erunt ſalubria: Nam huiuſmodi loca mane quidem erunt frigida; quia non reſpiciuntur à Sole: meridie vero erunt feruentia propter Solis reſpectum. Quæ autem ad occidentem ſpectant, orto Sole tepeſcunt, vel etiam frigent; meridie calent; veſpere feruent propter caloris cõtinuitatem, & Solis aſpectum. Si vero ad orientem ſpectabunt, mane quidem propter Solis oppoſitionẽ directam temperate caleſcent: Nec multum in meridie calor augebitur Sole non directe ſpectante ad locum; veſpere vero totaliter radijs Solis auerſis loca frigeſcent. Eademque, vel ſimilis temperies erit, ſi ad Aquilonem locus reſpiciat vrbis: econuerſo eſt, quod de meridiẽ reſpiciente eſt dictum. Experimento autem cognoſcere poſſumus, ꝙ

in maiorem calorem minus ſalubriter aliquis tranſmutatur: Quæ enim à frigidis locis corpora traducuntur, in calida non poſſunt durare; ſed diſſoluuntur; quia calor ſugendo vaporem, naturales virtutes diſſoluit: Vnde etiam in ſalubribus locis corpora ęſtate infirma redduntur. Quia vero ad corporum ſanitatem conuenientium ciborum vſus requiritur, in hoc conferre oportet de loci ſalubritate, qui conſtituendæ vrbi eligitur; vt ex conditione ciborum diſcernatur, qui naſcuntur in terra: quod quidem explorare ſolebant antiqui ex animalibus ibidē nutritis: Cum enim hominibus, alijsque animalibus commune ſit vti ad nutrimentum his, qui naſcuntur in terra; conſequens eſt, vt ſi occiſorum animalium viſcera inueniuntur bene valentia, quòd homines etiam in loco eodem ſalubrius poſſint nutriri: Si vero animalium occiſorum appareāt morbida mem-

bra,

bra, rationabilius accipi poteſt, ꝙ nec hominibus illius loci habitatio ſit ſalubris, Sicut autem aer temperatus, ita ſalubris aqua eſt requirenda: Ex his enim maxime dependet ſanitas corporum, quæ ſæpius in vſum hominum aſſumuntur. Et de aere quidem manifeſtum eſt, quòd quotidie ipſum aſpirando introrſum attrahimus vſque ad ipſa vitalia: Vnde principaliter eius ſalubritas ad incolumitatem corporiſm confert. Item: quia inter ea, quæ aſſumuntur per modum nutrimenti, aqua eſt, qua ſæpiſſime vtimur, tam in potibus, quàm in cibis; ideo nihil eſt, præter aeris puritatem, magis pertinens ad loci ſanitatem, quàm aquarum ſalubritas. Eſt & aliud ſignum, ex quo conſiderari poteſt loci ſalubritas: Si videlicet hominum in loco commorantium facies bene coloratæ appareant; robuſta corpora, & bene diſpoſita mẽbra: Si pueri multi, & viuaces; ſi ſe-

nes

nes multi reperiãtur ibidem: Econuerſo, ſi facies hominum deformes appareant; debilia corpora; exinanita membra, vel morbida: ſi pauci, & morbidi pueri; & adhuc pauciores ſenes, dubitari non poteſt locum eſſe mortiferum.

¶ Qualiter neceſſe eſt talem ciuitatem conſtruendam à Rege habere copiam rerum victualium; quia ſine eis ciuitas eſſe perfecta non poteſt: & diſtinguit duplicem modum iſtius copiæ; primum tamen magis commendat.

CAPVT TERTIVM.

OPORTET autem, vt locus conſtruendæ Vrbi electus non ſolum talis ſit, qui ſalubritate habitatores conſeruet, ſed vbertate ad victum ſufficiat: Non enim eſt poſſibile multitudinem hominum habitare, vbi victualium non ſuppetit co-

copia: Vnde, vt vult Philoſophus, cum Xenocrates architectus periſsimus Alexandro Macedoni demonſtraret in quodam monte ciuitatem egregiæ formæ conſtrui poſſe, interrogaſſe fertur Alexander, ſi eſſent agri, qui ciuitati poſſent frumentorum copiam miniſtrare; qđ cum deficere inueniret, reſpondit vituperandum eſſe, ſi quis in tali loco ciuitatem conſtrueret: Sicut.n. natus infans non poteſt ali ſine nutricis lacte, nec ad incrementum perduci; ſic ciuitas ſine ciborum abundantia frequentiam populi habere non poteſt. Duo tamen ſunt modi, quibus alicui ciuitati poteſt affluentia rerum ſuppetere: Vnus, qui dictus eſt, propter regionis fertilitatem abunde omnia producentis quæ humanæ vitæ requirit neceſſitas: Alius autem per mercationis vſum. Ex quo ibidem neceſſaria vitæ ex diuerſis partibus adducantur. Primus autem modus conue-

nien-

nientior eſſe, manifeſte conuincitur: Tanto enim aliquid dignius eſt, quanto per ſe ſufficientius inuenitur; quia quod alio indiget, deficiens eſſe monſtratur. Sufficiētiam autem plenius poſſidet ciuitas, cui circumiacens Regio ſufficiens eſt ad neceſſaria vitæ, quàm illa, quæ indiget ab alijs per mercationem accipere: Dignior enim eſt ciuitas, ſi abundantiam rerum habeat ex territorio proprio, quàm ſi per mercatores abundet. Hoc etiam videtur eſſe ſecurius; quia propter bellorum euentus, & diuerſa viarũ diſcrimina de facili poteſt impediri victualium deportatio; & ſic ciuitas per defectum victualium opprimetur. Eſt etiam hoc vtilius ad cõuerſationem ciuilem: Nam ciuitas, quæ ad ſui ſuſtentationem mercationum multitudine indiget, neceſſe eſt, vt continuum extraneorũ conuictum patiatur. Extraneorum autem conuerſatio corrumpit plu-

rimum

rimum ciuium mores, ſecundum Ariſtotelis doctrinam in ſua Politica; quia neceſſe eſt euenire, vt homines extranei alijs legibus, & cõſuetudinibus enutriti in multis aliter agant, quàm ſint ciuium mores. Et ſic, dum ciues eorum exemplo ad agenda ſimilia prouocantur, ciuilis conuerſatio perturbatur. Rurſus: ſi ciues ipſi mercationibus fuerint dediti, pãdetur pluribus vitijs aditus: Nam cum negociatorum ſtudium maxime ad lucrum tẽdat, per negotiationis vſum cupiditas in cordibus ciuium traducitur: Ex quo conuenit, vt in ciuitate omnia fiant venalia; & fide ſubtracta locus fraudibus aperitur; publicoque bono contempto, proprio commodo quiſque deſeruiet; deficietque virtutis ſtudium, dum honor virtutis præmium omnibus deferetur: Vnde neceſſe erit in tali ciuitate ciuilem conuerſationem corrumpi.

Eſt etiam negociationis vſus contra-

trarius quamplurimum exercitio militari: Negociatores enim, dum vmbram colunt, à laboribus vacāt; & dum fruuntur delitijs, molleſcūt animo; & corpora redduntur debilia, & ad labores militares inepta: Vnde ſecundum iura ciuilia negociatio eſt militibus interdicta. Deniq;: ciuitas illa ſolet eſſe magis pacifica, cuius populus rarius congregatur, minusq; intra vrbis mœnia reſidet: Ex frequenti enim hominum concurſu datur occaſio litibus; & ſeditionibus materia miniſtratur: Vnde ſecundum Ariſt. doctrinam vtilius eſt quidem, quòd populus extra ciuitates exerceatur, quàm quòd intra ciuitatis mœnia iugiter commoretur: Si autem ciuitas ſit mercationibus dedita, maxime neceſſe eſt, vt intra vrbem ciues reſideant, ibique mercationes exerceant. Melius igitur eſt, quòd ciuitati victualium copia ſuppetat ex proprijs agris, quàm quòd ciuitas

ſit

ſit totaliter negociationi expoſita. Nec tamen negociatores omnino à ciuitate oportet excludi; quia non de facili poteſt inueniri locus, qui ſic omnibus vitæ neceſſarijs abundet, quòd non indigeat aliquibus aliunde allatis; eorumque, quæ in eodem loco ſuperabundāt, eodem modo redderetur multis damnoſa copia, ſi per mercatorum officium ad alia loca transferri non poſſent: Vnde oportet, quòd perfecta ciuitas moderate mercatoribus vtatur.

¶ Qualiter regio, quam Rex eligit ad ciuitates, & caſtra inſtituenda, debet habere amœnitates; à quibus ciues ſunt arcēdi, vt moderate eis vtantur; quia ſæpius ſunt cauſa diſſolutionis: Vnde regimen, & quodcunq; dominium diſſipatur, & annihilatur.

CAPVT QVARTVM.

EST etiā conſtituendis vrbibus eligēdus locus, qui amœnitate habitatores delectet: Non enim fa-

cile deſeritur locus amœnus; nec de facili ad locum illum confluit habitantium multitudo, cui deeſt amœnitas; eo quòd abſque amœnitate vita hominis diu durare non poſſit. Ad hanc autem amœnitatem pertinet, quòd ſit locus camporum planicie diſtentus; arborum ferax; montium propinquitate conſpicuus; nemoribus gratus; & aquis irriguus. Verum quia nimia amœnitas ſuperflue ad delicias homines allicit; quod ciuitati plurimum nocet; ideo oportet ea moderare vti.

Primo nanque homines vacantes delicijs ſenſu ebetantur: Immergit enim earum ſuauitas ſenſibus animam; ita ꝙ in rebus delectantibus liberum iudicium habere non poſſunt: Vnde; ſecundum Ariſt. ſententiam; Prudentia iudicis per delectationem corrumpitur. Deinde delectationes ſuperfluæ ab honeſtate virtutis deficere faciunt: Nihil. n. magis perducit ad immoderatum

au-

augumentum; per quod medium virtutis corrumpitur, quàm delectatio: tum quia natura delectationis eſt auida; & ſic modica delectatione ſumpta, pręcipitatur in turpium delectationum illecebras; ſicut ligna ſicca ex modico igne accēduntur: tum etiam quia delectatio appetitum non ſatiat; ſed guſtata ſitim ſui magis inducit: Vnde ad virtutis officium pertinet, vt homines à delectationibus ſuperfluis abſtineant: Sic enim ſuperfluitate vitata facilius ad medium virtutis peruenietur. Conſequenter etiam delicijs ſuperflue dediti molleſcunt animo; & ad ardua quęq; attentanda: nec non ad tolerandos labores, & pericula abhorrenda puſillanimes fiūt: Vnde & ad bellicum vſum delicię plurimum nocent. Quia, vt Vegetius dicit in libro de re militari: Minus timet mortem, qui minus deliciarum ſe nouit habuiſſe in vita. Demum delicijs reſoluti plerun

que

que pigreſcunt: & intermiſſis neceſſarijs ſtudijs, & negocijs debitis ſolis delicijs adhibent curã; in quas, quę prius ab alijs fuerant congregata, profuſi diſpergunt: Vnde ad paupertatem deducti, dum conſuetis delicijs carere non poſſunt, ſe furtis, & rapinis exponunt; vt habeant, vnde poſſint ſuas voluptates explere. Eſt igitur noxium ciuitati, vel ex loci diſpoſitione, vel ex quibuſcunque alijs rebus, delicijs ſuperfluis abundare. Opportunum eſt igitur in conuerſatione humana modicum delectationis quaſi pro condimento habere, vt animus hominum recreetur; quia, vt Seneca dicit de tranquillitate animi ad Serenum; Danda eſt animis remiſſio. Meliores enim aptioreſque requieti reſurgũt, quaſi proſit animo temperate delicijs vti; vt ſal in ciborum coctura pro ipſorũ ſuauitate: quod ſuperflue immiſſum illos corrumpit. Amplius autem; ſi id, quod eſt

ad

ad finem, vt finis quæritur; tollitur, & deſtruitur ordo naturę: Sicut ſi faber quærit martellum propter ſeipſum; aut carpentarius ſerram; ſiue medicus medicinam, quę ordinantur ad ſuos debitos fines. Finis autem, quem Rex in ciuitate ſui regiminis debet intendere, eſt viuere ſecundum virtutem. Cęteris autem quilibet vti debet, ſicut his, quę sũt ad finem; & quantum eſt neceſſarium in proſequendo finem. Hoc autem non contingit in his, qui ſuperflue delectationibus innituntur; quia tales delectationes non ordinantur ad finẽ iam dictum: immo quęri vidētur, vt finis. Quo quidem modo videbantur velle vti ille impij, qui in libro ſapientię dicunt non recte cogitantes, vt dicta ſcriptura teſtatur: Venite, fruamur bonis, quę ſunt; quod ad finem pertinet; & vtamur creatura tanquàm in iuuẽtute celeriter: & cętera, quę ibidem ſequuntur. In quibus immode-

moderatus vſus delectabilium corporis; vt iuuenilis ætatis oſtẽditur; & digne à ſcriptura reprehenditur. Hinc eſt, quòd Ariſt. in ſuis ethicis vſum delectabilium corporis vſui ciborum aſſimilat; quia amplius minuſve ſumpti ſanitatem corrumpunt. Qui autem commenſurati ſunt & ſaluant, & augent. Ita de virtute contingit circa amœnitates, & delicias hominum.

¶ Qualiter neceſſarium eſt Regi, & cuicunque domino abundare diuitijs, temporalibus, quæ naturales vocantur: & ponitur cauſa quare.

CAPVT QVINTVM.

HIs igitur ſic deductis, quæ ad ſubſtantiale eſſe ciuilitatis, ſiue politiæ, ſeu regalis regiminis requiruntur, ad quorũ inſtitutionem, & prouidentiam Rex principaliter debet intendere, agendum eſt de

quibuſdam, quæ ad Regem pertinent in relatione ad ſubditos; vnde & ſuum regimen quietius gubernetur. Et quamuis ſupra aliqualiter ſit tactum in genere; nunc in ſpecie eſt tractandum ad maiorem declarationem eorum, quæ ſunt agenda per Principem. Primum quidem, vt in ſingulis partibus ſui regiminis abundet diuitijs naturalibus, quas ſic vocat Ariſt. in primo ſuæ politicæ, vel quia naturalia ſunt; ſeu quia homo ipſe naturaliter indiget: vt ſunt vineta; nemora; ſiluæ; viuaria; diuerſorum animalium, & auium genera. De quibus Palladius Palatinus Comes, Valẽtiniano Imperatori, ad præfata exhortans, luculentiſſimo ſtilo, ac diffuſius documentum tradidit. Hinc etiam Salomon Rex volens oſtendere magnificentiam ſui regiminis; Ædificaui, inquit, mihi domos; plantaui vineas; feci hortos, & pomeria; & cõſeui ea cuncti generis arboribus;

ex-

extruxi mihi piſcinas ad irrigandũ ſyluam lignorum germinantium. Cuius quidem triplex ratio ſumi poteſt: Vna ſumitur ex parte vſus ipſius rei, qui quidem delectabilior eſſe videtur in re propria, quàm aliena; eo quòd magis vnita: Vnio enim eſt amoris proprietas, vt tradit Dionyſius: Ad amorem autem ſequitur delectatio: Cum enim adeſt quod diligitur, etiam delectationem ſecum affert. Amplius autem: & ipſa diligentia operis exercita circa prædicta, in qua quidem homo ſibi congaudet, quanto eſt opus difficilius: Magis enim amamus, cum non eſt facile, quod ſumitur, vt Philoſophus dicit. Ex qua ratione & filios diligimus, & quãlibet noſtram facturam, ſecundum menſuram operis. Adhibendo igitur ſolicitudinem circa proprias diuitias naturales iam dictas, gratiores iam fiunt, quàm alienę: Et ſi gratiores, delectabiliores ipſas dicem⁹.

Secunda ratio ſumitur ex parte officialium Regis: Si enim ipſos oporteat recurrere ad conuicaneos pro neceſſarijs vitæ ſui domini, interdũ ſcandala generantur in ſubditis, vel ex rerum commercio, in quo vel lædit auaritia, quæ ementem, vel vendentem concomitatur; vel fraus conturbat: Vnde in prouerb. 20. ca. dicitur: Malum eſt, dicit omnis emptor; & cum receſſerit, tunc gloriabitur; quaſi fraude vendentem preuenerit. Et in Eccleſiaſtico monemur cauere à corruptione emptionis, & negociatorum; quaſi hoc ſit proprium eorum in mercando. Amplius autem: ex commercio contrahitur familiaritas ad fœminas, per quod vel ex cauta locutione in alterutrum; aut aſpectu; aut geſtu cauſatur zelotipia inter ciues; & inde contra regimen prouocantur. Sed etiam tertia ratio hoc idem confirmat, quam accipimus ex parte rerũ venalium: Victualia enim, quæ ven-

dun-

duntur, vt in pluribus, non carent ſophiſmate; & ideo non ſunt tantæ efficaciæ, ſicut propria ad nutriendum: Vnde idem Salomon in prouerb. 5. cap. Bibe, inquit, aquam de ciſterna tua: In hoc comprehendens omne nutrimentum: ſed præcipue potum; quia facilius poteſt ſophiſticari; & ipſum à ſua natura, & puritate remotum citius de ipſius malitia indicat. Rurſus: ꝓpria victualia ſunt maioris ſecuritatis in ſumendo; quia poſſunt facilius ab extraneo venenari; vel eſſe nociua; quàm ſi in proprio horreo, vel cella reponantur: Vnde & propheta Eſaias. 2. cap. in exaltatione retributionis viri iuſti: Panis, inquit, datus eſt ei; & aquæ eius fideliores ſunt: Quaſi propria cibaria, & potabilia ſecuriora ſint ad ſumendum.

¶ Qualiter expedit Regi, & cuicunque Principi habere alias diuitias naturales; vt ſunt armenta, & greges; ſine quibus domini bene regere terram non poſſunt.

CAPVT SEXTVM.

NOn ſolum autem prædicta ad naturales diuitias pertinent; ſed & diuerſa genera animantium ex eadem ratione, & cauſa; vt de præcedentibus eſt oſtenſum. In quibus primo patri, tanquam prædominanti toti humanæ naturæ, datum eſt priuilegium regendi, & dominandi; vt in Geñ. ſcribitur: Creſcite, inquit dominus; & multiplicamini, & replete terram; & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cœli, & cunctis animantibus, quę mouentur ſuper terram: Vnde ad regiam maieſtatem pertinet his ominibus vti, & abundare. Et

quan-

quanto plus in his dominatur, tanto plus primi domini principatum habet ſimiliorem: cum omnia ſint ad vſum hominis deputata in creationis primordio. Propter qđ philoſophus dicit in. 1. pol. quòd venatio animalium ſilueſtrium naturaliter eſt iuſta; quia per eam homo ſibi vendicat, quod ſuum eſt: Et de piſcatione, & aucupatione ſimiliter dici poteſt: Vnde & natura aues rapaces prouidit, & canes ad huiuſmodi officium exercendum. Quia vero in piſcibus non eſt aptitudo loci ad talia miniſteria, loco canum, & auium homo retia adinuenit. Ad ſupplemētum igitur, & decorem regni Rex indiget ſupradictis: quibuſdam quidem ad vſum, & eſum: vt ſunt piſces, & aues; armenta boum, & greges ouium, quibus Salomon abundauit: vt ſcribitur in Eccleſiaſte, & in. 3. libro regum, ad ſui magnificentiam oſtentandam: Alijs autem animalibus

Rex indiget ad miniſteriũ : vt ſunt equi, & muli; aſini, & cameli ad diuerſa miniſteria deputati ſecundum varias conſuetudines regionum. Horum igitur omnium Rex copiam habere debet, quantum eidem eſt poſſibile, ſiue de animantibus deputatis ad eſum; ſiue ad miniſterium : & propter cauſam iam dictã de alijs diuitijs naturalibus; quia res propriẹ delectabiliores ſunt, vt ſuperius eſt oſtẽſum, tanto plus, quanto plus habent de ratione vitæ : vnde magis accedunt ad diuinam aſſimilationem, quẹ eſt maior cauſa amoris. Adhuc aliẹ ſũt cauſẹ in prẹdictis, propter quas expedit Regi ipſis abundare, vt proprijs. Primò autem ad hoc mouet natura, quẹ delectatur ex ſuo opere; dum conſiderat in eis nouum continue modum procedendi in ſuis actibus, ſiue in generando; ſiue in parturiendo : ex quibus conſurgit in dominis admiratio; & ex

admi-

admiratione delectatio. Quod autem nutritiua ſit cauſa dilectionis, & per conſequens delectationis, apparet in Exo. in filia Pharaonis, quę Moyſem nutriri fecit. Et poſtea ibidem ſubiungitur, quòd poſt nutritionem, ipſum ſibi adoptauit in filium. Qua ratione dicit dominus in Oſea. 11. Ego quaſi nutrit⁹ Effraym. In hoc inſinuans ſuum affectum ad populum. Amplius autem: & ipſorum vectura ſiue ſilueſtrium animalium; ſiue aliorum, pro quibus ſe Principes, & Reges gymnaſijs exponunt, & filios ſuos ſubmittunt, valet ad robur acquirendum corporis, & conſeruandam ſanitatem, & cordis vigorandam virtutem; ſi temperate vtantur: vt philoſophus tradit in ethicis: & hoc, cum in pace quieſcunt ab hoſtibus: vt ſolent Reges Francię, & Anglię talibus vti: Et vt de Germanis in geſtis Francorum ſcribit Amonius. Rurſus: equitatura ad hoc idem mouetur, qua

reges eſſe debent ornati ad decorem regni; & eiuſdem contra hoſtes defenſionem: ad quod aptiores redduntur, & expeditiores, ſi propria habeant equorum armenta, vt mos eſt regibus, ac principibus orientis: Quemadmodum & de Salomone ſcribitur in.3.regū.4. quòd in ſua florens proſperitate habebat quadraginta millia præſepia equorum curialium; & vndecim millia equorum equeſtrium, quos cuſtodiebant ſupradicti Regis prę-ſecti. Præterea: ſi de animantibus agatur, quæ ordinantur ad eſum, adhuc magis competit habere propria ſiue quadrupedia; ſiue reptilia, ideſt, piſces; quia omnibus his homo delectabilius vtitur; ex hoc, quòd melius nutriuntur, & aptiora efficiūtur ad eſum: tum quia re cognita in vtendo, magis gaudemus; tum etiam quia ſecurius, & liberius nobis offeruntur ad eſum: quod eſt actus magis noſtræ proportionatus

naturæ; ex quo & delectabili' agit. Amplius autem: & cauſa communis iam dicta ſuperius ad hoc facit, ſcilicet, vitatio commercij cum ciuibus: quod poteſt eſſe ſcandali adminiculum, præcauendum officialibus Regis. Rurſus: hoc exigit magnificentia Regis, vt tranſeuntibus in cibis, & potibus vberius adminiſtretur, & largius: Hoc autem fit expeditius, ſi Reges abundent gregibus, & armentis. Concluditur ergo ex prædictis, quòd diuitiæ naturales neceſſariæ ſunt Regi, vt in ſingulis regionibus proprias habeat ad ſui regiminis, & regni munimen.

¶ Quòd oportet Regem abundare diuitijs artificialibus vt eſt aurum, & argentum; & numiſma ex eis conflatum.

CAPVT SEPTIMVM.

SED & de artificialibus diuitijs, vt eſt aurum, & argentum, & alia metalla; & ex ipſis conflata numiſmata, neceſſaria ſunt Regi ad munimen regiminis ſui: Suppoſito enim, quòd collegium ſit neceſſarium ſecundum naturam ad regimen conſtituendum, ſiue politiam; & per conſequens Rex, & quicunque dominus, qui multitudinem regat; oportet vlterius concludere de ſibi connexo, videlicet theſauro; vt eſt aurum, & argentum, & ex eis cõflatum numiſma, ſine quo ſuum regimen Rex congrue, & opportune exercere non poteſt: Quod quidem oſtendi poteſt multiplici via.

Pri-

Prima quidem manifeſtatur ex parte Regis: Homo enim in commutationibus faciendis auro, vel argento, ſiue numiſmate vtitur, vt inſtrumento: Vnde Philoſophus dicit in 5. ethic. quòd numiſma eſt quaſi fideiuſſor futuræ neceſſitatis; quia côtinet omnia opera, ſicut ipſarum precium. Si ergo quilibet indiget, multo magis Rex; quia ſi ſimpliciter ad ſimpliciter, & magis ad magis. Rurſus: virtus proportionatur naturæ, & c. [illegible] as virtuti: Natura autem ſtatus regalis quandam habet vniuerſalitatem; eo quòd communis eſt populo ſibi ſubiecto; ergo & virtus, & ſimiliter opus. Si ergo ſtatus dominorum ſecundum ſuam naturam eſt communicatiuus, ergo virtus, & operatio: Hoc autem eſſe non poteſt ſine numiſmate; ſicut nec faber, nec carpentarius ſine proprijs inſtrumentis. Item: ad idẽ ſecundum Philoſophum in 4. ethi. Virtus magnificẽtiæ magnos ſum-

ptus

ptus reſpicit: Magni aũt ſumpt⁹ ad magnanimũ pertinent,qđ eſt Rex, vt ipſe Philoſophus tangit ibidem: Vnde in Heſter primo ſcribitur de Aſſuero,qui in oriente dominabatur 127.prouincijs, quòd in conuiuio, quod fecit Principibus ſui regni,miniſtrabatur in cibis,& potibus, prout exigebat magnificentia Regis:Hoc autem ſine inſtrumento vitæ fieri non poteſt, quod eſt numiſma;ſiue aurum,vel argentum. Quare idem quod prius. Concluditur ergo ex parte regis eidem theſaurum eſſe neceſſarium,qui artificiales diuitias continet. Secunda via ſumitur in comparatione ad populum ſiue in genere; ſiue in ſpecie;quia ad hoc debet Rex abundare pecunijs, vt poſſit ſuæ domui ꝓuidere in neceſſarijs ; & ſuorum ſubuenire neceſſitatibus ſubditorum: Vt enim tradit Philoſoph⁹.8. ethic.Sic ſe Rex habere debet ad populum,ſicut paſtor ad oues: & ſicut

pater

pater ad filios, ſic ſe habuit Pharao ad totam terram Ægypti; vt in Geneſ. ſcribitur: De publico enim ęrario frumentum emit, quod ingrüente fame diſtribuit ſecundum prüdentiam Ioſeph; ne populus fame deficeret. Saluſtius etiam narrat ſententiam Catonis in Catil. Qualiter reſpub. profecit Romanis; quia ærarium publicum viguit Romę: quo deficiente ad nihilum eſt redacta, vt temporib⁹ eiuſdem Catonis dicit accidiſſe. Amplius autē: quodlibet regnum, ſiue ciuitas, ſiue caſtrum, ſiue quodcunque collegium aſſimilatur humano corpori, ſicut ipſe Philoſophus tradit: Et hoc idē in Polycrate ſcribitur: vnde comparatur ibidem cōmune ærarium Regis ſtomacho: vt ſicut in ſtomacho recipiuntur cibi, & diffunduntur ad membra; ita & ærarium Regis repletur theſauro pecuniarum, & communicatur, atque diffunditur pro neceſſitatibus & ſubditorum,

&

& regni. Rurſus: & in ſpecie hoc idem contingit: Turpe eſt enim, & multum regali reuerentiæ derogat à ſuis ſubditis mutuare ꝓ ſumptibus Regis, vel regni. Amplius autem: ex hac ſubiectione mutui ſuſtinetur à dominis, vt per ſubditos, ſiue quoſcũque fiant ſuper regnum exactiones indebitæ: Vnde ſtatus eneruatur regni. Item ad idem. In mutuis ſæpe mutuans ſcandalum patitur; quia hæc eſt natura mutuantis, vt difficile ſit ei mutuum reddere: Vnde ſententia fertur eſſe Biantis vnius de ſeptem ſapientibus: Amico à te mutuante pecuniam & ipſum, & pecuniam perdis. Neceſſarium eſt igitur Regi artificiales diuitias cõgregare ex cauſis iam dictis, in comparatione ad populum ſiue in genere, ſiue in ſpecie. Tertia autem via ad hoc idem probandum accipitur in reſpectu ad rem, ſiue perſonam extra Regis dominium conſtitutam: Quarum qui-

quidem duo ſunt genera: vnum videlicet inimicorum, contra quos oportet ærarium publicum Regis eſſe plenum: Et primo pro ſumptibus ſuæ familiæ; ſecūdo pro ſtipendijs militum conductorum; cum contra hoſtes mouet exercitum; tertio ad præſidia reſarcienda, vel conſtituenda, ne hoſtes inuadant terminos ſui regni. Aliud autem genus in augumentum tendit ſui regni, vnde & neceſſarius Regi eſt theſaurus: Contingit enim interdum regiones grauari vel penuria, vel onere debitorum; aut etiam ab hoſtibus: & recurrunt tūc ad regni ſubſidium. Quibus ſubueniendo cum inſtrumento vitæ, quod eſt aurum, vel argentum, vel quodcunque numiſma, ſubijciuntur eidem: & ſic augumentatur regnum. Liquet ergo Regi neceſſarias eſſe artificiales diuitias ad conſeruationem ſui regiminis ex tribus cauſis iam dictis: Vnde etiam in Iudith

ſcri-

ſcribitur, quòd Holofernes Princeps Nabuchodonoſor, quando inuaſit regiones Syriæ, & Cilitiæ cũ exercitu magno, tulit aurum, & argentum multum nimis de domo Regis, paratum videlicet ad expeditionem contra ſuos hoſtes. Et hoc idem de Salomone ſcribitur in libro ſuperius allegato inter actus regalis magnificentię: Coaceruaui, inquit, mihi aurum, & argentum; & ſubſtantiam Regum, ac prouinciarum: ſubſtantiam vocans numiſmatum theſauros, propter tributa ab ipſo exacta, & patris ſui Dauid: vt patet. 2. & 3. lib. Regum. Et hoc ideo, quia ſecundum Philoſophum in ethic. Humanæ vitæ ſunt inſtrumentum, vt dictum eſt ſupra. Nec iſtud contradicit diuino præcepto tradito à domino in Deuteronomio per Moyſen; quantum ad Reges, & Principes populi: Ibi enim lex ſcribitur de rege, quòd non habeat auri, vel argenti immenſa pon

dera;

dera: Quod quidem intelligendum eſt ad oſtentationem, ſiue faſtum regalem; vt de Crœſo Rege Lidorum narrant hiſtoriæ: ex qua cauſa ruinam paſſus eſt; quia captus à Cyro Rege Perſarum nudus in alto monte patibulo eſt affixus. Sed ad ſubuentionem regni omnino eſt neceſſariũ propter cauſas iã dictas.

¶ Qualiter ad regimen regni, & cuiuſcunque dominij neceſſarij ſunt miniſtri: vbi incidenter diſtinguit de duplici dominio politico, & deſpotico, oſtendens multis rationibus, ꝙ politicum oportet eſſe ſuaue.

CAPVT OCTAVVM.

NON ſolum autem diuitijs oportet Regem eſſe munitum, ſed etiam miniſtris: Vnde & ille magnus Rex Salomon in præallegato libro dicit de ſeipſo: Poſſedit ſer-

uos,

uos, & ancillas, & familiam multam nimis. Quod autem poſſidetur in dominio, videtur eſſe poſſidentis: Et ideo hic diſtinguendum eſt circa dominium incidenter: Duplex enim principatus ab Ariſt. ponitur in ſua politica, quorum quilibet ſuos habet miniſtros; licet plures ponat in 5. Politicorum; vt ſupra eſt diſtinctum, & infra etiam declarabitur: politicus videlicet, & deſpoticus: Politicus quidem quando regio; ſiue prouincia; ſiue ciuitas; ſiue caſtrum per vnum, vel plures regitur ſecundum ipſorum ſtatuta: vt in regionibus contingit Italiæ; & præcipue Romæ per Senatores, & Conſules pro maiori parte ab vrbe condita: Horum autem dominium conuenit amplius quadam ciuilitate regere; eo quòd in ipſa fit cōtinua de ciuibus, ſiue extraneis alternatio. Sicut de Romanis ſcribitur in 1. Machab. 8. vbi dicitur, quòd per ſingulos annos com

mit-

mittunt vni homini magiſtratum ſuum dominari vniuerſæ terræ ſuæ: Vnde duplex eſt in tali dominio ratio, quare ſubditi nõ rigide poſſint corrigi, vt in regali dominio: Vna ſumitur ex parte regentis; quia temporaneum eſt eius regimen: Ex hoc enim diminuitur eius ſollicitudo in ſibi ſubditis, dum conſiderat ſuũ tam breui tempore dominium terminari. Propter quod & iudices populi Iſrael, qui politice iudicabant, moderatiores fuerunt in iudicando, quàm Reges ſequentes: Vnde Samuel, qui dictum populũ certis iudicauit temporibus, ſic ait ad ipſos, volens oſtendere ſuum regimen fuiſſe politicum, & non regale, quod elegerant. 1. Regum. 17. Loquimini, inquit, de me coram domino, & Chriſto eius, vtrum bouem cuiuſquam tulerim, aut aſinũ: ſi quempiam calumniatus ſum; ſi oppreſſi aliquem; ſi de manu alicuius munus accepi. Quod quidem,

qui

qui regale dominium habent, non faciunt;vt infra patebit, & in 1.lib. Regum dictus propheta oſtendit. Amplius autem: modus regendi in dictis partibus, vbi politicum eſt dominium, mercenarius eſt: Mercede enim domini conducuntur: Vbi autem merces pro fine præfigitur, non tantum intenditur regimini ſubditorum; & ſic per conſequens temperatur correctionis rigor: Vnde & dominus in Ioanne.10.cap. dicit de talib9: Mercenarius autem; & qui non eſt paſtor, cui non eſt cura de ouibus; quia ſcilicet ad tempus pręponitur; videt lupum, & fugit: Mercenarius autem fugit; quia mercenarius eſt: quaſi ipſa merces ſit ſibi finis regiminis; & ſubditos ſibi poſtponat. Propter quod & antiqui Romani duces, vt ſcribit Maximus Valerius, curam gerebant reipub. ſumptibus proprijs, vt Marcus Curius, & Fabritius, & multi alij: Vnde reddeban-

tur

tur ad curam politię audaciores, & magis ſolliciti: quaſi tota in hoc eſſet eorum intentio, & maior affectus. Et in talibus verificatur Catonis ſententia, quam Salluſtius refert in Catilinario: Vnde reſpub. ex parua effecta eſt magna; quia in illis domi fuit induſtria; foris iuſtum imperium; animus in conſulendo liber; neque delicto, neque libidini obnoxius. Secunda autem ratio, vnde dominium politicum oportet eſſe moderatum, ac cum moderatione exercitum; ſumitur ex parte ſubditorum; quia talis eſt eorum diſpoſitio ſecundum naturam proportionata tali regimini: Probat enim Ptolomęus in quadripartito, regiones hominum eſſe diſtinctas ſecundum conſtellationes diuerſas; quantũ ad mores, & regimen; circunſcripto ſemper ſecundum ipſum ſuper ſtellarum dominium imperio voluntatis: Vnde regiones Romanorum ſub Marte ponũtur

tur ab ipſo;& ideo minus ſubijcibi les. Propter quod ex eadem cauſa præfata gens eſſe ponitur inſueta pati cum ſuis terminis;& ſubdi neſcia, niſi cum non poſſit reſiſtere: & quia impatiens eſt alieni arbitrij: & per conſequens ſuperioris inuidia. Inter Romanos prçſides, vt in 1. Mach.8.cap.ſcribitur:nemo portabat diadema; nec induebatur purpura: & vlterius ſubditur effectus iſtius humilitatis: quia non eſt inuidia, nec zelus inter eos. Quadam igitur placabilitate animi, vt natura requirit ſubditorum illius regionis; & inceſſu humili rempub. gubernabant; quia, vt tradit Tullius in Philippicis:Nullum maius armatorum præſidium charitate, & beniuolẽtia ciuium, qua oportet Principantem eſſe munitum, nó armis. Et hanc etiam ſententiã refert Salluſtius de Catone, quantum ad antiquos patres Romanos. Rurſus ad idem: confidentia ſubditorum, ſiue

de exoneratione dominij regentiũ; ſiue dominandi in ſuo tempore congruo reddit ipſos ad libertatem audaces, ne colla ſubmittant regentibus: vnde oportet politicum regimen eſſe ſuaue. Amplius autem: eſt certus modus regendi, quia ſecundum formam legum ſiue communium; ſiue municipaliũ, cui rector aſtringitur: propter quam cauſam & prudentia Principis; quia nõ eſt libera, tollitur; & minus imitatur diuinam. Et quamuis leges a iure naturæ trahant originem, vt Tullius probat in tractatu de legibus: & ius naturę a iure diuino, vt teſtatur Dauid propheta: Signatum eſt, inquit, lumen vultus tui ſuper nos domine; deficiunt tamen in particularibus actibus, quibus omnibus legiſlator prouidere non potuit ex ignorantia ſubditorum futurorum: Et inde ſequitur in regimine politico diminutio; quia legibus ſolum rector politicus iudi-

cat populum: Quod per regale dominium ſuppletur, dum non legibus obligatus per eam cenſeat, quæ eſt in pectore Principis: propter quod diuinam magis ſequitur prouidentiam, cui eſt cura de omnibus: vt in lib. Sapien. dicitur. Patet igitur qualis eſt principatus politicus, & modus eius regendi. Nunc videndum eſt de principatu deſpotico.

¶ De principatu deſpotico: quis eſt, & qualiter ad regale reducitur. Vbi incidenter comparat politicum ad deſpoticum ſecundum diuerſas regiones, & tempora.

CAPVT VNDECIMVM.

EST autem hic aduertendum, quòd principatus deſpoticus dicitur, qui eſt domini ad ſeruum: quod quidem nomen Græcũ eſt: Vnde quidam domini illius

prouinciæ adhuc hodie deſpotę vocantur: quem Principatum ad regalem poſſumus reducere, vt ex ſacra liquet ſcriptura. Sed tunc eſt quæſtio; quia Philoſophus in primo politicorum diuidit regale contra deſpoticum: Hoc autem in ſequenti libro declarabitur; quia ibidem occurrit diffiniendi materia: ſed nunc ſufficiat per diuinam ſcripturam ꝓbare, quod dicitur: Traduntur enim leges regales per Samuelem prophetam Iſraelitico populo, quæ ſeruitutem important: Cum enim petiuiſſent Regem à Samuele iam ętate defecto, & filijs ſuis non iuſte dominantibus modo politico, vt iudices alij dicti populi fecerant, conſulto domino reſpondit. 1. Reg. 8. Audi, inquit, vocem populi in his, quæ loquuntur: Veruntamen conteſtare eos, & prædic eis ius Regis: Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis; facietque ſibi currus, & equites, & præcurſores quadrigarum

rum ſuarum; & conſtituet aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, ac fabros armorum ſuorum; filias quoque veſtras faciet ſibi focarias, vnguentarias, ac panificas: & ſic de alijs conditionibus ad ſeruitutem pertinentibus, quæ in primo lib. Regum traduntur: per hoc quaſi volens oſtendere, quòd regimen politicum, quod erat iudicũ, & ſuum fuerat, fructuoſius erat populo: Cuius tamen ſuperius contrarium eſt oſtenſum. Ad cuius dubij declarationem ſciendum eſt, ꝙ ex duplici parte regimen politicum regali præponitur: Primo quidem, ſi referamus dominium ad ſtatum integrum humanæ naturæ, qui ſtatus innocentiæ appellatur, in quo non fuiſſet regale regimen, ſed politicum, eo quòd tunc non fuiſſet dominium, quod ſeruitutem haberet, ſed preeminentiam, & ſubiectionem in diſponendo, & gubernando multitudinem ſecundũ me-

rita cuiuſcunq;: vt ſic vel in influendo, vel in recipiendo influentiam, quilibet eſſet diſpoſitus ſecundum congruentiam ſuę naturę: Vnde apud ſapientes, & homines virtuoſos, vt fuerunt antiqui Romani, ſecundum imitationem talis naturę regimen politicum melius fuit. Sed quia peruerſi difficile corriguntur; & Stultorum infinitus eſt numerus, vt dicitur in Eccleſiaſte; in natura corrupta regimen regale eſt fructuoſius; quia oportet ipſam naturam humanam ſic diſpoſitam, quaſi ad ſui fluxum limitibus refrenare: Hoc autem facit regale faſtigium: Vnde ſcriptum eſt in prouer. 20. cap. Rex, qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo. Virga ergo diſciplinę, quã quilibet timet; & rigor iuſtitię ſunt neceſſaria in gubernatione mundi; quia per ea popul⁹, & indocta multitudo melius regitur: Vnde Apoſt. ad Rom. 13. dicit loquens de recto-

ribus mundi, quòd non ſine cauſa gladium portat vindex in irã Dei, qui male agit. Et Ariſt. dicit in ethicis, quòd pœnæ in legibus inſtitutæ ſunt medicinæ quædam: Ergo quantum ad hoc, excellit regale dominium. Amplius autem: & ſitus terræ ſecundum ſtellarum aſpectũ regionem diſponit, vt dictum eſt ſupra: vnde videmus quaſdam prouincias aptas ad ſeruitutem, quaſdam autem ad libertatem: Propter quod Iulius Celſus, & Amonius, qui deſcribunt geſta Francorum, & Germanorum, eos mores, & actus attribuunt eiſdem, in quibus etiam nũc perſeuerant: Romani autem ciues aliquo tempore vixerunt ſub regibus, à Romulo videlicet vſque ad Tarquinium ſuperbum: Cuius curſus annorum. 264. fuit, vt hiſtoriæ tradunt: Sic & Athenienſes poſt mortem Codri Regis ſub magiſtratibus vixerunt; quia ſub eodem climate conſtituti: Conſiderantes. n.

quòd

quòd dicta regio magis apta foret, ex cauſis iam dictis, ad politicum regimen, ſic ipſam rexerunt vſque ad tempora Iulij Cæſaris ſub Conſulibus, Dictatoribus, & Tribunis; quod fuit quadringentorum quadraginta quatuor annorum: In quo quidem tempore, vt dictum eſt ſupra, tali regimine multum profecit reſpub. Patet igitur qua conſideratione politiam regno; & regale dominium politiæ præponimus.

¶ Habita diſtinctione dominij hic diſtinguitur de miniſtris ſecundum differentiam dominorum: & quędam genera miniſtrorum oſtendit omnibus dominis communia. Poſtea probat ſeruitutem in quibuſdam eſſe naturalem.

CAPVT DECIMVM.

HIs igitur ſic deductis, videndum eſt de miniſtris, qui ad regiminis ſunt complementum;

quia ſine eis quodcunq; dominium tranſire non poteſt, vt per eos ſecundum gradum perſonarum exerceantur officia, diſtribuantur opera, & adminiſtrétur neceſſaria ſiue in regno; ſiue in quacunque repub. & ſecundum merita cuiuſcunque in ea contenti: Vnde primus Dux in Iſraelitico populo Moyſes à Iethro cognato ſuo merito redarguitur, vt patet in Exod. 18. cap. quia ipſe ſolus ſatisfaciebat populo ſuo ſine miniſtris: Stulto, inquit, labore conſumeris tu, & populus iſte, qui tecũ eſt, & vltra vires tuas eſt; nec poteris ſuſtinere. Prouide, inquit, viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam; & conſtitue ex eis Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, ac Decanos, qui iudicent populum. Hoc idem de Romanis inuenitur; quia cum Regum regimen ceſſaſſet ab vrbe, Brutus factꝰ Conſul parum in Conſulatu ſolus

vrbem

vrbem rexit: ſed mouentibus bel-
lum Sabinis, eidem per Senatum
adiunctus eſt Dictator, qui dignita-
te Conſules præibat: quorum pri-
mus Lamius vocatus eſt. Hoc etiã
tempore adiunctus eſt magiſter e-
quitum, qui Dictaturæ obſequere-
tur: quorum primus Spurius Caſ-
ſius. Poſt hæc, quaſi circa idem tem
pus, inſtituti ſunt Tribuni, qui in fa
uorem populi eſſent. Quod pro tan
to ſit dictum ad oſtẽdendum, quod
regimen cuiuſcunque collegij ſiue
prouinciæ; ſiue ciuitatis, vel caſtri
ſine miniſterio diuerſorum officia-
lium bene regi non poteſt. Sed cir-
ca hoc diſtinguendum de eis vide-
tur ſecundum diuerſitatem regi-
minis; quia oportet miniſtros domi
nis cuiuſcunque regiminis eſſe con
formes, ſicut membra capiti: Vnde
regimẽ politicum miniſtros requi-
rit ſecundum qualitatem politiæ:
Propter quod hodie in Italia om-
nes ſunt mercenarij, ſicut & domi-

ni: & ideo agunt ſicut mercede cõ-
ducti, non ad vtilitatem ſubditorũ,
ſed ad lucrum ſuum, præſtituentes
in mercede finem. Quando vero
gratis miniſtrabant, vt antiqui Ro-
mani, tunc eorum ſollicitudo fige-
batur ad rempub. ſicut ad finem:
Et inde proficiebant: Sicut Max. Va
lerius narrat de Camillo, qui preca
tus eſt, ꝙ ſi alicui Deorum felicitas
Romanorum nimia videretur, eius
inuidia ſuo, & non reipub. incõmo
do ſatiaretur. Sed regalis regimi-
nis alij ſunt miniſtri perpetuis offi-
cijs deputati ad miniſtrandum Re-
gi pro ſuo, ſuique populi fructu; vt
ſunt Comites, Barones, & milites
ſimplices ac feudatarij, q̧ ex ſuo feu
do & ipſi, & ſui ſucceſſores ad re-
gni gubernacula ſunt obligati per-
petuo: Vnde patet & miniſtros eſſe
neceſſarios cuicunque dominio; &
ſecundum ipſius dominantis condi
tionem miniſtros debere conſtitui:
Propter quod & in Eccleſiaſtico
dici-

dicitur: Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius; & qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Diſtinguuntur autem & alia quatuor genera miniſtrorum à Philoſopho in politica, qui haberi poſſunt regimini magis coniuncti: Quidam enim ſunt, quos habet ciuilitas, ſiue regimen omnino neceſſarios ad vilia officia exercenda dominorum, de quibus natura prouidit; vt ſint gradus in hominibus, ſicut & in alijs rebus: Videmus enim in elementis eſſe infimum, & ſupremum: Videmus etiam in mixto ſemper eſſe aliquod prædominans elementum: In plantis etiam quædam deputata ſunt ad humanum cibum, quædam ad fimum; & eodem modo in animalibus: Sed & in homine inter membra corporis ſimiliter erit: Hoc idem conſiderandum in relatione corporis ad animam: Et in ipſis etiam potentijs animæ in alterutrum comparatis;

quia quædam ordinatæ ſunt ad imperandum, & mouendum, vt intellectus, & voluntas; quędam ad ſeruiendum eiſdem ſecundum gradū ipſarum: Ita inter homines erit: Et inde probatur eſſe aliquos omnino ſeruos ſecundum naturam. Amplius autem: cōtingit aliquos deficere à ratione propter defectum naturæ: Tales autem oportet ad opus inducere per modum ſeruilem; quia ratione vti non poſſunt: Et hoc iuſtum naturale vocatur: Hæc autem omnia Philoſophus tangit in primo politicorum. Sunt autem & alij miniſtri ad idem deputati officium alia ratione, vt in bello deuicti: Quod lex humana non ſine ratione ſic ſtatuit ad acuendum bellatores, pro repub. eſſe fortiter pugnandum; vt videlicet victi ſubijciātur victoribus iure quodam, quod Philoſophus in prædicto loco iuſtum legale appellat: Vnde iſti, quamuis vigeant ratione, ad ſtatum tamen rediguntur

ſer-

ſeruorum quadam militari lege, ad acuendum corda bellantium. Et hunc modum obſeruauerunt Romani: Vnde tradunt hiſtoriæ. T. Liuium tantæ eloquentiæ virum à Romanis captum in ſeruitutẽ redactũ fuiſſe: ſed is ꝓpter ſuam probitatẽ poſtea à Liuio nobiliſſimo Rom. ſub cuius ditione traditus erat, manumiſſus ab ipſo cognomen accipiẽs. T. Liuius eſt vocatus, quem libertati tradidit pro ſuis filijs inſtituendis in liberalibus artibus, cui ante non licuiſſet ſm Principum inſtituta. Hoc etiam & lex diuina p̃cepit, vt in Deuteronomio patet. Sunt autem & alia duo genera miniſtrorum in familia aſſiſtentium, videlicet vel mercede cõductorum, ſeu ſeruientium quadam beniuolentia, & amore ad ſui honoris cumulũ; vel ad virtutis ꝓfectum, vt ſunt miniſtrantes Principi in domeſtica domo ſiue de re militari; ſiue aucupij; ſiue venationis; ſiue in alijs rebus,

bus familiaribus domus, de quibus non eſt modo dicendum per ſingula: & ꝑ quibus quis captat vel amicitiam; vel gratiam dominorum; vel mercedem reportat; vel virtutis laudem acquirit: Vnde in prouerb. dicitur, quòd acceptus eſt Regi miniſter intelligens: Et in Eccleſiaſtico: Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi ſicut anima tua. Concludẽdum eſt igitur, ꝙ ad complementum regni, & fulcimentum regiminis ijs, quę dicta ſunt ſupra de diuitijs, & miniſtris, Princeps debet eſſe munitus. Propter quod Philoſophus dicit in 8. Ethic. Quòd non eſt Rex, qui per ſe non eſt ſufficiens; & omnibus bonis ſuperexcellens. Quibus omnibus ſuperabundauit Rex Salomon, vt patet in 3. lib. Regum: Sed præcipue in ornatu, & ordine miniſtrorum; de quo admirata Regina Saba, maior eſt, inquit, ſapientia tua, quàm rumor, quem audiui. Beati viri tui, & ſerui tui ij, qui aſtant coram

ram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam.

¶ Quòd neceſſarium eſt Regi, & cuilibet dño in ſua iuriſdictione, munitiones habere fortiſsimas: & adducũtur rõnes, quare ibi multæ ponãtur.

CAPVT VNDECIMVM.

POST hæc autem ad robur dominij ſiue regalis; ſiue politici neceſſariæ ſunt munitiones, ad quas ſe conferant domeſtici Regis, vel ipſe Rex: Cuius rei documentum a[illegible]mus à Rege Dauid, qui poſtquam cępit Hieruſalem, accepit montem Sion pro ſuo munimine, ibiq; arcem ædificauit, vbi domatum fiſtulæ ducebantur vſq; ad Mello; ipſamq; arcem ſuam vocauit ciuitatem. Hoc autem vbique Reges obſeruant, quòd in ſingulis ciuitatibus, & caſtris ſpeciale habent præſidium, ſiue arcem, vbi de-

git

git Regis familia, & officiales eiuſdem: Cuius quidem rei multæ ſunt cauſæ: Vna ſumitur ex parte Principum; quia expedit eis eſſe in loco tuto, vt in regendo, corrigendo, & gubernando ſint magis ſecuri; & in exequendo iuſtitiam efficiantur audaces: Vnde & Romani Conſules, & Senatores tutiorẽ elegerunt locum, videlicet Capitolium, de quo narrant hiſtoriæ, quòd tota occupata ab hoſtibus vrbe Roma; in ipſo permanſerunt illæſi. Amplius autem: & Regis, ſuæq; familiæ maior honeſtas hoc exigit, ne vel earũ commercio cum ſubditis vilificetur in conſpectu populi ipſorum maieſtas; vel ex incauto aſpectu, vbi maxima requiritur pudicitia, ſicut ſenes populi Troiani ſe habebant ad Helenam, vt Philoſophus dicit in Ethic. populus Regis indignationẽ incurrat; vel ipſe, & ſui ſe dehoneſtandi in ſubditis occaſionem aſſumãt: In quem caſum lapſus eſt Rex

Dauid

David circa vxorem Vriæ ſcutiferi Ioab, quàm lauantem vidit de ſolario domus Regiæ, vt ſcribitur in ſecundo libro Regum. Secunda ratio ſumitur ex parte populi, qui magis ſenſibilibus mouetur, quàm ratione ducatur: Cum enim vident magnificos ſumptus Regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiam; & ad ſuis parendum mandatis, vt Philoſophus dicit in ſexto politicorum. Amplius autem: minorem cauſam habent rebellandi, ſeu ſubijciendi ſe hoſtibus, dum nimium infeſtantur: Cum enim miniſtros Regis munitionibus habent præſentes, ſollicitantur audacius ad defenſionem ſui. Sic & Iudas Machabæus fecit de arce Syon, quam deuictam cinxit muris fortiſſimis, & turribus altis pro defenſione patriæ contra hoſtes, vt ſcribitur in primo Machab. Et ſimiliter in Bethſuram munitiones fortiſſimas extruxit contra faciem

ciem Idumeæ. Rurſus: ad idem: neceſſariæ ſunt munitiones Principibus pro conſeruandis diuitijs, quibus abundare debent, vt dictum eſt ſupra; & vt eiſdem poſſint cum ſua familia liberius vti: vnde & miniſtri fiant ad præparandum neceſſaria promptiores, quod eſt delectabilius, ac honorificentius etiam in domeſtica domo: Hoc enim eſt ꝓprium in humanis actibus, quòd ex ordine debito cauſant ſpeciem, ſiue pulchritudinem, tanquam in re ꝓportionata, & commēſurata in ſuis partibus: Vnde conſequitur in nobis ſpiritualis lętitia, quę ex ſe quaſi extaſim facit, quam paſſa videtur Regina Saba in aſpectu ordinis miniſtrorum curię Salomonis, vt ſuperius eſt oſtenſum.

¶ Quòd ad bonum regimen regni, ſiue cuiuſcunque dominij ſpectat ſtratas; ſiue quaſcunque vias in regione, vel prouincia habere ſecuras, & liberas.

CAPVT DVODECIMVM.

EST & aliud neceſſariũ Regi ad bonum regimẽ regni, ad quod ordinantur ipſæ munitiones, vt videlicet ſtratas faciant ſecuras, & aptas ad tranſeundum ſiue pro aduenis; ſiue pro indigenis, vel regalibus ſuis: Viȩ enim cõmunes ſunt omnibus quodam iure naturæ; & legibus gentium: Propter quod ꝓhibentur à nemine occupari: nec vlla præſcriptione, nec quocunque temporum curſu ius de eiſdẽ poſſet alicui acquiri: Vnde in libro Numerorum via publica, via regia nominatur, ad ſignificandum eius ciuitatem: Vbi Auguſt. in gloſa dictũ

ver-

verbum exponit; quia pro tanto ſic appellatur, quia debet eſſe libera cuilibet tranſeunti innoxio ratione humanæ ſocietatis: Propter quod & ibidem ſcribitur, quòd Amorræis contradicẽtibus, ne filij Iſrael tranſirent per eos, cum ſola via Regia gradi permitterent, hoc eſt, ſine læſione aliqua regionis, dominus mandauit ipſos deleri. Vt autem ſtratæ in ſua communitate forent liberę, & tranſeuntibus ſecuræ, iura Principibus permittunt pedagia: Vnde & eis ſeruantibus, quæ viatoribus ſunt prædicta, officiales Principum ipſa merito poſſunt exigere; & proficiſcentes, debite obligantur perſoluere. Amplius autem: & viarum ſecuritas in regimĩne regni Principibus eſt fructuoſa; quia illuc magis confluunt mercatores cum mercibus, vnde & regnum in diuitijs creſcit. Qua ratione in vrbe aucta fuit reſpub. ꝓpter vias, circa quas ſollicitabantur expe

ditas

ditas habere ; & ſtratæ vocabantur Romanæ, vt homines magis redderentur ſecuri ad deferendum merces ; ac ſub ſimulatione callida ſub nominibus librarij permutatis, vt latrones ignorarent tempus, ſicut computiſtæ ſcribunt, cum in vrbe celebrarentur nundinę, ſic eos decipiebant: Quędam etiam extra vrbem inſtitutæ fuerunt per Romanos Principes, eorumque ſunt intitulatæ nominibus, vt ex hoc maiorem obtinuerint firmitatem; & loca tutiora aduenientibus redderentur, vt forum Iulij, quod in confinibus multarum prouinciarum, & diuerſis regionibus adhuc nomen remanſit. Amplius autem: & per diuerſos Cōſules, ac Senatores Romanos ſtratæ ſunt inſtitutæ, extendentes ſe ad diuerſas prouincias, quorum titulis autenticari viderentur ad liberiorem, ac ſecuriorem acceſſum ad vrbem ; vel ad ipſorum memoriam clariorem, vt via Aure-

lia

lia ab Aurelio Principe, via Appia ab Appio Senatore; quarum prima tendebat verſus Reatem, vbi hiſtoriæ prouinciam Aureliam ponunt: ſecunda verò in Campaniam ſuũ habebat progreſſum; ac ſic de ſingulis alijs ſiue Conſulibus; ſiue Senatoribus, vt Flamminio, vel Æmilio, à quibus ſtratæ, vel prouinciæ ſunt nominatæ propter cauſam iã dictam. Rurſus: & diuinus cultus in hoc augetur, propterea ꝙ promptiores ſunt homines ad reuerentiam diuinam, cum liber eſt aditus viarum ad indulgentiam; ſiue ad aditum ſancti: Vnde & pręcipuum motiuum Romanorum fuit ſtratas faciẽdi ſecuras, vt diuinus videlicet idolorum cultus ſeruaretur, ꝑ quo multum zelabat reſpub. vt Max. Valerius ſcribit in principio libri ſui. Sacra etiã ſcriptura in Eſdra refert, reuerentiam templi impeditã fuiſſe propter hoſtes in circuitu; propter quod & tardata fuit ędificatio

tem-

templi. Iuxta quod Domino dicitur in Ioan. Quadraginta & ſex annis ędificatum eſt templum hoc, & tu in triduo reędificabis illud?

¶ Quòd in quolibet regno, & quocunque dominio neceſſarium eſt numiſma proprium; & quot bona ex hoc ſequantur; & quæ incommoda ſi non habeatur.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

His igitur expletis agendum eſt de numiſmate, in cuius vſu vita hominis regulatur; & ſic per conſequens omne dominium, ſed præcipue regnum, propter varios prouëtus, quos ex numiſmate percipit: Vnde & Dominus quærens à phariſæis, ſimulatoriè tentantibus ipſum, cuius eſt, inquit, imago hæc, & ſupraſcriptio: Cumque reſpondiſſent, Cæſaris, ſententiam quęſiti ſuper ipſos retorſit, dicens: Reddite

ergo

ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari; & quæ ſunt Dei Deo: quaſi ipſum numiſma ſit cauſa, vt in pluribus, tributa ſoluendi. De materia autem numiſmatis; & qualiter ſit Regi neceſſarium talibus abundare, ſupra ſatis eſt pertractatum. Sed nūc ipſum accipiamus, prout eſt mēſura quędam, per quam ſuperabundantia, & defectus reducūtur ad medium, vt Philoſophus in 5. Ethic. dicit: Ad hoc enim inuentum eſt numiſma, vt ſoluantur lites in commercijs; & ſit menſura in commutationibus. Et licet multa ſint genera cōmutationum, vt ex Philoſopho habemus primo politicorum; iſta tamen expeditior eſt inter omnes: propter quod inuētum dicitur eſſe numiſma: Vnde & politia Licurgi, qui Parthis, & Lydis primo leges tradidit, in quibus numiſma prohibebat, ſolam commutationem ex alterutrorum mercibus permittēs, per Philoſophum reprobatur; vt ex

iam dictis apparet: Vnde & ipſe concludit eodem libro Ethic. Numiſma conſtitutum propter commutationis neceſſitatem; quia per ipſum expeditius fit comm ercium; ac tollitur in commutando materia litis: quam quidem habemus ab Abraham patre noſtro, qui per multa tempora fuit ante Lycurgum, & omnes philoſophos: Vnde de ipſo ſcribitur in Geneſ. quòd agrũ emit pro ſepultura ſuorum, precio quadringẽtorum Siclorum publicę, ac probatæ monetæ. Sed quamuis ex ſe numiſma ſit neceſſarium, proprium: tamen in omni regimine; ſed præcipue Regis: Cuius duæ ſunt cauſæ: Vnam accipimus ex parte Regis: Aliam verò ex parte populi ſibi ſubiecti. Quantum ad primum: numiſma, ſiue moneta propria ornamentum eſt Regis, & regni, & cuiuſlibet regiminis; quia in ea repræſentatur imago Regis, vt Cæſaris, ſicut dictum eſt ſupra: Vn-

de in nulla re tanta poteſt eſſe claritas memoriæ eius: eò quòd nihil ſic per manus hominum frequẽtatur, quod ad Regem, vel quemcunque dominum pertineat, quantum numiſma. Amplius autem: inquantum moneta regula eſt, & menſura rerum venalium; intãtum monſtratur ſua excellentia, vt videlicet imago ipſius ſit in nummo regula hominum in ipſorum commercijs: Vnde moneta dicitur; quia monet mentem, ne fraus inter homines, cum ſit menſura debita, committatur; vt imago Cæſaris ſit in homine quaſi imago diuina; ſicut Aug. exponit pertractans dictam materiam. Numiſma verò dicitur, quia nominibus Principum, effigieque deſignatur; vt tradit Iſidorus: Per quod manifeſte apparet, quòd ex numiſmate maieſtas dominorum relucet: Et ideo ciuitates, ſiue Principes, ſiue prælati hoc pro ſua gloria ſingulariter ab Imperatoribus im-

impetrant, vt habeant ſpeciale numiſma. Rurſus: numiſma propriũ cedit in commodum Principis, vt dictum eſt ſupra; quia per ipſum menſurantur tributa, & quęcunque exactiones, quæ fiunt in populo; vt in lege mandabatur diuina circa oblationes videlicet, & redemptiones quaſcunque ſacrificij loco. Amplius autem: ipſius factura propter auctoritatem Principis cauſatur cõmodum Regi; quia nulli alij licet ſub eadem figura, & ſuperſcriptione cudere, vt iura gentium mãdãt: In qua quidem, & ſi liceat ſuũ ius exigere in cudendo numiſma, moderatus tamen debet eſſe Princeps quicunque, vel Rex ſiue in mutando; ſiue in diminuẽdo pondus, vel metallum; quia hoc cedit in detrimentum populi; cum ſit rerum menſura, ſicut ſupra dictum eſt: Vnde tm̃ eſt mutare monetam, ſiue numiſma; q̃tum ſtaterã, ſiue quodcunque pondus: Hoc autem quomodo

 Deo

Deo diſpliceat in Prouerb. 20.cap. ſcribitur: Pōdus, inquit, & pondus ſtatera, & ſtatera, vtrunq; abomina bile eſt apud Deū: De quo & grauiter Rex Aragonū reprehenditur ab Innocētio Papa; quia numiſma mutauerat diminuendo in populi detrimētum: Propter quod & filium, obligantem ſe per iuramentum dictam ſeruare monetam, à dicto abſoluit iuramento; eidem mandans, vt ipſam ad priſtinum ſtatum reformaret. Iura etiam in numiſmatibus fauent mutuis, & pactionibus quibuſcunque: Mandant enim ſolui mutua; & pacta ſeruari iuxta illius temporis numiſma in omni menſura qualitatis, & quantitatis. Concluditur ergo, qualiter vnicuique regi numiſma proprium eſt neceſſarium. Sed etiam ex parte populi adhuc numiſma Regis ꝓprium eſt neceſſarium, vt etiam ex iam dictis apparet: Primo, quia expeditior eſt in commutationibus menſura. Rur

ſus

ſus: quia certior inter populares eſt: Multi enim ſunt, qui alias monetas ignorant, & ſic de facili poſſunt ſimplices præueniri fraude, qđ eſt contra formam regalis regiminis: Circa quod Romani Principes prouiderunt: Vnde tradunt hiſtoriæ, quòd tempore domini noſtri Ieſu Chriſti in ſignum ſubiectionis Romanorum vnum erat numiſma in toto orbe terrarum, in quo erat Cæſaris imago, quam ſtatim cognouerunt Phariſæi ſciſcitati à domino Ieſu Chriſto, ad diſcooperiendum eorum fraudem. Et iſtud numiſma decē vſuales valebat denarios: Quod ſoluebat quilibet Telonarijs prædictorum Principum; ſiue eorum gerentibus vicē in prouincijs, vel ciuitatibus, ſeu caſtris. Rurſus: ꝓprium numiſma fructuoſius eſt: Cum enim extraneæ monetæ communicantur in permutationibus, oportet recurrere ad artē campſoriam, cum talia numiſmata

non tantum valeant in regionibus extraneis, quantum in proprijs: Et hoc ſine damno eſſe non poteſt. Et pręcipue accidit in partibus Teutoniæ; & regionibus circunſtantibus, propter quod coguntur, cum de loco ad locum trãſeunt, maſſam auri, vel argenti ſecum deferre; & quantum in commutationibus rerum venalium indigent, tantum vendunt: Vnde Philoſophus in lib. 4. politicorum ſpecies pecuniarum diſtinguens ſiue artis pecuniariæ; ſiue numiſmaticam; ſiue campſoriam; oboloſtãticam, & cathos: primam ſolã dicit eſſe naturalem; quia ad commutationem rerum naturalium ordinatur: quod facit proprium numiſma, & non aliud, vt ex iam dictis apparet. Propter hoc ipſam ſolam commendat alijs ſupradictis ſpretis; & de quibus infra dicetur. Concludendum eſt igitur in omni regimine pro conſeruatione dominij; & pręcipue

regalis; neceſſarium eſſe numiſma proprium ſiue ex parte populi; ſiue ex parte regis, vel regiminis cuiuſcunque.

¶ Quòd ad bonum regimen regni, & cuiuſcunque politiæ pondera, & menſuræ ſunt neceſſariæ: exemplis, & rationibus perſuadetur.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

POst hęc autem agendũ eſt de ponderibus, & menſuris, quæ neceſſaria ſunt ad dominij cuiuſcunque regimen conſeruãdum, ſicut & numiſma; quia cum eis ſoluuntur tributa: ſeu etiam quia per ipſa lites diminuuntur; & in emptionibus, & venditionibꝰ fidelitas ſeruatur: vel quia, ſicut & numiſmata, vitæ ſunt humanę inſtrumenta; immo plus imitantur naturalem actionem, quàm numiſma; quia ſcriptum eſt in lib. ſapientiæ. 11. cap.

quòd omnia diſpoſuit Deus in numero, pondere, & menſura. Si ergo omnes creaturæ his tribus limitibus terminantur, magis videtur quòd pondus, & menſura a natura trahant originem, quam numiſma; & ideo magis neceſſaria in repub. ſiue in regno. Amplius autem: pondus, & menſura, in quantum talia, ſemper ordinantur ad menſurata, & ponderata: Aliter per ſe nihil ſunt: ſed numiſma, quãuis ſit menſura, & inſtrumentum in permutationibus; tamen per ſe aliquid eſſe poteſt: puta ſi conſletur, erit aliquid, videlicet aurum, vel argentum: ergo ſemper non ordinabitur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatem in alijs ſpeciebus pecuniarum; immo amplius, vt in campſoria, quæ non proprie ordinatur, vt ſit mẽſura rerum venalium; ſed magis ad permutationẽ numiſmatis: Item in oboloſtatica, quæ cõſiſtit circa ponderis exceſſum in

permutationibus; quibus inuentis ſupra pondus, in metalla reſoluuntur; vt ſunt ponderatores in trabuchetis, & alijs ponderibus: Item nec Cathos, ideſt, ars furnaria, quę magis ordinatur ad numiſma, ſicut ad finem, alijs permutationib⁹ excluſis. De quibus ſpeciebus in 4. politicorum agit philoſophus: & infra dicetur; & ſupra eſt tactum. Rurſus: illi actus ſunt maxime neceſſarij in repub. ſiue in regno, qui ex iure naturę procedunt; quia leges inſtitutæ per principes, inde habent initium; alias iuſtę leges nõ eſſent. Sed talia ſunt de iure naturæ; quia adæquant naturalem iuſtitiam. Sic ergo ad naturam regni, ſiue politiæ, menſuræ, & pondera ſunt neceſſaria: Hinc eſt quòd primus dux iſraelitici populi, videlicet Moyſes, vt deſcribit Iſidorus, tradendo leges diuinas, quæ primæ fuerunt, ſimul cum illis pondera, & menſuras conſtituit ſiue pro cibis, & po-

tibus; vt Ephi, & Gomor, & Modius, & Sextarius: ſiue in terris, & pannis, quæ cubitales habent menſuras: ſiue in auro, & argento, & numiſmatibus, quæ ſunt ſtatera, & alia pondera: Vnde cùm dictus Moyſes in in Leuitico exhortaretur populum ad iuſtitiam faciendam, ſtatim ſubiungit regulas naturalis iuſtitiæ, vt Origenes ibidem exponit: Nõ facietis, inquit, iniquũm aliquid in põdere, & menſura: Statera iuſta; & æqua ſint põdera: iuſtus Modius, æquuſque Sextarius. Refert iterum Iſidorus, ꝙ Sidon Argus græcis mẽſuras dedit; vbi tunc florebat Argiuorum regnum circa tempora præfati ducis Moyſi. Narrant etiam hiſtoriæ Cererem menſuras agriculturæ, & frumenti græcis ſatione tradidiſſe: Vnde & dea frumentaria, & demetra eſt vocata. Ex his ergo apparet, quòd naturaliter oportet regem, vel quencunque dominum ad bonum ipſorum

regi-

regimen menſuras, & pondera populo ſibi ſubiecto tradere, propter cauſas iam dictas: & exemplo dictorum Principum, de quibus nũc eſt actum.

¶ Quòd oportet regem, & quenlibet dominum ad conſeruationem ſui ſtatus adhibere ſollicitudinem, vt de ærario publico prouideatur pauperibus: & hoc exemplis, & rationibus probat.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Est autem & aliud, quod eſt ad bonum regimen pertinẽs regni, ſiue prouinciæ; vel ciuitatis; vel cuiuſcunque principatus, vt videlicet de communi ærario prouideatur per principem, qui præſit indigentijs pauperum, pupillorum, & viduarum; ac aduenis, & peregrinis aſſiſtat: Si enim natura quęcunque non deficit in neceſſarijs, vt

Philoſophus dicit in.3.de cœlo, & mundo; multo minus & ars, quæ imitatur naturam: Inter omnes autem artes, ars viuendi, & regendi ſuperior, & amplior eſt, vt tradit Tullius in Tuſculanis quæſtionibus. Ergo reges, & principes in neceſſarijs deficere non debent indigentibus; immo potius ſubuenire. Præterea: reges, & principes vices Dei gerunt in terris, per quos Deus mundum gubernat; ſicut per cauſas ſecundas: Vnde & Samuel propheta ſpretus in dominio, cum querelam proponeret coram Deo, reſponſum habuit, quòd non ipſum Iſraeliticus populus ſpreuerat, ſed Deum cuius videlicet vices gerebat. Et in prouerb. dicitur: Per me reges regnant; & legum conditores iuſta decernunt. Sed Deo ſpecialiter eſt cura pauperum ad naturę ipſorum defectum ſupplendum: Propter quod, ſic agit diuina prouidentia circa indigentem, ſicut pater

ter erga filios impotentes ; de quibus amplior incumbit ſollicitudo propter ampliorem neceſſitatem: Vnde & ipſe dominus ſibi reputat fieri ſpecialiter, quod fit pauperi, ipſo atteſtante, qui dicit: Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Ergo ad iſtum defectum pauperum ſupplendum, ſicut vices Dei gerentes in terris, principes, & prę lati ſunt debitores ; & ſicut patres, quos cogit officium eſſe auxiliatores ſubditorum, vt Philoſophus dicit in.8. Ethic. ipſorum cum effectu beneficij ſpecialem debent curam habere : Talem autem ſollicitudinem habuit Philippus Rex Macedo circa Pythiam; quem, vt ſcribit Vegetius lib.4. de re militari, cum pri9 haberet offenſum, audiens ipſum, licet nobilem, habere tres filias ; & cum ipſis inopia premi, ab admonẽtibus, vt ſibi de hoc caueret, quærens, vtrum melius foret partem ęgram corporis abſcindere, quam cura-

curare; familiariter accerſiuit, & accepta de facultatum domeſticarum pecunia inſtruxit, & fideliorem habuit. Amplius autem: quia reges, & principes communes habent actiones, & vniuerſalem diligentiam ſubditorum; cum non ſufficiat homo ſolus ad proprias actiones; oportet quòd in multis deficiant; quia talis actio, ſiue actiones, quæ ſunt populum gubernare, iudicare, ac vnicuique ſuorum ſubditorum ſecundum merita prouidere, tranſcendit virtutē naturæ. Propter quod dicitur, quòd eſt ars artium regimen animarū: Et arduum eſt valde, vt ꝗ neſcit tenere moderamina vitæ ſuæ, iudex fiat vitæ alienæ: Secundum quam cauſam Sauli aſſumpto, & inuncto in regem per Samuelem prophetam præcipitur, quòd aſcenderet ad cuneum prophetarum, vt ibidem per eleuationem mentis prophetando cum eis circa populum gubernandum ex diui-

diuina influentia haberet notitiam agendorum: Quod & factum fuit, vt patet in. 1. Regum: Vnde impoſſibile eſt reges, & principes non errare propter dictam cauſam; niſi ad illum, qui omnia gubernat; & omnium eſt conditor, ſe conuertant: Et propter hanc cauſam dicitur in Eccleſiaſtico de regibus iſraelitici populi, quòd præter Dauid, Ezechiam, & Ioſiam, qui fuerunt viri ſpirituales, & a Deo illuminati, omnes peccauerũt domino. Iſti autem defectui ſubuenitur per eleemoſynę beneficium, vnde pauperes ſuſtententur: Sicut per Danielem prophetã dictum eſt illi principi Ethnico Regi Babylonis Nabuchodonoſor, qui in toto oriente generalis erat Monarcha: Peccata tua eleemoſinis redime; & iniquitates tuas in miſericordijs pauperum conuerte. Sunt ergo ipſæ eleemoſinę, quas faciunt principes indigẽtibus, quaſi quidam fideiuſſor corã Deo pro

ipſis

ipſis ad ſoluendum debita peccatorum; vt Philoſophus dicet de numiſmate reſpectu rerum venalium. Et ſicut numiſma eſt menſura in permutationibus pro vita corporali, ita eleemoſyna in vita ſpirituali; propter quod in Eccleſiaſtico dicitur: Eleemoſyna viri, quaſi ſacculus cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam oculi cõſeruabit. Ex his igitur ſatis eſt manifeſtum qualiter opportunum eſt regibus, & cuicunque domino in ipſorum dominio de cõmuni ęrario reipub. ſiue regali pauperibus prouidere. Hinc eſt, quòd in ſingulis prouincijs, ciuitatibus, & caſtris ad talia miniſteria exercenda ſunt hoſpitalia inſtituta ſiue per reges; ſiue per principes; & ciues ad pauperum inopiam ſubleuandum: & non ſolum apud fideles; ſed etiam infideles: Domos enim inſtituebant hoſpitalitatis ad pauperum ſubuentionẽ, quas Iouis hoſpitalia nominabant, vt patet in

lib.

lib.2.Mach.propter effectum beniuolentię, & pietatis, qui eidem attribuitur planetę ſecundum Aſtrologos. De Ariſtotele etiam tradunt hiſtorię, quòd Alexandro exhortatorias literas deſtinauit, quòd pauperum inopię memor eſſet ad proſperitatem ſui regiminis augumentandam.

¶ Quòd oportet regem, & quencunque dominantem ad cultum diuinum intendere: & quis fructus ex hoc ſequatur.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

HIs habitis agendum eſt de cultu diuino, ad quē reges, & principes ſtudere debent toto conatu, & ſollicitudine; ſicut ad finem debitum: Et ideo hic in hoc vltimo capitulo traditur, de quo & Rex ille magnificus Salomon in Eccleſiaſte. 12. cap. ſcribit: Finem loquendi om-

omnes pariter audiamus. Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo. Et quamuis iſte finis omnibus ſit neceſſarius; diuinus videlicet cultus, & reuerentia per obſeruantiam mādatorum, vt iam dictum eſt; Regi tamen magis competit. Et huius rei eſt magis debitor propter tria, quę ſunt in ipſo: Et quia videlicet homo; & quia dominus; & quia Rex: Quia homo ſingulariter à Deo creatus: Cæteras enim creaturas Deus dicendo fecit: Cum vero hominem creauit, dixit: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram: Vnde Apoſtolus in actibus apoſtolorum. 17 c. refert verba Arati poetę dicentis, quòd Nos genus Dei ſumus. Ex hac ergo parte debitores ſumus omnes Deo in generali ad diuinam reuerentiam: quod eſt primum pręceptum primę tabulæ: Vnde dicitur populo Iſraelitico in Deuteron. per Moyſem; & per

con-

conſequens nobis: Audi Iſrael dominus Deus tuus Deus vnus eſt. Quaſi ipſe ſolus ſit, cui debetur reuerentia, & honor inquantum ab ipſo ſolo creati ſumus, & ſingulari quadam prærogatiua producti: Et propter hoc habita conſideratione tanti beneficij ſubdit Moyſes in eodem ſtatim loco dicens: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota fortitudine tua: In hoc volens oſtendere, quòd totum Deo debeamus, quod ſumus. Et in recognitione eius præceptum de decimis fuit inſtitutum, ad quod quilibet obligatur, non in quantitate numeri, ſed cuiuſcunque rei ex dicta iam cauſa. Sed quamuis quilibet ad hoc ſit obligatus; plus tamen princeps, etiam ſicut priuata perſona; inquantum plus participat de nobilitate humanæ naturæ ratione ſui generis, vnde trahit originem, & inde nobilitatem; vt Philoſo-

loſophus probat in ſua rhetorica. Qua conſideratione motus Cęſar Auguſtus, qui & Octauianus, vt hiſtorię tradunt, diuinos honores nó ſuſtinens, qui eidem exhibebantur à Rom. populo propter corporis eius pulchritudinem, & animi probitatem; ſuum creatorem, & factorem quæſiuit à Sybilla Tiburtina, quem & inuenit, & adorauit, prohibuitque edicto publico, ne ipſum vlterius aliquis de dicto populo adoraret; vel Deum, aut Dominum vocaret. Amplius autem: & inquantum dominus; quia nõ eſt poteſtas niſi a Deo, vt apoſtolus dicit ad Romanos. 13. c. Vnde & vices Dei gerit in terris, vt dictũ eſt ſupra. Propter quod tota virtus dominij ex Deo dependet, ſicut eius miniſtri: Vbi autem eſt dependentia a dominio, neceſſaria eſt ſuperioris reuerentia; quia per ſe nihil eſt, vt in miniſtris regalium curiarum contingit: Propter quod in Apocal.

Quo-

quotieſcunque agitur de cęleſtium ſpirituum miniſterio, qui per ſenio res tanquam maturiores in actioni bus; & animalia, quæ potius agun-tur, quam agant ex vehementi irra-diatione diuina; & in miniſterio deſignãtur; ſemper de eiſdem ſub-iungitur, quòd ceciderunt in fa-cies ſuas, & adorauerunt Deum: Qui quidem duo actus ſunt latriæ; ſeu diuini cultus: Vnde & ille Na-buchodonoſor Monarcha in orien te, vt ſcribitur in Daniele; quia ſuũ dominium non recognoſcebat à Deo, ſecundum ſuam imaginatio-nem in beſtiam eſt tranſlatus; & dictum eſt ei. Septem tempora mu-tabũtur ſuper te, donec ſcias, quòd dominetur excelſus in regno homi num; & cuicunque voluerit det il-lud: Circa quod etiã monitus Ale-xander, vt hiſtoriæ tradunt, cum ꝓpoſito vadẽs in Iudęam deſtruen di regionem; cum appropinquan-ti Hieruſalem ei irato in albis ſum-

mus

mus Pontifex occuriſſet cum mini-ſtris templi, manſuefactus; & de equo deſcendens ipſe eum vice Dei reueritus eſt: Et ingreſſus tēplum maximis honorauit donis; & gentem totam pro diuina reuerentia libertate donauit. Non ſolum autem ſicut homo, & dominus ad diuinum obligatur cultum; ſed etiam ſicut & Rex; quia inungitur oleo cōſecrato, vt patet de regibus Iſraelitici populi, qui oleo ſancto inungebantur manibus prophetarum: Vnde & Chriſti domini vocabantur propter excellentiam virtutis, & gratiæ in coniunctione ad Deū, quibus præditi eſſe debebant: Secundum quam vnctionem quandam conſequebātur reuerentiam, & delationem honoris: Propter quod etiam Dauid; quia præcidit clamidem regis Saulis, percuſſit pectus ſuum in pœnitudinis ſignum, vt ſcribitur in.1.lib.Regum: Rex etiam Dauid, cum lamentabiliter deplo-

deplorat mortẽ Saulis, & Ionathe; ita querelam proponit de allophilorum irreuerentia: quòd ſic occiderant Regem Saul, quaſi non eſſet vnctus oleo, vt in fine ſcribitur ſecundi libri Regum. Cuius ſanctitatis etiam argumentum aſſumimus ex geſtis Frãcorum, & beati Remigij ſuper Clodoueum Regem primum chriſtianum inter Reges Francorum ex delatione olei deſuper per columbam, quo Rex præfatus fuit inunctus, & inunguntur poſteri ſignis, & portentis, ac varijs curis apparentibus in eis ex vnctione prædicta. Amplius autem: & in dicta vnctione, vt Aug. ait de ciui. Dei, figurabatur Rex verus, & ſacerdos iuxta Dañ. prophetam. 9. ca. Cum venerit, inquit, ſanctus ſanctorum, ceſſabit vnctio veſtra. Inquantum igitur figuram gerunt in hac vnctione illius, qui eſt Rex Regum, & dominus dominantium, vt dicitur in Apoc. 19. cap. qui eſt Chri-

ſtus

ſtus Domin⁹ noſter; debitores ſunt Reges ad ipſum imitandum, vt ſit debita proportio figurę ad figuratum; vmbrę ad corpus, in quo verus, ac perfectus cultus diuinus includitur. Patet igitur quàm neceſſarium ſit cuilibet domino, vt ſit Deo deuotus, & reuerens; ſed præcipue regi ad conſeruationem ſui regiminis. Cuius exemplum trahimus quidem à primo vrbis Rege, videlicet Romulo, vt hiſtoriæ tradunt: In primordio enim ſui regiminis in vrbe Romana fabricauit Aſylum, quod templum pacis nominabat multis amplians gratijs: Pro cuius numine, & reuerentia omnem ſceleratum, qui ad ipſum cōfugeret, cuiuſcūque ſtatus, reddebat immunem. Qualem autem habuerint exitum poſteri eius, qui in diuino cultu fuerunt negligentes; & qui fuerunt feruentes ſcribit Maximus Valerius in principio libri ſui. Quid vero dicā de deicolis regibus ſiue veteris, ſiue

ue noui teſtamenti? Omnes enim, qui ad diuinam reuerentiam fuerunt ſolliciti, feliciter ſuum conſummauerunt curſum: Qui verò econtra, infelicem cõſecuti ſunt exitum: Tradunt etiam hiſtoriæ, quòd in qualibet Monarchia ab initio ſeculi tria ſe inuicem per ordinem comitata ſunt: Diuinus cultus, ſapientia ſcholaſtica, & ſecularis potentia: Quæ quidem tria ſeinuicem per ordinem conſequuntur; & in Rege Salomone ex ſuis meritis conſeruata ſunt; quia per diuinam reuerentiam, cum deſcendit in Ebron, locum orationis, aſſumptus in Regem, conſecutus eſt ſapientiam; & ex vtroque vlterius in regali virtute ſuper Reges ſui temporis excellentiam: Cum verò à vero cultu Dei receſſit, infelicem exitum habuit, vt patet in tertio libro Regum. Hæc igitur de pertinentibus ad regimen cuiuſcunque dominij;

ſed pręcipue regalis, in hoc libro in tantum ſint dicta.

Secundi libri finis.

DIVI THOMAE *Aquinatis*

DE REGIMINE PRINCIPVM

LIBER TERTIVS.

¶ Quòd omne dominium eſt à Deo, conſiderata natura entis.

CAPVT PRIMVM.

ET QVIA cor Regis in manu Dei, quocunq; voluerit, inclinabit illud: vt in prouerb. 21. cap. ſcribitur: Qđ & ille magnus Monarcha in Oriente, Cyrus videlicet Rex Perſarum, per publicum confitetur edictum: Poſt victoriam enim de Babylonia conſecutam, quam vſque ad ſolum deſtruxit, ac occiſo Balthaſar Rege

ibidem, ſicut hiſtoriæ tradunt, ſic ait, vt in principio lib. Eſdræ patet: Hæc dicit Cyrus Rex Perſarum: Omnia regna mũdi dedit mihi Dominus De⁹ cœli: Inde manifeſte apparet à Deo omne ꝓuenire dñium, ſicut à primo dominante: Quod quidem oſtendi poteſt triplici via, quam Philoſophus tangit: Quia vel inquantum ens; vel inquantum motor; vel inquantum finis: Ratione quidem entis; quia oportet omne ens ad ens primum reducere, ſicut ad principium omnis entis; & vt omne calidum ad calidum ignis, vt patet per Philoſophum in. 2. metaph. Qua ergo ratione omne ens ex ente primo dependet; eadem & dominium; quia ipſum ſuper ens fundatur; & tanto ſuper nobilius ens, quanto & ad dominandum ſuper homines in natura coæquales eiſdem præponitur: Vnde & cauſam habet non ſuperbiendi; ſed humane ſuum populum gubernandi,

vt

vt Seneca dicit in epiſtola ad Lucillum. Propter quod in Eccleſiaſtico dicitur.32.cap. Rectorem te poſuerunt, noli extolli, ſed eſto in illis, quaſi vnus ex illis. Sicut ergo omne ens ab ente primo dependet, quod eſt prima cauſa; ita & omne dominium creaturæ à Deo, ſicut à primo dominante, & primo ente. Amplius autem: omnis multitudo ab vno procedit, & per vnum menſuratur, vt patet per Philoſophum in 10. primæ philoſophiæ: Ergo eodẽ modo, & multitudo dominantium ab vno dominante trahet originẽ, quod eſt Deus: Sicut videmus in regalibus curijs, quòd in diuerſis officijs multi ſunt dominantes, ſed omnes ex vno dependent, videlicet Rege: Propter quod Philoſophus in 12. primæ philoſophiæ dicit, quòd ſic ſe habet Deus, ſiue prima cauſa ad totum vniuerſum; ſicut Dux ad exercitum, à quo tota multitudo caſtrorum dependet: Vnde

& ipſe Moyſes in Exodo. 15.cap. Deum ducem populi vocat: Dux, inquit, fuiſti in miſericordia tua populo, quem redemiſti. A Deo igitur omne dominium habet initiū.

Rurſus ad idem: Virtus eſt proportionata enti, cuius eſt virtus, & adęquatur ei; quia virtus fluit ab eſſentia rei, vt patet ꝑ Philoſophū in 1. & 2. lib. de cœlo. Sicut ergo ſe habet ens creatum ad increatum, quod eſt Deus; ita virtus cuiuſlibet entis creati ad virtutem increatam, quæ etiam eſt Deus; quia quicquid eſt in Deo, Deus eſt. Sed omne ens creatum ab ente increato trahit originem; ergo virtus creata ab increata. Hoc autem in dominio præſupponitur; quia non eſt dominium vbi non eſt potentia, ſiue virtus: ergo omne dominium erit ab increata virtute; & hæc eſt Deꝰ, vt ſupra dictum eſt: Et ſic idem, qđ prius: Vnde Apoſtolus dicit ad Heb. quòd Deus portat omnia ver-

bo

bo virtutis ſuę. In Eccleſiaſtico. 1. c. etiam ſcribitur, quòd vnus eſt altiſſimus creator omnium, omnipotens; Rex potens; metuēdus nimis; ſedens ſuper thronum, & dominās Deus: In quibus verbis ſatis apparet, à quo omnis creatura habet eſſe, virtutem, & operationem; & per conſequens dominium: Et multo amplius Rex, vt ſuperiꝰ eſt oſtēſum.

¶ Quòd omne dominium ſit à Deo ex conſideratione motus cuiuslibet naturæ creatæ.

CAPVT SECVNDVM.

NON ſolum autem ratione entis, ſed ratione etiam motus probatur à Deo prouenire dominium: Et primo quidem aſſumenda eſt ratio Philoſophi in. 8. Phyſicorum: Quia omne, quod mouetur, ab aliquo mouetur; & in mouenti-

bus, & motis non eſt abire in infinitum: ergo oportet venire ad aliquod primum mouens immobile, quod eſt Deus, ſiue cauſa prima.
Inter omnes autem homines, qui plus habent de ratione motus, ſunt Reges, & Principes; & omnes, qui præſunt, ſiue in gubernando; ſiue in iudicando; ſiue in defendendo: & ſic de alijs actibus, qui ad curam regiminis pertinent: Vnde Seneca de conſolatione fratris ad Polybium ſic loquitur de Cæſare, exhortans eum ad contemptum mundi: Cum voles omnium rerum obliuiſci, cogita Cæſarem: Vide quantam huius vitæ indulgentiæ fidem; quantam induſtriam debeas: intelliges non magis tibi incuruari licere, quàm illi: ſiquis modo eſt fabulis traditus cuius humeris mundus innititur. Cæſari quoque ipſi, cui omnia licent, propter hoc ipſum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit; omnium
ocium

ocium illius labor; omnium delicias illius induſtria; omnium vacationem illius occupatio. Ex quo ſe Cęſar orbi terrarum dedicauit, ſibi ſe eripuit; & ſiderum modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, nunquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum facere. Si ergo reges, & alij domini tantum habent de ratione motus; ipſum nō poſſunt perficere, niſi per influentiam, & virtutem mouentis primi, quod eſt Deus; vt ſuperius eſt probatum: Propter quod in lib. Sapientiæ, vbi connumerantur effectus diuinæ virtutis per ſuam ſapientiam, volens auctor oſtendere qualiter omnia influentiam diuini motus participant, ſubdit ſtatim: Omnibus mobilibus mobilior eſt ſapientia. Attingit autem vbiq; pp ſuam munditiam, munditiā vocans abſolutam, & ſupergredientem, ac immixtam diuinam virtutem ad omnia mouendum, ad ſimilitudi-

 nem

nem corporis lucis, quæ ex hac parte naturam imitatur diuinam. Rurſus ad idem: Omnis cauſa primaria plus eſt influẽs in ſuum cauſatum, quàm cauſa ſecundaria: Cauſa autem prima Deus eſt: ergo ſi in virtute primæ cauſæ omnia mouentur; & influẽtiam primi motus omnia recipiunt; & motus dominorũ erit ex virtute Dei, & ex Deo mouente. Amplius autem: ſi eſt ordo in motibus corporalibus, multo magis & in ſpiritualibus erit: Sic autem videmus in corporibus, ꝙ inferiora per ſuperiora mouentur; & omnia reducuntur ad motum ſupremi, quod eſt nona ſphera, ſecundum Ptolæmeum in prima diſtinctione Almageſti; ſed ſecundum Ariſtot. in. 2. de cœlo, eſt octaua. Si ergo omnes motus corporales regulantur per primum; & à primo habent influentiam, multo magis ſpirituales ſubſtantiæ propter maiorem aſſimilationem, quam habẽt

in

in alterutrum: Vnde aptiores ſunt ad recipiendam influentiam primi, & ſupremi mouentis, ſiue motoris, quod eſt Deus: Quem quidem motum nobis tradit beatus Dionyſius in lib. de di. nominibus. & de cœleſti Hierarchia diſtinguens in eis motum, ſicut & in corporibus, videlicet circularem, rectum, & obliquum: Qui quidē motus ſunt quædam illuminationes, quas recipiunt à ſuperioribus ad agendum, vt idē doctor exponit: Ad quas quidem illuminationes recipiendas neceſſaria eſt diſpoſitio mentis, in qua fit iſta influentia motus. Inter omnes autem homines, qui paratiores eſſe debent, ſunt Reges, & Principes, & alij dominatores orbis, tum ex exercitio, quod habent; tum ob vniuerſales actiones regiminis: vnde & mens magis eleuatur ad diuina; tum etiam, quia hoc eis incumbit, vt ſe diſponant; vt cura eis impoſita in gubernando gregem, & alia,

quæ ſunt neceſſaria in actibus regiminis, quæ ſupra ipſum ſunt, & naturam particularem excedunt; per talem motum diuinæ influentiæ ſufficientius deducantur: Sic enim Dauid Rex ſe diſpoſuit: Propter quam cauſam ex motu illuminationis præfatæ ſupra oẽs reges, & prophetas meruit in ſuis pſalmis ſpũm propheticæ intelligentiæ, vt Doctores tradunt ſcripturæ ſacræ: Ex cuius contrario actu Principes Ethnici, de quibus Daniel propheta mentionem facit, vt Nabuchodonoſor, & Balthaſar; pater, & filius meruerunt obumbrari: vnde & influentia diuinæ illuminationis mouit eorum phantaſiam in imaginatiuis viſionibus, vt in Dañ. eſt manifeſtum; vt ſcirent quid circa regale regimen eis eſſet agendum. Sed quia mens ipſorum non erat diſpoſita; ſed inuoluta tenebris peccatorum, ad ipſam notitiam non potuerunt venire: Propter quod in-

inſignito lumine prophetiæ Danieli dictum eſt: Tibi datus fuit ſpiritus intelligentiæ ad iſta interpretandum, vt verificetur, quod per Salomonem dicitur in prouerb. Meũ eſt conſilium, & æquitas; mea eſt prudentia; & mea eſt fortitudo: Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt; per me Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam. Et ſic manifeſtum eſt, qualiter omne dominium eſt à Deo in conſideratione motus.

¶ Quòd omne dominium ſit à Deo per conſiderationem finis.

CAPVT TERTIVM.

SEd & reſpectu finis adhuc hoc idem apparet: Si enim eſt hominis agere propter finem ratione ſui intellectus, qui finem in vnaquaque eius actione pręſtituit; vnaquæq; natura quanto eſt magis intellectiua, tanto magis propter finẽ

agit: Cum ergo Deus ſit ſumma intelligentia, & purus actus intelligendi, ſua actio magis finem includit: Ergo oportet dicere, quòd in vnoquoque fine vniuſcuiuſque rei creatæ præexigatur actio intellect⁹ diuini, quam & nos diuinam prudentiam vocamus, per quam Deus cuncta diſponit, & in debitum finem deducit, vt Boetius de conſolatione philoſophiæ ipſam nominat: Secundum quam rationem dicitur in lib. Sapientiæ, quòd diuina ſapientia attingit à fine vſque ad finem fortiter; & diſponit omnia ſuauiter. Concluditur ergo ex hoc, quòd quælibet res quanto ordinatur ad excellentiorem finem, tanto plus participat de actione diuina: Huiuſmodi autem eſt regnum cuiuſcunque communitatis, ſeu collegij; ſiue politie; ſiue regalis; ſiue cuiuſcunque conditionis; quia cum intendat nobiliſſimum finem, vt Philoſophus tangit in Ethic. & in

pri-

primo Politicorum, in ipſo diuina præintelligitur actio, & ſuæ virtuti dominorum ſubijcitur regimen: Et hinc forte trahit originem veritatis, quòd bonum commune dicitur potentia à Philoſopho in Ethic. Amplius: in regimine legislator ſemper debet intendere, vt ciues dirigantur ad viuendum ſecundum virtutem; immo hic eſt finis legislatoris, vt Philoſophus dicit in ſecundo Ethic. Propter quod & Apoſtolus dicit ad Timothæum, quòd finis præcepti eſt charitas: Sed ad iſtum finem venire nō poſſumus ſine motione diuina: Sicut nec calor calefacere ſine virtute caloris ignis; nec lucidū lucere ſine virtute lucis: Et tanto altius, & excellentius motio primi mouentis, quanto virtus diuina ſupergreditur, & tranſcendit virtutem creatam, & omne genus operis; ſed & fortius influit, in tantum, vt dicat ille Eſaias propheta. 26. cap. Omnia opera noſtra operatus

tus

tus es in nobis domine: Et vox euangelica: Sine me nihil poteſtis facere. Rurſus ad idem: Finis mouet efficientem, & tanto efficacius, quanto finis nobilior, & melior reperitur, vt bonum gentis reſpectu boni ciuitatis, vel familiæ; ſicut Philoſophus dicit in primo Politic. Finis autem, ad quem principaliter Rex intendere debet in ſeipſo, & in ſubditis, eſt æterna beatitudo, quæ in viſione Dei conſiſtit: Et quia iſta viſio eſt perfectiſſimum bonum, maxime debet mouere Regem, & quemcunque dominum, vt hunc finem ſubditi conſequantur; quia tūc optime regit, ſi talis in ipſo ſit finis intentus: Tali autem modo ſuos regebat, & gubernabat Rex ille, & ſacerdos Chriſtus Ieſus, qui dicebat in Ioanne. 10. cap. Et vitam ęternam do eis. Et iterum: Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant. Hoc autem maxime facit Rex, quando ſuper gregem ſuum

ſicut

ſicut bonus paſtor inuigilat; quia tunc ſuper eum diuina lux irradiat ad bene regendum, vt paſtoribus in ortu Regis noſtri, & Saluatoris. Et irradiationis iam dictæ ad bonum regimen & in Principe, & in ſubditis motum circularem accipimus rectum, & obliquum: de quibus diſtinctum eſt ſupra: Et beatus Dionyſius loquitur in. 4. cap. de diuinis nominibus: Hic enim motus ideo rectus dicitur, quia fit per diuinam illuminationem ſuper Principe ad bene regendum; & ſuper populum meritis Principis: Sed obliquus vocatur, quando per diuinam illuminationem ſic ſubditos regit, quòd virtuoſe viuunt; & inſurgit in eis diuina laus, & gratiarum actio, vt ſit quaſi quædam arcualis figura ex chorda recta & arcu obliquo: Sed circularis motus diuinorum radiorum dicitur, quando diuina illuminatio irradiat Principem, vel ſubditum; ex qua quidem eleuantur ad Deum

Deum contemplandum, & diligen dum: Qui ideo circularis motus vo catur, quia eſt ab eodem ad idem; & à puncto ad punctum, quod circularis motus eſt proprium: Quem quidem motum Philoſophus etiam ponit in 12. Metaphyſ. vbi dicitur, quòd motor primus, ſiue cauſa prima, quod eſt Deus, mouet alia, ſicut deſideratum, hoc eſt, ratione finis, qui eſt ipſe, de quo & Propheta Dauid loquitur in pſalmis, licet ſecundum ſacros Doctores adaptetur ad Chriſtum Regem noſtrum: Deus, inquit, iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis: Iudicare populum tuum in iuſtitia, & pauperes tuos in iudicio: Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam. Quæ quidem omnia deprecatiua ſunt regis, & cuiuslibet domini ad Deum pro bono regimine populi, ad quod principaliter conari debent, vt dictum eſt ſupra: Et quia mentem ſic diſpoſitam habét

ad

ad diuinam influētiam recipiēdum pro ſalute ſubditorum, ſtatim ſubditur: Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram: Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis. Per quæ omnia ſatis manifeſtum eſt, ꝙ dominium eſt à Deo in relatione ad finem ſiue remotum, qui eſt ipſe; ſiue propinquum, qui eſt operari ſecundum virtutem.

¶ Qualiter dominium Romanorum fuit à Deo prouiſum propter zelum patriæ.

CAPVT QVARTVM.

ET QVIA inter omnes Reges, & Principes mūdi Romani ad prædicta magis fuerunt ſolliciti, Deus illis inſpirauit ad bene regendum: Vnde & digne meruerunt imperium, vt probat Auguſt. in lib. de ciuitate Dei, diuerſis cauſis, & ratio-

tionibus, quas ad præſens perſtringendo ad tres reducere poſſumus, alijs, vt tradatur compẽdioſius, reſecatis, quarum intuitu meruerunt dominium: Vna ſumitur ex amore patriæ. Alia vero ex zelo iuſtitiæ: Tertia autem ex zelo ciuilis beniuolentiæ: Prima iam dicta virtus ſatis erat digna dominio, qua participabant quandam naturam diuinã; eo quòd ad communitatem ſuus fertur effectus: Verſatur enim ad vniuerſales actiones populi; ſicut Deus eſt vniuerſalis cauſa rerum: Vnde & Philoſoph⁹ dicit in primo Ethic. ꝙ bonum gentis, eſt bonum diuinum. Et quia regale regimen, & quodcunque dñium communitatem importat, communitatem diligens dominij cõmunitate meretur; vt ſic ipſum concomitetur præmiũ ſecundum meriti qualitatem: Et hoc requirit conditio diuinæ iuſtitiæ vnicuique mercedem rependere iuxta virtutis opus, vt verbum

ſcri-

ſcriptum in Apoc.impleatur in eis: Opera eorum ſequuntur illos: Et iterum in Matth.25.cap. ſcribitur, quòd dominus dedit vnicuique ſecundum propriam virtutem. Amplius autem: Amor patriæ in radice charitatis fundatur, quę communia proprijs, non propria communibus, anteponit, vt beatus Auguſt. dicit, exponens verbum Apoſtoli de charitate: Virtus autem charitatis in merito antecedit omnem virtutem; quia meritum cuiuſcunque virtutis ex virtute charitatis dependet: Ergo amor patriæ ſuper cæteras virtutes gradum meretur honoris: Hoc autem eſt dominium: Ergo ex amore patriæ digne conſequitur quis principatum: De hoc autem amore patrię dicit Tullius in lib.de Officijs, quòd omnium ſocietatũ nulla eſt gratior, nulla charior, quàm ea, quæ cum repub. perſeuerat: Vnicuique enim noſtrum chari ſunt parẽtes, chari sũt liberi,

chari

chari ſunt propinqui, ac familiares; ſed oẽs omnium propinquitates patria ſua charitate complexa eſt; pro qua quis bonus dubitet mortẽ appetere, ſi eidem ſit profuturus? Quantus verò fuerit amor patrię in antiquis Romanis, Salluſtius refert in Catilinario ex ſententia Catonis, quaſdam de eis connumerando virtutes, in quibus dictus amor includitur: Nolite, inquit, exiſtimare maiores noſtros armis rempub. ex parua magnam feciſſe; quippe amplior nobis, quàm ipſis armorum eſt copia: Sed quia in eis fuit domi induſtria; foris iuſtum imperium; in cõſulendo animus liber, neque delicto, neque libidini obnoxius; pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam; publice egeſtatem; priuatim opulentiam; laudamus diuitias; ſequimur inertiam; inter bonos, & malos nullum diſcrimen; omnia virtutis p̃mia ambitio poſſidet. Rurſus: amor patriæ primum,

&

& maximum mandatum continere videtur, de quo euangelium Lucæ mentionem facit; quia in zelando rem communem aſſimilat ſibi naturam diuinam, inquantùm vice Dei diligentem circa multitudinem adhibet curam: Item proximi dilectionem adimplet, dum totius populi ſibi commiſſi ex affectu paterno ſolicitudinem gerit. Et ſic adimplet mandatum præfatum, de quo dicitur in Deuteron. 6. cap. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua; & proximum tuum ſicut teipſum: Et quia in iſto præcepto diuino non cadit diſpenſatio; indè eſt, quòd Tullius dicit de repub. quòd nulla cauſa interuenire debet, vnde propria patria denegetur. De iſto autem amore patriꝗ exemplum accipimus, vt hiſtoriæ tradunt: Et beatus Auguſt. in 5. de ciuitate Dei de Marco Curtio nobili milite, qui armatum equo ſeden-

dentem in abruptum terræ hiatum ſe præcipitem dedit, vt peſtilentia ceſſaret ab vrbe. Item de Marco Regulo, qui ſalutē Reipub. ſuæ pręferens, conſultus à Romano populo, & inter prædictum populum, & Pœnorum gentem mediator pacis exiſtens, in Aphricam rediens, à Carthaginenſibus eſt occiſus. Quã mundas etiam habuerunt manus à muneribus Principes eorum pro conſeruanda Repub. patet de Marco Curio, de quo ſcribit Maximus Valerius lib.4. quomodo Samnitũ diuitias contempſit: Cum enim poſt victoriam de ipſis habitam legati eorum ad ipſum aditum habuiſſent, ipſumque reperiſſent in ſcamno ſedentem, & catino ligneo cœnantem; magnumq; auri pondus offerrent, ſuis inuitatus verbis, vt eo vti vellet, vultum protinus riſu ſoluens: Superuacue, inquit: Narrate Samnitibus. M. Curium malle locupletibus imperare, quàm locuple-

pletem fieri : Et mementote me nó acie vinci, nec pecunia poſſe corrumpi. Simile etiam refert idem auctor lib. eodem de Fabritio, qui cum honore, & auctoritate omnibus in ætate ſua maior, cenſu verò par eſſet vnicuique pauperrimo, requiſitus à Samnitibus, quos in cliẽtela detinebat, pecuniam, & ſeruos ſibi miſſos contempſit, ac fruſtratos remiſit: Continentiæ ſuæ beneficio, & zelo patriæ ſine pecunia prædiues; & ſine vſu familiæ abunde comitatus; quia locupletem illum faciebat non multa poſſidere, ſed pauca deſiderare. De talibus autem concludit dictus doctor: ꝙ eiſdem non datur dominandi poteſtas, niſi ſummi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus donis eſſe dignas. Multa ſimilia ibidem dicit, per quæ diffinire videtur eorum dominium fuiſſe legitimum, & eis à Deo collatum. Sed & Mathathias, & filij, quam-

uis fuerint de ſacerdotali genere, propter zelum legis, & patriæ in populo Iſraelitico meruerunt domi nium, vt patet in primo, & ſecundo Machabæorum: Cum enim morti eſſet vicinus, ſic filios ſuos alloquitur: Æmulatores, inquit, eſtote legis; & date animas veſtras pro teſtamento patrum, quod pro Repub. accipimus in populo prædicto. Et poſtea ſubditur: Et accipietis gloriam magnam, & nomen æternum, quod ad filiorum referimus principatum, quorum vnus alteri ſucceſſit; Iudas videlicet, & Ionathas, & Simon, & quilibet eorum ſacerdos, & dux in eodé floruit populo.

¶ Qualiter Romani meruerunt dominium propter leges ſanctiſsimas, quas tradiderunt.

CAPVT QVINTVM.

EST autem & alia ratio, vnde digne Romani dominium ſunt adepti; zelus videlicet iuſtitiæ. Quo quidem modo acquiſiuerunt principatum quodam iure naturæ, à quo habet exordium omne iuſtũ dominium: Primo quidem, quia vt idem doctor ſcribit, conſulebãt patriæ conſilio libero, auaritiam relegantes in dominio; ſiue turpis lucri gratiam, neque delicto, neque libidini obnoxij; pro quibus iam ſtans dominium diſſipatur: Trahebantur enim homines ad ipſorum amorem, vt propter ipſorum iuſtiſſimas leges ſe ſponte eiſdem ſubijcerent: Vnde & ipſe Apoſtolus Paulus, cum à Iudæis nimijs iniurijs vexare-

xaretur, coram Feſto Principe circa partes Cæſareæ Paleſtinæ, vt in actibus Apoſtolorum traditur, ad Cæſarem appellauit; ac ſe ſubiecit legibus Romanis: Quales autem fuerint eorum leges, & quam ſanctæ, ſic in eiſdem actibus Apoſtolorum ſcribitur de dicto Feſto; quia cum Hieroſolymis eſſet, adierunt ipſum Principes ſacerdotum, & ſacerdotes poſtulantes aduerſus Paulum damnationem mortis: Quibus dictus Feſtus reſpondit, prout dictis legibus Romanorum ſubiectꝰ, quod non eſt conſuetudo Romanis damnare aliquem, ſiue donare, niſi præſentes habeat accuſatores, locumq́; defendendi accipiat ad abluenda crimina: Propter quod dicit idem doctor Auguſt. in 18. lib. præfato, ꝙ Deo placuit orbem terrarum per Romanos debellare, vt in vnam ſocietatem reipub. legumq́; perductum longe, lateque pacaret. Amplius autem ad hoc: quia

de

de iure naturæ eſt, vt quis gerens cu ram alterius mercedem reportet; eo quòd, vt ſcribitur in prouerb. Vnicuique mandauit Deus de proximo ſuo: Ex qua quidem ratione iura concedunt, quòd quis rem alienam contractare poſſit; & expenſas deducere; ac præmium accipere iuxta meritum actionis, cum dicta bona male tractantur à prædonibus, vel quibuſcunque raptorib'. Hoc ergo ſuppoſito, conſonum videtur naturæ, vt dominium ſit conceſſum pro pace, ac iuſtitia conſeruanda; iurgijs, ac diſcordijs reſecandis. Itē ad hoc videtur prouiſum, vt mali puniant̄, & boni promoueantur. Et hoc eſt officium dominorū in hoc, quaſi officium gerentium proximorum, vt inde ſuam reportent mercedem; quia ex hoc ſua recipiunt vectigalia, & tributa: Vnde cum Apoſtolus ad Rom. oſtendiſſet à Deo ꝓuenire omne dominium: Nō eſt, inquit, poteſtas, niſi à Deo:

& cætera, quæ ibi ponuntur ad dominium pertinentia: Vltimo concludit: Ideo & tributa præſtatis: Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Inquantum igitur homines virtuoſi, ac ſua probitate præpollentes pro gubernanda populi multitudine, quæ regi indiget, & rectorem non habet, curam aſſumunt, & ſub legibus populum dirigunt, non tantum inſtinctu Dei moueri videntur, ſed vicem Dei gerunt in terris; quia conſeruant hominum multitudines in ciuili ſocietate, qua neceſſario homo indiget, cum ſit animal naturaliter ſociale, vt Philoſophus dicit in primo Politic. Vnde & in iſto caſu dominiũ videtur eſſe legitimum: Quod quidem probat Auguſt. in 4. de ciuitate Dei: Dicit enim ſic: Remota iuſtitia quid ſunt ipſa regna, niſi quædam latrocinia? Ergo ipſa ſuppoſita regnum, & quodlibet dominiũ eſſe videtur conceſſum. Introducit

autem

autem ad ſuum probandum intentum exemplum de quodam pyrata, qui vocabatur Dionides: Qui cum fuiſſet captus ab Alexandro, quæſiuit ab eo, cur mare haberet infeſtum? Ipſe libera cōtumacia reſpondit: Quid tibi, vt orbem terrarum? Sed quia ego exiguo nauigio id facio, latro vocor; tu vero, quia magna claſſe, diceris Imperator. Iſta ergo ratione Romanis à Deo collatum fuit dominium: Vnde & idem doctor in 5. eiuſdem libri dicit: ꝙ propter leges ipſorum ſanctiſſimas nixi ſunt tanquam recta via ad honores, imperium, & gloriam; nec habent, vnde conqueri debeant de ſummi, & veri Dei iuſtitia: Perceperunt enim mercedem ſuam, iuſte videlicet dominando, ac legitime gubernando. Quantus autem fuerit zelus iuſtitiæ apud Romanos Conſules antiquos cōtra malos de multis eſt manifeſtum: Vnde ſcribit Auguſt. in quinto ſæpe iam di-

ĉti libri, quòd Brutus filios ſuos occidit; quia bella concitabant in populo: Ex quo vigore iuſtitiæ mortẽ merebantur: Vicit enim in eo, vt ait Poeta: Amor patriæ, laudumque immenſa cupido. Narrat etiam de Torquato, quòd idem fecit de filio; quia contra edictum patris inuaſit hoſtes, iuuenili quodam prouocatus ardore: Et licet victorioſus extiterit; quia tamen caſtra ſuæ gentis diſcrimini expoſuit, ipſum morti adiudicauit iuxta militares leges: Vbi idem doctor cauſam ſuæ mortis inſinuat, dicens: Ne plus mali eſſet in exemplo imperij contempti, quàm boni in gloria hoſtis occiſi. Maximus autem Valerius dicit de ipſo, quòd maluit proprio nato carere, quàm diſciplinæ militaris tranſgreſſionibus indulgere. Sic ergo patet, qualiter zelo legalis iuſtitiæ Romani dominium meruerunt.

¶ Qua-

¶ Quomodo conceſſum eſt eis dominium à Deo propter ipſorum ciuilem beneuolentiam.

CAPVT SEXTVM.

TErtia verò virtus, per quam ſubiugauerũt Romani mundum; & meruerunt dominium, fuit ſingularis pietas, ac ciuilis beneuolentia; quia, vt tradit Maximus Valerius lib. 5. humanitatis dulcedo barbarorum ingenia penetrat: Et hoc experimentum habet: Vnde & in prouerb. 6. cap. dicitur: Quòd verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Item in eodé: Reſponſio mollis frangit iram; ſermo durus ſuſcitat furorem: Cuius quidem ratio ſumitur ex generoſitate animi, vt dicit Seneca: Qui magis ducitur, quàm trahatur: Habet enim mens quoddam ſublime, & altum, ac impatiens ſuperioris;

ſed delectatione cuiuſdam ſubijcitur reuerentię, ſeu lenitatis, per quam ſuſpicatur ad paria poſſe conſcendere, & à ſuo non reſilire gradu: Propter quod & Philoſophus dicit in 8. Ethic. quòd Beneuolentia eſt principium amicitiæ: Quantum autem antiqui Romani in hac excelluerint virtute, vnde exteras nationes ad ſuum traherēt amorem, ſeque eiſdem ſponte ſubijcerent, exempla ipſorum deducantur in medium: Primo quidem de Scipione, qui vt refert Maximus Valerius lib. 4. cum eſſet in Hiſpania Dux Rom. exercitus contra gētem Annibalis; ac cū vigeſimumquartū agens annum Carthaginem ibidē à Pœnis conditam in ſuam redegiſſet poteſtatem, in ipſa virginem cœpit eximiæ venuſtatis; quam vt deſponſatam agnouit, & nobilem, ipſam inuiolatam parentibus reddidit; & aurum, quod in redemptione eius traditum fuerat, doti eius adie-

adiecit: Ex quo facto ad amorem Romanorum hoſtes adduxit admirantes de tam caſta moderatione continentiæ dicti Principis: Quia, cum idem auctor ipſum referat ſolutioris vitæ i iuuenili ætate fuiſſe, ſeipſum in tanta libertate, & poteſtate conſiſtens ab omni delicto conſeruauit immunem: Vnde Titus Liuius de bello punico narrat Scipionem ſponſum dictæ virginis allocutum fuiſſe; in quo ſermone ſuam oſtendit pudicitiam digne Principibus imitabilem, & dominij meritoriam. Scribit & idem Titus de ipſo quædam beniuolentiæ inductiua in prædicta victoria: Cum enim miſit obſides Romanis, primo quidem hortatus eſt vniuerſos bonum habere animum; veniſſe enim eos in Romanorum poteſtatem, qui beneficio, quàm metu, obligare homines mallent; exteraſque gentes fide, ac ſocietate iunctas habere, quàm triſti ſubiectas

ſeruitio: De hoc etiam dicit Aug. 1.de ciuitate Dei, quòd proprium ipſorum fuit parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos; acceptaq́; iniuria ignoſcere, quàm perſequi malebant: Refert etiam idem doctor in eodẽ libro de Marco Marcello, qui, cum Syracuſam vrbẽ cepiſſet, ante illius ruinam ſuas illi effudit lachrymas; tantęque fuit pudicitiæ, & cõtinentis animi, benignæq́; mentis, quòd priuſquam oppidum iuſſiſſet inuadi, publico edicto conſtituit, ne quis corpus liberum violaret. Quid pluribus exemplis inſiſtim⁹? Cum etiam Machabæi, Iudas videlicet, Ionathas, & Simon de genere Iudæorum, quorum eſt proprium aliarum nationum aſpernari conſortium, tum quia Saturnini ſunt, ſicut Macrobius dicit ſuper ſomnũ Scipionis: tum quia legibus prohibebatur eiſdem; conſiderata beniuolẽtia Romanorum cum ipſis ſtatuerunt amicitiam, vt in 1. Machab.

ſcri-

ſcribitur; vbi inter alia commendabilia de ipſis, vnde populos, genteſque diuerſas ad ſuum trahebant amorem, & ſubiectionem politicã, ſeu deſpoticam, ſub compendio interſeritur, quòd inter Pręſides Romanos, nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificaretur in ea: Et quia curiam fecerunt, conſulebant quotidie trecentos viginti conſilium agentes ſemper de multitudine, vt, quæ digna ſunt, gerant: Et committunt vni homini magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari vniuerſæ terræ ſuæ, & omnes obediunt vni; & nõ eſt inuidia, neque zelus inter eos: Vbi attendendum, quàm ordinatũ erat tunc temporis regimen politicum in vrbe; quòd erat præcipuum motiuum cuiuſcunque nationis, & prouinciæ ipſorum appetere dominium, & eiſdem ſua colla ſubijcere: Aliud etiam erat in eis prouocatiuum ſubiectionis; quia ex cupidine

dine dominandi non ſe dominos vocabant, ſed ſocios, & amicos: Vnde & de Iulio Cæſare in Suetonio ſcribitur, quòd milites ſuos nõ ſibi ſubiectos; ſed ſocios, & commilitones vocabat: Sic & antiqui Conſules de Iudęis fecerunt; qui quidem & ſi modicum haberent in oriente dominium, cum Romanis tamen confœderati ſunt fœdere amicitię: Et cum amplam haberent Romani monarchiam in oriente, & occidente, & alijs mundi plagis, vt ex prædicto lib. Machab. eſt manifeſtum, non tamen dedignati ſunt cũ Iudæis ſocietatem inire; & ad paria ſe publico in alterutrum atteſtante edicto. Patet igitur ex iam dictis, quòd meritum virtutis in Romanis antiquis meretur dominiũ: Vnde etiam aliæ nationes allectæ ſunt ad ipſorum dominium, tum ex dilectione patriæ, pro qua omnia contemnebant; tum ex vigore iuſtitiæ, propter quam contra omnem

nem

nem malefactorem, & perturbatorem pacis ſe opponebant; tum ex ciuili ipſorum beniuolentia, in qua cęteras nationes ad ſui amorem trahebant: Pro quibus omnibus ex merito virtutum in ipſis diuina bonitas conſentanea videtur ad ipſorum principatum ex cauſis, & rationibus aſſignatis: Sic enim quis meretur dominium, vt Philoſophus in quinto Ethicorum tradit: vbi dicit, quòd non ſinimus principari hominem, in quo eſt natura humana tantum; ſed illum, qui eſt perfectus ſecundum rationem; ſicut dictum eſt ſupra.

¶Qua-

¶ Qualiter Deus permittit aliquod dominium ad punitionẽ malorum: & quòd tale dominium eſt quaſi inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ contra peccatores.

CAPVT SEPTIMVM.

FVIT autem & alia cauſa, vnde dominium eſt à Deo permiſſum, quàm à ſacra accipimus ſcriptura; nec philoſophorum, & ſapientum huius ſęculi ſententijs cõtraria; videlicet propter merita populorum, quam beatus Auguſt. aſſignat in 19. de ciuitate Dei: Probat enim ibi ſeruitutem introductam propter peccatum: Vnde & ſacra ſcriptura dicit in Iob. 35. videlicet, ꝙ facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi: Quod quidem apparet; quia primi dominantes in mundo fuerunt homines iniqui, vt hiſtoriæ tradunt; ſicut Caym, Nembroth, Belus. Ninus, & Semi-

Semiramis vxor eius; qui & dñium habuerunt in prima, & ſecunda ęta te mundi: Cauſa autem, vnde habuerũt iſtud dominium, aſſumi poteſt ex parte ſubditorum, vel dominantium; quia tyranni ſunt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ ad punien dum delicta hominum, ſicut Rex Aſſyriorum ſuper Iſraeliticum populum; & Rex Gothorum flagellũ Dei ſuper Italiam, vt hiſtoriæ narrant: Item Dionyſius in Sicilia, ſub quo captiuatus eſt populus, & tandem ab ipſo libertate donatus, vt ſcribit Maximus Valerius lib. 4. De rege vero Aſſyriorum quomodo, ad puniẽdum delicta ſui populi eſt deſtinatus, ſic oſtenditur per Eſaiã prophetam: Aſſur virga furoris mei; vnde & baculus ipſe eſt; in manu eius indignatio mea; ad gentem fallacem mittam eum; & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat ſpolia, & diuidat prædam, & ponat illud in conculcatio-

nem

nem, quaſi lutum platearum: Quæ omnia verificata ſunt, quando Hieruſalem obſeſſa eſt à Chaldęis per Nabuchodonoſor Regem Aſſyriorum capta, & combuſta, captis principibus ei⁹ cũ Rege Sedechia eius, confoſſis oculis, & occiſis filijs, ſicut in fine quarti lib. Reg. traditur: Per quæ verba ſatis oſtenditur qualiter Deus punit peccatorem p̃ manum tyranni: Vnde concluditur, ipſos eſſe inſtrumentum Dei, ſicut Dęmones, quorum poteſtas iuſta à ſacris Doctoribus ponitur; volũtas tamen ſemper iniqua: Quod etiam oſtendit nobis tyrannicũ regimen; quia non ordinatur, niſi ad onus, & moleſtiam ſubditorum: Tyranni enim proprietas eſt propriam, & ſolam ſui vtilitatem, & commodum quærere, vt dictum eſt ſupra, & Philoſophus tradit in 8. Ethic. Vbi ponit, quòd ſic ſe habet tyrannus ad ſubditos, ſicut dominus ad ſeruos; & ſicut artifex ad organum, & inſtru-

ſtrumentum: Hoc autem pœnale eſt ſubditis, & contra naturam dominij, ſicut ſuperius eſt probatum. Sed ex parte dominantium tale dominium videtur à Deo conceſſum: Primo in caſu ſuppoſito, vel Deo diſponente pro ſubditis, quod eſt ad exitum meliorem; quando videlicet Princeps ad Dei placitum ſtudet, quamuis peccator; vt de Cyro Rege Perſarũ ſcribitur in Eſa. Hęc, inquit, dicit dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubijciam ante faciem eius gentes, & dorſa Regum vertam. Aperiam ante faciem eius ianuas, & portæ non claudentur: Quod quidem adimpletum fuit, vt hiſtoriæ tradunt, quando ſubito deſiccato alueo Euphratis, & Tygris, qui per mediam Babyloniam tranſibant, ciuitatem intrauit, occiditque Balthaſar ipſorum Regem cum gente ſua: ipſamque ciuitatem deſtruxit ad Medos transferens Monarchiam; vbi

vbi tunc regnabat Darius Cyri ,p-
pinquus,vt Ioſephus ſcribit: Hoc
autem Deus ſic diſpoſuit, quia di-
ctus Cyrus humanitatem oſtendit
in ſuis fidelibus Iudæis, qui captiui
tenebantur in Aſſyria, quos poſtea
remiſit liberos in Iudæam cum va-
ſis templi;& ipſum templum reæ-
dificari mandauit: Ex quibus bo-
nis,& operibus virtuoſis, quæ exer
cuit circa diuinum cultum, & Dei
populum totius orientis obtinuit
Monarchiam, vt ſuperius eſt oſten-
ſum: Prædictus verò Balthaſar oc-
ciſus fuit, vt ex ſententia Danielis
apparet,quia Deo ingratus, & quia
vaſis templi domini in vno conui-
uio eſt abuſus: Vnde dictum eſt ei
per Danielem: Quia non humilia-
ſti cor tuum, ſed aduerſus domina-
torem cœli eleuatum eſt, & vaſa
domus eius allata ſunt coram te;&
tu,& optimates tui, & vxores vinũ
bibiſtis in eis: Porro Deum cœli,
qui habet flatum tuum in manibus
ſuis,

ſuis, & omnes vias tuas non glorificaſti: Idcirco ab ipſo miſſus eſt articulus manus contra te. Quod pro ſententia diuina accipimus contra ipſum, vt rei poſtea probauit euentus: Narrat enim hiſtoria Dañ. ꝙ dum Balthaſar Rex Babyloniorum perſiſteret in Dei contumelia, vt ex dictis liquet, ex oppoſito menſe ſui conuiuij videbat digitos manus in pariete ſcribentis; ex qua ſcriptura perterritus eſt, quaſi ipſa eſſet nuncius ſuæ mortis: Refert enim ſcriptura Dañ. quòd ex aſpectu ſcribentis, cuius imaginem non videbat, niſi digitorum manus, facies eius perterrita eſt; & cogitationes eius perturbabant eum; compages renū eius diſſoluebantur; & genua eius ad ſe inuicem collidebantur: Quæ omnia inſinuatiua erant timoris immenſi, & futuri iudicij ſuper eum: Sed hanc ſcripturam Rex nō diſcernens, vocatus Daniel, interpretatusq; ſub tribus nominibus ipſum de-

denunciauit moriturum, videlicet Mane, Techel, Phares; quod expoſuit ſcriptura Mane: Numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud, hoc eſt, in termino poſuit, ſicut res numerata, quæ tollitur, & ſeparatur ab aceruo pecuniæ. Techel: Appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens, vnde & dignus es morte. Phares: Diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis, & Perſis, vt ſuperius eſt oſtenſum: Ex quibus omnibus ſatis eſt manifeſtum, quòd illæ clauſulæ nō proprie ſunt ſignificatiuæ ſecundum aliquod idioma linguarum; ſed ſecundum diſpoſitionem diuinam; ſicut & factum quoddam, in quo propheta comprehendit diuinam circa nos voluntatem. Sit ergo hic concluſum, ꝙ in illa ſcriptura ſuam inſinuauit ſententiam contra Principem Babyloniæ; quia ꝓpter peccata ſua dignus erat morte, & priuatione regalis Principatus

iuxta

iuxta illud: Regnum de gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & diuerſos dolos.

¶ Quòd interdum tale dominium cedit in malum dominantium; quia propter ipſorum ingratitudinem in ſuperbiã elati grauiter deprimuntur.

CAPVT OCTAVVM.

SED adhuc inſiſtendum eſt circa diuinam prouidentiam in dominio: Contingit enim interdum, quòd cum quis aſſumit Principatum, erit homo virtuoſus, & aliquo tempore perſeuerabit in eo: Sed aliquo tempore procedendo ex fauore humano, & proſperitate rerum regalium eleuatur quis in ſuperbiã, & de beneficijs ſibi à Deo collatis ingratus eidem efficitur: Vnde Philoſophus dicit 5. Ethic. ꝙ Principatus virum oſtendit; ſicut accidit de Saule, de quo ſcribitur

1. Re-

1.Regum, quòd in tota tribu Beniamin nō erat vir melior illo: Sed poſt duos annos à ſuo regimine factus eſt Deo inobediens: Vnde dictum eſt ꝓphetę Samueli de ipſo: Vſquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum, ne regnet ſuper Iſrael? Quaſi ex diuina ſententia irrefragabili ſit repulſus: Propter quod vltimo dictus Princeps fuit occiſus cum filijs, totaq; eius progenies à dominio eſt auulſa: Vnde in Paralipomenon de ipſo concluditur, quòd mortuus eſt Saul propter iniquitates ſuas: Hoc autem & de Salomone accidit, qui magnificatus eſt ſuper omnes reges, qui fuerant ante eum, vt ſcribitur in Eccleſiaſte: Et vniuerſa terra deſiderabat audire ſapientiam Salomonis: Sed vt dicit Auguſt, 17. de ciuitate Dei: Secundæ res prædicto Regi fuerunt noxie; quia lapſus in luxuriam ruit in idololatriam: Ex quo factus eſt abhominabilis populo,

pulo, intantum vt ſerui eius rebellarent ei, diripientes ſpolia ſuæ regionis; & vaſtantes terram abſque reſiſtentia aliqua: cùm tamen prius omnes obedirent ad nutum, ſicut teſtatur Regina Sabba, vt patet in 3. libro Regum. Ad magna igitur promotus in principio ſui regiminis, propter diuinam reuerentiam, quam exhibuit; in fine ſui regiminis decidit in vilia, propter delicta, quæ commiſit; quia miſeros facit populos peccatum. Tradunt tamen Hebræi, vt Hieron. refert in commento ſuper Eccleſiaſte, quòd in fine vitæ ſuæ ex multis vexatus ſuum recognouit errorem, ſeque diſpoſuit ad pœnitentiam in commiſſis, librumque præfatum compoſuit: In quo, ſicut expertus, cuncta diffinit vanitati ſubiacere ſubijciens ſe diuino timori ad ſuorum obſeruantiam mandatorum: Vnde in fine prædicti libri concludit: Finem loquendi pariter audiamus: Deum ti-

me, & mandata eius obſerua, hoc eſt enim omnis homo: Sed & præter leges deicolas quid de Principibus Ethnicis dicam? Qui quandiu fuerunt Deo grati, virtutumq; cultores, floruerunt in dominio: Cum verò ex elatione dominij ad contrarium ſe conuerterunt, mala morte vitam finierunt: Sicut contingit de præfato Cyro Rege Perſarum monarcha: Tradunt enim hiſtoriæ de ipſo, quòd, cum totã ſubiugaſſet Aſiam; Parthiam; Scythiãque ferro perdomuit: Tandem longum certamen Scythis inferens dominante tunc Tomiri Regina dictæ gentis, quæ Maſſagetia vocabatur, primo quidem cum filio dictæ Reginæ adoleſcẽtulo dimicauit, ipsũque vicit, & occidit; nulliq; parcẽs ætati ingentem multitudinem peremit. Quia ergo crudelitatẽ exercuit, & in Babylonia, & in regno Lydiæ; quia in vtroque Reges, & Principes mala morte trucidauit;

& in regno Maſſagetarum ſimiliter fecit; in hoc eodem iudicio ſimiliter eum Deus puniuit: Narrāt enim hiſtoriæ, quòd dicta Regina congregauit exercitum ſuum contra ipsū, Scythas videlicet, Maſſagetas, & Parthos; & in quibuſdam montibus dicta Regina inſidijs compoſitis inuaſit caſtra eiuſdem; & ſic impetu armatorum abſorbuit, quòd ducenta millia fuerunt occiſa præfati Principis, & ipſe captus: Cui amputato capite Regina ipſum in vtre ſanguine pleno mandauit includi; & ſic inuectiue acclamabatur eidem: Sanguinem ſitiſti, ſanguinē bibe: quaſi ipſa mors ignominioſa, quam paſſus eſt, fuerit argumētum ſuæ atrocitatis: Omnes etiam Monarchæ ipſum ſequentes, vt in Græcia Magnus Alexander, quandiu cū reuerentia ſuos tractauit Macedones vocans milites ſuos patres, tanquam antiquiores, optime proceſſit in Monarchia: Sed eiſdē exiſtens

ingratus; à ſorore venenatus eſt: Et præcipue, quia poſt victoriam Darij accepta filia in coniuge militaria cœpit poſtponere luxui vitæ intendens; & ſui immemor factus doloroſa morte vitam finiuit: Et ſic de multis alijs Principibus Ethnicis exemplum poteſt adduci: vt de Iulio Cæſare, & Annibale, qui ꝓpter abuſum dominij diro necati ſunt exitu; vt eis conueniat, quod in Eccleſiaſte ſcribitur: Interdum dominatur homo homini in malũ ſuum: Necnon & illud Eſa. prophetæ, quod in omnibus tyrannis locũ habet: Cum enim oſtendiſſet ipſos eſſe diuinæ iuſtitiæ exactores contra peccatores, ſicut carnifices dominorum, vt manifeſtum eſt ſupra, cum dixit: Aſſur, virga furoris mei, &c. ſtatim ſubdit: Ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor eius non ſic extimabit, quaſi ſic agat, vt Dei inſtrumentum, ſed ad conterendum erit cor eius, & ad interfectionem gen-

gentium non paucarũ: Dixit enim, Nunquid nõ Principes noſtri ſimul Reges ſunt? attribuẽs videlicet ſuæ virtuti, & non Dei, qui mouet ipsũ ad puniendum tranſgreſſores diuinorum mandatorum: Hanc autem ingratitudinem, ac pręſumptionẽ tyrannorum dominus ſtatim ibidẽ redarguit, & grauiſſime punit, vt in iam dictis Principibus patet: Vnde ſubdit propheta in eodem loco: Nunquid gloriabitur ſecuris contra eum, qui ſecat in ea? An exaltabitur ſerra contra eum, qui ſe fecit? Quomodo, ſi eleuetur virga contra eleuantem eam, & exaltetur baculus, qui vtique lignum eſt: Vbi conſideranda eſt ſimilitudo, quia valde cõgrua eſt. Sic enim ſe habet virtus dominantis ad Deum, ſicut virtus baculi ad percutientem; & ſicut virtus ſerræ ad artificem: Conſtat autem ꝙ virtus ſerræ, vel ſecuris in artificio nulla eſt, niſi per artificem mouentem, & dirigentem: Ita &

de virtute dominantis contingit, ꝙ nulla eſt ſine Deo mouente, & gubernante. Ergo ſtultum, & præſumptuoſum eſt gloriari de ſua virtute: Iſta autem ratio ſatis aperta eſſe videtur; & haberi poteſt ex verbis philoſophi ſupra inductis; quia virtus cuiuſlibet mobilis à virtute dependet primi mouentis; & eius inſtrumentum erit: Et hinc eſt, quòd Deo talis gloria eſt diſplicibilis; quia tales derogant diuinæ potentiæ: Propter quod ſcribitur in Iudith, quòd de ſua virtute glorian tes Deus humiliat: Et ideo ſubiungit dictus propheta Eſa. Propter hoc mittet dominator dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem; & ſubtus gloriam eius ſuccenſa ardebit quaſi combuſtio ignis: In quo ſignificatur pœna ſenſibilis, quæ talibus infertur tyrannis; & annihilatio principatus, vt in prædictis eſt manifeſtum: Relinquitur igitur à Deo

om-

omne eſſe dominium ſiue legitimum, ſiue tyrannicum, ſecundum varias rimas ſuę inueſtigabilis prouidentiæ.

¶ Quòd homo naturaliter dominatur animalibus ſilueſtribus, & alijs rebus irrationalibus, & quomodo. qđ probatur multis rationibus.

CAPVT NONVM.

NVNC igitur accedendum eſt ad diuerſas ſpecies dominandi, ſecundum diuerſos modos, & gradus in hominibus dominij, & principatus. Et primus quidem generalis eſt omnium, qui competit homini ſecundum naturam, vt tradit Auguſt. 18. de ciuitate Dei. In quo caſu & Philoſophus concordat in primo Politicorum: Hoc autem & ſcriptura ſacra confirmat, quando in ſui creatione tanquam naturæ inditæ dixit: Dominamini

piſcibus maris, & volatilibus cœli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terrã: In quibus oſtenditur, quòd naturæ inſtitutæ humanæ talem indidit poteſtatem: Qui enim dixit: Germinet terra herbam virentem: & ex tali dicto data eſt poteſtas arboribus germinandi: dixit & nobis ſimiliter: Dominamini piſcibus maris &c. Et ſic ex iam dictis apparet, quòd dominium hominis ſuper cæteras creaturas eſt naturale: Vnde & Philoſophus ꝓbat ſecundum eandem rationem, quòd venationes, & aucupia ſunt à natura: Et Auguſt. in prædicto lib. hoc probat per dominium, quod antiqui patres ſoliti erant habere, vt paſtores eſſent pecorum; quæ & diuitiæ naturales diffinitæ ſunt ſupra. Et quamuis tale dominium diminutum ſit propter peccata; quia etiam vilia animalia dominantur in nobis, & facta sũt nobis nociua, quod nõ contingit in homine, niſi

propter dictam cauſam; tanto magis tamen participamus de dicto dominio, quanto magis ad ſtatum attingimus innocentię: Quod etiā vox euangelica nobis promittit, ſi eius imitatores fuerimus in iuſtitia, & ſanctitate: Cum enim Dominus exhortaretur diſcipulos ad animarum ſalutem verbum Dei prædicādo; ſic de eiſdem virtutem denuntiat, dicens: In nomine meo dęmonia eijcient, *linguis loquētur nouis, ſerpentes tollent*: & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit: Quod experimento didicimus in virtuoſis, & perfectiſſimis viris, vt in geſtis sāctorum patrum ſcribitur. Et de beato Paulo traditur in actibus Apoſtolorum; quia vipera ipſum non læſit, nec beatum Ioannem euangeliſtam venenum. Et ſic de multis alijs ſanctiſſimis patribus, qui ſuper cocodrillos, atrociſſimas beſtias; ſiue venenoſa reptilia Nilum vadabant, vt implere-

L v tur

tur in eis, quod Dominus in Luca dixit diſcipulis: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones; & ſupra omnem virtutem inimici. Iſtius autem dominij, in prima hominis inſtitutione collati ex triplici via ratio cōgruentiæ aſſignari poteſt: Primo quidem ex ipſo naturę proceſſu: Sicut enim in generatione rerum naturalium intelligitur quidam ordo, quo de imperfecto ad perfectum proceditur (nam materia eſt propter formam; & forma imperfectior eſt ꝑpter perfectiorem) ita & in vſu rerum naturalium: nā imperfectiora cedunt in vſum perfectorum: Plantæ enim vtuntur terra ad ſuum nutrimentum; animalia verò plantis; homo autem plantis, & animalib⁹: Vnde concluditur, quòd homo naturaliter dominatur animalibus: Propter quod, ſicut ſuperius eſt tactum, Philoſophus probat in primo Politic. quòd venatio animaliū

ſyl-

ſyluestrium eſt iuſta naturaliter; q̃a per eam homo ſibi vendicat, quod naturaliter eſt ſuum: Secundo apparet & hoc ex ordine diuinæ prouidentiæ, quæ ſemper inferiora per ſuperiora gubernat: Vnde cum homo ſit ſupra cætera animalia, vtpote ad imaginem Dei factus, conuenienter hominis gubernationi alia animalia ſubduntur: Tertio apparet idem ex proprietate hominis, & aliorum animalium: In alijs enim animalibus inuenitur ſm extimationem naturalem quędam participatio prudentiæ ad aliquos particulares actus. In hoĩe vero reperitur q̃dam vniuerſalis prudẽtia, quę eſt ratio naturalium agibilium: Omne autem, quod eſt per participationem, ſubditur ei, quod eſt per eſſentiam, & vniuerſaliter: Vnde patet, quod eſt naturalis ſubiectio aliorum animalium ad hominem: Sed vtrum dominium hominis ſuper hominem ſit naturale, vel

à Deo permiſſum, vel prouiſum, ex iã dictis veritas haberi poteſt; quia ſi loquamur de dominio per modũ ſeruilis ſubiectionis introductum eſt proprer peccatum, vt dictum eſt ſupra: Sed ſi loquamur de dominio, prout importat officium conſulendi, & dirigendi, iſto modo, quaſi naturale poteſt dici; quia etiã in ſtatu innocentiæ fuiſſet: Et hæc eſt ſententia Auguſt. 19. de ciuitate Dei: Vnde iſtud dominium ei competebat, inquantum homo eſt ſociale naturaliter, ſiue politicum, vt dictum eſt ſupra: Talem autem ſocietatem oportet adinuicem ordinari: In his autem, quę ſunt adinuicem ordinata, oportet ſemper aliquid eſſe principale, & dirigens primum, vt tradit Philoſophus in primo Politicorum: Hoc etiam oſtendit ipſa ratio ordinis, ſiue natura; quia, vt per Auguſt. ſcribitur in prædicto libro: Ordo eſt parium, diſpariumque rerum ſua cuique tribués di-

diſpoſitio: Vnde manifeſtum eſt, ꝙ nomen ordinis inæqualitatem importat; & hoc eſt de ratione dominij. Et ideo ſecundum hanc conſiderationem dominium hominis ſuper hominem eſt naturale; & eſt in Angelis, & fuiſſet in primo ſtatu: & eſt etiam modo, de quo nunc per ordinem eſt dicendum, ſecundum ipſius dignitatem, & gradum.

¶ Hic declarat ſanctus Doctor de dominio hominis ſecundum gradum, & dignitatem; & primo de dominio Papæ, qualiter præfertur omni dñio.

CAPVT DECIMVM.

RECIPIT igitur diuiſionem dominium quadrimembrem ex eadem cauſa, & ratione; quia quoddam eſt ſacerdotale, & regale ſimul; aliud autem eſt regale ſolũ, ſub quo imperiale ſumitur; & ſic de alijs, vt infra patebit: tertium vero poli-

politicum; quartum autem œcono micum. Primum autem cæteris antefertur multiplici via; ſed prçcipua ſumitur ex inſtitutione diuina, videlicet Chriſti: Cum enim eidem ſecundum ſuam humanitatem omnis ſit collata poteſtas, vt patet in Matth. 16. cap. dictam poteſtatem ſuo communicauit Vicario, cum dixit: Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam; & tibi dabo claues regni cœlorum; & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis: Vbi quatuor ponuntur clauſulæ, omnes ſignificatiuæ dominij Petri, ſuorumque ſucceſſorum ſuper omnes fideles; propter quas merito Summus Pontifex Romanus Epiſcopus dici poteſt Rex, & ſacerdos: Si enim Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſic appellatur, vt Auguſt. probat 17. de ciuitate Dei, non videtur incongruum, ſuum ſic vocari ſucceſſorem

rem circunſcriptis rationibus, quæ poſſent adduci; quia ſatis eſt clarũ. Sed redeũdum eſt ad clauſulas iam dictas, quarum vna ſumitur ex nominis impoſiti magnitudine; ſecunda verò ex dominij fortitudine; tertia autem ex dominij amplitudine; quarta ex dominij plenitudine. Primam igitur partem præfatam accipimus, cum dominus dicit: Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ędificabo eccleſiam meam: In hoc enim nomine, vt ſacri exponunt Doctores, ſicut Hilarius, & Auguſt. Dominus potẽtiam Petri inſinuat, qui à petra, quæ eſt Chriſtus, vt dicit Apoſtolus, cuius confeſſionem Petrus præmiſerat, Petrus eſt appellatus, vt ſecundum etiam quãdam participationem nomen acquirat, & poteſtatem: & audire mereatur: Et ſuper hanc petrã ędificabo eccleſiam meam: quaſi totum dominium inter fideles ex Petro dependeat, & eius ſucceſſorib⁹:

Se-

Secunda vero clauſula, dominij im portat fortitudinem : quod ſignificat verbũ, quod ſequitur : Et portę inferi non præualebunt aduerſus eam: quæ ſunt curiæ tyrannorum, & perſecutorum eccleſiæ, vt Doctores ſacri ibidem tradunt: ſic dictæ; quia ſunt cauſa omnium peccatorũ intra Eccleſiam militantem : Ad tales enim Principes omnes ſcelerati recurrunt, vt accidit in Curia Friderici, & Conradini, & Mãfredi: Sed tales non præualuerunt aduerſus Eccleſiam Rom. Immo omnes mala morte extirpati ſunt; quia, vt dicitur in libro Sapien. 3. cap. Nationes iniquæ diræ ſunt conſummationis: Dominij verò amplitudo oſtenditur, cum ſubiungit dominus: Et tibi dabo claues regni cęlorum: In hoc enim inſinuatur nobis poteſtas Petri, & ſucceſſorum ſuorum, quæ ſe extendit ad totam eccleſiam .ſ. militantem, & triumphantem; quę per regnum cœlorum de-

ſignan-

ſignãtur; & quæ clauduntur claui-
bus Petri. Sed dominij plenitudo
oſtenditur, cum vltimo dicitur: Et
quodcunque ligaueris ſuper terrã,
erit ligatum & in cœlis; & quod-
cunque ſolueris ſuper terram, erit
ſolutum & in cœlis: Cum enim
Summus Pontifex ſit caput in cor-
pore myſtico oĩum fidelium Chri-
ſti; & à capite ſit omnis motus, &
ſenſus in corpore vero, ſic erit in
propoſito: Propter quod oportet
dicere, in ſummo Pontifice eſſe ple
nitudinẽ omnium gratiarum; quia
ipſe ſolus confert plenam indulgen
tiam omnium peccatorum, vt com
petat ſibi, quod de primo Principe
domino dicimus; quia de plenitu-
dine eius nos omnes accepimus.
Quod ſi dicatur ad ſolam referri
ſpiritualem poteſtatem, hoc eſſe
non poteſt; quia corporale, & tem-
porale ex ſpirituali, & perpetuo
dependet; ſicut corporis operatio
ex virtute animæ: Sicut ergo cor-
pus

pus per animam habet eſſe, virtutem, & operationem, vt ex verbis Philoſophi, & Auguſt. de immortalitate animę patet; ita & temporalis iuriſdictio Principum per ſpiritualem Petri, & ſucceſſorum ei⁹: Cuius quidem argumentum aſſumi poteſt per ea, quæ inuenimus in actis, & geſtis ſummorum Pontificum, & Imperatorum; quia temporali iuriſdictioni ceſſerunt: Primo quidem de Conſtantino apparet, qui Silueſtro in imperio ceſſit. Item de Carolo Magno, quem Papa Adrianus Imperatorem conſtituit: Idē de Othone primo, qui per Leonem creatus, & Imperator eſt conſtitutus, vt hiſtoriæ referunt. Sed ex depoſitione Principum, auctoritate Apoſtolica facta, ſatis apparet ipſorum poteſtas: Primo enim inuenimus de Zacharia, hanc poteſtatem exercuiſſe, ſuper Regem Francorum; quia ipſum à regno depoſuit, & omnes Barones à iuramen-

to-

to fidelitatis abſoluit: Item de Innocētio tertio, qui Othoni quarto imperium abſtulit: Sed & de Friderico ſecundo hoc idem accidit per Honorium, Innocētij immediatum ſucceſſorem. Quamuis in omnibus iſtis ſummi Pontifices non extenderunt manum, niſi ratione delicti; quia ad hoc ordinatur eorum poteſtas, & cuiuslibet domini, vt pſint gregi: Vnde & merito paſtores vocantur, quibus vigilantia incumbit ad ſubditorum vtilitatem: alias nō ſunt legitime domini, ſed tyranni, vt probat Philoſophus, & dictum eſt ſupra: Vnde dominus vtitur in Ioanne. 21. quadam importuna interrogatione ter quęrens à ſuo ſucceſſore beato Petro, quòd ſi ipſum diligit, gregem paſcat: Petre, inquit, amas me? paſce oues meas. Quaſi in hoc conſiſtat tota paſtoralis cura, profectus videlicet gregis. Hoc ergo ſuppoſito, quòd pro vtilitate gregis agatur, ſicut Chriſt⁹

in-

intendit, omne ſupergreditur dominium, vt ex dictis apparet: Qd' ex viſione prima Nabuchodonoſor ſatis eſt manifeſtum, de ſtatua videlicet, quam vidit; cuius caput aureũ, pectus, & brachia de argento; venter, & fœmur de ære; tibiæ vero ferreæ: Pedum autem quædam pars ferrea, quædam fictilis: Sed dictam ſtatuam dum contemplatur, abſciſus eſt lapis de monte ſine manib⁹, & omnia prædicta contriuit: Hic autẽ lapis factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram: Quam quidem viſionem Daniel ꝓpheta, vt Hieronymus, & Auguſt. exponunt, ad quatuor Monarchias adaptat, Aſſyriorum videlicet pro aureo capite; Medorum, & Perſarũ pro argento in brachijs, & pectore; Græcorum vero Monarchiam ꝓ æreo ventre; & fœmore; ſed Romanorum vltimo pro tibijs ferreis, & pedibus partim ferreis, partim vero fictilibus: Sed poſt hæc ſuſcitabit,

bit, ait propheta, Dominus Deus cœli regnum, quod in æternum nõ diſſipabitur; & regnum eius populo alteri non tradetur, cõminuetq; vniuerſa regna, & ipſum ſtabit in æternum: Quod totum ad Chriſtum referimus, ſed vice eius ad Romanam Eccleſiam, ſi ad paſcẽdum gregem eius intendat. Attendendum etiam, quòd diuina inſtitutio deſtitui non poteſt; quia ſolum diſpenſatores, & miniſtros aſſumpſit ſuos vicarios Chriſtus, ſicut Apoſtolus dixit primæ ad Corinth. Sic nos, inquit, exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei: Solus enim Chriſtus fundauit eccleſiam, cuius miniſteriũ Petro commiſit. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Vnde ſacri Doctores quandam poteſtatem Chriſto attribuunt, quam Petrus non habuit, nec ſui ſucceſſores; & ipſam po-

poteſtatem excellentem nuncupāt: & ſic poteſtas Petri, & ſucceſſorũ eius non adæquatur poteſtati Chriſti: Immo omnino tranſcendit: Potuit enim Chriſtus ſine baptiſmo ſaluare; propter quod & Hieronymus dicit ſuper Matthæum, quòd nullum ſanauit in corpore, quem non ſanauit in mente; & tamen ſine baptiſmo: Quod tamen Petrus non potuit: Vnde & Cornelium Centurionem, vt in Actibus Apoſtolorum legitur, cum tota ſua familia baptizauit, etiam poſt aduentum Spiritus ſancti: Potuit etiam mutare Chriſtus formam ſacramẽtorum, & materiam: Quod Petrus non potuit, nec ſucceſſores eius. Hæc ad præſens dicta ſufficiāt ſubtiliora à ſapientibus relinquendo, & altiora, quæ dici poſſent. In hoc tamen ſiſtat concluſio pręſentis capituli, Vicarium Chriſti cunctis debere pręferri ex iam dictis cauſis.

¶ De dominio regali, in quo conſiſtit; & in quo differt à politico: & quomodo diſtinguitur diuerſimode ſecundum diuerſas rationes.

CAPVT VNDECIMVM.

NVnc autem ad regale dominium eſt procedendum, vbi eſt diſtinguendum de ipſo, ſecundum diuerſas regiones; & prout à diuerſis varie inuenitur traditum: Et primo quidem in ſacra ſcriptura aliter leges regalis dominij traduntur in Deuteronomio per Moyſen, aliter in primo Regum per Samuelem prophetam: Vterque tamen in perſona Dei differẽter ordinat Regem ad vtilitatem ſubditorum; quod eſt proprium Regum, vt Philoſophus tradit in 8. Ethic. Cum, inquit, conſtitutus fuerit Rex, nõ multiplicabit ſibi equos; nec reducet populum in Ægyptum equitatus numero ſubleuatus. Non habebit

vxores plurimas, quæ alliciant animam eius; neque argenti, aut auri immenſa pondera (quod quidem qualiter habet, intelligi ſupra traditur in hoc libro) deſcribetq́; ſibi Deuteronomium legis huius, & habebit ſecum; legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba eius, & cerimonias; & vt videlicet poſſit populum dirigere ſecundum legem diuinam: Vnde & Rex Salomon in principio ſui regiminis hanc ſapientiam à Deo petiuit ad directionem ſui regiminis pro vtilitate ſubditorum, ſicut ſcribitur in 3. lib. Regum. Subdit vero dictus Moyſes in eodem lib. Nec eleuetur cor eius in ſuperfluum ſuper fratres ſuos; neque declinet in partem dextram, vel ſiniſtram: vt longo tempore regnēt ipſe, & fili⁹ eius ſuper Iſrael. Sed in 1. Regum traduntur leges regni magis ad vtilitatem Regis, vt ſupra patuit in

lib. 2.

lib. 2. huius operis, vbi ponuntur verba omnino pertinentia ad conditionem ſeruilem: Et tamen Samuel leges, quas tradit, cum ſint penitus deſpoticæ, dicit eſſe regales. Philoſophus autem in 8. Ethic. magis concordat cum primis legibus: Tria enim ponit de Rege in eo lib. videlicet, ꝙ ille legitimus eſt Rex, qui principaliter bonum ſubditorum intendit: Item, qui per ſe ſufficiens reperitur; & qui omnibus bonis ſuperexcellit, ne videlicet ſubditos grauet: Item ille Rex eſt, qui curam ſubditorum habet, vt bene operentur, quemadmodum paſtor ouium. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, quòd iuxta iſtũ modum, deſpoticum multum differat à regali, vt idem Philoſophus videtur dicere in primo Politicorum. Item, quòd regnum non eſt propter Regem, ſed Rex propter regnum; quia ad hoc Deus prouidit de eis, vt regnum regant, & gubernent; &

vnumquemque in ſuo iure conſeruent: Et hic eſt finis regiminis. Quòd ſi ad aliud faciunt, in ſeipſos commodum retorquendo nõ ſunt Reges, ſed tyranni; contra quos dicit dominus in Ezech. Vęh paſtoribus Iſrael, qui paſcũt ſemetipſos: Nonne greges paſcuntur à paſtoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum nõ paſcebatis: Quod infirmũ fuit non conſolidaſtis; & quod ægrotum, nõ ſanaſtis; quod confractum, non alligaſtis; quod abiectum, non reduxiſtis; & quod perierat, nõ quæſiſtis: ſed cũ auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. In quibus verbis nobis ſufficienter forma regiminis traditur redarguendo contrarium.

Amplius autem: regnum ex hominibus conſtituitur; ſicut domus ex parietibus, & corpus humanum ex membris, vt Philoſophus dicit in 3. Politicorum: Oportet ergo, vt

vt

regimen proſperetur, quòd homines conſeruentur per Regem. Et hinc habet commune bonum cuiuslibet principatus participationẽ diuinæ bonitatis: Vnde bonum cõmune dicitur à Philoſopho in primo Ethic. eſſe, quòd omnia appetunt; & eſſe bonum diuinum, vt, ſicut Deus, qui eſt Rex Regum, & Dominus dominantium, cuius virtute Principes imperant, vt probatum eſt ſupra, nos regit, & gubernat, non propter ſeipſum, ſed propter noſtram ſalutem: ita & Reges faciant, & alij dominatores in orbe. Sed quia nemo militat ſtipẽdijs ſuis vnquam; & quodam iure naturæ de ſuo labore vnuſquisque debet reportare mercedem, vt probat Apoſt. in prima epiſtola ad Corint. hinc habemus, ꝙ licet Principibus à ſuis ſubditis tributa percipere, & annuos cenſus: vnde cum Apoſtolus ad Romanos ꝓbaſſet omne dominium à Deo eſſe prouiſum; vlti-

mo perſuadet eiſdem retribuere ꝓ labore: Ideo, inquit, & tributa præſtatis; miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſi ſeruientes. Aug. etiam eadem verba pertractans de verbis domini, hoc idem probat. Concludendum eſt ergo legitimum Regem ſecundum formã in Deuteronomio traditam ſic debere regere, & gubernare. Ad hoc etiam exemplis monemur; quia omnibus agẽtibus contrarium male ceſſit: primo quidem Regibus Romanis; quia ꝓpter eorum ſuperbiam, & violentiam, quam exercebant, eiecti ſunt à regno; vt Tarquinius ſuperbus cum filio, ſicut hiſtoriæ tradunt. Item: Achab, & Iezabel vxor eius mala morte interierunt pro violentia, quam fecerunt Naboth de vinea ſua; vt in quarto lib. Regum ſcribitur: Traditur etiam ibi, quòd canes linxerunt ſanguinem ſuorum cadauerum in prædicta vinea in argumentum maleficij in Naboth com-

miſſi: Sed non ſic Rex Dauid, vt ſcribitur in 3. lib. Regum: Cum enim vellet altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi faſtoſa nimis offenſum, Aream emit ab Hareuma Iebuſeo; ipſoque offerēte gratis recuſauit rex: Et, vt ſcribitur in primo Paralipomenon pro præfata Area, dedit Dauid ſexcentos Siclos auri, iuſtiſſimi ponderis: Per quod habemus, ꝙ Principes ſuis debent eſſe contenti ſtipendijs; nec ſubditos ſuos grauare, poſſunt in bonis eorum, & rebus; niſi in duobus caſibus, videlicet ratione delicti, & pro bono communi ſui regiminis: Primo enim modo propter ingratitudinem ſuos priuat feudo fideles; alios autem titulo iuſtitiæ, propter quam ſunt conceſſa dominia, vt dictum eſt ſupra. Et in prouerbijs dicitur: Quòd iuſtitia firmatur thronus Regis: Vnde & lex diuina trāſgreſſores diuinorum præceptorum mandat lapidari, &

diuerſis cruciari pœnis: Quod quidem conſonum videtur, ſi attendamus ad quamcunque rem creatam, & præcipue ad corpus humanum; quia, vt nobilior pars conſeruetur, abijcimus viliorem : amputamus enim manum, vt conſeruetur cor, & cerebrum, in quibus principaliter hominis vita conſiſtit, quod & lex euangelica approbat. Si, inquit, oculus tuus ſcandalizat te, & ſiue manus, ſiue pes (quod ꝓ gradu hominum accipit Auguſt.) erue eum, & proijce abs te; quia melius eſt ad vitam ingredi debilem, vel claudũ, quàm duos oculos, & duas manus habentem mitti in gehẽnam. Item: quòd pro bono Reipub. poſſit exigere, ſicut ꝓ defenſione regni, vel pro quacunque alia cauſa pertinente rationabiliter ad bonum commune ſui dominij, ratio eſt in promptu; quia ſuppoſito, quòd humana ſocietas ſit naturalis, vt probatum eſt ſupra, omnia neceſſaria ad com-

mu-

munem conſeruationem dictæ ſocietatis erunt de iure naturæ: Hoc autem eſt in propoſito: Sic igitur ſuppoſito legitimo dominio regali, poteſt Rex exigere à ſubditis, qđ ad bonum ipſorum requiritur. Pręterea: ars imitatur naturam inquantum poteſt, vt Philoſophus in ſecundo Phyſ. tradit: ſed natura non deficit in neceſſarijs: ergo nec ars. Sed inter omnes artes ars viuendi eſt melior, & amplior, vt tactum eſt ſupra, & probat Tullius in Tuſculanis quæſtionibus; eo quòd cæteræ artes ordinãtur ad ipſam: Sic & in neceſſitatibus regni quod pertinet ad conſeruationem ſocialis humanæ, vitæ Rex, qui eſt artifex, architectus dictæ ſocietatis non debet deficere, ſed omnem defectum ſupplere cum ipſa ſocietate: Et ideo concludendum eſt, quòd iſto caſu poſſunt legitime exactiones, & talliæ, ac cenſus, ſiue tributa imponi; dummodo non tranſcendant neceſſita-

tis metas : Vnde Auguſt. de verbis domini exponens illud Matthæi : Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari. Igitur, inquit, quod Cæſar præcipit ferendum eſt; quod imperat tolerãdum: Sed fit intolerabile, dum prędam exactores accumulant: Et poſtea exponens verbum Ioannis Baptiſtæ, quod militibus dixit : Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis ; ſed eſtote contenti ſtipendijs veſtris: Hoc, inquit, ſumi poteſt de militibus, prætoribus, cunctisq; rectoribus ; quicunque enim ſibi ſtipendia publice decreta conſequitur, ſi amplius quærit, tãquam calumniator, & concuſſor ſententia Ioannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus deſpoticus ad regale reducitur ; ſed præcipue ratione delicti, propter quod ſeruitus eſt introducta, vt Auguſt. dicit. 18. de ciuitate Dei: Licet enim etiam in primo ſtatu fuiſſet dominium, non tamen niſi officio

con-

conſulendi, & dirigendi; non libidine dominandi, vel intentione ſubijciendi ſeruiliter, vt dictum eſt ſupra. Leges vero traditæ de regali dominio Iſraelitico populo per Samuelem prophetam hac conſideratione ſunt datæ; quia dictus populus propter ſuam ingratitudinem; & quia duræ ceruicis erat, merebatur tales leges audire: Interdum enim, dum populus non cognoſcit beneficium boni regiminis, expedit exercere tyrannides, quia etiam eæ ſunt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ: Vnde & quædā Inſulæ, & Prouinciæ, ſecundum quòd hiſtoriæ narrant, ſemper habent tyrannos, propter malitiam populi; quia aliter, niſi in virga ferrea, regi non poſſunt. In talibus ergo regionibus ſic diſcolis neceſſarius eſt Regibus principatus deſpoticus; non quidem iuxta naturam regalis dominij, ſed ſecundum merita, & pertinacias ſubditorum: Et iſta eſt ra-

tio Auguſt. in prædicto iam libro. Philoſophus etiam in tertio Politicorum, vbi diſtinguit genera regni, oſtendit apud quaſdam barbaras nationes regale dominium eſſe omnino deſpoticum; quia aliter Regi non poſſent: quod quidem dominium præcipue viget in Græcia, & apud Perſas, ſaltem quantum ad regimen populare. Hæc igitur de regali dominio intãtum ſint dicta; & qualiter principatus deſpoticus ad ipſum reducitur; & vnde diuiditur contra politicum: quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius oſtendetur.

¶ Hic ſanctus Doctor declarat de dominio imperiali; & vnde iſtud nomen habuit originem: & de quibuſdam alijs nominibus: vbi incidenter diſtinguuntur Monarchiæ.

CAPVT DVODECIMVM.

DE IMPERIALI vero poſt prædicta dominia congruum videtur eſſe dicendum; quia medium tenet inter politicum, & regale; quámuis vniuerſalius: Et ideo quantum ad hęc præponi deberet regali. Sed alia cauſa eſt, quare poſtponitur, quam nunc prætermittimus. Circa hoc quidem tria pro nunc ſunt attendenda: Vnum de nomine; quia nomen iſtud à ſupremo dominio faſtuoſe, & elate trahit originem, quaſi omnium dominus: Vnde & ille ſuperbus Nichanor, cum rogaretur à Iudæis, vt deferret diei ſanctificationis, hoc eſt, ſabbato, cũ arrogantia ab eiſdem quærens, ſi

erat potens in cœlo, qui imperauit agi diem talem; reſponſoque accepto, quòd erat potens in cœlo dominus Deus: & ego, inquit cum faſtu, non modico ſum potens ſuper terrã, qui impero arma ſumi: Propter quam cauſam ipſe poſtea diuinitus turpiter à Iuda Machabęo, vt ſcribitur in ſecundo Machab. captꝰ in bello; amputatiſque capite, & manu dextera, quam contra templum erexerat, mala morte vitam finiuit. Quædam autem alia nomina iſtius dominij aſſumpta ſunt à quibuſdam excellentibus viris dicti principatus propter aliquam prærogatiuam in eis repertam: Vt Cæſar Iulius, vt hiſtoriæ tradunt, ſic dictus; quia, vt ſcribit Iſidorus lib. Ethimologiarum nono, cæſo mortuæ matris vtero prolatus eſt; vel quia cum Cæſarie natus: A quo Imperatores ſequentes ſic vocati ſunt; quia comati eſſent. Sed Auguſtus ab augendo rempublicam primus voca-

vocatus eſt Octauius: Idem Iſidorus ſcribit. Secũdum autem, quòd hic attendimus, eſt de proceſſu iſti⁹ imperij; quia ſupra eſt tactum de quadruplici Monarchia: Sed nos quintam poſſumus addere; & de qua infra dicemus: Prima fuit Aſſyriorum, cuius caput Ninus fuit, tempore Abrahæ patriarchæ, quæ durauit MCCXL. annos, vt ſcribit Auguſt lib. 4. de ciuitate Dei, vſque ad Sardanapalum, qui propter merita muliebria perdidit principatũ. Sed Arbaces trãſtulit ad Medos, & Perſas: Quo tẽpore regnauit Procax Dux Romanorum, vt idem doctor in 18. dicit. Secunda verò Monarchia, videlicet Medorum, & Perſarum durauit vſque ad tempora Alexandri CCXXXIII. annos, quando videlicet deuincitur Darius à prædicto Principe, vt ſcribit idem Doctor in eodem libro 12. Sed Monarchia Græcorum in Alexandro incępit, & in eodem finitur.

tur; de quo dicitur in primo Machab. ꝙ regnauit Alexander annis XII. & mortuus eſt: Sed quamuis Græci non habuerint vniuerſale dominium; viguit tamen regnum Macedonum vſq; ad mortem Alexandri, de quo & prædictus liber mentionem facit annis CCCCLXXXV. vt Auguſt. ſcribit in eodem 12. lib. In quo prædictus Princeps ſuum inchoauit dominium patri ſuo in eodem regno ſuccedens, vt hiſtoriæ tradunt: Poſt hanc autem Monarchiam Romanus Principatus vigere incępit; tempore enim Iudæ Machabæi, qui immediate quaſi poſt mortem floruit Alexādri cum Ptolęmeo Lagi concurrētis in libro primo Machabæorum multa de Romanis traduntur: In quibus ipſorum potentia ad omnes mundi plagas videbatur diffuſa, ſub Conſulibus tamen; quia ſuperſtitibus Regibus cum finitimis ſollicitabantur regionibus, & modicæ adhuc erant virtutis:

tutis: durauitq́; Conſulatus, immò Monarchia vſque ad tempora Iulij Cæſaris, qui primus vſurpauit imperium: Sed parum in ipſo ſuperuixit à Senatoribus quidem occiſus propter abuſum dominij: Poſt hũc Octauius filius ſororis ſuæ ſucceſſit; qui vindicta exercita contra occiſores Iulij; interfectoque Antonio, qui Monarchiam tenebat in oriente ſolus, ipſam obtinuit: & propter ſuam modeſtiam longo tẽpore in eo principatum habuit; ac in XLII. anno ſui regiminis, completa ſeptuageſimaſexta hebdomada, ſm Dañ. ſui dñij, ceſſante regno, & ſacerdotio in Iudęa, naſcitur Chriſtus; qui fuit verus Rex, & ſacerdos, & verus Monarcha: vnde poſt reſurrectionem ſuam apparens diſcipulis ſuis dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra: Quod quidem ad humanitatem oportet referre ſecundum Auguſt. & Hieronymum; quia

de

de diuinitate nulli eſt dubium, quin ſemper habuerit.

¶ De Monarchia Chriſti, quomodo in tribus excellit: & de Octauio Auguſto, quomodo geſsit vices Chriſti.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

ET HAEC quinta Monarchia, quæ ſucceſſit Romanis, ſecundum veritatem omnibus præcellit ex triplici parte: Primo quidem ex annorum quantitate; quia plus durauit, & adhuc durat, & durabit vſque ad mundi renouationẽ, vt patet in viſione Danielis, vt dictum eſt ſupra, & adhuc nunc magis declarabitur: Secundo apparet eius excellentia ex dominij vniuerſalitate; quia in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorũ: Nullus enim angulus mundi eſt, nulla plaga, in qua no-

nomen Chriſti non adoretur: Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius, vt introducit Apoſtolus in fine primæ epiſtolę ad Corint. In principio etiam Malachiæ prophetæ oſtenditur iſtud dominium: Ab ortu, inquit, Solis, vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus; & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus exercituum: In quo vero ſatis apparet, ꝙ dominium Chriſti ordinatur ad ſalutem animæ, & ad ſpiritualia bona, vt iam videbitur, licet à tẽporalibus nõ excludatur, eo modo, quo ad ſpiritualia ordinantur: Et inde eſt, quòd quamuis Chriſtus adoraretur à Magis, glorificaretur ab Angelis, in ſignum vniuerſalis ſui dominij; humili tamen loco iacuit vilibus inuolutus pannis: Qua quidẽ via homines melius ad virtutem trahuntur, quàm armorum virtute;

Et

Et hoc quidem intendebat, licet ſepius ſua vteretur potentia, vt verus dominus. In humilitate ergo vixit; & demum in Auguſto ſubſtituit, vt deſcriberetur vniuerſus orbis in ortu domini, vt Lucas euangeliſta teſtatur: Et in hac deſcriptione ſoluebatur cenſus, ſiue tributũ, vt hiſtoriæ tradunt, in recognitionem debitæ ſeruitutis non ſine myſterio; quia ille natus erat, qui verus erat mũdi dominus, & Monarcha, cuius vices gerebat Auguſtus, licet non intelligens; ſed nutu Dei, ſicut Cayphas, prophetauit: Vnde hoc inſtinctu dictus Cæſar mandauit tunc temporis, vt narrant hiſtoriæ, ne quis de Romano populo dominum ipſum vocaret: Quas quidem vices Monarchiæ poſt Chriſti veri domini natiuitatem geſſit Auguſt⁹ quatuordecim annos toto orbe terrarum ſubacto; quia, vt acta Principum Romanorũ deſcribunt, dictus Cæſar Auguſtus quinquaginta ſex

an

annos, & menſes ſex tenuit principatum. Tiberius etiam, qui eidem Auguſto ſucceſſit, vt narrant hiſtoriæ, Chriſtum tanquam verum dominium inter Deos transferri voluit; licet impeditus fuerit à ſuperbo, & faſtoſo Senatu impatiente alicuius dominij. Tertio autem apparet excellentia Monarchiæ Chriſti, ſuper alias quatuor præcedentes ex dominantis dignitate; quia Deus, & homo: Secundum quam conſiderationem humana natura in Chriſto participat infinitam virtutem: ex qua maioris fortitudinis eſt, & virtutis ſupra humanam fortitudinem, & virtutem; quam quidem deſcribit Eſaias quantum ad virtutem temporalē Chriſti, vnde ipſum Monarcham appellam⁹: Paruulus, inquit, natus eſt nobis; & filius datus eſt nobis; & factus eſt principatus ſuper humerum eius; & vocabitur nomen eius admirabilis conſiliarius, Deus fortis, pater futuri

ſecu-

ſeculi, princeps pacis; multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: In quibus verbis, omnia tanguntur, quæ requiruntur ad verum Principem; immo tranſcendit metas omnium dominorum, vt in ſequenti capitulo declarabitur, & aſpicienti patet. Hic ergo principatus, ſiue dominium omnes monarchias, ſiue dominia tranſcēdit, annihilat, & confringit; quia omnia regna ſubijciuntur eidem: Qđ per eundem prophetam prænunciatum eſt: Viuo ego, dicit domin⁹; quia mihi curuabitur omne genu. Et Apoſtolus Paulus ad Philip. In nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. De hac Monarchia concludit Daniel expoſita Nabuchodonoſor ſomnij viſione: In diebus, inquit, illis, hoc eſt, poſt illas quatuor Monarchias, Aſſyriorum, Perſarum, & Medorum; Grȩcorum, & Romanorum ſuſcitabit dominus regnum
cœli,

cœli, quod in æternum non diſſipabitur; & regnum eius alteri non tradetur; & comminuet vniuerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in æternũ: Cuius quidem ratio ęternitatis ſatis eſt in promptu; quia iſte principatus æterno coniungitur, cum iſte dominus Deus, & homo ſit. Et ſic completus eſt circulus à puncto ad punctum; quia probatum eſt ſupra à Deo omne dominium originem trahere: In iſto vero principatũ percurſis hominum motibus terminatur principatus, ſicut in re immobili, vltra quam non eſt motus. Et ſic oportet ex dictis concludere, quòd iſtud dominium non poteſt deficere.

¶ De Monarchia Chriſti : quo tempore incępit ; & quomodo latuit ; & quare: & duplex aſsignatur cauſa ſuæ occultationis : & primo ponitur vna.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SED tunc oritur quęſtio de iuſto Domini principatu, quando incępit: quia conſtat multos poſtea imperaſſe; ipſe vero abiectam vitam elegit: vnde in Matthæo dicitur: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos; filius autem hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet. Item: in Ioanne ſcribitur, quòd cum pauiſſet multitudinem, abſcondit ſe; quia volebant eum populi rapere, ác regem facere. Item: in eodem ipſe dicit: Regnum meũ non eſt de hoc mundo. Ad hanc autem quæſtionem eſt reſponſio; quia Principatus Chriſti incępit ſtatim in ipſa ſui natiuitate temporali: Cuius argumenta ſunt in eodem

die

die angelorum miniſtratio, & denuntiatio: vnde in Luca ſcribitur, quòd Angelus ad paſtores ait: Annuncio vobis gaudium magnum, quia natus eſt vobis ſaluator mundi. Item magorum adoratio: vnde in Matth. dicitur: Cum natus eſſet Ieſus in diebus Herodis Regis, ecce Magi veniunt ab oriente Hieroſolymam dicentes: Vbi eſt, qui natus eſt Rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & venimus adorare eum: In quibus actibus ſatis eſt notus principatus eius, ac temporis exordium, prophetatus quidem, & pronunciatus per Eſaiam in verbis ſupra præmiſſis. Et attendēdum, quòd in ſua infantia plus apparuit virtutis, & potentiæ prætendentis excellentiam ſui dominij, quàm in adulta ætate, ad inſinuandum ſuam infirmitatē eſſe voluntariam, non neceſſariam, quæ aſſumpta eſt ab ipſo; & non publice vſus, niſi in caſibus propter du-

pli-

plicem cauſam, quę ad præſens ſufficiant: Vna eſt ad docendum in principibus humilitatem, per quam quis redditur in regimine gratioſus; quia humilitas meretur gratiam iuxta illud: Humilem ſpiritũ ſuſcipiet gloria: Et iterum: In manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris: Et in canonica beati Iacobi: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam: Sed tanto amplius in Principe eſt neceſſaria, quanto per eminentiam ſui ſtatus dentibus inuidiæ ſuperiorem non patientis laceratur: Quod conſiderans Dauid Rex faſtoſę Regis filię, videlicet Michol inſultanti, & dicenti, quòd coram ancillis ſuis ſe diſcooperuiſſet ad Dei laudem, & reuerentiam diuinę arcæ, quę tunc pro numine habebatur, reſponſum dedit, vt patet in 2. Regum: Ludam, inquit, ante dominum, qui elegit me potius, quàm patrem tuum; & quàm omnem

nem domum eius; & præcepit mihi, vt eſſem dux ſuper populum domini in Iſrael: Et ludam, & vilior fiam, pluſquam factus ſum; & ero humilis in oculis meis. Quam regulam Chriſtus ſeruare voluit in ſeipſo ſecundum voluntatem Dei patris per prophetam Zachariam prænunciatam, quam euangeliſta Matth. in Chriſto adimpletam eſſe pronunciat: Ecce, inquit, Rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis. Quòd ſi principes mundi de humilitate commendantur, & paupertate, per quæ gratioſi facti sũt ſubditis; & ipſorum proſperatum eſt dominium; quare non magis commendabimus perfectam humilitatem Chriſti? Scribit enim Maximus Valerius libro 11. de Codro Athenienſi Rege, & Auguſt. de ciuitate Dei: quòd cum Peloponnenſes pugnarent contra Athenienſes, ex cõſultatione Apollinis certioratus

N eſt,

eſt, quòd ille exercitus præualeret, cuius dux morti dicaretur: vnde rex Codrus pro ſalute ſuæ gentis in effigie pauperis ſe hoſtibus interficiendum obtulit; ipſoq́; mortuo in fugā verſi ſunt hoſtes: Propter quod Athenienſes ipſum inter Deos aſſerebant fuiſſe translatum. Tradit etiam idem Auguſt. in præfato libro; & Maximus Valerius de quibuſdam Conſulibus Romanis, vt de Lucio Valerio, quòd in tanta mortuus eſt indigentia, vt cogerentur amici collectam facere nummorum pro eius ſepultura: Fabricius etiam conſul de hoc ipſo ſumme commendatur; vnde ſcribit idem Valerius Maximus, & Vegetius de re militari lib.4. & dictum eſt ſupra, quòd cum eſſet par vnicuique pauperi; & legati Epirotarū magnum auri pondus eidem offerrent, eo recuſante: Narrate, inquit, Epirotis me malle hæc habentibus imperare, quàm ipſa poſſidere.

Quid

Quid plus inſiſtimus? Omnes magni principes, & monarchæ cum humilitate ſubiugauerunt mundũ; ſed cum faſtu elationis perdiderũt dominium, vt ſuperius eſt tactum: Propter quod in eccleſiaſtico ſcribitur: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, quoniam magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur. Amplius autem: ſi virtus humilitatis, & beniuolentiæ in quocunque principe commendatur, multo magis laudari debet in principe noſtro CHRISTO, tanquam in ſupremo gradu virtutis conſtituto. Concluditur ergo, ꝙ Chriſti humilitas, & paupertas fuit conſona rationi; quamuis legitimus eſſet dominus propter cauſam iam dictam.

¶ Secunda cauſa aſsignatur quare dominus aſſumpſit vitam abiectam, & occultam; licet eſſet verus mundi dominus: & exponuntur verba Eſaiæ prophetæ de ipſo.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

EST & alia ratio, quare dominus noſter ſtatum humilem aſſúmpſit, q̃-uis dominus mundi: ad inſinuandam videlicet differétiam inter ſuum, & aliorum principum dominium: Quamuis enim temporaliter eſſet dominus orbis, directe tamen ad ſpiritualem vitam ſuum ordinauit principatum iuxta illud Ioannis: Ego veni, vt vitã habeant; & abundantius habeant. Hinc etiã verificatur ſuum verbum ſuperius allegatum: Regnum meum non eſt de hoc mundo. Propter hoc igitur humiliter vixit, vt ſuos fideles exẽplo ſui traheret ad operandum ſecundum virtutem, cuius via aptior

eſt humilitas, ac mundi contéptus, vt Stoici, & Cynici poſuerunt; vt de ipſis Auguſt. & Maximus Valerius referunt. Ipſe etiam Seneca idé oſtendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello de Dei prouidentia; & de breuitate vitæ ad Paulinum, per quam quis efficitur dignus ad regnum æternum; ad quod conſequendum ſui dominij fuit principalis intentio; vnde ipſe dominus in Luca diſcipulis, ſuisq; ſequacibus dicit: Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis; & ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, vt edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo. Voluit igitur dominus ſequaces ſuos humiliter viuere exemplo ſui ex cauſa iam dicta iuxta illud Matth. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde: ac ſuum temporale dominium ad hoc ordinare: Vnde vita ſpiritualis fidelium regnum cœlorum voca-

tur;quia differt in viuendo à regno mundano; & quia ad verum regnú ordinatur æternum, non ad tempo rale dominium tantum. Ad tollendam igitur ſuſpitionem de cordibus hominum, quòd quaſi principatum aſſumpſerit, vt in mundo dominaretur, & hoc eſſet finis ei', vt aliorum dominorum, vitã abiectam elegit; & tamen verus erat do minus, & Monarcha; quia factus eſt principatus ſuper humerum eius; vt dictum eſt ſupra ꝑ prophetam: Quod optime fuit in præmiſſis ver bis Eſaiæ prænunciatum; quia primo præponitur humilis, & abiectus: Paruulus, inquit, natus eſt nobis: Poſtea ſubiungitur cum iſta paruitate virtus, & excellentia ſui dominij propter coniunctum: Et filius, inquit, datus eſt nobis: Quia enim humanitas in Chriſto coniun cta erat diuinitati filij, tanquam inſtrumentum eius omnipotẽtis erat virtutis: Et ideo propheta ibidem

cir-

circumloquitur ineffabile eius dominium multis clauſulis ſingularis potentiæ, quæ omnes diſtinctè habent intelligi, vt Hieronymus exponit ibidem; vt per ordinē clauſularum eſt manifeſtum: Primo, ſi quidem quantum ad dominij ſecuritatem, & ſoliditatem: Cuius, inquit, principatus ſuper humerum eius: Ea enim, quæ portantur in humeris, firmiora ſunt: Sic enim onera ſolidiùs vehūtur. Secundo, quantum ad dominij nouitatem, vnde ſcribitur: Et vocabitur nomen eius Admirabilis: Admiratione enim dignum eſt; quia humilis, & pauper, & tamen dominus mundi. Tertio, quantum ad ſapientiæ claritatem, quod eſt præcipuè principibus neceſſarium; quia væh terræ, cuius Rex puer eſt; vt dicitur in eccleſiaſtico: Quod accidit, quando princeps per ſe nihil poteſt, ſed innixus aliorum agit conſilio, ſiue agitur, vt melius dicatur: vnde ſubditur, con-

 ſilia-

ſiliarius. Quarto, quantum ad dominij dignitatem; quia Deus: Cum enim in ipſo ſit vnum ſuppoſitum, & vna perſona, in qua ſunt vnitæ diuina, & humana natura; principatus Chriſti in virtute agit diuini ſuppoſiti: Et ideo quinto ſequitur, Fortis: Recipit enim influentiã Chriſti principatus ex diuina virtute, quæ in ipſo perſonaliter erat; qua potẽtia vſus eſt Chriſtus circa paſſionem, cum Iudæi vellent eum occidere, & ipſum quærerent: quo dicẽte: Ego ſum: ſtatim ceciderunt in terram, vt in Ioan. ſcribitur: Qua quidem fines ſui ſucceſſoris excedit; quia conſtat, quòd Vicarius Chriſti non eſt Deus: Et in hoc tranſcendit ſua poteſtas potentiam ſui ſucceſſoris: Ex quo Chriſtus multa potuit circa ordinationem ſuorum fidelium, & regimen; quæ beatus Petrus non potuit, nec ſui ſucceſſores, vt ſuperius eſt oſtenſum. Ex eadem parte, videlicet, ꝙ

iſte paruulus erat, ſubditur ſexta conditio ſingularis ſui principatus; quæ eſt regendi benignitas; quia pater futuri ſeculi: Quod ad plenitudinem gratiæ referre poſſum⁹; qua quidem qui pleni ſunt, omne iugum legis leuiter portant: Qua ratione Apoſtolus dicit ad Galat. Si ſpiritu ducimini non eſtis ſub lege: Vnde talibus ad regendum virga ferrea non eſt neceſſaria: Et hoc ſingulare eſt in principatu Chriſti. Septimum, & vltimum ſumitur ex eadem cauſa, quod eſt regendi tranquillitas, cum ſubditur: Princeps pacis: Et ſi non corporis, tamen pectoris: Et hanc quidem ſuis fidelibus Chriſtus rex noſter, & princeps & viuendo offert; & moriendo reliquit: In mundo, inquit, preſſuram habebitis, in me autem pacem: Et hoc etiam eſt ſingulare in ſuo principatu. In humilitate ergo, & paupertate ſuum fundauit dominium; & in aduerſitatibus, & labo-

ribus, & ærumnis; quomodo aucta fuit Reſpub. Romanorum, non videlicet faſtu, vel pompis ſuperbiæ, vt Saluſtius refert ex ſententia Catonis; & Maximus Valerius hoc idem probat.

¶ Oſtendit, quòd iſto modo aucta fuit Reſpub. per exempla antiquorum Romanorum: & poſtea ſubdit de Conſtantino.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

ET HINC eſt, quòd Rex noſter Chriſtus, principes ſeculi permiſit dominari & eo viuente, & eo moriente ad tempus: quouſq; videlicet ſuum regnum eſſet perfectum, & ordinatum in ſuis fidelibus operationibus virtuoſis; & eorum ſanguine laureatum: Si enim Regulus, qui & Marcus appellatur, pro zelo ſuæ patriæ à Carthaginenſibus eſt occiſus; ſi Marcus Curtius

in abruptum terræ hiatum ſe proiecit ad liberationem patriæ; ſi Brutus, & Torquatus filios occiderunt pro iuſtitia, & diſciplina militari conſeruandis, vt hiſtoriæ tradunt, quorũ zelo Reſpub. ex parua facta eſt magna; itẽ ſi Sileucus apud Locros dominans, vt Maximus Valerius refert lib. 6. filium vno orbauit oculo, alteroq; ſeipſum ꝓ adulterio commiſſo, vt iuſtitia ſeruaretur contra prędictum delictum per filium perpetratum; ſicque admirabili æquitatis temperamento ſe inter miſericordem patrẽ, & iuſtum legiſlatorem partitus eſt: quare nõ magis Chriſtiani reddi debent laudabiles, ſi ſe exponunt paſſionibus, & tormentis pro zelo fidei, & amore Dei? ac virtutibus varijs conantur florere, vt regnum conſequantur ęternum; ac Chriſti principatus accreſcat in eorum meritis? Hæc autem Auguſt. de ciuitate Dei, quaſi per totum, ſubtiliter valde, ac diffu

ſe pertractat; propter quod & dictum librum fecit: quod & factum fuit intermedio tempore à paſſione domini vſque ad tempora beati Silueſtri, & Conſtãtini: Quo quidem ſęculi ſpatio infinita populi multitudo per mortem Chriſto domino ſuo dedicata eſt, & coniuncta; ac ſuum ducem, & principem eſt ſecuta: Primo quidem, primi duces Apoſtoli, & alij Chriſti diſcipuli omnes Chriſti vicarij, & Petri ſucceſſores: Quod fuit tempus CCCI. annorum: In quorum ſanguine, & corporibus, ac ipſorum vitæ meritis fundata eſt eccleſia, tanquam lapidibus viuis, & precioſis, ac ineffabili fundamento; contra quod nec venti, nec pluuiæ, nec quæcunque procellæ diuerſarum paſſionum, vel quarumcũque perturbationum ſæuiant, ipſum poſſunt obruere. Opportuno igitur tempore, vt manifeſtaretur mundo regnũ Chriſti ſic compoſitum, virtus principis noſtri

ſtri Ieſu Chriſti principem mundi ſollicitauit, Conſtantinum videlicet, percutiens eum lepra, ac ipſum curans ſupra humanam virtutem: Qua probata in dominio ceſſit Vicario Chriſti, beato videlicet Silueſtro, cui de iure debebatur ex cauſis, & rationibus ſuperius aſſignatis: In qua quidem ceſſione, ſpirituali Chriſti regno adiunctum eſt temporale, ſpirituali manẽte in ſuo vigore; quia illud per ſe quæri debet à Chriſti fidelibus; iſtud vero ſecundario tanquam adminiſtrans primo: Aliter autem contra inten tionem fit Chriſti. Tunc adimpletum eſt, quod poſt illam clauſulam ſcribitur in Eſaia: Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: Apertæ ſunt enim eccleſię ab eo tempore; & cœpit Chriſtus prædicari publice, quod ante non poterat ſine periculo mortis. Et eodem anno, quo Conſtantinus curatus eſt à lepra; & conuerſus eſt ad fidem,

bapti-

baptizati ſunt circa partes Romanas plusquam centum millia hominum ex virtutibus oſtenſis per dictum Chriſti Vicarium. Sed attendendum quod dicit propheta: Et pacis non erit finis: Conſtat enim poſt mortem Conſtantini filium eius hæreſi Arriana fuiſſe infectũ; & eccleſiam perturbaſſe: Vnde ſub eo paſſi ſunt exilium ſolemnes eccleſiæ doctores Hilarius Pictauieñ. & Athanaſius Alexandrinus epiſcopi; ac Euſebius Vercellenſis, & multi alij eccleſiarum Doctores, & Clerici: necnon & caput eccleſiæ Summus Pontifex Liberius in veritate fidei vacillauit ex multa perſecutione Conſtantij, vt hiſtoriæ tradunt: Poſt ipſum fuit Iulianus Apoſtata frater Galli, conſobrinus Conſtantij: Hic ſecundam intulit perſecutionem fidelibus, ſub quo paſſi ſunt Ioannes, & Paulus Germani. Vnde ergo verificatur verbũ Domini per prophetam iam dictũ?

Opor-

Oportet autem prædicta ad pacem pectoris reducere, non corporis: Vnde ipſe Dominus, quãdo pacem offert diſcipulis in Ioanne, de tali pace loquitur: Pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis: Manifeſtum eſt enim illa verba diſcipulis imminẽte paſſione dicta: Tunc autem conſtat ipſos perſecutionem paſſos: Vnde dictum eſt eis in eodem temporis momento: Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur. Hãc ergo pacem electi Chriſti fideles perdere non poſſunt, niſi velint: Quod ſi licuit Stoicis dicere bona hominis, quæ virtutes appellant, in homine ſemper manere; nec auferri poſſe virtuoſis inuitis, vt refert Aulus Gellius in lib. noctium Atticarum de Diogene Stoico; & Auguſt. de ciui. Dei lib. 5. quare non magis dicemus nos de mentibus fidelium, ꝙ pacis eorum non erit finis, cum inhæreant fini, qui ſine fine viuit?

¶ Qua-

¶ Qualiter Imperatores Conſtãtinopolitani ſequentes à Conſtantino fuerint obedientes,& reuerentes eccleſiæ Romanæ:& hoc oſtendit per quatuor concilia, quibus dicti principes ſe ſubiecerunt.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

His autem peractis Iuliano in bello Perſarum interfecto, reddita eſt pax eccleſiæ per Iouinianum fratrem eius, virum Catholicum; licet parum regnauerit. Iſtud autem notabile abinde vſq; ad tempora Caroli magni de Imperatoribus reperitur, omnes quaſi obedientes, & reuerentes fuiſſe Romanæ Eccleſię, tãquam ipſa principatum teneret ſiue reſpectu ſpiritualis dominij, ſicut ſancta ſynodus Nicena diffinit, ſiue temporalis: Vnde Gelaſius papa Anaſtaſio Imperatori ſcripſit, Imperatorem à iudicio pa-

pæ dependere, vt hiſtoriæ tradunt; & non econtrario: Valentinianus etiam, qui immediate Iouiniano ſucceſſit, ſic fertur dixiſſe, vt eccleſiaſtica hiſtoria refert, cum Archiepiſcopi Mediolanenſis inſtaret electio: Talem, inquit, nobis in pontificali cõſtituite ſede, cui nos, qui gubernam⁹ imperium, ſincere noſtra capita ſubmittamus: & eius monita, dum tanquam homines delinquerimus, neceſſario veluti curãtis medicamina ſuſcipiamus. Et quia iſta materia eſt fructuoſa ad oſtendendam reuerentiam principum circa Vicarium Chriſti, de Imperatoribus vſq; ad tempora Caroli eſt hic agendum: Vlterius autem à Carolo vſq; ad Othonem primum; inter quæ tempora facta eſt diuerſitas in tribus: Primo, quãtum ad modum eligendi: ſecundo, quantum ad modum ſuccedendi: tertio, quantum ad modum prouidendi: Et, vt appareat, tradendum eſt hic aliud de ꝓ-

ceſſu

ceſſu imperatorum à tempore Cõſtantini, qui ſubiecti fuerint eccleſiæ præter iam dictos tyrannos: Sicut enim narrant hiſtoriæ, poſtquã Conſtantinus ceſſit imperium Vicario Chriſti, tranſtulit ſe cum ſatrapis, & principibus ſuis in prouinciam Thraciæ: Vbi Aſia maior incipit, & terminatur Europa; ibiq; vnam ciuitatem aſſumpſit, quę vocabatur Biſantium; quam quidem, vt hiſtoriæ tradunt, quaſi adæquauit vrbi, & ſuo nomine appellauit: In hac ergo fuit imperialis ſedes vſque ad Carolum, in cuius perſona Adrianus papa congregato concilio in vrbe imperium à Græcis tranſtulit ad Germanos: In quo apparet imperatores Conſtantinopolis à vicario Chriſti, ſummo videlicet pontifice, dependere, vt Gelaſius papa Anaſtaſio ſcribit imperatori: Vnde ipſorum imperium ad exequendum regimen fidelium ſecundum mandatum ſummi pontificis

ficis ordinatur, vt merito dici poſ-ſint ipſorum executores eſſe, ac co-operatores Dei ad gubernandum populum chriſtianum: Quod quidem oſtenditur primo de quatuor imperatoribus, qui in iſto medio tempore regnauerunt; necnon & præſentes fuerunt quatuor concilijs ſolennioribus, & vniuerſalioribus approbantes ipſorum ſtatuta, & eiſdem ſe humiliter ſubijciẽtes: Primum fuit Nicenum trecẽtorum decem & octo epiſcoporum tempore Conſtantini, vbi condemnatus eſt Arrius presbyter Alexandrinus, vt hiſtoriæ tradunt, qui filiũ Dei aſſerebat minorem patre: Vbi de dicto principe fertur, quòd eidem concilio omnes ſumptus fecit, quaſi in hoc recognoſcẽs ſuum dominum vicarium Chriſti, cuius vices totum gerebat cõcilium; quia beatus Sylueſter abſens fuerat ab eodem ex ſpeciali cauſa: Secundum autem concilium fuit Conſtanti-

-1.00 nopo-

nopoli, ſub Cyriaco papa celebratum: quidam tamen dicunt ſub Damaſo præſente Theodoſio ſeniore, vt hiſtoriæ tradunt, centum quinquaginta epiſcoporũ: In quo multæ fuerunt hęreſes condemnatæ, ſed præcipue Macedonij epiſcopi Conſtantinopolis, qui Spiritum ſanctum negabat eſſe Deum patri cõſubſtantialem, & filio: Hic autem Theodoſius tantæ reuerentiæ fuit ad eccleſiam, quòd, vt ſcribit Gelaſius Anaſtaſio imperatori, beato Ambroſio prohibente eidẽ ingreſſum eccleſiæ non fuit auſus intrare; quin potius excommunicauit eum, quia conſenſit in necem multitudinis Theſſalonicæ, eo quòd ſuum iudicem occidiſſent, vt narrat hiſtoria tripartita: Quod totum princeps catholicus patienter tulit; & tandem duriſſime reprehenſus ab ipſo publicam prius egit pœnitentiam, quàm publicum haberet eccleſiæ ingreſſum. Tertium autem

cõcilium celebratum fuit ſub Theodoſio iuniore Arcadij filio apud Epheſum ducentorum epiſcoporum tempore Cœleſtini primi: licet præſens non fuerit; ſed eius vices geſſit Cyrillus Alexandrinus epiſcopus ex confidentia Theodoſij, qui tantæ fuit honeſtatis, & maturi conſilij, & reuerentiæ ad diuinum cultum, quòd etiam in tenella ætate permiſſus eſt imperare, vt hiſtoriæ tradunt. Sinodus autem prædicta contra Neſtorium Conſtantinopolis epiſcopum cõgregata fuit, qui duas perſonas ponebat in Chriſto, & duo ſuppoſita, per quæ tollebatur vera vnio vtriuſque naturę. Quartum autem concilium fuit celebratum in Chalcedonia ſexcẽtorum triginta epiſcoporũ ſub Leone 1. præſente principe Martiano, de quo pro reuerentia Romanæ eccleſiæ ſic dixiſſe fertur in actione ſeptima præfatæ Synodi: Nos, inquit, ad fidem confirmandam, non

ad

ad potentiam oſtendendam exemplo religioſiſſimi viri Conſtantini huic concilio intereſſe volumus, vt inuenta veritate non vltra multitudo prauis doctrinis attracta diſcordet: Per quod habeo, quòd tota intentio principum antiquitus erat ad fauendum fidei, & eccleſiæ Romanę reuerentię, & honori: In hoc autem concilio damnatus eſt Eutices cum Dioſcoro epiſcopo Alexãdrino, qui, ſicut Neſtorius ponebat naturas, & perſonas diſtinctas; ſic iſti aſſerebant cõfuſas, & admixtas.

¶ De duobus ſequentibus Concilijs poſt alia quatuor celebratis tempore Iuſtiniani, & Conſtantini iunioris: Et quæ fuit ratio, quare imperium translatũ fuit à Gręcis ad Germanos.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

MVLTA etiam & alia fuerunt concilia; licet iſta fuerint principaliora, à tẽpore Conſtãtini vſq;

ad

ad Carolum: in quibus principes ſe ſubiectos eccleſiæ, ac fideles oſten dunt; ſed prçcipue Iuſtinianus poſt curſum quartæ ſynodi centum viginti annorum præſidente Iulio papa: Hoc enim manifeſtum eſt ex ſuis legibus, quas in fauorem condidit eccleſiaſtici ſtatus. Item ex epiſtola, quam cçlebrato concilio in Conſtantinopoli per totum orbem terrarum direxit: In qua inſtitutis eccleſiæ ſe ſubiecit; mandans populis eidem in omnibus obedire; replicans etiam ſuper quatuor conciliorum memoratorum ſtatuta, & eadem confirmans, ſanctas ſanctiones, ſiue leges ſubijciens eccleſiaſticis inſtitutis; ſed præcipue in vſuris, & matrimonio, in quibus tota vita ciuilis verſatur: Quæ quidem ſynodus celebrata fuit contra Theodorũ, & eius ſectatores Conſtantinopoli; qui aliud dicebant eſſe verbum Dei, & aliud Chriſtũ, negantes etiam beatam Mariam.

Sexta

Sexta autẽ ſynodus celebrata fuit in vrbe regia præfata Conſtantino iuniore ꝓcurante centum quinquaginta epiſcoporum rogatu Agathonis contra Macharium Antiochenum epiſcopum, & eius ſocios; qui vnam operationem, & vnam voluntatem in Chriſto aſſerunt iuxta perfidiam Eutychetis: In qua quidem ſynodo dictus Conſtantinus, qui fuit poſt Iuſtinianum principem ad CI. annos, fidei multum fauit deſtruens Monothelitas hæreticos; quorum pater, & auus fuerũt fautores: reſtaurauit eccleſias per ipſos deſtructas. Hæc pro tanto ſint dicta ad oſtendendum, quòd Conſtantinopolis imperatores fuerunt Romanæ eccleſię ꝓtectores, ac ꝓpugnatores vſque ad tempora Caroli Magni: Tunc igitur grauata eccleſia à Longobardis; & Conſtantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte nõ poterat, eius potentia diminuta aduocauit Ro-

manus

manus Pontifex ad ſui defenſioné contra prædictos barbaros Regem Francorum: primo quidem Pipinum Stephanus papa, & ſucceſſor Zachariæ contra Aiſtulphum Regem Longobardorum: Deinde Adrianus, & Leo Carolum Magnum contra Deſiderium Aiſtulphi filiū: Quo extirpato, & deuicto cum ſua gente propter tantum beneficium Adrianus cōcilio celebrato Romæ centum quinquagintaquinque epiſcoporum, & venerabilium abbatum imperium in perſonam magnifici principis Caroli à Græcis tranſtulit in Germanos: In quo facto ſatis oſtéditur, qualiter poteſtas imperij ex iudicio Papæ dependet: Quandiu enim Conſtantinopolis principes Romanam eccleſiam defenderunt, vt fecit Iuſtinianus per Beliſarium, contra Gothos; & Mauritius contra Longobardos, Eccleſia dictos Principes fouit: Poſtquá vero defecerunt, vt tempore Mi-

chaelis contemporanei Caroli, de alio Principe ad ſui protectionem prouidit.

¶ Qualiter diuerſificatus eſt modus imperij à Carolo magno vſque ad Othonem tertium: & vnde plenitudo poteſtatis ſummo Pontifici conuenit.

CAPVT DECIMVMNONVM.

ET tunc diuerſificatus eſt modus imperij; quia vſque ad tempora Caroli in Coſtantinopoli in eligẽdo ſeruabatur modus antiquus: Aliquando enim aſſumebantur de eodem genere; aliquando aliunde; & aliquando per Principem fiebat electio; aliquando per exercitum. Sed inſtituto Carolo ceſſauit electio: & per ſucceſſionẽ aſſumebantur de eodem genere, vt ſemper primogenitus eſſet Imperator: & hoc durauit vſque ad ſeptimam genera-

tio-

tionem: Qua etiam deficiente tempore Lūdouici a Carolo ſeparati, cum eccleſia vexaretur ab iniquis romanis, aduocatus eſt Otho primus dux Saxonum, in eccleſiæ ſubſidium: Liberataque eccleſia a vexatione Longobardorum, & impiorum Romanorum, ac Berrengarij tyranni in Imperatorem coronatur a Leone ſeptimo genere Alemano, qui & imperium tenuit vſq; ad tertiam generationem; quorum quilibet vocatus eſt Otho: Et ex tūc, vt hiſtoriæ tradunt, per Gregorium quintum genere ſimiliter Teutonicum prouiſa eſt electio; vt videlicet per ſeptem principes Alemanię fiat, quæ vſque ad iſta tempora perſeuerat; quod eſt ſpacium ducentorum ſeptuaginta annorum, vel circa. Et tantum durabit, quantum Romana Eccleſia, quæ ſupremum gradum in principatu tenet, Chriſti fidelibus expediens iudicauerit; in quo caſu, vt ex verbis domini ſupra

inductis eſt manifeſtum : videlicet pro bono ſtatu vniuerſalis Eccleſiæ videtur Vicarius Chriſti habere plenitudinem poteſtatis; cui competit dicta prouiſio ex triplici iure : Primo quidem diuino; quia ſic videtur voluiſſe Chriſtus ex verbis ſuperius introductis; & infra etiam oſtendetur : Secundo vero ex iure naturali; quia ſuppoſito ipſum primum locum tenere in principatu, oportet eum dici caput, à quo eſt omnis motus, & ſenſus in corpore myſtico, per quod habemus, quòd omnis influentia regiminis ab ipſo dependet. Amplius autem: in communitate oportet attendere ad cõuerſationem ipſius; quia hoc natura requirit humana, quæ ſine ſocietate viuere non poteſt: Conſeruari autem nequit, niſi per dirigẽtem primum in quolibet gradu hominum : Et hoc eſt in actibus hominum primus hierarcha, qui eſt Chriſtus; Vnde eſt primum dirigens, &

con-

conſulens, ac mouens; cuius vices ſummus Pontifex gerit. Rurſus autem: dictum eſt ſupra in primo lib. quòd Princeps eſt in Regno, ſicut Deus in mundo; & anima in corpore: Cõſtat autem, quòd omnis operatio naturę ex Deo dependet, ſicut gubernante, mouente, & cõſeruante; quia in ipſo mouemur, & ſum⁹, vt dicitur in actibus Apoſtolorum: Et propheta Eſaias. 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis domine: Similiter & de anima dici poteſt; quia omnis actio naturæ in corpore in triplici genere cauſæ dependet ex anima: Hoc autem videmus in Deo, quòd gubernando, & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conſeruatione totius; ſic & natura facit pro conſeruatione humani corporis ex virtute animæ: Simile contingit in Principe totius regni; quia pro conſeruatione regiminis ſuper ſubditos ampliatur eius poteſtas,

imponendo tallias, deſtruendo ciui tates, & caſtra pro conſeruatione totius regni. Multò igitur magis hoc conueniet ſummo, & ſupremo Principi, ideſt, Papæ ad bonum totius Chriſtianitatis: Propter quod & prima ſynodus Nicena præſente Conſtantino eidem primatum attribuit, in primis canonib⁹, quos inſtituit. Iura etiam ſequentia dictum concilium in his ſingulariter dictum principatum attollunt, dicentia, ꝙ ſic debet reputari eius ſen tentia tãquam ab ore Dei prolata: Et hoc idem Carolus Magnus confitetur ibidem. Item: non licet appellare ab eius ſententia. Item: ipſe eſt, qui ſuperiorem nõ habet. Item: ipſe eſt, qui vices Dei gerit in terris. Et hæc eſt tertia via, ſiue ratio, per quam oſtenditur, & concluditur ſummum Pontificem in dicto caſu plenitudinem poteſtatis habere. In duobus igitur caſibus ampliatur eius poteſtas, vt patet ſupra; vel ratio n

tione delicti; vel ad bonum totius fidei: Quod eleganter nobis oſtendit propheta Hieremias, cui in perſona Vicarij Chriſti dicitur: Ecce, inquit, conſtitui te ſuper gentes, & regna, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas, ac diſſipes: Quod ad rationem delicti referimus; vbi in quatuor illis vocabulis diuerſa genera pœnarum accepimus, quæ infligi poſſunt vnicuique fideli, ſiue ſubdito cum dicit; ſuper gentes, ſiue domino, cum dicit, & ſuper regna. Secundum autem eſt, vnde accipimus ampliatam ſummi Pontificis poteſtatem. Cum poſtea dicitur: Et ædifices, & plantes: Quod ad prouidentiam Vicarij Chriſti pertinet pro bono vniuerſalis Eccleſiæ.

¶ Comparatio regalis dominij inter imperiale, & politicum: & qualiter conuenit cum vtriſque.

CAPVT VIGESIMVM.

HIs habitis videnda eſt comparatio imperialis dominij ad regale, & politicum; quia, vt ex dictis apparet, conuenit cum vtroque; & cum politico quidem, quantum ad tria. Primo enim conſiderata electione: ſicut enim Conſules Romani, & Dictatores, qui politice regebant populum, aſſumebantur per viam electionis ſiue à populo, ſiue à Senatoribus; ita & de Imperatoribus contingebat, quod aſſumebantur, ſiue à Romano exercitu, vt Veſpaſianus in Palæſtina, vt hiſtoriæ tradunt: Et ſimiliter Focas ex militari ſeditione in oriente aſſumptus eſt contra Mauritium imperatorem, quem poſtea interfecit.

Aliquando autem eligebantur Imperatores à Senatoribus, vt Traianus, & Diocletianus; quamuis vnus de Hiſpania eſſet, alter vero de Dalmatia: Et ſimiliter Ælius Pertinax à Senatoribus eſt aſſumptus. Item: non ſemper de genere nobili, ſed de obſcuro, vt in prænominatis liquet Cæſaribus Veſpaſiano, & Diocletiano, ſicut hiſtoriæ tradunt. Sic de Conſulibus, & Dictatoribus Romanis contigit; ſicut ſupra patuit de Lucio Valerio, & Fabricio. Et Auguſt. refert in quinto de ciuitate Dei de Quintio Cincinnato, qualiter cum ſolum quatuor haberet iugera ad colendum, factus eſt Dictator maior. Item alia eſt comparatio, ſiue ſimilitudo; quia ipſorum dominium non tranſibat in poſteros: Vnde ſtatim ipſo mortuo dominium expirabat. Quantum autem ad iſta duo exemplum habemus etiam modernis temporibus, quòd electi ſunt Imperatores, videlicet

Rodolphus ſimplex Comes de Auſpurg; quo mortuo aſſumptus eſt in Imperatorem Comes Adolphus de Anaxone; quo occiſo ab Alberto Rodolphi filio eodem modo aſſumptus eſt. Hoc ergo generale eſt, niſi forte vel ipſorum probitate contingeret ipſos aſſumi; vel ex gratia patris ipſorum, vt de Archadio, & Honorio filijs antiquioris Theodoſij contigit: Et ſimiliter de Theodoſio iuniore Honorij filio: Nam quia bene rexerunt Rempub. & imperialem aulam, meruerunt in ſuo genere aliquo tempore perſeuerare dominium: Similiter accidit de Romanis Conſulibus, quòd licet ſingulis annis eligerent Conſules, ſaltem quantum ad Magiſtratum, vt patet in primo Machabæorum; ſæpius tamen contingebat, ꝙ propter probitatem perſonæ, vel generis tranſibat in poſteros, vt de Fabio Maximo contigit; de quo ſcribit Maximus Valerius, ꝙ cum à

ſe

ſe quinquies; & à patre, auo, & proauo, maioribusque ſuis ſæpe conſulatum geſtum conſpiceret; animaduerſione, quàm conſtanter potuit, cum populo id egit, vt aliquando vacationem Fabię genti darét, ne maximum imperium in vna tantum continuaretur familia. Accidit quoque quandoq; per quandã violentiam vſurpari imperium non ex merito virtutum; ſicut fertur de Gaio Caligula ſceleratiſſimo, qui fuit nepos Tiberij, ſub quo Chriſt⁹ paſſus eſt: Et ſimilis de Nerone verificatur ſententia: Hoc idem accidit de Conſulibus vrbis, quòd ex eorum impietate, vt hiſtoriæ narrãt, vſurpauerunt dominium; ſicut Sylla, & Marius commotores vrbis, & orbis. Ex quibus omnibus patet conuenientia imperialis dominij cum politico: Sed & cum regali ex triplici parte conuenientia oſtenditur: Primo quidem, ex modo regendi; quia iuriſdictionem habent,

vt Reges; & eiſdem quodam iure naturæ ſunt, vt Regibus, tributa, & vectigalia inſtituta: Quæ & tranſgredi non poſſunt ſine peccato, niſi ſicut in iure regali ſuperius diffinito: Quod Conſules nequeunt; nec etiam quicunque alij ciuitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, vt iam dicetur: Tributa enim, & vectigalia ad ærarium publicum deducuntur: Et de hoc Salluſtius refert, qualiter reprehendit Cato in ſua cōcione Romanos cōſules ſui temporis: Cum enim commendaſſet eos, ꝙ eis fuit domi induſtria, foris iuſtum imperium, animus in conſulendo liber, neque libidini, neq; delictis obnoxius, ſubiungit: Pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publice egeſtatem, priuatim opulentiam. Secunda conuenientia Imperatorum cum Regibus eſt corona; quia coronãtur, vt reges: Duplicem enim habent coronam, & recipiunt electi

in Imperatorem: Vnam quidem ꝓpe Mediolanum in villa, quæ dicitur Modoetia; vbi ſepulti ſunt Reges Longobardorum: Quæ quidē corona ferrea dicitur eſſe, in ſignū, quòd primus Imperator German⁹ Carolus Magnus colla regum Longobardorum, ſuęque gentis perdomuit. Secundam coronam, quæ aurea eſt, à ſummo percipit pontifice; & cum pede ſibi porrigitur in ſignum ſuæ ſubiectionis, & fidelitatis ad Romanam eccleſiam. Huius autem faſtigij dignitatem nec conſules, nec Dictatores habebant in vrbe; quia, vt ſcribitur in primo Machab. inter præſides Romanos nemo portabat diadema; nec induebatur purpura, quorum vtrunque faciunt Imperatores, & Reges. Tertia vero conuenientia, quam Imperatores habent cum Regibus; & differunt à Conſulibus, ſiue Rectoribus politicis, eſt inſtitutio legum, & arbitraria poteſtas, quam habēt

ſuper

ſuper ſubditos in dictis caſibus: Propter quod & eorum dominiũ maieſtas appellatur, imperialis videlicet, & regalis: Quod conſulibus, & rectoribus politicis nõ conuenit; quia agere ipſis non licet, niſi ſecundum formam legum eis traditam; vel ex arbitrio populi, vltra quam iudicare non poſſunt. Patet igitur de qualitatib⁹ imperialis regiminis ſecundum diuerſitatem tẽporum, & comparationem ipſius ad regimen politicum, & regale.

¶ De dominio principum, qui ſubſunt Imperatoribus, & Regibus: & de diuerſis nominibus eorum, quid importent.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

DETERMINATIS his, quæ ad regimen regale, & imperiale pertinẽt, nũc de dominijs eiſdem annexis eſt dicendum; vt ſunt Princi-

pes,

pes, Comites, Duces, Marchiones, Barones, Caſtellani, & quibuſdam alijs nominibus ad dignitatem pertinentibus ſecundum diuerſas conſuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum ſub regibus, de quibus ſcriptura ſacra mentionem facit, vt ſatrapa: Vnde in Daniele ſcribitur: Congregati ſunt ſatrapæ Regis Babyloniæ, & Magiſtratus, & iudices. Et ibidem etiam fit mentio de optimatibus Regis: In primo etiam Machabæorũ quatuor ponũtur nomina dignitatum: Vbi dicitur, ꝙ contra Nicanorem Iudas conſtituit populo Duces, Tribunos, & Centuriones, & Pentacontarchos, & Decuriones. Geſta etiam Romanorum quibuſdam ſingularibus nominibus ſuos rectores appellant poſt exactos Reges, videlicet Conſules, Dictatores, Prætores, Tribunos, Senatores, Patritios, & Præfectos. Item Ædiles, Cenſores, & Cẽſorios: De quibus om-

nibus

nibus ſub duplici titulo eſt agendum : primo quidem de nominib⁹ ꝓprijs Imperatorum, & Regum; & annexis ſtatui, vnde traxerunt originem ; & quale fuit ipſorum regimen: Poſtea vero de proprijs pertinentibus ad politicum principatum. Propria autem nomina dignitatum deſeruientium Imperatoribus, & Regibus, ſunt quidē principes, domini videlicet prouinciarum, quaſi primum locum tenentes ſub regali, vel imperiali dominio : Vnde & dominantur Baronibus, & Comitibus interdum, vt in Teutonia, & regno Siciliæ patet: quamuis etiam ſcriptura iſtud nomen ſæpius extendat ad omne genus dominij; & præcipue nobilis : Ad cuius ſimilitudinem quidā angelorū ordo vocatur principatus; quia dominantur toti prouinciæ : Vnde & in Daniele ſcribitur: Princeps Perſarum reſtitit mihi viginti vno diebus. Item etiam Ioſeph, qui

ſecun-

ſecundus erat à Rege in Ægypto, ſe principem vocat, vt in Gen. ſcribitur: Secundum nomen eſt comitum, quod quidem nomen fuit aſſumptum primo à populo Romano poſt exactos Reges: Eligebant enim ſingulis annis, vt tradit Iſidorus vndecimo Ethimologiarum, duos Conſules, quorum vnus rem militarem; alter vero rem adminiſtrabat ciuilem. Et iſti duo Conſules primo vocati ſunt Comites, à commeando ſimul per veram concordiam: vnde aucta fuit Reſpub. vt Saluſtius tradit de bello Iugurtino. Proceſſu vero temporum iſtud nomen abolitum eſt à Romano regimine; & translatum eſt ad ſtatum aliquem dignitatis ſub Regibus, & Imperatoribus deputatum: vnde dicuntur Comites à comitando; quia ipſorum officium eſt præcipue Reges, & Imperatores ſequi in rebus bellicis, vel quacunque re militari, & in alijs quibuſcunque geren

dis,

dis pro totius regni vtilitate. Duces autẽ à ducatu populi dicti ſunt, ſed præcipue in caſtris: Eſt enim ipſorum officium exercitum dirigere, & ipſum in pugna præire: vnde cum filij Iſrael impugnarentur à Cananeis, quæſiuerũt à ſeinuicem, vt ſcribitur in libro iudicum: Quis aſcẽdet ante nos contra Cananeũ; & quis erit dux belli? Et hoc nomẽ tali rectori proprie conuenit ,ꝑpter difficultatem regendi, quando quis eſt in pugna: vnde ab excellentia regiminis congruiſſime dux vocatur: Qua ratione Ioſue, ſiue Ieſus naue; quia pugnauit bella domini, ſic vocatus eſt, ſicut teſtificatur de ipſo ille egregius princeps Mathathias in primo Machabæorum: Ieſus dum implet verbum factus eſt dux in Iſrael: Sic etiam dixerunt zelatores legis Iudaicę Ionathæ mortuo Iuda Machabęo: Eligimus te in principem, & ducem ad bellãdum bellum noſtrum. Aliud autem nomen

men dignitatis deſeruiens Imperatoribus, & Regib⁹ eſt Marchio, qui comitatui æquipollet: Sed hoc nomen ſortitur à ſeueritate iuſtitiæ: Dicitur enim Marchio à Marcha, quod eſt ſingulare diuitum pōdus; per quod ſignificatur recta, & rigida iuſtitia. Hoc autem ſatis congrue apparet in dictis principibus; quia, vt communiter reperitur in regionib⁹ nobis notis, omnes tales principes, qui iſto nomine nuncupantur, ſunt in prouincijs aſperis: Propter quod & confinia regionum, quę ſunt loca montuoſa, & rigida, apud aliquos appellantur Marchię; vel in prouincijs laſciuis, quorum vtrunque genus rigore iuſtitiæ conſeruatur. Eſt & aliud nomen, quod Baro dicitur, à labore dictum; ſiue quia in laboribus fortes, vt Iſidorus tradit in commemorato libro: Barra enim Græce, Latine grauis, ſiue fortis vocatur: Hoc autem proprium eſt principum, vt in conti-

nuis

nuis ſint gymnaſijs; ſicut in partib⁹ Galliæ, & Germaniæ eſt ſolitum; ſiue in venationibus, vel aucupijs; ſiue in torneamẽtis, vt mos fuit ipſorum antiquus; vt Amonius hiſtoriarum ſcriptor egregius ſcribit: Cuius ratio ponitur à Vegetio de re militari; quia oportet ipſos eſſe primos ad bellandum pro ſubditis; & aſſuetudine efficiuntur audaces: vnde ipſe ſubdit ibidem, ꝙ nullus attentare dubitat, quod ſe bene didiciſſe confidit: Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet, ideo iſtud nomen omnibus eſt commune ſiue ad principes, ſiue ad comites; & ſic de alijs ſub regali dominio exiſtentibus.

¶ De quibuſdam nominibus dignitatum ſingularibus in quibuſdam regionibus: & quale ſit omnium iſto rum regimen.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

SVNT autem & alia nomina conſequentia regale, vel imperiale dominium in quibuſdam regionibus, ſiue prouincijs, quæ aliquid important, vt nomen ſatrapę, & optimatis apud Perſas, & Philiſtæos; quorum primum ſignificat promptitudinem ſeruiendi; vnde ſatrapę dicuntur quaſi ſatis parati: quod eſt officium principis ꝑpter fidelitatem, quam iurat ſuo ſuperiori: Vel ſatis rapiẽtes; quod videt̃ importare ipſum nomen, cum ſit faſtoſum, vt ex ipſa ſacra ſcriptura eſt manifeſtum. Optimatum autem nomen ſignificare videtur ſupremum gradum ſub principe ab optimo dictum. Magiſtratus à præeminen-

nentia conſilij, & doctrinæ dicti ſunt in regimine: quo modo & maiores curiæ Regis Franciæ ſic vocantur, quaſi maiores ſtatu: Steron Grę ce, Latine ſtatio dicitur. Iudices vero, quaſi ius dantes populo, qui ꝓprie aſſeſſores dicuntur; qui etiam Prætores, quaſi præ alijs locum tenentes in curia. Sed præſes nomen eſt ſacrę ſcripturę; ſic dictus, vt tradit Iſidorus, quia alicuius loci tutelam præſidialiter tenet. Sunt & alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia Regis, de quibus fit mentio inter officiales curiæ Salomonis in tertio Regum, vt à commentarijs, & ſcriba; qui in officijs diſtinguebantur; quia vnus pręerat legionibus ſcribendis per principē inſtitutis; quod idem videtur, quòd magiſtratus: alius autem præpoſitus erat reſponſiuis Regum, quem & nos Canzellarium appellamus. Præter hæc autem ſunt & alia duo nomina vſitata quidem in partibus

Gal-

Galliæ, forte ex ꝓprio idiomate ali cuius gentis; in quibus nos ab ipſis talem poſſumus Ethimologiam ſortiri, vt eſt Mariſcallus, & Seneſcallus, qui proprie rectores expoſiti ſunt ad vniuerſalia negocia regionis: Quod vtrunque nomen importat, vt Mariſcallus, ideſt, dominus laborum: Maris enim Siriace domina, vel dominus latine: callus auté laborem importat. Seneſcallus autem à ſene propter maturitatem regiminis; & callus calli: In tali enim officio non debent exponi, niſi homines magnæ experientiæ, & laboris aſſidui. Apud Hiſpanos autem homines ſub Rege principes diuites homines appellantur, & pręcipue in caſtella: cuius eſt ratio, quia Rex prouidet in pecunijs ſingulis Baronibus ſecundum merita ſua: vel ſecundum complacentiam hos deprimit, hos exaltat: vt in pluribus enim munitiones, & iuriſdictiones non habent, niſi ex volun-

tate

tate Regis : Et inde vocantur diuites homines; quia cum in maiori ſumma prouidetur per Regem , ille maior eſt princeps; quia pluribus poteſt militibus prouidere : quem modum adhuc obſeruant Romanæ militiæ eo , quòd ſub ſtipendijs viuunt. Sunt ibi & alij, qui vocantur infantes, alij infanſiones. Quorum primi sũt de genere regio, qui filij, vel nepotes, ſic dicti ab innocentia populi; quia nullum debent lędere, ſed conſeruare, ac in iuſtitia fouere, & Regi, ſicut infantes, in omnibus obedire: quod hodie male obſeruatur ibidem. Secundi vero ſic ſunt dicti; quia primos debent ſequi ſicut maiores : ſunt enim nobiles, qui plus virtutis habent, quàm miles ſimplex; & aliquorum caſtrorum, & villarum domini, qui & alicubi caſtellani dicuntur: Dicti autẽ ſunt infanſiones; quia minus poſſunt inter alios principes lædere propter impotentiam ſuam, ſicut pue-

pueri ab infantia recedentes: Si enim lædant ſubditos ſuos, rebellant maioribus Principibus adhærentes; & ſic perdunt dominium. Item: nec potentiam habent maiorum Principum, ſicut nec puer reſpectu viri. Hæc igitur de Principibus ſubiectis, & ſubalternatis regibus dicta ſufficiant; & quid ſignificent, vel quid importent. De cæteris vero dignitatibus ſupra præmiſſis; quia, vt in pluribus, pertinent ad politiam, licet aliqua ſint communia, infra in ſequenti opere declarabitur: Nunc enim videndum eſt, quale eſt dictorum Principum regimen; circa quod eſt reſpondendum ſecundum ſententiam ſacræ ſcripturæ: dicitur enim in Eccleſiaſtico: Secundum iudicem populi, ſic & eius miniſtri ſunt: & qualis eſt rector ciuitatis, tales & habitantes in ea: Tales enim Principes modum habent communiter regere regaliter, vel

imperialiter; niſi forte in aliquibus locis propter conſuetudinem vſurpatam vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis; quia aliter domari non poſſunt, vt dictum eſt ſupra, niſi tyrannico regimine, vt accidit in Inſula Sardiniæ, & Corſicæ. Item in quibuſdam inſulis Græciæ. Item in Cypro, in quibus dominantur nobiles principatu deſpotico, vel tyrannico: vnde & de inſula Siciliæ tradunt hiſtoriæ, quòd ſemper fuit nutrix tyrannorum in partibus etiam Italię. Comites, & alij Principes, niſi forte per violentiam tyrannizent, oportet ſubditos ſuos regere more politico, & ciuili. Inueniuntur etiam apud eos, quædam nomina dignitatum ex iure imperij dependentium, & ſupra ſimplicem militiam tranſcendentium, vt ſunt Valuaſalli, & Cathani, qui & proceres appellantur iuriſdictionem ſuper ſub-

ditos

ditos habentes; quamuis hodie per ciuitatum potentiam ſit diminuta, vel ſubtracta totaliter. Valuaſalli autem vocantur à valuis; quia deputati erant ad cuſtodiendum portas palatij regalis, ſiue imperialis, quos nos oſtiarios appellamus: Cathani ab vniuerſalitate operum in curia Principum; & ſtrenuitate ſuper alios ſimplices milites ſunt dicti; qui & proceres, quaſi ante alios procedentes, dicuntur: Catha enim vniuerſale Græco nomine ſignificamus. Multa etiam ſunt alia nomina ſecundum diuerſas regiones, & linguas ad beneplacitum Principum inſtituta. Sed hæc ad præſens ſufficiant reliqua reſeruando ad regimen politiæ, de quo ſpecialis debet eſſe tractatus propter diffuſionem materiæ; vbi de nominibus dignitatum agetur, prout patietur natura regiminis ſecundum diuerſos prouinciarum mores, vt

philoſophi; & hiſtorici tradunt ſcriptores.

Finis libri tertij.

DIVI THOMAE
Aquinatis
DE REGIMINE
PRINCIPVM
LIBER QVARTVS.

¶ De differentia inter principatum regalē, & principatum politicum; quem diuidit.

CAPVT PRIMVM.

CONSTITVES eos principes ſuper omnem terram; memores erunt nominis tui domine: Licet dominium omne, ſiue principatus à Deo ſit inſtitutus, vt ſupra eſt declaratū in tertio lib. diuerſus tamen in ipſo traditur modus à Philoſopho; & p ſacram ſcripturam: Quia ergo ſupra in præfato iam libro actum eſt de Monarchia vnius, puta de domi

nio ſummi pontificis, regali, & imperiali; ac ipſorum naturam concomitantibus: nunc hic congrue agitur de dominio plurium, quod communi nomine politicum appellam⁹ deſcriptum nobis in præaſſumptis verbis dupliciter, & quantum quidem ad modum aſſumēdi; & quantum ad modum viuendi. Modus autem aſſumendi in hoc gradu electiuus eſt, in quocunque hominis genere, non per naturæ originem, vt de Regib⁹ accidit; quod verbum conſtitutionis importat: Cōſtitues, inquit, eos principes. Sed addit: Su per omnem terram: in hoc oſtendens generalem regulam in principatu politico; vt generalis ſit per viam electionis; vt ſtatuatur princeps. Sed quod ſit virtuoſus: vnde ſubdit: Memores erunt nominis tui domine: in conſideratione. ſ. diuina, ſuorumque præceptorum, quæ ſunt regentibus quædam recta ratio agendorum: propter quod in

prouerbijs dicitur, quòd mandatum domini lucerna eſt, & lex, lux. Maximus etiam Valerius de Cæſare dicit, quòd cœleſti prouidentia virtutes per ipſum fouebantur, & vitia vindicabantur. De hoc igitur principatu in præſenti libro eſt pertractandum, quem Philoſophus ſic diſtinguit in 3. politicorũ. & ſupra oſtẽſum eſt in principio libri: Quia ſi tale regimen gubernatur per paucos, & virtuoſos, vocatur Ariſtocratia, vt per duos conſules, vel etiã Dictatorẽ in vrbe Romana in principio expulſis Regibus: Si autem per multos, veluti per Conſules; Dictatorem, & Tribunos; ſicut in proceſſu temporis in eadem contigit vrbe; poſtea vero Senatores, vt hiſtoriæ narrant, tale regimen politiam appellant, à Polis, quod eſt pluralitas, ſiue ciuitas; quia hoc regimen ꝓprie ad ciuitates pertinet, vt in partibus Italiæ maxime videmus; & olim viguit apud Athenas

poſt mortem Codri, vt Auguſt. refert de ciuitate Dei: Tunc enim à regali dominio deſtiterunt magiſtratus Reipub. aſſumentes, ſicut in vrbe: ſed quocunque modo diuiditur cōtra regnum, ſiue Monarchiā; & ipſorum oppoſitum contra oppoſitum; quia ſi ꝓpoſitum in propoſito, & oppoſitum in oppoſito. Et quoniam vtrunque pluralitatem includit, iſta duo ad politicum ſe extendunt, prout diuiditur contra regale, ſeu deſpoticum; vt Philoſophus tangit in primo, & tertio politic. De hoc ergo hic eſt agendum: Et primo quidem in quo differt à regali, ſiue imperiali, ſiue monarchico; quod ex ſupradictis in primo, & tertio lib. aliqualiter videri poteſt. Sed nunc etiam differentia eſt addenda; quia legibus aſtringuntur rectores politici, nec vltra poſſunt procedere in proſecutione iuſtitiæ: quod de Regibus, & alijs Monarchis principibus non conuenit;

quia

quia in ipſorum pectore ſunt leges recōditę, prout caſus occurrunt: & pro lege habetur, quod principi placet; ſicut iura gentium tradunt: Sed de rectoribus politicis non ſic reperitur; quia non audebant aliquam facere nouitatem præter legem conſcriptam: vnde in primo Machabęorum ſcribitur, quòd Romani curiam fecerūt; & quòd quotidie conſulebant trecentos viginti conſilium agentes ſemper de multitudine; vt quæ digna ſunt gerant: per quod habetur, quòd in regimine Romano a Regum expulſione dominium fuerit politicum vſque ad vſurpationē imperij: quod fuit quando Iulius Cæſar proſtratis hoſtibus, videlicet Pompeio occiſo, & filijs; ſubiugatoque orbe ſingulare ſibi aſſumpſit dominiū, & monarchiam; conuertitque politiam in deſpoticum principatum, ſiue tyrannicum: nam, ſicut hiſtoriæ tradunt, poſt prędicta ad con-

P v tem-

temptum ſenatorum videbatur intendere: ex quo prouocati maiores vrbis ipſum in Capitolio, vigintiquatuor pugionibus perforauerũt auctoribus Bruto, & Caſſio, pluri-moque ſenatu. Aduertendũ etiam hic, quòd quanquis vnus dominaretur ſingulis annis, vt in dicto libro Machabęorum ſcribitur, ſicut in ciuitatibus Italiæ etiam modo contingit; regimen tamen dependebat ex pluribus: & ideo non regale, ſed politicum appellabatur; ſicut & de iudicibus iſraelitici populi accidit; cum tamen non regaliter, ſed politice popnlum regerent: ſicut dictum eſt ſupra. Conſiderandum etiam quòd in omnibus regionibus ſiue in Germania; ſiue in Scithya; ſiue in Gallia ciuitates politice viuunt; ſed circunſcripta potentia Regis, ſiue Imperatoris, cui ſub certis legibus ſunt aſtricti. Eſt etiam alia differentia; quia rectores ſępius exponuntur examini; ſi bene iudicauerunt:

runt; aut rexerunt ſecundum leges eiſdem traditas: & ex contrario ſubijciũtur poenis: vnde ipſe Samuel ſicut in primo Regũ ſcribitur; quia populum Iſraeliticum iudicauerat prædicto modo, tali ſe ſententiæ exponit aſſumpto in Regem Saule: Ecce, inquit, præſto ſum, loquimini de me coram domino, & Chriſto eius. ſ. Saule, vtrum bouem cuiuſquam tulerim; ſi quempiam calumniatus ſum; ſi oppreſſi aliquem; ſi de manu alicuius munus accepi. Sic etiam de Conſulibus Romanis tradunt hiſtoriæ: Propter quam cauſam accuſatus Scipio Aphricanus ab impijs ęmulis, quòd pecunia corruptus fuiſſet, vrbem reliquit: & ex talibus falſis æmulationibus in ꝓceſſu temporis exorta ſunt bella ciuilia: Quod in Regibus, vel Imperatoribus locum nõ habet; niſi quòd regiones interdum eis rebellant, ſi iura regni tranſcendãt, ſicut in partibus Hiſpaniæ, & Vngarię frequen

tius accidit: & inde etiam in oriente ſæpius machinantur mortem dominis, vt apud Ægyptum de Soldano contingit; & in Perſide; & Aſſyria de principibus Tartarorum: Ex qua cauſa, quia principes ſæpe efficiuntur tyranni, quædam regiones indignum iudicant, vt etiam Philoſophus narrat in ſuâ politica, quòd Reges in ipſorum prouincijs perpetuentur in filijs; hoc eſt, quòd filij Regum ſuccedāt in regno: ſed ipſo mortuo eligit populus; quem magis ornatum moribus comprehendunt; ſicut fiebat de Imperatorib⁹; vt ſupra patuit in tertio libro; & in Ægypto adhuc obſeruatur modernis temporibus; quæruntur enim pueri elegantes in diuerſis regionibus, & præcipue in partibus Aquilonis, qui ſint ſtaturæ proceræ, & ad militarem diſciplinam idonei: Hi de ærario publico nutriuntur; exercitantur in gymnaſijs; in diſciplinis ſcholaſticis; in ciuilibus acti-

bus, & rebus bellicis: aſſiſtunt Soldano in miniſterio, ſicut traditur: & poſt mortem eius, qui probati inueniuntur, ad principatum aſſumuntur. Interdum tamen impeditur ex violentia, ſiue ex tyrannide, aut faſtu ambitionis. Sunt & aliæ differentię circa regimen, quantum ad tempus regiminis; & alias circunſtantias, de quibus Philoſophus mētionem facit in. 4. Politicorum. Sed iſta ſufficiant, & quæ dicta ſunt ſupra in ſecundo, & tertio libro.

¶ Hic oſtendit neceſsitatem conſtituendi ciuitatem propter communitatem neceſſariam humanæ vitæ; circa quam præcipue conſiſtit principatus politicus.

CAPVT SECVNDVM.

ET quia regimen politicum maxime conſiſtit in ciuitatibus, vt ex ſupra dictis apparet; prouincię

uinciç enim magis ad regale pertinere videntur, vt in pluribus reperitur excepta Roma, quæ per conſules, & tribunos, ac ſenatores gubernabat orbem; vt in dicto libro Mach. eſt manifeſtum; & quibuſdam alijs Italiæ ciuitatibus, quæ licet dominentur prouincijs, reguntur tamen politice; ideo de ipſius conſtitutione nunc eſt agēdum: Et primo quidem oſtendenda eſt eius conſtituendæ neceſſitas, & quæ ei' communitas: Secundo vero quot ſunt partes eius, ſiue ex quibus hominum generibus componitur. Neceſſitudo autem apparet primo quidem conſiderata humana indigentia, per quam cogitur homo in ſocietate viuere; quia, vt in Iob. 13. ſcribitur: Homo natus de muliere breui viuens tempore repletur multis miſerijs, ideſt, neceſſitatibus vitæ, in quibus miſeria manifeſtatur: Vnde ſecūdum naturam eſt animal ſociale, ſiue politicum, vt Philoſophus

phus probat in primo Politic. & inde concluditur, communitatem ciuitatis eſſe neceſſariam ꝑ neceſſitatibus humanæ vitæ. Amplius autem: natura prouidit cæteris animalibus ornamenta, & munimenta in ſui exordio: vnde ex virtute naturæ extimatiua vitat contraria, & conuenientia diligit nullo dirigente præuio, vt opus naturæ ſit in eis opus intelligentiæ, ſicut Philoſophus tradit in 2. Phyſ. Sed in homine non ſic, immo inſtructore indiget ad eligendum proportionata naturæ, propter quod nutricem habet ad iſta docenda. Rurſus ad idē: veſtes, & tegumenta, quibus ornantur animalia, & plantæ ſtatim ſicut naſcuntur, & homo caret; ſignificatiua ſunt indigentiæ, pro quibus oportet recurrere ad hominū multitudinem, vnde ciuitas conſtituitur: propter quod dominus oſtendit in hoc lilia agri, & volucres coeli, & ſic de ſimilibus; melioris eſſe

con-

conditionis, quàm homo, referendo indigentiam ad illum magnificum Regem Salomonem, qui tam excellenter abundauit: Reſpicite, inquit, volucres cœli, quia non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea. Conſiderate lilia agri, quoniam non laborant, neque nent. Poſtea ſubdit: Dico vobis, ꝙ nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnum ex iſtis; quaſi maioris fuerit indigẽtię, quantum ad victum, & veſtimenta, ac tegumenta, quàm plãtæ, & animalia. Amplius autem: ferocitas animalium, quæ facta sũt homini nociua poſt lapſum Adæ, ad hoc ipsũ inducit; ad maiorem enim ſecuritatem hominis cuiuſcunque rei timendæ neceſſaria eſt communitas hominum, ex quibus ciuitas conſtituitur vnde homo reddatur ſecur⁹: Et inde motus fuit Cayn ciuitaté conſtruere, vt in Geneſi ſcribitur: Vnde & in Eccleſiaſtico dicitur, ꝙ

ædi-

edificatio ciuitatis confirmabit nomen. Rurſus: præter neceſſitatem in corpore ſano ſunt & aliæ conditiones neceſſitatis pertinentes ad corpora ægra, quibus homo frequenter ſubijcitur: Ad ſui autem reparationem ſibi homo ſolus non ſufficit; quemadmodum animalia, cum patiuntur, quibus natura prouidit, vt ſine hominum medicina curentur, cognoſcentia per extimatiuam eis inditam herbas ſanatiuas eorundem; ſeu quęcunque alia ordinata ad ipſorum ſalutem: homo autem horum ignarus, indiget medicis, medicina, & omnium miniſterio: quæ omnia multitudinem requirũt hominum, quę ciuitatem facit; & ſic idem quod prius. Amplius autem: quia caſus ſunt multi, in quos homines incidunt per inopinatum euentum, quibus releuantur in ſocietate: vnde in Eccleſiaſte. 4. c. ſcribitur: Væh ſoli; quia ſi ceciderit, nõ

habet ſubleuantem ſe: Si autem fuerint duo, fouebuntur mutuo. Ex quibus omnibus concluditur ciuitatem eſſe neceſſariam homini cõſtituendam propter communitatẽ multitudinis, ſine qua homo viuere decenter non poteſt: Et tanto magis de ciuitate, quàm de caſtro; vel quacunque villa, quanto in ea plures ſunt artes, & artifices ad ſufficientiam humanæ vitæ, ex quibus ciuitas conſtituitur: ſic enim Aug. diffinit eam in primo de ciui. Dei: quòd eſt multitudo hominum in vno ſocietatis vinculo colligata. Aduertendum autem, quòd ſuperius in principio primi libri probatum eſt ſocietatem humanam eſſe neceſſariam; & hic ſimiliter: ſed aliter, & aliter vtrobique; quia ibi ſecundum quòd ordinatur ad principem; hic autem ſecundum quòd partes multitudinis ſibi inuicem ſunt neceſſariæ, propter quam cauſam neceſſario ſunt inſtitutæ ciuitates,

tes, & caſtra; prout ordinantur ad politicum regimen.

¶ Hic declarat hoc idem ex parte animæ; ſiue ex parte intellectus, ſiue voluntatis: ſcilicet conſtitutionem ciuitatis eſſe neceſſariam.

CAPVT TERTIVM.

NON ſolum autem ex parte corporis, hoc eſt, quantum ad ſenſitiuam virtutem, habet perſuaſionem; & veritatem continet: ꝙ ſecundum naturam conſtructio ciuitatis eſt neceſſaria; ſed etiam ex parte animæ rationalis hoc eſt manifeſtum; & tanto amplius quanto homo, inquantum homo, eſt rationalis: quod ex parte intellectus prouenit, ſocietatem magis requirit. Circa partem autem rationalé duplex diſtinguitur potentia, & actus; videlicet intellectus, & voluntas: Quantum autem ad partem

intel-

intellectiuam duplices ſunt actus, iuxta quos verſatur politicum regimen; videlicet ſpeculatiuus, & practicus: In practico quidem includuntur virtutes morales, quæ referuntur ad opus, & non ad ſcire tantum, ſicut Philoſophus dicit in ſecundo Ethic. vt ſunt temperantia, fortitudo, prudentia, & iuſtitia: quæ quidem omnes ad alterum ordinantur; & ſic requirunt multitudinem hominum, ex quibus conſtituitur ciuitas, vt iam dictum eſt ſupra. Et quamuis dictæ virtutes non omnes habeant pro ſubiecto intellectum: Fortitudo.n.eſt in iraſcibili; temperantia in concupiſcibili, quæ ad partem ſẽſitiuam pertinet: participant tamen rationem, inquantum regulantur ab ipſa; vnde prudentia eſt ipſarum directiua; eſt enim prudentia recta ratio agibilium, vt Philoſophus dicit in 6. Ethic. Amplius autem: & ipſa ſacra ſcriptura dictas virtutes mora-

les

les ad hoc idem ordinat; ſic enim de iſtis virtutibus dicit in lib. Sap. loquens de eo, quòd ſobrietatem, & ſapientiam docet, iuſtitiam, & virtutem; quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus: deinde ſubdit de merito iſtarum virtutum: Habebo, inquit, per hanc videlicet ſcientiã, ſiue experientiam harum virtutum claritatem ad turbas, & honorem apud ſeniores: & multa alia ibidẽ ſubduntur, quæ ad multitudinem hominum pertinent. Sed de ſpeculatiuo intellectu adhuc eſt manifeſtum; quia, vt vult Ariſt. in 2. Ethic. homo maxime ex doctrina argumentum accipit, & ſcientiæ generationem; & experimento indiget, & tempore; quæ omnia reſpiciunt hominum multitudinem, ex quibꝰ ciuitas conſtituitur. Rurſus: duo ſunt diſciplinabiles ſenſus, vt tradit Philoſophus de ſenſu, & ſenſato; viſus videlicet, & auditus: Auditus autem multitudinẽ reſpicit:

ergo

ergo idem quod prius. Præterea Philoſophus dicit in 1. Metaphyſ. quòd ſapientis eſt ordinare: Ordo autem multitudinem requirit; eſt enim ordo, vt Auguſt. dicit de ciui. Dei: parium, diſpariumq; ſua cuiq; tribuens diſpoſitio, quod ſine multitudine eſſe non poteſt. Amplius autem: & ipſa loquela, quæ manifeſtatiua eſt cordis, ad partem intellectiuam pertinet, vt Philoſophus dicit; & ad alterum ordinatur: Propter quod in eccleſiaſtico ſcribitur: Sapientia abſcondita, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas vtriſque? Hoc idē & de ſcriptura dici poteſt; quia reſpicit multitudinem, ſine qua nec fieri, nec explanari valeret: ſed ex parte voluntatis, quæ potentia rationalis ponitur à Philoſopho, hoc idem dici poteſt, duę enim ſunt virtutes in ipſa, quæ ad alterum ordinantur, ac multitudinem requirunt: Vna quidem eſt iuſtitia, quam reſpectu voluntatis ius gentium ſic

diffi-

diffinit: Iuſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuens: Quæ quidem ſiue legalis, quæ dominatum iuſtum vocatur à Philoſopho; ſiue diſtributiua; ſiue commutatiua, quæ partes iuſtitiæ omnes ſunt, politiæ in ciuitatibus ſunt præcipue neceſſariæ; immo ſine eis exerceri non poſſunt, vt Philoſophus tradit in 5. Ethicorum: nec etiam ipſæ ciuitates conſeruari: Per quod concluditur, ciuitatis conſtructionem eſſe neceſſariam ſecundum naturam reſpectu talis virtutis. Secunda vero, quæ in voluntate ponitur, & ad multitudinẽ refertur, eſt amicitia; quæ principaliter communitatem requirit multitudinis; & ſine ea non eſt iſta virtus, de qua Philoſophus dicit in 8. Ethic: quòd maxime eſt neceſſaria ad vitam humanam eo, quòd nullus eligeret viuere ſine amicis; vnde ibidem Ariſt. connumerat vtilitates iſtius virtutis ad oſtẽdendam

ipſius

ipſius neceſſitatem, ſemper tamen reſpectu multitudinis; primo quidem: in infortunijs; quia in talibus recurritur ad amicos. Item in eufortunijs; quia per amicos conſeruantur: vnde præcipue opus habēt amicis, qui diuitias poſſident; & ſunt in principatibus, vt Philoſophus idem ait. Amicis autem indigent iuuenes, vt religentur à concupiſcentijs, & ad non peccandum. Senes verò ad famulatum; & ſic de ſingulis generibus hominum: Per quæ colligitur communitatem multitudinis hominibus eſſe neceſſariam ſecundum naturam; & per conſequens conſtructionem ciuitatis; in qua ſi amicitia vigeat, & nutriatur concordia, ciuitas quādam cauſat harmoniam, & animæ ſuauitatem, vt Auguſt. de ciuitate Dei dicit lib. 2. ex ſummis videlicet, infimis, & medijs ordinibus, quibus moderatur: Propter quod propheta dicit: Ecce quam bonum; & quā iocun-

iocundũ habitare fratres in vnum. Idem etiam Aug. duas conſtituit ciuitates in dicto lib. ſecundum duos amores. Præter hæc vero eſt alia ratio ad oſtendendam communitatem multitudinis hominum eſſe neceſſariam, appetitus videlicet humanus ad communicandum opera ſua multitudini, vt moleſtum ſit eidem aliquid virtutis agere abſque hominum ſocietate: vnde Tullius dicit in lib. de amicitia, quòd natura nihil ſolitarium amat. Verum eſt enim, quòd ab Archita Tarentino, vt opinor, dici ſolitum eſſe, à ſenibus noſtris audiui: Si quis in cœlum aſcẽdiſſet, naturamq; mundi, ac ſyderum aſpexiſſet, pulchritudinem inſuauem illi ſine amico, vel ſocio admirationem fore. Ipſæ etiã diuitiæ niſi effuſæ in multitudine non clareſcunt, vt Bohetus dicit: Patet igitur hominem ſiue ex parte corporis, ſiue partis ſenſitiuæ; ſiue conſiderata ſua rationali natura,

neceſſe habere viuere in multitudine: Ex qua parte neceſſaria eſt ſecundum naturam conſtructio ciuitatis: vnde Philoſophus dicit in 1. Politic. quòd natura quidem omnibus ineſt ad talem communitatem, qualis eſt ciuitatis communitas: Et quamuis primos inſtitutores ciuitatum malos homines ſcriptura referat, vt Caym fratricidã; Nembroth oppreſſorem hominũ, qui ædificauit Babylonem; Aſſur, qui ædificauit Niniuem, vt in Geneſi ſcribitur à Nembroth fugatus; moti tamen fuerunt ad conſtruendum ciuitates propter hominum commoditates iam dictas, retorquendo tamen in ſuum dominium; pro quo conſeruando neceſſaria erat in vnum multitudinis congregatio.

¶ De communitate ciuitatis: in quo conſiſtat; vbi Ariſt. refert opinionem Socratis, & Platonis, quam hic author declarat.

CAPVT QVARTVM.

HABITA igitur neceſſitate conſtituendæ ciuitatis propter communitatem hominum nunc quærendum videtur, in quo conſiſtat iſta communitas: Circa quod diuerſi Philoſophi, & ſapientes diuerſas conſtituerunt politias reſpectu communitatis, vt Philoſophus refert in ſua Politic. vbi primo narrat opinionem Socratis, & Platonis in 2. Politic. quòd communitatem ponerent in ſua politia quantum ad omnia; vt videlicet omnia eſſent cõmunia tam diuitiæ, quàm vxores, & filij; moti quidem ex bono vnionis in communitate, per quam Reſpub. coaugmentatur, & creſcit. Amplius autem: cum bonũ

 ſit

ſit diffuſiuum, & ſui communicatiuum, quanto res communior eſt, tanto plus de bonitate habere videtur: ergo omnia communicare, pl⁹ habet de ratione virtutis, & bonitatis. Præterea: amor eſt virtus vnitiua, vt Dioniſius tradit: Vbi eſt ergo vnionis maior ratio, ibi plus vigebit virtus amoris, qui ciuitatem conſtituit, & conſeruat, vt Auguſt. dicit, & dictum eſt ſupra: ergo omnia habere cõmunia tam diuitias, quàm vxores, & filios, habet rationem maioris bonitatis. Hæ autem rationes ſunt, & multæ aliæ, quas Philoſophus refert iuxta opinionẽ Socratis, & Platonis; licet non per eadem verba, ſed à ſententia non diſcordat. Et ſi attendimus ad qualitatem dictorum Philoſophorum; quia fuerunt homines virtutibus deditì ſuper omnes Philoſophos, eo, quòd ſolas virtutes bonum hominis ponebant, non videtur credibile talem cõmunitatem eos poſuiſſe

ſuiſſe, eo modo, quo Ariſt. videtur eis imponere in prædicto lib. quia hoc videtur magis beſtiale, quàm humanum; fœminas ſcilicet eſſe communes, quãtum ad mixtionem carnis: vnde & ſacra ſcriptura matrem ſeparat à filijs, & filiam à patre; & virum vxori coniungit, ac ſolum cum ſola diſtinguit in coniugio in primo hominis præcepto: Propter quod in Geneſi dicitur: Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem; & adhærebit vxori ſuæ; & erunt duo in carne vna: Non autem dicit plures. Sed & de filijs eſt impoſſibile; quia in actu generationis duo ſemina non conueniunt, ſed vnum ſolum ex parte viri: Propter quod ipſa etiam animalia ſuos natos cognoſcunt quanto tempore eſt neceſſarium ad nutrimentum filiorũ, vt in pullis auium maxime contingit antequam auolare poſſint. Quod ergo dicamus dictos Philoſophos minus compo-

ſitos animalibus, videtur abſurdũ; qui ad componendos mores, corrigendosq́ue totam ſuam flexerunt Philoſophiam, vt Auguſt. tradit de Socrate. 8. de ciuitate Dei, cuius doctrinam Plato eius diſcipulus fertiliſſime ſortitus eſt, vt Maximus Valerius ſcribit; qui cum ſapientiſſimus omnium eſſet ſui temporis; & à iuuenibus ſtudioſis certatim quęreretur Athenis in Ægyptum deſcendens à ſacerdotibus illius gentis Geometriæ multiplices numeros cœleſtium rationum obſeruatione percepit: & in Italiam peragrans ab Archita, & Arione Pythagoræ præceptis inſtructus eſt. Talibus ergo, & tantis viris talem politiam attribuere, vnde ordo deſtrueretur naturæ, non eſt ſine admiratione. Sed & ipſi commentatores Ariſt. hoc eidem attribuunt, quòd non plene retulerit aliorum opiniones, & præcipue Socratis, & Platonis; ſicut Euſtrathius dicit ſuper

per 1. Ethic. circa Ideam bonitatis: & Simplicius in fine primi de cęlo de generatione mundi. Auguſt. autem in 9. de ciuitate Dei hoc idem refert de opinione Stoicorum circa paſſiones animi; quod aliqui attribuebant Stoicis, quorum Princeps Socrates fuit, quod in ſapientem non caderet, vt idem Ariſtot. in 2. Ethic. præfato imponit Philoſopho: Et tamen Auguſt. idem dicit eſſe falſum ex ſententia Auli Gellij in lib. noctium Atticarum: Sed hæc omnia referenda ſunt ad effectum amoris: quia ergo dicti Philoſophi virtutibus erant præditi; & ad hoc ſollicitabatur eorum conatus; virtus autem amoris ad paria nobis cum proximo præcipitur: Diliges, inquit Saluator, proximum tuum, ſicut teipſum: cum ipſi ſub quibuſdã metaphoris ſoliti eſſent loqui, volentes perſuadere ad conciues amorem, per quem ciuitas proficit, communitatem poſuerunt in vxo-

ribus, & filijs in dilectione mutua: Sed in poſſeſſionibus, in communicatione neceſſaria; quia ſi quis viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo amor Dei manet in eo? Quod fuit præcipuum Stoicorum; rerum enim exteriorum, ſiue diuitiarum contemptiui erant, vt de Socrate refert Hieron. Per hoc autem patet reſponſio ad obiecta; quia vnio, & amor habet gradum in inferioribus entibus; quoniam perfectior eſt vnio in corpore animato, ſi in diuerſis organis virtus animę diffundatur ad diuerſas operationes vnitas in vna ſubſtãtia animę; ſicut apparet tam in animatis perfectis, quàm in animatis, quæ habent ſolum ſenſum tactus, vt ſunt vermes, & quędam animalia, quę Ariſtot. vocat in ſecundo de anima, animalia imperfecta: Propter quod & Apoſtolus comparat corpus myſticum, ideſt, Eccleſiam, vero corpori,

ri, & naturali, in quo ſunt membra diuerſa ſub diuerſis potētijs, & vir tutibus in vno principio animę radicatis : vnde & vnionem allegatā reprobat Apoſtolus in prima epiſtola ad Corinth.dicens : Si totum corpus oculus, vbi auditus? Et ſi to tum auditus, vbi odoratus ? Quaſi neceſſarium ſit in qualibet congregatione, quæ pręcipue eſt ciuitas, eſſe diſtinctos gradus in ciuibus quantum ad domos, & familias; quantum ad artes, & officia; omnia tamen vnita in vinculo ſocietatis, quod eſt amor ſuorum ciuium, vt dictum eſt ſupra : & de quo etiā Apoſtolus dicit ad Coloſſen. cum enim connumeraſſet quædam opera virtuoſa, ad quæ ciues adinuicē obligantur, ſtatim ſubdit: Super hoc autem omnia charitatem habentes, quod eſt vinculum perfectionis, & pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua vocati eſtis in vno corpore diſtincto, videlicet

per membra iuxta ciuium ſtatum: Ex qua diuerſitate artium, & officiorum quanto in eis multiplicatur amplius, tanto ciuitas redditur magis famoſa; quia ſufficientia humanæ vitæ, propter quam neceſſaria eſt conſtructio ciuitatis, magis reperitur in ea. Quòd ſi forte allegatur de diſcipulis Chriſti, quibus omnia fuerunt communia, non importat legem communem; quoniã ſtatus eorum omnem modum viuendi tranſcendit: ipſorum enim politia non ordinabatur ad vxores, & filios; ſed ad ciuilitatem cœleſtem, in qua neque nubent, neque nubentur; ſed erunt ſicut Angeli Dei. Sed quantum ad diuitias, bona erant communia: quod ſolum perfectorum eſt, vt Dominus dicit in euangelio: Si vis, inquit, perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quę habes; & da pauperib⁹; & veni, ſequere me. Hoc & Socratici fecerũt, & Platonici, ſicut contemptiui re-

rum

rum temporalium, vt de Plotino ſcribit Mercurius Triſmegiſtus, & Macrobius ſuper ſomnium Scipionis. In cæteris autem ciuibus communis ſtatus expedit poſſeſſiones habere diſtinctas ad vitanda litigia: ſic enim & de Abraham, & & Loth ſcribitur in Geneſi; cum enim contentio oriretur inter ipſorum paſtores pro paſtura gregum: Ne quæſo, dixit Abraham ad Loth, ſit iurgium inter me, & te, & paſtores meos, & tuos; fratres enim ſumus: Ecce vniuerſa terra coram te eſt: ſi ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo; ſi dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam: per quod habemus, quod inter ciues expedit ad ſocietatem ſeruandam, ipſorum diuitias eſſe diſtinctas: & ſic patet reſponſio ad prædicta.

¶ De opinione Socratis, & Platonis circa mulieres: quomodo ſunt exponendæ rebus bellicis.

CAPVT QVINTVM.

SED ad eandem politiam redeundo prædictorum Philoſophorũ, quædam alia Ariſt. eiſdem attribuit in præfato libro; quia volebant mulieres inſtruendas in rebus bellicis: quorum argumentum inducit ſecundum ipſos; quia videmus in auibus rapacibus ferociores eſſe fœminas; & efficacius pugnare: hoc idem & de beſtijs liquet, ſicut præcipue in ferocibus animalibus eſt manifeſtum. Amplius autem: corporale exercitium confert fœminis quantum ad virtutem corporis, & fortitudinem; ſicut in ancillis familiarum, & mulieribus ruſticanis eſt manifeſtum; quia fortiores ſunt, & ſaniores: Vir

tutis

tutis autem proprium eſt, quòd bonum faciat habentem; & opus ſuũ bonum reddat. Si ergo in gymnaſijs, ac rebus bellicis magis confortatur fœminea virtus, congrue opera bellica videntur eiſdem competere. Amplius autem: proportio qualitatum primarum ad hoc idem inducit, vt calidi, & humidi; frigidi, & ſicci; ex quibus ad medium deductis fortificatur mixtum in ſua virtute: ſic enim videmus ligna viridia, ex quo in eis humidum eſt conſumptum, & ad medium deductum, quòd fortius ardent: Sic etiã videmus in auibus rapacibus, quòd fœminæ ratione ſui motus, ſunt fortioris naturæ, & maioris corpulentiæ. Cum igitur in mulieribus abundet humidum, ſicut in pueris, per motum conſumitur, & venit ad temperamentum, & vires recipit: Huius autem argumentum aſſumitur de regno Amazonum, quod fortiſſimum fuit in oriente; & quaſi to

tam

tam Aſiam tertiam partem orbis ſubiugauerunt ſibi, vt hiſtoriæ narrant, quæ de Scythis orientalibus traxerunt originem : vnde & apud ipſos Scythas, de quibus deſcenderunt Tartari, mulieres in rebus bellicis exponuntur; & cum ſuis militant viris. Ex quibus omnibus moti forte fuerunt præfati Philoſophi in conſtitutione politiæ mulieres fore ad opera bellica exponendas : Sed contra hanc politiam rationes ſunt fortes, quibus difficile eſt reſpondere : vna quidem eſt Ariſtot. in 2. Politic. quia non eſt eadem ratio de animalibus, & hominib⁹; eo quòd animalia non ſubijciũtur dominio œconomico : ſolus autẽ homo gubernationi intendit familiæ; quæ quidem fieri non poteſt, vbi mulieres exponerentur armis; quia ſicut in politia officia ſunt diſtincta; ita & in œconomia, vt paterfamilias ad exteriora negocia intendat: mulieres autem ad intrin

ſecos

ſecos actus familiæ: cuius quidem argumentum aſſumere poſſumus ex parte Romanæ reipub. quæ, vt tradunt hiſtoriæ, duos habebat cō-ſules: vnus intendebat bellicis rebus: alter rempub. gubernabat. Hoc idem & de Amazonibus ſcribitur; in quorum regno, ſeu monarchia duæ erant Reginæ, ſiue Monarchę, quæ ſic diſtinguebantur in officijs; ſicut de Romanis Conſulibus eſt dictum. Secunda ratio ſumitur ex ipſa membrorum muliebrium ineptitudine ad pugnandum; ſic enim Philoſophus diſtinguit, & de geſtis animalium inter maſculum, & fœminam; quia maſculus habet ſuperiora mēbra groſſiora; brachia, manus, neruos, & venas; ex quibus vox groſſior generatur; nates vero, & ventrem, & alia circunſtantia ſubtiliora; mulieres autem econuerſo: & hoc, vt in actu generationis ſint aptiores. Amplius autem: & mammillas ad nutriendam prolē;

quæ

quæ omnia ſunt impeditiua pugnę: vnde & de Amazonibus ſcribitur, quòd puellis mammillas amputabant dextras; ſiniſtras autem comprimebant, ne impedirentur à ſagittando. Tertia ratio ſumitur ex diſpoſitione animæ; tradit enim Philoſophus de geſtis animalium, ꝙ mulier eſt maſculus occaſionatus: vnde ſicut deficit in complexione, ita & in ratione: Et inde eſt, quòd propter defectum caloris, & complexionis ſunt pauidæ, & mortis timidæ: quod in bellis maxime fugiendum eſt. Propter vero defectú rationis carét aſtutijs bellicis, quibus pugnantes, vt plurimum, ſunt victores, ſicut Vegetius tradit de re militari: vnde tradunt hiſtoriæ, ꝙ Alexander quibuſdam aſtutijs, & blanditijs deuicit Amazones magis, quàm bellandi fortitudine; quarum regnum temporibus eius fortiſſimum, & potentiſſimum erat in Aſia. Quarta ratio ſumitur ex peri-

periculoſo commercio viri, & mulieris; quia actus venereus corrumpit extimationem prudentiæ, vt tradit Philoſophus in 7. Ethic. & impoſſibile eſt in eo aliquid intelligere: ex qua cauſa virilis animus eneruatur: vnde ferunt hiſtoriæ Iulium Cæſarem, cum bellum immineret, iuſſiſſe ſuas omnes delitias ſeparari à caſtris; & præcipue mulieres: Cyrus etiam Rex Perſarum, cum Lydos ſuperare non poſſet; quia fortiſſimi erant, & ad labores aſſueti; tandem per ludos, & vſum veneris ibidem conſtitutos, virtute, & fortitudine eneruatos perdomuit: De ipſis inſuper Romanis antiquis ſic ſcribit Vegetius in principio primi libri: ideo ipſos perfectos ad bellū ſemper; quia nullis voluptatibus, nullisque delitijs frangebantnr. Quid plura? quia etiā equi fortiſſimi, qui alias ſunt audaciſſimi ad pugnandum, & procul odorant bellum, ex pręſentia equę diſtrahuntur

tur à pugna. Propter hanc ergo cauſam ipſę Amazones, vt hiſtoriæ narrant, nullum virum in ſua recipiebant acie. Patet igitur ex iam dictis mulieres à rebus bellicis excludi debere.

¶ Aſſumit alteram partem, quòd nõ eſt conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus; & reſpondet ad argumenta in contrarium facta.

CAPVT SEXTVM.

SED quia motiuum dictorum Philoſophorũ probabilitatem habuit, ſicut in argumentis apParet, ſoluendæ ſunt ipſorum rationes, & cum reuerentia pertractandę: Quod enim ponitur exemplum de auibus rapacibus, & quibuſdam beſtijs, quòd audaciores, & fortiores ſunt fœminæ ad pugnandum, & capiendum prędam; ergo ſimiliter erit in mulieribus: Ad hoc

eſt reſponſio; quia non eſt ſimile de
auibus, & beſtijs, & mulieribus; vt
enim dictum eſt ſupra; homo natu
raliter eſt ciuilis, & œconomicus;
& in gubernatione ſuæ familiæ ꝓ-
prius actus eſt mulieris ſiue in nu-
tritione filiorum; ſiue in honeſtate
ſeruanda in domo; ſiue in proui-
ſione victualium: quæ omnia fieri
non poſſent, ſi rebus bellicis inten-
derent: Et propter hæc natura ipsã
ſic diſpoſuit, vt ab ipſa pugnandi
occaſio tolleretur; quia, vt Philo-
ſophus vult in lib. de animalibus;
mulieres debiliora habẽt corpora,
quàm viri, & ſunt minoris caloris;
& ſola illa membra groſſiora in eis
videmus, quę ad actum ordinantur
generationis, & geſtum; vt venter,
& nates, ac ad nutrimentum mam-
millæ: omnia autem alia habent
ſubtiliora, & debiliora, quàm viri,
& minus neruoſa, in quibus forti-
tudo conſiſtit; vt ſunt pedes, & cru
ra; manus, & lacerti; & ſic de ſin-

gulis membris, vbi fortitudo fundatur, vt dictum eſt ſupra. Quod vero dicitur, quòd fortitudo augetur in eis per exercitium, hoc eſt verum; ergo pugnare expedit eis. Ad hoc reſponderi poteſt, quòd ſola fortitudo non ſufficit ad vincendũ in pugna, vt probat Vegetius de re militari in principio; ſed aſtutia bellandi, qua mulieres carent; rudis enim, & indocta multitudo expoſita eſt ſemper ad necem: ſic autem breuitas corporum Romanorum aduerſus Germanorum proceritatẽ prçualuit, vt ibidem dicitur: & ꝓpterea mulieres non debent actibꝰ exponi, ex quibus à virtutibus excludantur: quod contingit, ſi rebus bellicis deputentur, propter incentiuum libidinis, quod in eis eſt, & reſpectu ſui, & ex conſortio viri: propter quod natura mulieri multa frçna prouidit, vt eſt verecundia, quæ eſt præcipuum vinculum eius, vt Hieronymus ſcribit ad Cellantiam

tiam virginem; talares veſtes, annulus in digito, ſeruitus viri; ſic enim ſcriptura ſacra teſtatur; quoniam ſub viri poteſtate erit: bellicis autem rebus intendere in Reip. libertatem meretur: vnde & militibus iura gentium ſpeciales apices priuilegiorum concedunt. Qđ autem tertio obijcitur ſuper idem medium de fortitudine ad bellandum, locum haberet, ſi ſola fortitudo eſſet cauſa victoriæ; & aptitudo membrorum eſſet in fœminis ad pugnandum, ſicut in viris: cuius contrarium eſt probatum. Et præterea: natura mulieris eſt à viro pati, & non agere: pugnare autem ſumma eſt actio, cum ſit actus fortitudinis, qui ſolus, ſi laudabiliter exerceatur, meretur coronam. Dicendum eſt ergo ſimpliciter mulierem non debere exponi bellicis rebus, ſed in domo quieſcere, curã gerere rei familiaris, vt dictum eſt ſupra: vnde & in hoc Salomon in

fine

fine prouerbiorum fortitudinem mulieris commendat ſpeciale de ipſa componens canticum ſub literis Hebraici alphabeti, ac totum circa eam ad domeſticam referens actionem: Mulierem, inquit, forté quis inueniet? Procul, & de vltimis finibus precium eius: quaſi multum ſit reuerenda, ſi habeat, quæ ſequuntur: vnde primo ponit artem filandi: Quæſiuit, inquit, lanã, & linum; & operata eſt cõſilio manuum ſuarum: Per hoc volẽs oſtendere, quòd iſtud ſit proprium earum officium; propter quod & in geſtis Caroli Magni ſcribitur, quòd filiabus ſuis, quas intime dilexit, colo, & fuſo mandauit inſiſtere; & operoſas eſſe. Vlterius Salomon ſubiungit alios actus mulieris, qui referũtur ad domeſticam domum; vt eſt filiorum curam habere; familiam diſpenſare; ſuæ domui prouidere; amicos viri ſui honorare, ac defectus eius ſupplere: quæ ſunt pro-

propriæ operationes coniugis; & ad bona matrimonij pertinentes, vt de Abigail vxore Nabal Carmeli ſcribitur; ſicut patet in primo Regum. Sed quia talis ſollicitudo multas habet perturbationes, vt de Martha dominus dicit in Luca: Martha Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima: cum talia ſint obiectum virtutis, & fortitudinis; ideo dictus ſapiens talem mulierem fortem vocat; non quidem fortitudine ad opera bellica, ſed ad patienter gubernandam familiam, vt ſuperius eſt oſtenſum.

¶ Refert aliam opinionem dictorum Philoſophorum quantum ad principatum, quem volebant eſſe perpetuum: circa quam diſputat ad vtranque partem.

CAPVT SEPTIMVM.

EST autem & alia conditio, quam Philoſoph⁹ in 2. Politicorum attribuit politiæ dictorum phi-

philoſophorum; videlicet magiſtra tus ad regimẽ iuxta morem Atticæ regionis, cuius caput ſunt Athenę; poſt mortẽ videlicet Codri Regis: quos quidem magiſtratus Romana reſpublica Senatores vocabat: Hos prĕfati philoſophi voluerunt eſſe perpetuos, & quoſcunq; officiales in ſua politia conſtitutos; quorum motiuum fuit imitatio naturę; vt Ariſtot. eis imponit; videmus enim in terra, ꝙ partes eius eodem modo ſemper ſe habent, vt in mineris contingit; quia minera auri in eadem parte terræ ſemper generat aurum, & minera argenti argentũ: vnde in Iob. 28. cap. dicitur: Habet argentum venarum ſuarum principia; & auro locus eſt, in quo conflatur. Ex hoc ergo principio ſic concludunt, quòd ſi locus auri nunquam mutatur; & argenti, vt locus fiat plumbi, vel ferri; nec locus plumbi, vel ferri, vt fiat locus auri, vel argenti: ſic & in principatibus

con-

contingere debet; quia nec Principes, nec officiales mutari debent, vt fiant aliquando ſubditi; vel quòd ſubditi fiāt officiales, vel Principes; quia ars imitatur naturam inquantum poteſt. Ampli⁹ autem: ad hoc idem probandum ſic argumentum aſſumi poteſt; quia, vt Philoſophus dicit in principio ſuę Metaph. Experientia facit artem, & inexperientia caſum: & Vegeti⁹ de arte militari: Scientia, inquit, rei militaris nutrit audaciam; nemo enim facere metuit, qđ ſe bene didiciſſe confidit: Ex his autem arguitur, quòd ſi fiat mutatio rectorum, vel Principum, ſeu magiſtratus, interdum aſſumitur inexpertus: ex quo multi contingunt errores in politia. Rurſus ad idem: Talis viciſſitudo regimini derogat, vt dictum eſt ſupra in 2. lib. quia datur occaſio ſubditis non obedientiæ ex ſpe euadendi manum Principis, vel veniendi ad dictum principatum: & ſic motiuum dicto-

rum Philoſophorum Socratis videlicet, & Platonis videtur cõſonum rationi: Sed econuerſo fuit motiuum ſapientum vrbis, ſiue Romanæ Reipub. quia poſt expulſionem Regum ſtatuerunt Conſules: vnde in 1. Mach. ſcribitur inter alia commẽdabilia de Romanis, ꝙ committũt vni homini magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari vniuerſæ terrę ſuæ; & omnes obediunt hi vni: cauſam autem aſſignant hiſtoriæ, vt nec inſolẽs diu maneret; & moderatior cito ſuccurreretur: quam quidem cauſam Philoſoph⁹ etiam tangit in 2. Politic. quia mutare aliquando principatum, ac dignitatem magiſtratus perſonis idoneis diſtribuere, cauſa eſt maioris pacis in ciuitate, & in politia quacũque. Alia autem cauſa aſſumitur ex vno principio Philoſophi. 5. Eth. vbi dicitur, quòd Principatus virũ oſtendit; contingit enim interdum perſonam aſſumptam ad dignitatẽ

eſſe

eſſe hominem virtuoſum in gradu ſuo; ſed poſtquam ſtatum Principatus accepit, eleuatur in ſuperbiã, & tyrannus efficitur: ſicut accidit de Saule, de quo dicitur in 1. Reg. quòd quando aſſumptus eſt in Regem, inter filios Iſrael nõ erat melior vir illo; & ſolis duobus annis in ſua permanſit innocentia: poſtquam autẽ factus tyrannus, & Deo inobediens, dictum eſt ei per Samuelem: Quia abiecisti ſermonem domini, & non obediſti voci eius; abiecit te dominus ne ſis rex. Amplius autem: gradus quidam eſt in natura hominis quantum ad virtutes, & gratias; quidam enim ſunt ad ſubiectionem diſpoſiti; ſed ad regimen minus valent; quidam autem econuerſo. Ex tali ergo opinione; quia, qui bonus eſt ſubditus aſſumptus & male regens, ſi perpetuet cum principatu, eſt cauſa ſciſſuræ in ciuitatem; conueniens eſt mutare rectores. Rurſus: appeti-

tus honoris ineſt homini: vnde Maximus Valerius dicit, quòd nulla eſt tanta humilitas, quæ hac dulcedine non tãgatur: Et hinc ſequitur aliud, ſcilicet ꝙ eſt ſuperioris impatiens. Dare ergo principatum vni ſoli, eſt cauſa ſeditionis in multitudine: & iſta eſt etiam ratio Ariſtot. in 2. Politic. vbi dicit, ꝙ Socrates ſemper facit eoſdem Principes, qđ ſeditionis eſt cauſa apud nullam dignitatẽ poſſidentes: videntes.n.ſe oĩno ſtatu carere, ſi contingat eos eſſe viriles, & animoſos, ad diſcordias nituntur ciuiũ: Propter quod Max. Valerius refert de Fabio duce Romano lib.x. & de quo dictum eſt ſupra, ꝙ, cum ſępius cõſulatum habuiſſet; & in ſua progenie talis dignitas à lõgo tp̃e per ſucceſſionem continuata eſſet, id egit cum populo, vt aliquãdo vacationem eius Fabiæ genti darent. Laudabilis igitur politia eſt, in qua ſecundum merita vnicuique ciui viciſſim diſtribuun-

buuntur honores; vt antiqui fecerunt Rom. quam etiam Philoſoph' magis commendat.

¶ Hic declarat melius eſſe in politia non perpetuare rectores: & reſpondet ad partem oppoſitam; vbi etiam dicit nullum habere in Lombardia dominium, niſi per viam tyrannicam Duce Venetiarum excepto.

CAPVT OCTAVVM.

SED quod pro ſe inducunt de mineris præfati philoſophi, non habet ſimilitudinem, ſiue neceſsitatem in arguẽdo; eo, quòd mineræ: ſiue auri, ſiue cuiuſcunque metalli recipiunt impreſsionem a corpore cœleſti quæ eſt ad vnum determinata: vnde ſicut ficulnea ſemper ficus producit, & non aliũ fructum propter eadem principia, quę ſunt in ipſa; & mediãte influentia cœleſti: ita & eadem pars terræ ſic diſpoſita, vt ſit minera auri ſem-

per faciet aurum: ſed non ſic eſt de voluntate humana, quæ ſideribus non ſubijcitur, vt Ptolæmeus ꝓbat in centiloquio; quia volubilis eſt: vnde actus humani ponũtur à Philoſopho in Ethicis de contingenti materia; & inde variantur de bono in malum, & econuerſo: & ideo ꝑpetuatio eſt periculoſa. Sed quod poſtea dicitur de experientia, hoc ſupponi debet, vt eligatur exꝑtus, qui poſſit, & ſciat regere, & ciues dirigere ad virtutem: aliàs ſi eligitur vnus inſufficiens, precio, vel amore, iam politia eſt corrupta: Formam enim eligendi tradit ille Ietro Moyſi cognato ſuo, vt in Exodo ſcribitur loquens de Principibus, & aſſeſſoribus populi: Prouide, inquit, viros potentes de omni populo in quibus ſit veritas; & qui oderint auaritiam; & conſtitue ex eis Tribunos, & Cẽturiones; Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicent populum: Philoſophus etiam

in

in quinto Ethic. dicit, ꝙ non ſinimus hominem principari, in quo eſt natura humana tantum, ſed illú qui eſt perfectus ſecundum rationem; quia ſi aliter fiat, aſſumptus ad Principatum dat ſibi plus de bonis; & tyrannus efficitur. Quòd autem inducitur vltimo de derogatione regiminis, ſi Principatus immutetur, hic attendendum eſt, ſicut tactum eſt ſupra in ſecundo lib. ꝙ regiones diuerſificantur quantum ad homines & in complexione, & in modo viuendi, ſicut cætera viuentia, ſecundum aſpectum cœli, vt Ptolæmeus tradit in Quadripartito; ſi.n. plantæ transferuntur ad aliam regioné, ad ei⁹ naturã cóuertuntur: Simile eſt de piſcib⁹, & aĩalibus: ſicut ergo de viuẽtibus, ita & de hoĩb⁹: Gallici.n.q ſe trãsferunt in Siciliam, ad naturam applicantur Siculorum: quod quidem apparet; quia, vt narrant hiſtoriæ, iam ter eſt populata dicta inſula de præ

ſata gente;primò.n.tpe Caroli Magni;ſecundo ad trecẽtos annos tpe Roberti Guiſcardi ; & tpib⁹ noſtris p Regem Carolum, qui iam imbuerunt ipſorum naturam . Hoc ergo ſuppoſito dicẽdum eſt, ꝙ regimen, & dñium ordinari debet ẜm diſpoſitionem gentis, ſicut ipſe Philoſophus in politicis tradit. Quædã aũt puinciæ ſunt ſeruilis naturæ, & tales gubernari debẽt principatu deſpotico includendo in deſpotico etiã regale: qui autẽ virilis animi & in audacia cordis, & in confidentia ſuæ intelligentiæ ſunt, tales Regi non poſſunt niſi principatu politico communi nomine extendendo ipſum ad Ariſtocraticum : tale autem dominium maxime in Italia viget ; vnde minus ſubijcibiles fuerunt ſemper: propter dictam cauſã. Quòd ſi velis trahere ad deſpoticũ principatum, hoc eſſe non poteſt, niſi domini tyrannizent : vnde partes inſulares eiuſdem, quæ ſemper habue-

habuerunt Reges, & Principes, vt Sicilia, Sardinia, & Corſica, ſemper habuerunt tyrannos: in partibus autem Liguriæ, Æmiliæ, & Flaminiæ, quæ hodie Lombardia vocatur, nullus principatum habere poteſt perpetuum, niſi per viam tyrannicam duce Venetiarum excepto, qui tamen temperatum habet regimen: vnde principatus ad tempus meliꝰ ſuſtinetur in regionibꝰ ſupradictis: Quòd enim dicitur derogare politiæ, non eſt verum, ſi eligantur idonei: aliàs, vt dictum eſt, corrumpitur politia. Idoneos autem Ariſtot. tradit in politicis lib. 4. mediocres ciuitatis, hoc eſt, nec nimis potentes; quia de facili tyrannizant: nec nimis inferioris conditionis; quia ſtatim Democratizant; cum enim ſe in alto conſiderant, ſui immemores, & ſicut ignari regiminis in erroris baratrum ſubmerguntur vel de improuida cura ad ſubditos; vel de præſumptuoſa audacia ad aliorũ

grauamina: vnde & politia corrũpitur, & inquietatur. Aſſumendi igitur ſunt rectores viciſſim in politia ſiue Conſules; ſiue Magiſtratus vocentur; ſiue quocunque alio nomine, dummodo idonei reperiantur. Amplius autem: nec periculũ imminet; quia iudicãt ſecundum leges eis traditas, quibus ſunt per iuramentum aſtricti: vnde non eſt materia ſcandali puniendo; quia tales leges ab ipſa multitudine ſunt inſtitutæ. Rurſus: nec dominio derogat, ſi leuiter puniat ſecundum naturam gentis ſubiectæ; quia aliquando in talibus regionibus melius politia ſeruatur diſſimulando culpam, vel dimittendo pœnam: In quo facto virt⁹ Epicietis, de qua Philoſophus loquitur in 5. Ethic. videtur locum habere, quæ iuſtum legale diminuit: in quo etiam regimine regulæ illius ſummi Paſtoris ſunt attendẽdæ, videlicet beati Gregorij in Regiſtro, & Paſtorali, in

qui-

quibus modum correctionis tradit ſm̃ perſonarũ ſtatum, & qualitatẽ.

¶ Hic diſputat de communitate bonorum quantum ad poſſeſsiones; quam quidam Philoſophus nomine Pheleas dicit adęquari debere in omnibus: & quod eſt falſum, quod Licurgus philoſophus ſenſit.

CAPVT NONVM.

ET QVIA opiniones dictorum Philoſophorum verſabantur circa communitatem poſſeſſionum, congruum videtur de alijs dicere, qui circa ipſas ſuam conſtituerunt politiam: Duo enim fuerũt philoſophi, qui conſiderantes litigia generari in ciuitatibus ex eo, ꝙ vnus abundat, & alter caret, voluerunt in ſua politia adæquare in ciuitatibus ſuis poſſeſſiones: vnus fuit Pheleas Calcedonius, de quo Philoſophus loquitur in 2. Polit. alter fuit Lycurgus Spartanorum Regis

filius, qui Lacedæmonijs iura conſtituit, vt tradit Iuſtinus, vt æquata poſſeſſio neminem potētiorem altero redderet: modus autem, quem teneri voluit Pheleas in adæquando, narratur à Philoſopho, vt fieret videlicet in ipſa conſtitutione ciuitatis habita conſideratione multitudinis ciuium, & camporum, aliàs difficile iudicabat: &, vt hoc perſeueraret, ordinabat matrimonia cõtrahi inter maiores, & minores: & ſic per hoc tollebantur iurgia; amouebantur iniuriæ; auferebantur arrogantiæ, & ſuperbiendi materia: Ad hoc etiam mouebat exemplum in alijs politijs; quia vbi eſt bonorum temporalium inæqualitas, contingit ſæpius perturbatio: ibi enim eſt inuidendi occaſio: inde cupiditas oritur, quæ iuxta Apoſtolum radix omnium malorum eſt: Ipſe etiã Lycurgus propter hanc cauſam in legibus, quas Lacedęmonijs tradidit, pro ipſorum conſeruanda po-

litia artificiales ſubtraxit diuitias, ſiue numiſmata in commutationibus rerum venalium, in ſolis naturalibus diuitijs tales pmutationes relinquens. Sed hanc poſitionem Philoſophus reprobat in ſecundo politic. oſtendens hanc adæquationem omnino impoſſibilem; & per conſequens cõtra rationem: & primo ex parte humanæ naturæ, quæ non ſemper in familijs multiplicatur æqualiter; quia contingit vnum patrem familias habere multos filios; alium autem nullum: quòd ergo iſti duo haberẽt æquales poſſeſſiones eſſet impoſſibile; quia vna familia deficeret in victualibus; altera ſuperabundaret: & hoc eſſet contra prouiſionem naturæ. Quia quæ familia plus multiplicatur in prolem, amplius cedit ad firmamentum politiæ propter ipſius augumentum; quàm, quæ in generatione prolis deficit: & quodam iure naturæ magis meretur à Repub.

ſiue politia prouideri. Amplius autem: natura non deficit in neceſſarijs, vt dictum eſt ſupra: ergo nec ars, q̃ ciuilis eſt regiminis: ſed hoc contingit, ſi in familijs adęquantur poſſeſſiones; quia videlicet ciues moriuntur penuria, vnde politia corrumpitur: Non tantum autem ex parte naturæ humanæ ſequitur inconueniens adęquare pōſſeſſiōnes, ſed etiam ex gradu perſonæ; eſt enim differentia inter ciues, quemadmodum inter membra corporis, cui politia eſt ſuperius comparata. In diuerſis autem membris virtus diuerſificatur, & operatio; cōſtat enim, quòd maiores expenſas cogitur facere nobilis, q̃ ignobilis: vnde & virtus liberalitatis in Principe magnificẽtia vocatur, ꝓpter magnos ſumptus: Hoc autem fieri non poſſet, vbi poſſeſſiones eſſent ęquales: vnde & ipſa vox euangelica teſtatur de illo patrefamilias, ſiue Rege, qui peregre perfect⁹

eſt, qualiter ſeruis ſuis bona diſtribuit, ſed non æqualiter; immo vni dedit quinque talenta; alteri duo; alij verò vnum, vnicuique ſecundū propriam virtutem. Amplius autem: nec ipſe ordo naturæ hoc patitur, in quo diuina prouidentia res creatas in quadam inęqualitate cōſtituit ſiue quantum ad naturam; ſiue quantum ad meritum: vnde ponere æqualitatem in bonis temporalibus, vt ſunt poſſeſſiones; eſt ordinem in rebus deſtruere, quem Auguſt. reſpectu inęqualitatis diffinit de ciui. Dei: eſt enim ordo parium, & diſparium rerum ſua cuiq; tribuens diſpoſitio: Et ex hoc Origenes in Periarchon reprehenditur; quia omnia dixit æqualia ex ſui natura; ſed facta ſunt inæqualia ꝓpter defectum ſui, hoc eſt, propter peccatum. Non ergo ex adæquatione poſſeſſionum vitantur litigia; quin potius augumentantur, dum in hoc deſtruitur, ſiue tollitur ius

natu-

naturæ, quando ſubtrahitur indigenti, qui plus meretur. Item quia contra rationem eſt, eſſe omnia æqualia in politia, cum omnia Deus inſtituerit in numero, pondere, & menſura; vt in lib. Sap. dicitur; quæ gradum inæqualitatis ponunt in entibus; & per conſequens in ciuilibus, ſiue politijs.

¶ Agitur rurſus de Politia Platonis, & Socratis quantum ad genera hominum, qui requiruntur in ea, quę ſunt quinque. Vbi multum diſputatur de numero bellatorum.

CAPVT DECIMVM.

SED redeundum eſt ad politiam Socratis, & Platonis; quia quędam alia cōſtituerūt in ipſa, præter ea, quæ dicta ſunt ſupra; ſuā enim ciuilitatem diſtinxerunt in quinque genera hominum, videlicet in Principes, conſiliarios, bellatores, artifices, & agricolas: quæ quidem diuiſio ſatis videtur ſufficiens

ciēs ad perfectionem ciuitatis; quia omnia genera hominum comprehendit, quæ ad regimen politicum pertinent: Sed Ariſtoteles in hoc prædictos philoſophos videtur reprehendere tum quia numerum ponebant bellatorum excedentem ꝓportionem ciuitatis; ponebant.n. mille bellatores ad minus, vel ad plus quinque millia; ſecundum, qd' Philoſophus reprehendit, eſt, quia ſic diſtinguebãt bellatores ab alijs, ꝙ nullo modo ſe exponerent bellicis rebus alij ciues à bellatoribus: Sed quantum ad primum non videtur determinatus numerus poſſe poni, eo, quòd omnes ciuitates nõ ſunt æqualis potentiæ, & virtutis: vnde conſideranda eſt multitudo populi in ciuitate; & ſecundum numerum cõſtituere bellatores: item latitudo regionis, vt ſit ſufficientia paſcuorum, & victualium: vnde Ariſtot. dicit in 2. Politic. ꝙ ſi tanta debeat eſſe multitudo bellatorum

in

in ciuitate, oportet ipſam adæquari ciuitati Babyloniæ, quæ videlicet excedit in gentis multitudine, & in latitudine camporum: Sed ſi attendimus ad ipſum numerum bellatorum, qui eſt mille, vt hiſtoriæ tradunt ſecũdum vnam expoſitionẽ, politia Platonis, & Socratis cum ciuilitate concordant Romuli primi conſtructoris vrbis, à quo & iſtud nomen miles originem habuit: vnde & miles dicitur electus ad bellandum ex numero mille; quia mille erant tunc expediti bellatores ab ipſo electi ad pugnandum contra aduerſarios vrbis, vt cõtra Sabinos primo; vlterius vero contra Samnites: & ſic in hoc concordabat Romulus cum Socrate, & Platone, licet primus conditor vrbis per longum tempus philoſophos anteceſſerit ſæpe dictos: alio modo dicitur miles, quaſi vnus ex mille: iuxta quod ſcriptura volens commendare ſanctum Dauid de conſtantia, &

 for-

fortitudine: Dilectus, inquit, meus candidus, & rubicundus electus ex milibus : vt ſic importet quandam excellentiam in pugnando : quos ſcriptura ſacra expeditos vernaculos appellat in Geneſi ; ſic enim ſcribitur de Abraham, quòd cõtra quatuor Reges proceſſit cum trecentis decem, & octo expeditis vernaculis, qui quinque Reges deuicerant, capto Loth nepote eiuſdem Abrahæ cum tota familia : vnde ſatis credibile videtur, ꝙ maiorem habuit multitudinem ad pugnandum ; ſed iſti nominantur propter ipſorum probitatem ad inuadendum : ſic & Gedeon trecentos elegit de populo Iſraelitico ad pugnãdum contra caſtra Madianitarum, vt in lib. iudicum traditur, quos ꝓbauit diuino mandato eſſe aptiores ad pugnam ex eo, ꝙ tranſiens populus quaſdam aquas omnibus ex populo bibentibus ex aquis prædictis, & genua flectentibus illi ſoli

lam-

Iambuerunt, vt canes non poplitè flexo: tales igitur ſic electos non videtur poſſibile mille in ciuitate reperiri, & multo minus quinque millia: & ſic vera eſt ſentẽtia Ariſt. contra Socratem, & Platonem, ſi ſic intendat. Secundum vero, quod Ariſt. improbat eſt de diſtinctione bellatorum, quaſi alij ciues ſint immunes à bello, vt conſiliarij, & artifices: quod non eſt verum, vbi ſit aggreſſus multitudinis oſtium contra ciues; quamuis autem bellatores ſint aptiores ad pugnam; quia experientiam habent, & pugnandi artem, vt ait Vegetius: nemo facere metuit, quod ſe bene didiciſſe confidit; impetum tamen multitudinis ſuſtinere non poſſent, niſi cum multitudine: ſic enim Iudas Machabæ' defecit; quia cum paucis pugnauit contra multitudinẽ Bacchidis Principis Demetrij regis recedente ab ipſo multitudine ſuæ gentis, ſicut patet in 1. libro Machab. hinc eſt

etiam

etiam, ꝙ quamuis Saul elegerit tria millia virorum ad defenſionem ſui regni (duo enim millia erant cum ipſo, vbi ipſe curam tenebat, vt in Magmas, & in Bethel; mille verò cum Ionatha in domo propria, vt in Gabaa Beniamin) nihilominus contra multitudinem oſtium multitudine vſus eſt: vnde cum Naas Ammonites Rex eiuſdem regionis obſideret cum multitudine Iabes Galaad trecenta millia de filijs Iſrael congregati ſunt in caſtris, & triginta millia de tribu Iuda ad expugnãdum Ammonitas præfatos, vt ſcribitur in 1.Regũ.11.cap. Sed aduertendum, ꝙ militaris diſciplina Vegetij in 3.lib. ſecundum ſententiam Lacedæmoniorum, ſiue Athenienſium reſtringit numerum in exercitu armatorũ, videlicet ad decem millia peditum, & duo millia equitum; vel ad plus viginti millia peditum, & quatuor millia equitum oſtendens magnam multitudinem

dinem eſſe damnoſam tum quia difficilius regitur; tum quia laborioſius in victualibus prouidetur: Ibidem etiam cum exercitu computat non ſolum tyrones, ſed etiam auxiliatores, quod ad alios ciues referimus, qui non erant militiæ deputati: & præterea idem Vegetius in primo lib. vbi docet eligi tyronem, ad agricolas, & artifices magis remittit, eo, ꝙ aſſueti ſunt ad labores. Aſſumendi ſunt igitur ciues ad pugnam non ſolum bellatores diſtincti, in quocunque genere ſint ſiue conſiliarij, ſiue artifices, ſiue agricultores, dummodo diſpoſitionem corporis habeant; vnde non impediantur à pugna, vt ſunt homines corpulenti, & ponderoſi ad ambulandum; ciues nimijs delitijs dediti; homines etiam prouectæ ætatis, quos emeritos habebant antiqui Romani; homines etiam, quos diuina lex prohibet ad pugnam: hos excludere à pugna dignum videtur,

detur, vt patet in Deuteronomio; quos lex prædicta prohibet inſtante exercitu, & acclamante prætore: vbi quatuor genera hominum ponuntur, qui à pugna excipiuntur ibidem, videlicet qui ędificaſſet nouam domum, & nō ea fuiſſet vſus; vel qui plantaſſet nouam vineam; & qui in ꝓximo vxorem duxiſſet: quæ quidem tria intentionem diſtrahunt à pugnante, & ex hoc efficitur minus audax: quartum genus eſt nimis timentium mortem, qui a ſacra ſcriptura formidoloſi vocãtur: Vegetius etiam in principio primi libri inter artifices quinq; genera hominum dicit excludenda a caſtris, videlicet piſcatores; aucupes; dulciarios .i.qui delitijs intendunt; lintheones.i.qui molles ſunt, & flexibiles; item qui videntur intendere ad ginæſia.i. ad opera muliebria, vt ſunt opera textrina, ſiue venerea. Cæterū de ordine caſtrorum, ſiue exercitus, & ipſius rectoribus,

ribus, ſeu moturibus non eſt præſentis negocij; quia noſtrum non videtur cōgruum docere pugnare; vel de eiuſdem pugnę gymnaſiis agere: ſed ſolam veram tradere politiam, per quam, ſi ad veram pertingamus, diſponimur ad viuēdum ſecundum virtutem; & quaſi participamus cœleſtem, quæ eſt ciuitas Dei, de qua glorioſa dicuntur.

¶ Hic declarat de politia Hippodami philoſophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum; quia ponit ſolum tria: & quantum ad numerum populi.

CAPVT VNDECIMVM.

PRAETER has autem, quamuis philoſophꝰ in 2. Polit. multas pertractet politias, inter alios tamen a ſupradictis, qui multū de politia tractauerunt, fuit Hippodamus philoſophꝰ Eurifontis filius; ſed

ſed Mileſius patria : vnde Thales vnus ex ſeptem ſapientibus originē traxit : hic enim ſuam poſitiam ex multis, & ad plura ordinauit: & primo quidem in ea numerum multitudinis determinatum tradidit; ciuitatem videlicet circa decem millia virorum : quem numerum ſufficienter putabat in omni ciuitate : cuius forte fuit motiuum, quod ſuperius traditum eſt de caſtris; quia melius gubernantur; & in victualibus poteſt per rectores congruentius prouideri. Dictam autem multitudinē ad tria genera hominū reducebat; ad bellatores videlicet, artifices, & agricolas: in qua quidem diuiſione ſic ponebat eos eſſe diſtinctos, ꝙ nec bellator ad cultum terræ; nec artifex ad negotiationes; nec agricola ad arma tranſiret : horum autem generum hominum ſufficientiam dicebat eſſe, quia ordinantur ad conſeruationem humanæ vitæ : agricolæ quidem quantum ad vi-

ctum; artifices autem quantum ad tegumentum;ſed bellatores ad bonorum ſuorum firmamentum, ſiue cuſtodiam: Sed ſi ad ea, quæ dicta ſunt ſupra, & infra dicendũ, reſpiciamus, faciliter errorem dicti philoſophi percipere poſſumus ex iam dictis; quia in politia determinatũ numerum dare non poſſumus; ſed multiplicatur in ea populus vel ꝑpter amœnitatem loci; vel propter famam regionis; vel ꝑpter fœcunditatem gentis. Rurſus: videmus ciuitates, ꝙ quanto magis abundãt in gente, tanto maioris potẽtiæ, & famoſiores iudicantur: nec propter hoc impeditur in regimine, ſi per officiales bene diſponantur, & rectores; quia pœnæ in legibus inſtitutæ hominum arcent malitiam; & ſunt in politia medicinæ quædam, vt tradit Philoſophus in 2. Ethic. nec iterũ diſtingui ſic debet, quin, cum opportunitas hoc requirit, illa tria genera ſint admixta; quia artifi

ces,

ces, & agricolæ aliquando ſunt bellatores; cum de iſtis duobus generibus hominum pręcipue eligantur tyrones, vt dictum eſt ſupra ex verbis Vegetij. Et econuerſo dicimus de bellatoribus: ad artifices, & agricolas, cum de eis ſæpius aſſumãtur: ſed & ſua diuiſio de ſolum tribus generibus hominum non eſt ſufficiens; quia relinquit conſiliarios, & ſapientes, qui ſunt principalis pars politiæ; ſine quibus conueniẽter politia ipſa non regitur: vt enim hiſtoriæ tradũt, Demoſthenes Athenienſis præfatos viros peritos; vel quoſcunque ſenes expertos ſic ſe habere ad politiam diffinit, vt canes ad gregem, quorum cuſtodia arcentur lupi: ſic & ſe habent ſapientes, & aduocati in ciuitatibus; quia canes sũt populi: vnde Tullius ſcribit in lib. de officijs, ꝙ Solon plus profuit reipub. ciuitatis Athenienſis, quæ legibus, & inſtitutis eiꝰ erudita fuit, quàm victoria Themiſtoclis: quod

bellum geſtum fuerat conſilio magiſtratus, ſiue Senatus inſtituti ab eodem ſapiéte, qui fuit vnus de ſeptem: vnde & in Eccleſiaſtes.16.c. ſcribitur: Melior eſt ſapiétia, quàm arma bellica: Vegetius etiam de arte militari; & Maximus Valerius de Ariſt. referunt, ꝙ cum eſſet vitæ ſupremæ, reliquias ſenilibus, atq; rugoſis membris in ſummo literarum ocio vix cuſtodiens adeo valenter pro ſalute patriæ incubuit, vt eam hoſtilibus armis, quaſi ſolo æquatã in lectulo Athenis iacens eriperet: Et quãtum ad hoc, ſimile in eodem lib. Eccleſiaſtico.9.cap. ſcribitur de ſapiente: Ciuitas parua, & pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio: ſicut accidit d' Athenis per Philippum regem Macedonum, vt hiſtorię tradunt: Inuentus eſt in ea vir pauper, & ſapiens, vt dicti Philoſophi, quorum fuit pro-

prium mundum ſpernere ; & quaſi vitam religioſam eligere: ſicut Hieronymus ſcribit. Et poſtea ſubditur in eodem lib. ꝙ liberauit vrbem ꝑ ſapientiam ſuam. Concluditur ergo ex pręmiſſis, conſiliarios nō debere excludi à politia : eodem etiā modo nec rectores, cum ſint caput vniuerſitatis ciuilis, ex quo totum corpus dependet.

¶ Refert etiam opinionem eiuſdem, quātum ad poſſeſsiones, quas in tres partes diuidit : & in quo ſaluatur ſua poſitio.

CAPVT DVODECIMVM.

SVNT autē & alia, quæ dictus Hippodamus poſuit in ſua politica ; vt eſt de diſtinctione poſſeſſionum; quia in tres partes diſtinguebat poſſeſſiones totius regionis ciuitatis: quaſdam enim deputabat ad rem ſacram, quæ ſcilicet diuino cultui dedicabantur ; vt ſunt hodie

bona eccleſiaſtica; quaſdam autem aſſignabat communes, quæ bellatoribus diſpenſabantur; quaſdam vero proprias, quæ agricolis debebantur: artificibus vero nihil aſſignabatur, eo ꝙ ex arte ſufficienter viuere poſſent: Sed hęc diuiſio, & ſi inſufficiens videbatur in multis, inquantum tamen ad aliquid, laudabilis erat, in eo videlicet, ꝙ diuinæ reuerentiæ deferebat; quam quidē & iure naturæ, & iure diuino debemus: ſic enim mos fuit apud antiquos Romanos, vbi viguit diſciplina. Vnde & in Geneſ. ſcribitur, ꝙ tota terra Ægypti imminente fame tempore Ioſeph in ſeruitutem redacta eſt Regis præter terram ſacerdotum, quæ videlicet ſic erat dedicata Deo, ꝙ alienari non poterat; ſicut nec hodie poſſeſſiones eccleſiæ niſi multum legitimis caſibus: Philoſophus etiam refert in ſua Metaph. ꝙ Ægyptij fuerunt de primis philoſophiæ vacantibus, & pręcipue in ma-

the-

thematicis artibus: cuius rationem aſſignat; quia gens illa ſacerdotalis plus vacare pmiſſa eſt, ex abundantia videlicet eorum, quam habebāt ex poſſeſſionibus eis conceſſis; per quæ tollitur ſollicitudo in quærendo victum: & quamuis lex Moſayca prohibeat ſacerdotibus inter fratres ſuos poſſeſſiones habere: plus tamen eiſdem conceſſit, dum omnium ciuium poſſeſſiones in parte fructuum percipiunt, videlicet decimarum: vnde in Malachia ſcribitur: Afferte, inquit, omnem decimationē, vt ſit cibus in domo mea: Et de hoc, quaſi de opere perfectæ iuſtitiæ, ſe ille Phariſęus extollit in Luca: Decimas, inqt, do (videlicet Sacerdotibus, & Leuitis) omnium, quæ poſſideo. Rationabile etiam erat, ꝙ Hippodamus de bellatoribus, ſeu militibus ordinauerat, vt ſtipendia perciperent de bonis communitatis, ſicut communitati deſeruiunt: ſic etiam Romana Reſpub.

ſtatuit, vt de publico ærario viuerent: quo quidem titulo dixit Ioannes Baptiſta militibus, vt in Luca ſcribitur: Eſtote, inquit, contenti ſtipendijs veſtris. & Apoſtolus in prima epiſt. ad Corinth. Quis, inquit, militat ſtipendijs ſuis vnquam? Sed in hoc ſua deficiebat politia, inquãtum ſolis agricolis proprias aſſignabat poſſeſſiones; niſi forte hoc dicatur ratione agriculturę; quia hic eſt proprius eorum actus: vnde agricolæ proprias dicũtur poſſeſſiones habere quantum ad culturam; cæteri vero ciues quantum ad vſum: alias eſſet imperfecta politia, & defectiua; conſtat. n. poſſeſſiones, vt dictum eſt ſupra in 2. lib. inter naturales diuitias computari: quę ſic vocantur; quia homo ipſis naturaliter indiget ad neceſſaria humanę vitę; & propter ipſarum amœnitatem ad refocillationem animæ: vnde prim⁹ homo primo vſus eſt eis diuino mandato; quia collocatus eſt

in

in paradiſo, quem dominus plantauerat diuerſis arborum generibus, vt operaretur, & cuſtodiret illum; operatione quidem delectabili ſine fatigatione, vt Aug. exponit octauo lib. ſuper Gen. ad literam: de primis etiam filijs Adæ, videlicet Caim, & Abel hiſtoria Gen. narrat, ꝙ prima ars, quam didicerunt, fuit gubernare diuitias naturales; quia Caim factus eſt homo agricola; Abel autem cuſtos ouium: in hoc volens oſtendere, ipſas eſſe inſtitutas ad indigentiam vitæ. Ergo non ſolis agricolis erant aſſignādæ poſſeſſiones, vt Hippodamus dicit. Ad perfectionem igitur politiæ requiritur, vt non ſolum agricolę ꝓprias habeāt poſſeſſiones, ſed etiam alij; niſi eo modo, quo ſupra eſt declaratum: & tanto amplius abundent, quanto in altiori culmine ſunt conſtituti; vt ſupra de regib⁹ eſt dictū, vt iam patuit: ne forte ex nimia cura rerum temporalium diſtrahātur

 à re-

à rebus bellicis; vel ipſorum nimia amœnitate molleſcant: quod cedit in politiæ non modicum detrimentum; vnde & ipſe Hippodamus ꝓprias eis auferebat poſſeſſiones, vt ſolis armis intenderent.

¶ Ponit opinionem eiuſdem circa iudices, & aſſeſſores politiæ; vbi diuiſionem facit multiplicem, & notabilem circa ea, quæ ſunt agenda ꝑ iudices.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

ET QVIA Philoſophus de dicto Hippodamo lōgum adhuc ſermonem fecit circa ſuam politiā; & de ipſa multum eſt dictum ſub compendio, accipienda eſt ſua traditio, quæ reſtat: omnium enim referre politias, cum quælibet ciuitas ſuam habeat, & diuerſam, laborioſum eſſet ſcribere, & faſtidioſum audire: Illud autē, in quo multum inſtitit dictus Hippodamus, fuit de

iudicijs, vt refert Ariſt. in 2. Politic. Primo quidem de iudicijs reſpectu ſui; quia omnia iudicia ad tria redu xit, in quibus hominis litigant, videlicet vel de damno rerum; vel de iniuria in perſonam: & hoc dupliciter vel de offenſa in verbo; vel de geſtu, quod dehonorationē Ariſt. appellat, ſm dictum philoſophum; vel eſt de læſione ſiue percutiēdo, ſiue vulnerando, quam philoſoph⁹ mortem vocat; quia ad mortem ordinatur, de quibus lōgus eſt ſermo in iure ciuili: & hęc iniuſtificationem vocat ibidem; quia contra iuſtitiam exercentur. Diſtinguebat etiam de iudicijs ex parte iudicantiū; quia ad duo genera referebat, videlicet ad patronum ordinariū: ſecundum vero erat prouocatoriū, quod ipſe principale vocat; in quo erat appellationis refugiū: & iſtud, vt Philoſophus narrat in 2. Polit. volebat conſtitui ex ſenioribus electis ciuitatis, qui male iudicata re-

uocarent, quos Thuſci Ancianos, vel Priores vocant; & ad hoc ſunt inuenti. Interdum autem eſt ſindicus conſtitutus ad idem, ſic nominatus quaſi curam gerens politiæ, ne lędatur per iniuſtitiam, vt faciũt collegiorũ œconomi. Item ſtatuit dictus Hippodamus in ſua politia in vtroq; prętorio tam ordinario, quàm principali, vt iudicia fierent ſine collectione ſapientum; ſed quilibet ſcriberet ſigillatim in pugillaribus de ſententia ferenda ſuum conſilium; quam ordinario, vel iudici appellationis ſecreto porrigeret: cuius cauſam Ariſt. aſſignat, ne forte timore ciuium deieraret, & declinaret à vero: quem modum hodie politiæ Thuſcorum obſeruant ponendo fabam, ſiue denariũ in pixidibus deputatis ad affirmatiuam, vel negatiuam ſuper rebus agendis pro Repub. ſiue pro condénando, ſiue pro abſoluendo ciuem. Item ſtatuit idem Hippodamus in

ſua politia quaſdam leges pietate plenas, & iuri naturæ cõſentaneas, circa quędam genera hominum: Primo quidem quantum ad ſapientes; vt ſi ex eis aliquis ordinaret expediens ciuitati, vel caſtro, honoré conſequeretur iuxta meritum operis: ſicut factum eſt Ioſeph per Pharaonem, vt in Gen͞. ſcribitur: & ſic accidit de Mardochęo p Aſſuerũ: & hoc propter beneficia, quæ vterque cõtulerat vnus quidem regioni, alter vero principi: Hoc idem etiam de bellatoribus pręcipit, vt ſi aliqui eorum morerentur in bello ob defenſionem patrię, & bono ciuitatis, ipſorum nati acciperẽt cibũ de ærario publico: in quo quidem Romana Reſpub. maxime conatum adhibuit victorioſos milites honorare ſiue in morte, ſiue in vita, vt hiſtoriæ tradunt; ſed præcipue in filijs; quia in eis, cum ſint ipſorũ ſimilitudo, ſatis perpetuatur memoria: vt verum ſit, quod in Eccleſia-

ſtico

ſtico ſcribitur : Mortuus eſt enim, & quaſi non eſt mortuus : ſimilem enim reliquit poſt ſe, videlicet in beneficio adepto cauſa patris. Item ſtatuit, ꝙ totus populus videlicet tam bellatores, quàm artifices; quã etiam agricolæ principem eligerẽt; nolebat enim principem per ſucceſſionem; quemadmodum pro maiori parte obſeruant ciuitates Italiæ. Item ſtatuit, quòd princeps de tribus haberet curam præcipue, videlicet de rebus communibus; de peregrinis, & orphanis: orphanos vocant omnes impotẽtes, qui nõ poſſunt ſua iura conſequi: quod & lex diuina ſpecialiter præcipit; eo, ꝙ eoſdem alij de facili lędunt propter impotentiam reſiſtendi. Iſta ſunt igitur, quæ de politia tradit idẽ philoſophus: & quamuis idem philoſophus in ſecundo politicorum ipſam reprehendat in multis, quæ diſputabilia ſunt in vtranque partem; ſicut actus humani, cum

ſint de materia contingenti; multa tamen laudabilia ſcribit, & quæ cum politia Romana concordant; ſicut infra videbitur. Et hæc de ipſo intantum ad præſens ſint dicta.

¶ De politia Lacedęmoniorũ, quam reprehẽdit circa regimen ſeruorum, & mulierum, & circa bellatores.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

NVNC igitur ad alias politias procedendũ, quas philoſophus refert in p̃dicto lib. 2. vt Cretenſium, & Lacedęmoniorum, quæ clarę videbantur & ex fama regionis, & ipſarum antiquitate, & earum auctore: & licet in multis Ariſtoteles commendet politiam prędictã; multa tamen ibidem reprehendit: Primo quidem de remiſſione quantum ad ſeruos; quia non, vt ſubditos; ſed, vt amicos eos habebãt: & inde laſciuiebant, & efficiebantur

elati:

elati; & concitabant rixas in confinibus Lacedęmoniorum contra tyrannos: vt de eis illud competeret quid in prouer. 29. ca. dicitur: Qui delicate a pueritia nutrit ſeruum ſuum, poſtea illum ſentiet contumacem. Item ibidem dicitur: Seruus verbis non poteſt emendari; quia quod dicis intelligit, & reſpódere contemnit: Sed forte hoc nõ ſine ratione contingit interdum, quando imminent pugnæ cum hoſtibus; quia tunc ſerui manumittuntur; eo, quòd audaciores sũt ad aggrediendum: vnde in. 3. lib. regum ſcribitur, ꝙ Rex Acab per pediſſequos ciuitatis ex mandato Dei Syriam percuſſit, & fugauit: propter quod hiſtorię Romanæ tradunt: quòd poſt conflictũ ipſorum apud Cãnas, tãta fuit ipſorum ſtrages, quòd coacti ſunt relegatos, & proſcriptos reuocare; ac ſeruos libertate donare, ex quibus aciem fecerunt ad defenſionem vrbis. Quia

ergo

ergo Lacedęmonij infeſtos habe-
bant confines, ideo ſeruos leuius
tolerabãt: Lacedęmonij enim con
fines erant, vt ipſe Ariſtoteles di-
cit; duabus regionibus, Arcadię vi
delicet & Meſenę: item Theſſaloni
cę: ab alia autem parte Achaię, &
Thebęis, qui antiquitus multum vi-
riles fuerunt: Reprehendũtur ergo
Lacedęmonij, ſi populares, quos
ſeruos vocant, ſuſtinent non refrę-
nando eorum ſtultitias ex iam di-
cta cauſa. Sed tolerari poſſunt, ſi
confines ſunt nimis infeſti, vt dictũ
eſt ſupra; quia prædictis ſeruis da-
tur audacia ad inuadendum, & re-
fręnandum malitiam hoſtium. Et
ex eadẽ cauſa dabatur libertas mu-
lieribus: vnde efficiebãtur laſciuæ:
de hoc.n. à Philoſopho reprehen-
duntur, ꝙ ſuas mulieres non reſtrin
gebant à diſcurſibus; quod mulie-
ri eſt laqueus libidinis, vt de Dina
accidit filia Iacob; ſicut in Geneſi
ſcribitur, quæ oppreſſa fuit à Sichẽ

filio

filio regis Emor; quia ſine cuſto-dia diſcurrebat ꝑ regiones: vnde in Eccleſiaſtico.26.cap. dicitur: In filia non auertente ſe firma cuſto-diam, ne inuenta occaſione abuta-tur ſe: Ita & de Lacedæmonijs con tingebat, ꝙ viuebant voluptuoſe ꝑꝑ nimiam libertatem; ſed eos ex-cuſat Ariſtot. ꝑpter ipſorum nimia bellorum exercitia, quæ habebant Lacedęmonij; vnde vxores eorum cogebantur diſcurrere ad guberna-tionem familiæ: ſed ſi alias ſuſti-nuiſſent ipſorum viri, mala erat po litia. Tertium autem: quod Ariſt. diſputat de Lacedęmoniorum po-litia, eſt circa milites; vtrum debe-rent vxores habere; vel mulieribus coniungi; quia ſi hoc eſt, diſtrahun-tur à pugna; ex actu.n.carnalis de-lectationis molleſcit animus, & mi nus virilis redditur, vt dictum eſt ſupra: & ſententia eſt Platonis, vt Theophraſtus refert, ꝙ militaribus rebus intentis nõ expedit nubere:

ſed Ariſt. iſtud reprobat in dicto 2. lib. quia bellatores naturaliter ſunt proni ad luxuriam: cauſa autem aſſignatur in quodam libello de problematibus translato de græco in latinũ Friderico Imperatori: ſed Philoſophus ibidem introduxit Heſiodi poetę fabulam, quæ Martem cum Venere iunxit: vnde ſi abſtineant a mulieribus, prolabuntur in maſculos: & ideo Ariſt. in hoc reprobat Platonis ſententiam; quia minus malum eſt mulieribus carnaliter commiſceri, q̃ in vilia declinare flagitia: vnde Aug. dicit, ꝙ hoc facit meretrix in mundo, quod ſentina in mari; vel cloaca in palatio: Tolle cloacam, & replebis fętore palatium; & ſimiliter de ſentina: Tolle meretrices de mundo, & replebis ipſum ſodomia: Propter quã cauſam idẽ Aug. ait in 13. de ciuit. Dei, ꝙ terrena ciuitas vſum ſcortorum licitã turpitudinem fecit: hoc etiã vitium ſodomiticum ipſe Philo-

loſo-

loſophus in 7. Ethic. dicit accidere pp vitioſam naturam, & pverſam conſuetudinem: Et horum etiam non eſt conuenientiam, vel inconuenientiam aſſignare, cum non ſint per ſe delectabilia humanæ naturæ: vnde medium virtutis ibi eſſe non poteſt: Et hoc concordat cum Apoſt. ad Rom. qui tales actus ignominię paſſiones appellat. Quartum autem quod Ariſtoteles reprehendit in Lacedęmoniorum politia, eſt de inęquali diuiſione poſſeſſionũ; quia vnus ciuis quaſi totam occupabat regionem; ex re videlicet pecuniaria; ſicut ſępius accidit de fęneratoribus: alij vero ciues expoliati fugiunt; & ſic remanet politia nuda. Item circa vxores; quia in bonis defuncti vxor ratione dotis duas occupabat partes; ſicut accidit in Francia de medietate bonorum: reſiduũ vero diſtinguebatur, ſeu diſtribuebatur hęredibus, & pro ſuis legatis: Sed quantumcunque tolle-

retur

retur apud Lacedęmonios de alijs ciuibus diminutio poſſeſſionum; quantum tamen ad bellatores ſuſtineri non debet; quia per eos ciuitas conſeruatur in ſua virtute: Hoc autem Ariſt. accidiſſe Spartiatis, hoc eſt; Lacedęmonijs dicit, quia ad nihilum ſunt redacti propter dictam cauſam; cum tamen ſoliti eſſent habere decem millia bellatores, quod non erat modicũ apud veteres: Iſti autem ſunt illi Spartiatę, de quibus agitur in ſecũdo Mach. qui propter virilitatem animi cũ Iudeis, & Romanis ſpecialẽ habebant amicitiã.

¶ Reprehendit etiam dictam politiã, quãtum ad leges filiorũ, & iudicium e mouens quęſtionem: vtrum pauperes ſunt eligendi ad regimen politicum.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

EST & aliud, quod reprehendit Ariſt. in dicta politia, de generatione videlicet filiorum: ſtatue-

rant

rant enim in ſua politia ad pro-
uocandum ciues, quòd zelarent
multiplicationem prolis; quòd qui
tres haberet filios, aſſumeretur ad
dignitatem publicorum negocio-
rum: & qui quatuor, eſſet ſine vecti
gali. hoc autem erat cauſa depaupe
randi ciues: vnde fiebant impoten
tes ad inuadendum hoſtes; & hoc
fuit in eis cauſa diſſenſionis: vnde
regio diminuta eſt in virtute: iſtud
autem reprehenſibile eſſe in ratio-
ne fundatur; quia quòd quis gene-
ret plures, non eſt virtutis; ex qua
quis meretur præeminentiam: pu-
ta, vt in bellando pro Repub. quod
eſt virtutis fortitudinis; vel in con-
ſulendo ciuitati, quod pertinet ad
prudentiam; vel in regendo ci-
ues; quod pertinet ad pruden-
tiam; vel in regendo ciues, quòd
pertinet ad iuſtitiam; vel in con-
uerſando honeſte cum eis, quod
pertinet ad temperantiam: ſed
quòd in generando quis mereatur
præ-

prȩmium in Repub. hoc non eſt virtutis; quia etiam vilis homo po teſt habere virtutem generatiuam meliorem: vnde quòd in hoc honoretur, non eſt dignum; quia ho nor non debetur niſi propter virtutem; vt philoſophus dicit in primo Ethicorum. In omnibus igitur actibus politiæ inter ciuesſȩqua debet eſſe ponderatio oneris, & honoris, præter quàm in prædictis, vt verum ſit, quod dixit Dauid; ſicut in primo Regum ſcribitur. Recuperatis ſpolijs de Sicelech cõtra Ama lechitas ȩqua, in qͅt, erit portio eun tis ad bellum, & remanentis ad ſar cinas: Et quãuis lex Moſayca ſterili maledictionem imprecetur, vt in Exodo, & Deuteronomio eſt mani feſtum; & ad multiplicandam gene rationem plurium vxorum ſit facta conceſſio: hoc non fuit ſibi cõceſſum niſi ad virtutem referendo ad cultum diuinum; ſicut Aug. dicit de ciui. dei. Aliud autem quod re-

pre-

prehendit Philoſophus in Lacedæmonijs, vnde ipſorũ corrupta fuit politia circa electionem iudicum, eſt: quia eligebantur pauperes, qui egeſtate compulſi corrumpebantur pecunijs a maioribus; & inde opprimebatur iuſtitia, & exercebantur tyrannides. Cõparatione ergo iſtius politiæ Democratiam philoſophus magis commẽdat; quia deficientibus in ciuitate hominibus virtuoſis ad regimen, ex quib⁹ conſtituitur principatus, qui Ariſtocratia vocatur; melius regitur per diuites malos, ex quibus conſtituitur principatus, qui appellatur Democratia. Nõ ergo expedit politiæ pauperes aſſumi, & cupidos ad iudicãdum: vnde narrant hiſtoriæ, quòd duo viri per Cõſules Romanos fuerant electi ad gubernandum Hiſpaniam, quorum vnus nimis pauper, alter nimis erat auarus: cumq; delatio facta fuiſſet in Capitolio de ipſis; quia de hoc litigabant; Scipio

Aphri-

Aphricanus de neutro conſuluit vtrunque corruptorem diffiniens politiæ, ſiue cuiuſcunque regiminis; quia ſe habent ad ciuitatem velut ſanguiſugę ad corpus humanũ: Vnde in Prouerb. dicitur: Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicentes affer affer: quaſi ad hoc ſit principale eorum intentio, extorquere pecunias. Sed quid dicemus de Fabricio conſule, qui pauperrimus fuit, vt ſcribit Valerius Maximus: item de Lucio Valerio, de quo dictum eſt ſupra, qualiter in ſumma paupertate mortuus eſt? Ad hoc autem diſtingui oportet de duplici indigentia, voluntaria ſcilicet, & neceſſaria: voluntariam habuit Chriſtus, & ſui diſcipuli: & hanc habuit Fabricius, & aliꝰ Conſul Romanus, qui, vt fideliter gubernarẽt Rempub. diuitias contempſerunt; maluit enim Fabricius diuitibus imperare, quàm locupletem fieri, vt dictum eſt ſupra de ipſo: Hæc ergo non repel-

litur à regimine, ſed ſecunda neceſſaria; quia talis rarò, vel nunquã bene regit, vel conſulit, niſi ſuo appetitui vacuo ſatis detur: cuius ratio, & differentia de vtraque paupertate haberi poteſt ex diuerſitate finis: finis autem paupertatis voluntariæ eſt bonum honeſtum; ſiue bonum virtutis. finis verò neceſſariæ inopiæ eſt bonum vtile, ad qđ appetitus eius eſt pronus. Hoc autem eſt, cuius gratia aliquid agitur, vt Philoſophus dicit. Quicquid ergo agunt, qui talem habent indigentiam, ad hunc finem deducunt, vt ſuum impleant ventrem, & burſam: ſed qui voluntariam, ſicut cõtemptiui diuitiarum, ordinant omnia ad virtutem: & ideo cum gubernant, vel regunt ciues, ſemper in eis bonum virtutis intendunt, quod eſt bonum hominum, vt Ariſt. dicit in 1. Ethic. Amplius autem: natura nihil fruſtra operatur, vt dicit Philoſophus in primo de cœlo: appe-

titus

titus vero eius, qui non habet diuitias ex neceſſitate, & non voluntate, ſemper tendit ad habendum diuitias: ſi ergo non conſequitur, erit fruſtra. & ideo natura appetitus ad hoc impellit ſicut refugiens vacuũ, quod ſuſtinere non poteſt. ergo difficile eſt vitare, vt non inſequatur quocunque modo ad habẽdum diuitias. Periculoſum eſt igitur politiæ, ſiue Reipub. pauperem aſſumi ad conſulatum; ſiue ad iudicatum, vt Philoſophus dicit, niſi quando paupertas eſt placida; quia tunc eſt reſecata cupiditas, quę omniũ malorum eſt radix, vt ſcribit Apoſtolus: talis enim indigens ad regimẽ politiæ eſt optimus; de quo in Eccleſiaſte ſcribitur, ꝙ inuẽtus eſt vir pauper, & ſapiens, qui liberauit vrbem per ſapiẽtiam ſuam, nulla videlicet cupiditate impeditam.

¶ Redit adhuc ſuper politiam Lacedæmoniorum, quantum ad ipſorum Regem reprobans modum, quem tenebant circa ipſum; oſtendens inconuenientia, quæ ſequebantur ex hoc.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

POST hoc autem & ſuper Lacedæmoniorum regimen eſt agendum: volunt enim hiſtorici, vt Iuſtinus Hiſpanus magnus geſtorum ſcriptor, dictam ciuitatem habuiſſe Regem; & ipſe Ariſt. in 2. Politic. hoc affirmat, ꝙ Rex eſſet reſpectu regionis, & prouinciæ, ſicut in vrbe contingit: hoc etiam videmus in multis partibus Europæ occidentalis, & borealis, ꝙ Regem habent; & quælibet ciuitas ſuas leges, & politiam: puta, Francia, Hiſpania, Gallia, & Germania: Lacedæmonij igitur, qui Spartiatæ, ſiue Spartani Regem habuerũt, in quo Catellus regnauit: cuius Licurgus, vt tradit idem

idem Iuſtinus, in pupillari ætate cu ram ſuſcepit; vt in Cretenſi politia patebit: circa quod quidem regimen Regis Spartiatarum, ſeu Lacedęmoniorum procedit Philoſoph' in politica reprehendens ipſum de multis: primo de ꝓuiſione Regis; quia non ſuſtinebant occaſione inuēta, ꝙ regimen eſſet perpetuum; ſed nec etiam ad vitam modum rectorum politicorum ſeruare volentes, quod in præiudicium non modicum videbatur eſſe regiminis: quia in hoc eneruabatur ipſorum poteſtas, & ſubditis dabatur occaſio reſiliendi à legibus obſeruandis: & ſic non poterant ipſorum Reges facere viros perfectos, & virtuoſos: propter quam cauſam, licet dictus Philoſophus non faciat mentionem, hiſtoriæ tamen tradunt Lacedæmonios fuiſſe gentem indomabilem, niſi ꝙ ꝑ dictum Lycurgum fuit morum maturitate, ac præclaris legibus regulata; de quibus in-

ſra dicetur. Sequebatur etiam iſtud inconueniens, ꝙ ſi quando ciuitas legatos mitteret, vt ipſe Philoſophus dicit, ad aliquam ciuitatem, vel prouinciam, ſiue regionem, cũ quidam ex eis pugnarẽt pro Rege; quidam autem hoſtes forent, cognoſcebatur ipſorum diſſenſio: vnde minus erant chari; & de ſua legatione raro reportabant intentũ. Et aduertendum, ꝙ quamuis Conſules in vrbe annuales eſſent, vt dictum eſt ſupra, & aſſignata cauſa eſt, ſicut & magiſtratus Athenis; tamen non ſic erat faciendum de Rege; immo ſi non ſit perpetuus valde periculoſum eſt ciuibus; dictum eſt.n.ſupra, ꝙ hæc eſt differentia inter Regem, & rectorem politicũ; ꝙ alter, videlicet politicus, ſolis legibus ſuæ ciuitatis populum iudicat: Regalis vero Princeps vltra leges, quas inuenit, vel ante ſtatuit, opportunis temporibus legibus, quas in pectore defert, vtitur pro

me-

meliori exitu ſui regiminis, ac ſuæ gentis ſalute. Si ergo tales Principes ad tempora regnent, contingit ipſos ad iudicandum eſſe præcipites ſiue contra ciues, qui de ipſo amouendo fuerunt ſolliciti; ſiue alicuius rei adipiſcendę cupidine; vel vt amicis præſtent gratiam, quam ſi regnaſſent non fuiſſent facturi. Quantum autem ad primum, habemus exemplum illius, qni dixit in Luca exponendo, vt litera ſonat: Verum tamen inimicos illos, qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & interficite ante me: hoc eodem modo, vt hiſtoriæ tradunt, Herodes occidit multos ex nobilibus Iudæorum, qui conabantur ſibi regnum auferre. Quantum autem ad ſecundum, exemplum aſſumi poſſet de vilico iniquitatis in eodem euangelio: quod extendi poteſt ad omnem gradum regiminis; quia gerunt vicem dominorũ in terra, quod & Principes orbis fa

ciunt reſpectu Dei; cum enim timent amoueri ab officio, de ærario publico dñij ſui iugiter ſibi amicos copulant. Ex quibus omnib⁹ manifeſtũ eſt, qđ maximum eſt periculum alicui temporali rectori cõferre regendi arbitriũ in faciendo iuſtitiã: Sed ſi dñium eſt perpetuum, rector curabit de ſubditis, ſicut de re propria, ad quam quotidie, & cõtinuo ſollicitatur quaſi ad ſuas diuitias naturales, & ad indeficientem theſaurum: propter quod ſic ipſos gubernat, ſicut paſtor gregem; & ſicut hortulanus plantã, quorum qualiſcunque læſio eis efficitur ſcãdaloſa.

¶ Ex eadem cauſa ponit quædam in dicta politia Lacedęmoniæ reprehenſibilia, quæ erant materia diſſenſionis in populo.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

INERAT etiam quædam cõſuetudo talibus dominis in politia Lacedæmoniorum ex eadẽ cau-

cauſa trahens forte originem; quia tales Principes de Repub. non curabant, vt in eorum ſolemnitatibus, & oſtentationibus Principum fierent exactiones in populum: vnde grauati pauperes ſeditionem concitabāt; & ſic eneruabatur politia: propter quod, vt de publico fieret ærario Philoſophus in 2. lib. Polit. magis commendat; quam quidem conſuetudinem dicit in Creta fuiſſe; ſiue legem cōſtitutam: exactiones enim, ſiue vectigalia multiplicata in populo, niſi pro vrgenti cauſa, vt puta pro conſeruatione ciuitatis, vel regionis, ipſam conturbant, & ſunt in ea cauſa diſſenſionis, & litis: ex hac etiam eadem ratione ſequebatur aliud inconueniens, quòd naualis Princeps diſtinguebatur ab ipſa: ex qua ſequebatur diuiſio animorum, & per conſequens diſſenſio politiæ; quòd non accidiſſet, ſi fuiſſet Princeps perpetuus; quia quicunque fuiſſet Dux

ciuitatis, fuiſſet ei ſubiectus: facit autem mentionem de nauali bello; quia Lacedæmonij multum dominabantur mari: Cōcluditur etiã ex eodem forte malam eſſe politiã prędictorum; quia viri militares nō aſſumebantur, qui eſſent fortes vir tute videlicet fortitudinis, quæ eſt vna de principalib⁹ inter quatuor; qua ciues exponunt ſe morti pro Repub. ſicut Regulus apud Penos: ſed habebãt dicti milites, ſiue Prin cipes partem virtutis, quam Philoſophus increpat in ſua politica; diſtinguit enim Ariſt. in 3. Ethic. duplicem fortitudinem, quarum alteram hic tangit, quæ militaris dicitur, quæ ſolis viribus innititur corporis; & hanc Philoſophus vocat partem virtutis, ſiue fortitudinis; quia requiritur interdum in vera fortitudine: alia eſt, quæ gratia Reipub. ſe exponit, & non cedit, neque fugit periculis excreſcentibus, de qua Seneca dicit in libro de

Dei prouidentia: Fortiſſimos, inquit, ſibi pares fortuna quærit, igné experitur in Mutio; paupertatem in Fabricio; exilium in Rutilio; tormenta in Regulo; venenum in Socrate; morté in Catone: & de qua etiam dicitur in 1. Machab. per Mathathiam de filio: Iudas, inquit, fortis viribus à iuuentute ſua ſit vobis Princeps, & ipſe aget bella populi: pro qua hoſtibus gratia Reipub. nō cedens, ſed pro ea diſſolutus corde in cæde oppreſſus occubuit: Prima autem fortitudo eſt imperfecta; ſecunda autem perfectiſſima virtus. Aſſumere igitur ad bellandum ſiue Principem, ſiue quemcunque militem, qui non ſit fortis ſecunda fortitudine, non eſt bonæ politiæ; quia ſæpius tales conuertuntur in tyrannos; vel periculis cedunt, vt dictum eſt ſupra. Item ex eadem cauſa; quia videlicet Princeps non perpetuus erat; nec ad vitam contingebat: nō erant in politia Lacedæmoniorum

expenſæ communes pro bellatoribus: & inde ſequebatur, ꝙ experti milites non gerebant bella populi propter defectum ſtipendiorum, quibus Reſpub. prouidere non poterat; ſed exponebantur idiotæ. i. inexperti, plebei videlicet, & amatores pecuniarum: & hoc Ariſt. reprobat in dicto libro; quia ſæpius erant cauſa ruinæ populi. Hæc igitur de politia Lacedęmonica intantum dicta ſufficiant.

¶ Hic declarat de politia Cretenſi, & differentia eius ad Lacedæmonicam: de auctoribus dictæ politiæ, & de legibus Lycurgi.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

PERTRACTAT etiam dictus Ariſt. in dicto libro de politia Cretenſium, quam dicit traditam à Lycurgo fratre Regis Lacedæmoniorum, cui nomen Polybita pater

Ca-

Catilli, vt Iuſtinus refert: item à Minoe Rege eiuſdem inſulæ; qui fuerunt primi legũ inuentores in Græcia, ad quas diſcendas profectus eſt Pythagoras; ipſosq; Cretẽſes perdocuit; ſicut idem tradit Iuſtinus: de quibus etiam duobus Philoſophus in præfato libro mentionem facit: & licet diuerſæ hiſtoriæ de Lycurgo diuerſimode loquantur; nos tamen relationi eiuſdem Iuſtini magis inſiſtimus; quia præclariſſimus fuit hiſtoriarum ſcriptor antiquus: & hinc forte contingit Lacedæmonios in hoc imitari Cretenſes, quaſi ab ipſis leges habuerint. Licet igitur in multis conueniant, differunt tamen quantum ad conuiuia, & feſtiuitates; quia fiebant de cõmuni ærario apud Cretenſes; qđ dabatur ab incolis de fructibus, & pecoribus, quæ offerebantur in ſacrificijs in his, quæ ad Deos pertinent; quo modo inuentæ ſunt decimę. Alia differentia erat de mulieribus;

ribus; quia Lacedæmonij zelabant multiplicationẽ prolis; Cretenſes non tantum. Tertia differentia erat de agricultura; quia terras Lacedæmoniorum colebant ſerui; terras vero Cretenſium colebant incolæ, per quos oblationes fiebāt iam dictæ. Quarta differentia erat; quia apud Cretenſes eligebantur conſules, ſiue ſapientes, quos coſmos, ideſt, ornatos ſenes vocabant; non de omnibus, ſed de maioribus: erāt plures numero. Sed Lacedæmonij de omnibus, quos ephoros dicebāt, ideſt, procuratores Reipub. ſed pauciores: & hoc quidem Ariſtot. magis commendat, ꝙ minor erat occaſio concitandi turbam: ratio autem diſſenſionis apud Cretẽſes; quia olim habuerunt Regem, de quo dictum eſt ſupra; ſed tempore Ariſtot. non habebant niſi ducem, quem dicti ſapientes eligebant: vnde quia populus nunquam habebat electionem, fomentum erat inuidiæ;

diæ; & per conſequens odij: Sed La cedæmonij, & ſi haberent Regem ſecundum beneplaciti tempus, eligebatur tamen à ſapientibus aſſumptis de omnibus gradibus ciuium: & hoc videbatur conſonum rationi, vt cõſenſu totius concilij aſſumpti ad regimen populi fieret Rex, vt hodie communiter faciunt ciuitates Italiæ; ſic enim ciuitatis nomen importat, quæ eſt ſecundum Aug. primo de ciui. Dei, hominum multitudo aliquo ſocietatis vinculo colligata: vnde ciuitas, quaſi ciuium vnitas. Cum ergo nomen ciuitatis omnes ciues includat, rationabile quidem videtur ad regimen eius de ſingulis generibus ciuium debere requiri; prout exigunt merita ſingulorum, ac ciuilis regiminis ſtatus. Politia ergo Lacedæmoniorum, quam Cretenſium in hoc melior videbatur. In multis igitur cõuenientes dictæ regiones, vt Philoſophus tradit; in aliquibus tamen

diffe-

differebant eo modo, quo dictum eſt ſupra. Et hæc de politia Cretenſium ſufficiant, quantum ad ſententiam Ariſtot. Sed quia de Lycurgo mentionem facit: quod hiſtoria de ſuis legibus narrat, congruum videtur hic interſerere; tradit enim idem Iuſtinus hũc Lacedęmonijs, & Cretenſibus ſcripſiſſe canones, ad quos obſeruandos ſub iuramento Lacedæmonios obligauit vſque ad reditum ſuæ peregrinationis, quam ad templum Apollinis ſimulabat ibidem conſulturus de ipſorũ ſalute: dictus ergo Legiſlator in Cretam ſe trãſtulit, ibiq; moriens, ſuasque leges eiſdem tradens oſſa ſua in mari iactari præcepit, vt ſuis iuribus daret æternitatem, quibus ipſe primum documentum operis dedit: leges igitur, quas tradidit, ſub compendio idem Iuſtinus refert: primo quidem auri, argentiq; materiam ſuſtulit populo; legendi Senatum, vel creandi, quos vellet

ma-

nagiſtratus, poteſtatem permiſit: fundos omnium æqualiter inter eos diuiſit, vt æquata patrimonia neminem potentiorem altero redderent: conuiuari omnes puce iuſsit, ne cuiuſquam diuitiæ, vel luxuria in occulto eſſent: iuuenib' vero non amplius vna veſte toto anno veſtiri permiſit; nec aliquem cultius, quàm alterum ꝓgredi; nec epulari opulentius: emi ſingula nõ pecunia, ſed compenſatione mercium iuſſit: pueros puberes non in forum, ſed in agrum duci mandauit, vt primos annos nõ in luxuria; ſed in opere agerent, & labore: nihil eos cauſa ſomni ſuſtinere; vitam ſine pulmento degere; neque prius in vrbem redire, quàm viri facti forent iuſſit: virgines ſine dote nubere voluit, vt vxores non pecuniæ cauſa eligerentur: ſtrictiusque viri ſua matrimonia coercerent, cum nullis frenis dotis tenerentur: maximum honorem non diuitum, &
po-

potentum; ſed ſenum eſſe ſtatuit: nec vſquam terrarum locum honoratiorem, quàm ſenectuti ſtatuit. Hæc igitur ſunt leges politiæ Lycurgi, de quibus Philoſophus mentionem non facit; & de quibus diſputare quales ſint, lõgus eſſet ſermo: & ideo omittitur ad pręſens. non tamen contradicunt his, quæ à Philoſopho dicta ſunt de ipſo.

¶ Hic declarat de politia Calcedoniorum, qualiter famoſa fuerit; & in quo conueniebant Lacedæmonij; & Cretenſes cum ipſis; & in quo differebant.

CAPVT DECIMVMNONVM.

SED & de politia Calcedonienſi nunc eſt agendum; quam Ariſt. multum commendat, dicẽs iſtas tres politias Lacedæmoniorũ, Cretenſium, & Calcedoniorum apud Græcos magis fuiſſe famo-

ſas; quia magis ordinatæ fuerunt ſecundum virtutem: Eſt autem Calcedonia ciuitas in Thracia ſita, vbi celebratum fuit concilium quartū ſexcētorum triginta epiſcoporum ſub Leone primo, præſente Martiano Principe; quod non fuit ſine magna copia regionis facultatem habere ad prouiſionem tantæ multitudinis prælatorum: Huius ergo politiam Ariſt. in 2. Polit. præfert cæteris, quamuis præcedentes duæ eidem plurimum ſunt propinquæ; cuius quidem perfectionis, & bonitatis Ariſt. tria ſigna ſubiungit: vnum, quia officiales eiuſdem viuebant ordinate; & ſua tranquille exequebantur officia cum quadam ſtabilitate morum: ſecundum vero, ꝙ inter eos in miniſterio Reipub. ſatis videbatur eſſe concordia; nec vnquam eſt ibi concitata ſeditio talis, vnde dignum eſſet in ſcripturis, vel quocunque modo de ipſa facere mentionem: tertium autem argu-

gumentum ſuę bonitatis ſumit Philoſophus ex quieto dominio: nunquam enim inter eos ſurrexit ſiue dominus, ſiue nobilis, ſiue cuiuſcunque potentiæ, qui ibidem tyrannidem exerceret. Subiungit autem Ariſt. communitatem, quam habebant Lacedæmonij cum Calcedonijs; ſed Calcedonij excellentiori modo: primo quidem in conuiuijs, & feſtis, quæ fiebant in demonſtrationibus honorabilium perſonarũ; quæ faciebant vtrique per contributionem: ſed Calcedonij honeſtiori modo; quia ſine oppreſſione pauperum: ſecundum autem, in quo conueniebant, erat electio ſeniorum, & Regis; ſed in hoc differebant; quia Lacedæmonij aſſumebãt quoſcunque de populo, quos Ephoros vocabant, & erant pauci, ad quos pertinebat electio Regis: ſed Calcedonij plures eligebant, & ex melioribus, quos & Ariſtot. Principes appellabat; & erant in Calcedonia cen-

centumquatuor; quos ideo Principes nominat, ꝓpter virtutem ſui regiminis, in quo nemo meliꝰ principatur: iſtos eoſdem Philoſophus geniſios, ideſt, honoratos nuncupat; quorum officium erat & aſſiſtere Regi, & ipſum eligere. Item: in hoc differebāt à Lacedęmonijs; quia non eligebant de quocunque genere, nec ex indifferentibus; ſed ex eligibilioribus ſecundum virtutem; cuius rei cauſam aſſignat Ariſtot. quia de vili loco aſſumpti ad Principatum, vt pluries, lædunt politiam; & læſerunt aliquando Calcedoniā iuxta illud poetæ: Aſperiꝰ nihil eſt humili, cum ſurgit in altū: Vnde & in Eccleſiaſt. ſcribit. 9. cap. quaſi hoc ſit in magnum detrimentum regiminis: Eſt, inquit, malum, quod vidi ſub ſole; & quaſi per errorem egrediens à facie Principis poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & diuites ſedere deorſum: vidi ſeruos in equis, & Principes ambulare,

lare,quaſi ſeruos ſuper terram. Itẽ: non ſemper eligebant de eodem genere; quia natura deficit ſępius in ſucceſſu ſuæ prolis; ſed aſſumebant Calcedonij vbicunque reperirent meliorem,ſiue Principem,ſiue Geniſios,ideſt,honoratos ſenes: & in hoc imitabantur politiam Ariſtocraticam, quæ eſt principatus ex paucioribus, & virtuoſis: quod quidem verum erat apud Calcedonios; quia Rex cum aliquibus hominibus honoratis, & virtuoſis tractabat,quæ agenda erant in ciuitate, non requiſito populi conſenſu, vt de Romanis ſcribitur in primo Machab. ꝙ conſilium agebant trecentum viginti de multitudine, vt, quæ digna ſunt, gerant: quamuis autem iſtud Rex poſſet cum prædictis honoratis;interdum tamen requirebat populum de quibuſdam agendis,& licitum erat populo cõſentire, vel non ita, vt locum non haberet,niſi fuiſſet acceptatũ,poſtquam

quam fuiſſet propoſitum populo: & tunc reducebatur ſtatus politiæ ad principatum Democraticũ; quia hæc fiebant in fauorem gentis plebeæ: aliquando vero committebatur aliquid paucis, & tunc principatus Oligarchicus vocabatur; eligebantur enim quinque ex diuitibus, quos Ariſt. pentarchos appellat; ad quos pertinebat, illos cẽtum quatuor aſſumere honoratos, ſiue geneſios; & fuit proprium politiæ Calcedoniorum. quem modum hodie obſeruant ciuitates Italiæ, & præcipue Thuſciæ: hic etiam ritus ſeruatus fuit in vrbe toto tempore, quo Conſulatus durauit: primo.n. creati ſunt Conſules, qui erãt duo: poſtea Dictator, & Magiſter equitum, vt hiſtorię tradunt, ad quos pertinebat totum ciuile regimen: & ſic principatu Ariſtocratico regebatur: Vlterius inuenti ſunt Tribuni in fauorem plebis, & populi; ſine quibus Conſules, & alij prædicti

dicti regimen exercere non poterant; & ſic adiunctus eſt Democraticus principatus: proceſſu vero temporis Senatores acceperunt regendi poteſtatem, licet Senatores primo à Romulo ſint inuenti; diuiſit.n.totam ciuitatem in tres partes; in Senatores, Milites, & Plebē: & tunc exiſtentibus Regibus in vrbe tenebant locum ſenum, qui erāt in Lacedæmonia, qui ephori dicebantur; ſiue in Creta, quos coſmos appellabant; ſiue in Calcedonia, quos nominabant geneſios, vt ſupra dictum eſt: & quia Senatores cum primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Romanorum politicus dicebatur: quando vero corrumpebatur politia per potentiam aliquorum, puta tempore quo exorta ſunt bella ciuilia, tunc regebatur oligarchico principatu. Hęc pro tanto ſunt dicta ad oſtendendū regimen Gręcorū multū concordare cum noſtro etiā tpe Ariſtotelis.

¶ Quo-

¶ Quomodo Ariſt. in politia Calcedonienſium tradit documentum de electione Principis: utrum diues, an pauper ſit eligendus: & qualiter pauper virtuoſus ſuſtentari debeat: & vtrum vni Principi competant plura dominia.

CAPVT VIGESIMVM.

TRADIT etiam documentum idem Philoſoph⁹ in dicta politia Calcedoniorum quantum ad electionem, vt non arte, vel ſortialiter eligant, ſed virtuoſos; quia contingit aliquando talem ſortem ſuper pauperem cadere, cuius principatus eſt periculoſus; quia, vt ipſe dicit, & ſupra eſt oſtenſum, impoſſibile eſt egentem bene principari; ac legitime negocijs publicis poſſe vacare: propter neceſſitatem enim inhiat lucris, & reſilit à virtute; nec ſibiipſi vacare poteſt, vt quieſcat animus: ſeu, vt dicit Saluſt. de anti-

quis Romanis, ſit animus in conſulendo liber. Tradit etiam documentum Philoſophus, quod & Calcedoniæ dicit contigiſſe in ſua politia, vt ſi quãdo reperiretur pauper, qui foret virtuoſus, ad tollendam occaſionem, ne ſe lucris immergat illicitis, vt Reſpub. ei prouideat in neceſſarijs: vnde & in omni regimine ſunt inſtituta ſtipendia ſiue de ærario publico, vt Aug. dicit de verbis domini, ne forte, dum ſumptus quæritur, prædo craſſetur; ſiue de bonis cuiuslibet ſub regimine conſtituti, vt ſunt tributa, & vectigalia, quæ dominis debentur quodam iure naturæ, ſicut probat Apoſtolus ad Rom. 1. cap. Ideo, inquit, & tributa præſtatis; miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes: Itẽ in prima epiſt. ad Corint. Quis, inquit, militat ſtipẽdijs ſuis vnquã? Quis paſcit gregem, & de lacte ei⁹ non manducat? Sed tunc mouetur quæſtio, quam Ariſt. tangit in dicta

poli-

politia: Vtrum ad principatum ſem per diues eligi debeat; quia in hoc datur materia, vt homines ſint ama tiui pecuniarum quocunq; modo, eo, ꝙ natura humana ſemper eſt ap petitiua honoris, vt ſcribit Maxim⁹ Valerius: ad quod ipſe Philoſoph⁹ multa dicit comparans oligarchiam ad ariſtocratiam; quia ſecun dum primum principatum eligitur diues; ſed iuxta ſecundum ſemper aſſumitur virtuoſus: ſiue ergo pauper; ſiue diues, dummodo viuat ſecundum virtutem, aſſumendus eſt in vera politia. Sed minus periculū eſt de diuite; quia inſtrumenta ſibi adſunt humanæ vitæ, per quæ honeſte ſuum poteſt officium exequi, ſalua tamen iuſtitia ſubditorum. Multa alia ſcribit Philoſophus de politia Calcedonienſi comparans adinuicem principatus: duo tamen concludit reprehenſibilia de ipſis Calcedonienſibus: vnum, ꝙ ſuſtinebant Principem plures principa-

 tus

tus habere, quod Ariſtot. reprobat oſtendēs multo melius eſſe, vel dignius plures eſſe; vel conuenire ad vnum principatum, quàm ꝙ vnus habeat plures: ratio autem huius ex verbis Philoſophi haberi poteſt ibidem; quia in diuerſis principatibus actus vnius per alium impeditur: vnde dat iſtud principium, ex quo argumentum aſſumitur, ꝙ ab vno vnum opus optime perficitur: cuius rei gratia duo ponit exempla: Vnum de fiſtulizantibus, ſiue cytharizantibus, & coriarijs; quia in opere ſibi contrariãtur, & in inſtrumentis: fiſtula enim, ſiue cythara requirit hominem intelligentem in melodijs; & manus agiles, & ſubtiles: ſed coriarius nihil horum requirit; quia ſufficit homo etiam ruſticanus cum manibus ſcrabroſis: ita & de diuerſis contingit dominijs, ꝙ contrariantur ſibi inuicem ſicut fiſtulãs coriario: aliud exemplum introducit de nautico bel-

bello, & campali; quia non eſt conueniens, vt vtrobique ſit vnus rector, cum nō habeant ſimiles actiones; alius eſt enim modus pugnandi in campo, & ali⁹ in aquis; & alia inſtrumenta requirit campale bellum, & alia nauale; & per conſequens alias actiones: Vnde concluditur inconueniens eſſe, vnum dominum habere plura dominia; & ea bene poſſe gubernare, propter contrarias actiones, & inſtrumenta. Amplius autem: & virtus eſt debilis in agente; quia vix homo ſuffi cit ad ſui regimē; durum eſt enim, vt qui neſcit tenere moderamina vitæ ſuæ, iudex fiat alienę, vt Gregorius ait: multo ergo difficilius eſt habere multa regimina propter cauſas iam dictas.

¶ De politia Pythagoræ, quam didicit à prędictis philoſophis Minoe, & Lycurgo: quomodo totus ſuus conatus ad hoc fuit, aſſuefacere ſcilicet homines ad virtutem.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

PRAETER dictas autẽ politias, quas Philoſophus tangit in ſua politica, inuenitur vna philoſophica, de qua Ariſt. mẽtionem non facit, videlicet Pythagoræ, qui ipſum præceſſit per duas hominum ætates, à quo nomen Philoſophi exordium habuit, vt ſcribit Maximus Valerius; non eſt enim auſus ſe nominare ſapientem, neque ſe in numero ſeptem ſapientum computare, qui ipſum prçceſſerant; ſed ſe philoſophum appellauit, ideſt, ſapientiæ amatorem: hic, vt tradit Iuſtinus Hiſpanus, cum peragraſſet Ægyptum ad perdiſceñ. ſiderum motus, originemq́; mundi, inde regreſ-

greſſus Cretam, & Lacedęmoniam profectus eſt ad cognoſcendum leges Minois, & Lycurgi, de quibus dictum eſt ſupra, & in quibus ſuam fundauit politiam: ſed pręter leges iam dictas idē Iuſtinus hoc de ipſo ſcribit, ꝙ Crotonam veniens populum in luxuriam lapſum, ſua auctoritate ad vſum frugalitatis reuocauit: laudabat quotidie virtutem, & vitia reprimebat; caſumq; ciuitatum hac peſte perditarum enumerabat: tantum quoque ſtudium ad frugalitatem perdiſcendam multitudini perſuaſit, vt aliquos ex eis luxuriatos fuiſſe, incredibile videretur. Tradit etiam Tullius de ipſo, ꝙ quibuſdā harmonijs vitia in hominibus extinguebat luxuriæ: vnde dicit, ꝙ Tauromitanum iuuenem quendam libidine flagrantemc, um audiuiſſet Pythagoras ad oſtium amicæ meretricis inſanire, iuſſit pſalterium ſpondeum canere; & ſic eum ad ſanam mentem reuocauit.

Matronarum quoque ſeparatarum à viris doctrinam, & puerorum à parentibus frequenter habuit; vt de ingreſſu religionis frequenter contingit ex ignito ſermone prædicationis; vel ex virtuoſa operatione, & excellenti vita doctoris: docebat autem nunc hos pudicitiam, nunc illos modeſtiam, literarumq; ſtudium: vt matronę aureatas veſtes, cæteraque dignitatis ſuę ornamenta deponerent, velut quędam luxuriæ inſtrumenta omnia: quæ in Iunonis ædem deferrent, eidemque conſecrarent ſuadebat aſſerẽs Matronarum vera ornamenta pudicitiam fore. Hic autem, cum annos viginti egiſſet, Crotone Metapõtum ſe tranſtulit, ibidemq; deceſſit: cuius tanta fuit admiratio, vt de eius domo templum facerent, ipſumq; pro Deo colerent. Scribit etiam Hieronymus de ipſo contra Iouinianum, ꝙ filiam habuit tantæ pudicitiæ, vt virginitatẽ ſeruans cho-

ro ſimul virginum iam præeſſet; eaſque caſtitatis inſtruxit doctrina. Per quod apparet, ꝙ in ſua pòlitia ad hôc tota ſua ferebatur intẽtio, ſuusq; conatus, vt homines traheret ad viuendum ſecundum virtutem: quod & Ariſt. in politia docet; quin etiam omnis vera politia corrũpitur, ſi ab hoc fine declinet.

¶ De documẽtis Pythagoricis ſub figuris & ęnigmatibꝰ traditis: & de duobus Pythagoricis fideliſsimis amicis.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

TRADIT etiam Hieronymus, vt ſupra, quaſdam leges Pythagoricas ad conſeruationem ſuæ politię ſub quibuſdam paradigmis, & parabolis more antiquorum traditas: Fugienda, inquit, ſunt modis omnibus, & abſcindenda languor quidem à corpore, imperitia ab animo, luxuria à ventre, à ciuita

te ſeditio, à domo diſcordia, & in commune à cunctis rebus intemperantia. Pythagoricorum etiam ſunt iſta: Amicorum omnia eſſe cõmunia; & amicum ſe alterum eſſe: in quo maxime fuit eorum conatus; vnde narrat Maximus Valerius de duobus Pythagoricis, ſeu Pythagoræ diſcipulis Damone, & Pythia; ꝙ tam fidelem inter ſe iunxerunt amicitiam, ꝙ cum alterum eorum Dionyſius tyrannus morti adiudicaſſet; & is tẽpus ab eo impetraſſet, vt prius, q̃ periret, profectus domum res domeſticas ordinaret: alter vadem pro altero ſe tyranno dare non dubitauit: appropinquante autem diffinita die, nec illo redeunte, cum vnuſquiſque tam temerarium ſponſorem ſtultitiæ damnaſſet, is nihil ſe amici conſtantiam metuere prædicabat: eodem itaque momento, eademq; hora per Dionyſium conſtituta, qui eam acceperat, ſuperuenit. admiratus tyrãnus

am-

amborum animum ſupplicium remiſit; eorumq́ue fidei ſe coniungi deſiderans eos, vt ipſum in ſocietatem ſuæ amicitiæ reciperent, rogauit. Scribit etiam Hieronymus alia documēta, ſeu leges, quas Pythagoras in ſua tradidit politia: Duorum videlicet temporum maxime curā habere; mane videlicet, & veſperę, ideſt, eorum quę acturi ſum⁹, & eorum quæ geſſimus. Poſt Deum, veritatē colēdam; quæ ſola hoïes proximos Deo facit. Refert etiam Hieronymus ſuper Eccleſiaſtem Pythagoricam fuiſſe doctrinam, vt homines ſcholaſtici vſq; poſt quinquennium taceant: poſtea vero eruditi loquantur. Item alia documenta, & leges de ipſo reperiuntur ſub ęnigmatibus tradita, quæ Hieronymus narrat contra Iouinianum: Stateram, inquit, ne tranſilias: ideſt, ne prætergrediaris iuſtitiam. Ignem gladio ne fodias: ideſt, iratum, & tumidum animum verbis maledi-

cis ne laceſſas. Coronam minime carpendam: ideſt, leges vrbium obſeruandas. Cor non comedendum: ideſt, mœrorem de animo expellendum. Per viam publicam ne ambules: ideſt, ne multorum ſequaris errores. Hirundinem in domo non habeas: ideſt, garulos, & verboſos in tua ſocietate non ſuſcipias: & multa alia documenta, vel his ſimilia leges, quę in ſua politia prędict⁹ Philoſophus tradidit magis ordinata ad regimen animæ, q̃ corporis; qua regulata corporalia facilius diſponuntur. Et hæc ad præſens de diuerſorum politijs dicta ſufficiāt: nunc vero de vera vita politica ſiue per Philoſophum tradita, ſiue per alios ſapientes in ſequentibus eſt agendum.

¶ In quo conſiſtat perfecta politia, ex qua accipitur felicitas politica; ſcilicet quando partes politiæ ſunt bene diſpoſitæ, & ſibi adinuicem correſpondent.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

QVIA vero, cum de politia agitur, ad ciuitaté refertur: modus agendi de ipſa ex qualitate ciuitatis dependet: ciuitas autem, vt Aug. dicit in primo de ciui. Dei, eſt hominum multitudo aliquo ſocietatis vinculo colligata, quæ vera virtute beata redditur: hęc autem diffinitio à ſententia Philoſophi non diſcordat, qui in perfecto politiæ regimine fœlicitatem ponit politicam, vt ex. 1. Ethic. patet: virtus. n. qua rector politicus ciuitatem gubernat, architecta eſt reſpectu cuiuslibet aliarum virtutum, quæ sũt in ciuibus; quia cæteræ virtutes ciuiles ordinantur ad iſtam, ſicut ad

mili-

militarem equeſtris, & ſagittaria: & ideo in operatione eius, cum ſit virtus ſuprema, conſiſtit fœlicitas politica, vt Philoſophus videtur velle in commemorato iam libro: ſic enim de vera, & perfecta politia contingit, quemadmodum de corpore bene diſpoſito, in quo vires organice ſunt in perfecto vigore: Et ſi virtus ſuprema, quæ eſt ratio, cæteras dirigat inferiores potentias, & ad ſuum moueantur imperium, tunc inſurgit quædam ſuauitas, & perfecta delectatio virium in alterutrum, quã harmoniam vocamus: vnde Aug. dicit in 3. de ciuit. Dei, ꝙ Reſpub. ſiue ciuitas bene diſpoſita, melodiæ vocibus comparatur, in qua diuerſis ſonis proportionatis adinuicem fit cantus ſuauis, & delectabilis auribus: quę proprie fuit in ſtatu innocentiæ regulata ex virtute originalis iuſtitiæ præter actum diuinæ cognitionis; vnde cauſabatur cõtemplatiua fœlicitas; & etiam

etiam modo ſecundum quandam participatam virtutem in viris perfectis; vt nihil velint, niſi quod regula mãdat rationis, & quod Deo placet: & ex hac quidem ratione motus fuit Philoſophus aſſimilare Rẽpub. ſeu politiam naturali, & organico corpori, in quo ſunt motus dependentes ex vno mouente, ſiue ex duobus, vt ſunt cor, & cerebrũ: & tamen in qualibet parte corporis eſt operatio propria primis motibus correſpondẽs, & in alterutrũ ſubminiſtrans: vnde hoc corpus diuini muneris beneficio animari aſſerit; & ꝙ ſummę æquitatis nutu Dei agitur moderamine rationis: quod & Apoſt. cõfirmat in prima epiſt. ad Corinth. oſtendens totam eccleſiam eſſe vnum corpus diſtinctum in partibus, ſed vnitum vinculo charitatis. Ad veram igitur ciuilitatem, ſiue politiam requiritur, vt membra ſint conformia capiti, & abinuicem non diſcordent: & ſint

om-

omnia ſic diſpoſita in ciuitate, vt iã eſt dictum. Amplius autem: in cauſis, & cauſatis, & mouentibus, & motis ita videmus, ꝙ eſt debita ꝓportio ipſorum adinuicem quantũ ad influentiam; quia inferiora mouentur ſecundum ſuperiorum motum; & ſuperiora mouent quãtum eſt inferiori conueniens, cum natura non deficiat in neceſſarijs: Si igitur talis eſt ordo ſuperiorum ad inferiora; & econuerſo in qualibet natura creata: multo magis eſſe debet in natura intellectuali, quanto perfectior eſt inter entia: ſi ergo talis diſpoſitio ſuauitatem facit contemplando, multo magis operando. & hinc Pythagorici moti fuerunt in cœleſtibus corporibus ponere melodiam, vt Philoſophus dicit in 2. de cœlo, propter ordinatos motus, quos habẽt, & indefectibiles: vnde inſurgit sũma ſuauitas: & quia ipſa fore dicebant animata, ex hac parte eiſdem dabant fœlicitatem: ergo

go

go ſic politice viuere perfectam, & felicem vitam facit. Pręterea: ordo eſt parium, diſpariumq́; rerum ſua cuique tribuens diſpoſitio, vt Aug. dicit. 18. de ciui. Dei: per quam diffinitionem habemus diuerſum gradum in politia tam in executione officiorum, q̃ in ſubiectione, ſiue obedientia ſubditorum: vnde tunc eſt perfecta ſocialis congregatio, quando quilibet in ſuo ſtatu debitã habet diſpoſitionem, & operationem: ſicut enim ædificium eſt ſtabile, quando partes eius ſunt bene ſitæ; ſic de politia contingit, ꝙ firmitatem habet, & perpetuitatẽ, quando quilibet in ſuo gradu, ſiue rector, ſiue officialis, ſiue ſubdit⁹ debite operatur, vt ſuæ conditionis requirit actio: & quia ibi nulla eſt repugnantia, conſequenter ibi erit ſumma ſuauitas, & perpetua firmitas ſtatus: & hoc eſt proprium fœlicitatis politicæ, vt Philoſoph⁹ tradit: hos autem tales rectores ciuita-

tis,

tis,ſiue politiæ pro conſeruando in pace populo deſcribit nobis in Exodo Ietro cognatus Moyſi: Prouide, inquit, de plebe viros potentes, in quib⁹ ſit veritas, & qui oderint auaritiam: & cōſtitue ex eis Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicent populum omni tēpore. & poſtea ſubditur: Si hoc feceris, implebis imperium domini; & præcepta eius poteris ſuſtinere; & omnis hic popul⁹ reuertet̄ in pace ad loca ſua: quaſi omnia ſubſiſtant in quadam ſuauitate mentis, & pace temporis, ex quibus inſurgit fęlicitas hominis, ſi tales ſint gubernatores Reipub. quales hic ordinantur: Tales & Saluſt. dicit fuiſſe rectores Romanos: vnde Reſpub. ex parua facta eſt magna; quia in eis fuit domi induſtria; foris iuſtum imperium; animus in conſulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius. In quibus tales actus virtuoſi regiminis nobis

bis traduntur: vnde perfecta, & felix oſtenditur politia.

¶ Diuidit politiam tripliciter, & vnamquamque partem proſequitur: & primo, qualiter in partes diſtinguitur integrales ſecundum opinionem Socratis, & Platonis.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

NVNC igitur de his in ſpecie eſt agendum: In quæ, ſiue in quas partes ciuilitas, ſiue politia diuiditur: quas quidem oportet accipere vel reſpectu totius ciuilitatis, cui partes integrales reſpondēt; vel reſpectu ſui regiminis; aut vt ad negocia ordinātur bellica; quia ſecundum hāc diuiſionem diuerſa ſortiuntur vocabula à diuerſis hiſtoriarum ſcriptoribus, & auctoribus legum. Quantum autem ad primum modum trahendi diuiſionem accipere poſſumus ſuperius tactā,

quæ eſt Socratis, & Platonis, qui tô tam politiam in quinque colligebant partes: in rectores ſcilicet, cōſiliarios, bellatores, artifices, & agricolas: aliam autem, quæ eſt Romuli primi principis vrbis Romæ, qui, vt hiſtoriȩ referunt, diuiſit multitudinem ſui populi in tres partes, videlicet Senatores, milites, & plebem. Politia vero Hippodami per tria genera hominum diceba- tur & ipſa conſtitui, per bellatores, artifices, & agricolas, vt ſupra eſt traditum: Harum autem quælibet ſuſtineri poteſt, & rationem habet: prima enim, quæ quinque hominũ genera comprehendit, ſatis videtur conueniens: ſi enim vires animæ conſideremus, quarum reſpectu noſtra attenditur indigentia, vnde accipitur conſtituendi ciuitatem neceſſitas, manifeſtum eſt dictam diuiſionem eſſe ſufficientem: patitur enim homo indigentiam reſpectu partis intellectiuæ, vt poſſit viuere

ſecun-

ſecundum virtutem : propter quod eſt ſibi prouiſa directio in agendis, ad quod ordinatur cōſiliatiua, quæ ponitur à Philoſopho inter intellectuales virtutes : Vnde in Eccleſiaſtici.32.cap.ſcribitur : Fili, inq̃t, ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis: & ideo in Repub. ſiue in politia conſiliarij ſunt optima pars eius : propter quod à Plutarcho comparantur oculo, qui inter partes corporis eſt nobilior. Indiget etiam refręnatiua concupiſcentiæ, ſiue affectiuæ, quę inordinata eſt, vt ipſe Philoſophus tradit: vnde ipſas ęgritudines in 7. Ethic. appellat: & inde neceſſarij ſunt rectores ad corrigendum hominum malitiam: propter quod Apoſtolus dicit, ꝙ non ſine cauſa gladium portat vindex in ira ei, qui male fecit : ex qua ratione inſtitutæ ſunt leges per Principes, & rectores, vt p̄ Philoſophum patet : & ipſe Apoſt. in epiſt. ad Galath.3.cap. Lex, inquit,

pro-

ꝓpter tranſgreſſores poſita eſt. & iterum: Iuſto non eſt lex poſita. Sūt etiam & aliæ indigentiæ humanæ vitæ, quę reſpondent alijs potentijs animæ, vt eſt tegumentum, ornamentum, & nutrimentum: duo q̃dem prima indigentiam ſupplent partis ſenſitiuę hominis, quod artificum eſt officium ſiue in ædificijs; ſiue in veſtimentis; ſiue in calceamentis; ſiue quibuſcunque alijs artificialibus rebus, quæ aſpectum, vel auditum, vel odoratum, ſiue tactum delectant; vel eiſdem conferunt ſupplementum: Sed ad indigentiam ſupplendam humanæ vitę quantum ad nutrimentum, quod reſpondet parti vegetatiuæ, ordinā tur agricolæ ſiue in pane; ſiue in vino, ſiue in fructibus, ſiue in gregibus; ſiue in armentis; ſiue in volatilibus: quæ omnia de rure ad ciuitatem per agricolas deferuntur, & tranſportantur. Bellatores autem congrua ſunt pars politiæ ordinata qui-

quidem contra impulſores aliarum partium; & ad ipſarum munimen. Ad hoc enim conſtituitur miles in ciuitate, vt ſe pro ſua patria contra hoſtes opponat: vnde ad hoc iuramento aſtringuntur, cum ad gradũ militarem aſcendunt, pro Repub. non recuſantes mortem; vt in Policrato traditur, vbi de ſacramento militis agitur: Eſt ergo bellator in Repub. neceſſarius, & pars præcipua politiæ; quia eius officium eſt aſſiſtere Principi pro exequenda iuſtitia, vt dicitur in commemorato libro; & fideliter, & conſtanter cõtra hoſtes pugnare pro conſeruanda patria: & ſic non ſolum parti politiæ, ſed toti militaris gradus in Repub. ſingulariter eſt fructuoſus.

Ex quibus omnibus manifeſte patet ſufficientia politię Socratis, & Platonis quãtum ad partes eius.

¶ Hic oſtendit ſufficiẽtiam partium integralium politiæ, quas Hippodamus tradidit, & Romulus.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

SED & de duobus alijs modis iam dictis adhuc diuiſio tolerari poteſt; quia comprehenduntur cum prima, cuius ſufficientia eſt iã oſtenſa: & quidem diuiſione Romuli cum de ſenatoribus agitur, rectores accipimus politicos, & ſapientes eis adiunctos ſiue aſſeſſores; ſiue quoſcunque alios iuriſperitos; plus enim Principes politici ſunt conſiliatiui, quàm regales, vel imperiales: ſicut & de Romanis ſcribitur in primo Machab. ꝙ conſulebant quotidie trecentos viginti de multitudine, vt, quæ digna ſunt, gerant: cuius ratio eſſe poteſt, quia regimen politicum ſolis roboratur legibus, vt dictum eſt ſupra; regale vero, ſiue imperiale, & ſi legibus guber-

gubernetur, in caſibus tamen opportunis, ac gerendis quibuſcunq; negocijs regimen conſiſtit in arbitrio Principis; quia pro lege habetur, quod Principi placuerit, vt iura diffiniunt. Concludendum eſt igitur in dñio politico conſiliarios maxime fore neceſſarios, quos in nomine Senatorum includimus: vnde Iſidorus dicit in 11. Ethimolog. ꝙ Senator à conſulendo, & tractando eſt dict⁹, qui ſic ſe habet, vt conſulat, & nulli noceat: vnde & Aug. de ciuit. Dei ſenes inter Senatores connumerat. Comprehendim⁹ etiã in noīe Senatoris rectores, ſicut idẽ Iſidor⁹ tradit in prænominato iam lib. ex verbis Saluſtij dicentis, ꝙ Senatores patres vocati ſunt ꝑꝑ diligentem curam regiminis: nã ſicut patres filios, ita illi Rempub. gubernabant. Patet igitur, ꝙ in nomine Senatorum, quos Romul⁹ diſtinxit à militibus, & plebeis, etiam rectores, & conſiliarios comprehendit,

quos Socrates, & Plato in ſua politia poſuerunt diſtinctos: ſed in nomine plebis artifices, & agricolas accipere poſſumus; quia vtrunq; genus de gente plebea accipitur. Et apparet, ꝙ diuiſio multitudinis in ciuitate ꝑ præfatos philoſophos à diuiſione quam fecit Romulus, non diſcordat. De diſtinctione tñ Hippodami iã prętacti videtur eſſe dubium; quia nulla fit ibidem mentio de conſiliarijs, & rectoribus; nec ad partes reduci valent ꝑ dictum philoſophum aſſignatas; cum actus, & naturæ ipſarum penitus ſint diuerſa: ſed ſi attendimus ad ea, quæ de ciuilitate eius ſunt tradita, quæſtio facilius ſoluitur; pertractat.n. de iudicibus, & aſſeſſoribus: vbi circa ipſos ſuam ponit diſtinctionem; & nos ex ea poſſemus accipere conſiliarios, & rectores, de quibus ꝓ tanto mentionem nõ facit, cum de partibus agit politiæ, èo, ꝙ illas partes ſolum aſſumit, quæ ad indigentiam

refe-

referuntur corporalis vitæ: vnde & ſua poſitio quantum ad ſubſtantiã à prima videlicet Socrat:s, & Platonis non videtur differre. Hæc igitur de partibus politiæ, ex quibus conſtituitur, dicta ſufficiant: vnum tñ de eis adhuc conſiderandũ videtur, de bellatoribus videlicet; quia oés politiæ de iſta parte faciunt mentionem: cuius quidem rõnem habere poſſumus à Vegetio de arte milit. in fi. j. lib. quia oés regiones, & ciuitates ꝑ bellatores in ſuo ſunt conſeruatæ vigore, qꝫ Reſpub. diminuta eſt per diſſuetudiné bellandi in vrbe poſt primum bellum punicũ ꝑ annos viginti in pace vitam ducens: vnde Romanos vbiq; victores ſic eneruauit, vt in ſecundo bello punico Annibali pares eſſe non poſſent. Tot itaque conſulibus, tot exercitibus amiſſis, tunc demum ad victoriam ꝑuenerunt, cum exercitium militare condiſcere potuerũt. Et poſtea concludit: Semper ergo

legendi, exercitandiq́; ſunt iuniores; vtilius.n.conſtat ſuos erudire armis, q̃ alienos mercede conducere. Neceſſarij igitur ſunt bellatores omni tpe in Repub. tum ꝑ pace ciuium conſeruãda; tum pro incurſu hoſtium euitando: quorum conſiderato fructu in Repub. amplior eis inter ciues confertur honor, tanq̃ magis neceſſarijs ad conſeruationẽ politiæ; & ꝑꝑ periculum, cui ſe pro ipſa debent exponere: propter qđ eiſdem ſolis dabatur victorioſis corona: hinc eſt, ꝙ in Pollicrato aſſimilantur manui, quæ ſm Ariſt. in 2. de anima eſt organũ organorũ. Iura etiam ipſos milites ampliori decorãt priuilegio inter oẽs ciues, ſiue in teſtamentis; ſiue in donationibus; ſeu in quibuſcunque negocijs: ſed præcipue dũ ſunt in caſtris, ac ſuum exercent officium.

¶ Agit vlterius de alijs partibus politię reſpectu regiminis: vbi verba exponuntur diuerſorum officialium.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

DE partibus autem politiæ reſpectu regiminis; (quia Rom. Reſpub. magis ordinē præcipuum tenuit; & poſt Tarquiniū expulsū à regno gradus officialium ponitur ab hiſtoriarum ſcriptorib⁹) de ipſis ſpecialiter tanq̃ aliorum exemplaribus eſt agendum̄: narrant.n.primo Conſules inſtitutos, Brutum videlicet, qui maxime egerat, vt expelleretur Tarquinius: & Tarquinium Collatinum maritum Lucretiæ: ſic dicti vel à conſulendo ciuibus; vel à regendo cuncta cōſilio: quos mutandos ideo elegerunt ꝑ ſingulos annos, vt dictum eſt ſupra, vt nec inſolens diu maneret, & moderatior cito ſuccurreret: propter hoc aūt duo pares erant; quia vnus rem

ciuilem; alter vero rei militaris curam gerebat: proceſſu autem tpis. i. quinto ab exactis regibus anno inuenta eſt dictatura occaſione habita alicuius nouitatis in vrbe; dum enim gener Tarquinij ad vindicandum Regis iniuriam magnum congregaſſet exercitum contra ciuitatem, ad confortationẽ gentis noua inſtituta eſt dignitas, quam Dictaturam appellarũt, maior poteſtate, ac imperio conſulatu: item tpe excellentior; quia de quinto in quintũ annum ipſorum expirabat officiũ; conſulatus autem p annum: ij Dictatores magiſtri à populo vocabãtur; quam dignitatem ferunt hiſtoriæ habuiſſe Iulium. eodem etiam anno tradunt magiſtrum equitum inſtitutum, qui Dictatori obſequebatur: Dictator autem primus, vt ſcribit Eutropius, fuit Lamius; ſed magiſter equitum Spurius Caſſius. Sexto autem anno; quia Conſules nimis grauabant plebem, à populo

inſti-

inſtituti fuerunt Tribuni, ſic dicti, vt tradit Iſid. lib. 9. Ethim eo, ꝙ iura populo tribuant, quem locum in ciuitatibus Italiæ tenent Anziani, ordinati ad defenſionem gentis plebeæ. Sed aduertendum hic, ꝙ Senatores ſemper fuerunt, ex quo ſunt à Romulo inſtituti: vnde tradunt hiſtoriæ, ꝙ, quia Conſules cum Senatoribus populo erant infeſti, inuenti fuerunt tribuni in fauorẽ plebis. Sũt autem & alia noĩa officialium vrbis, de quibus hiſtoriæ faciunt mentionem, ſed præcipue Iſidorus lib. 9. Ethim. videlicet, Cenſores, Patritij, Pręfecti, Prætores, Patres cõſcripti, Proconſules, Exconſules, Cenſorij, Decuriones, Magiſtratus, & Tabelliones. de quibus omnib⁹ ſub compendio eſt dicendum: Cenſoria autem dignitas apud veteres Romanos erat, quæ apud modernos eſt dignitas iudicialis; cenſere enim iudicis eſt: dicuntur etiã Cenſores patrimoniorum, vt tradit idẽ

Iſidorus, à cenſu ęris appellati, qđ
eſt officium ſpecialis curæ in ciuita
te ſiue in tutorib⁹ dandis, ſiue acto
ribus, ſiue curatoribus, vel quibuſ-
cunque cauſis, & negocijs pupillo-
rum, & viduarum; vel etiam rebus
patrimonialibus diuidẽdis. Sed pa-
tritij ideo dicũtur; quia ſicut patres
filijs, ſic illi ciues Rom. Reipub. cu-
ram gerant, qualis fuit dom⁹ Fabia,
de qua dictum eſt ſupra: patriciatus
igitur non erat officium in Repub.
ſed quædam paterna reuerentia po
puli ad aliquam ꝓgeniem ciuitatis,
ꝓ zelo politię Rom. quem gerebãt:
vnde & iura gentium patriciatum
omni eminentiæ, ſiue principatui
præferunt, ſicut pater omni curæ tu
toriæ. Prefecti autẽ dicti ſunt, eo, ꝙ
prætoria poteſtate præſint: vnde &
Prætores ijdem qđ prefecti dicun-
tur; importat. n. tale officium om-
nimodam factionem, quaſi præci-
puus ſit operator, & executor iuſti-
tię: ſcriptura tñ ſacra ad exteriores
refert

refert actiones, vt in prin. Exo. ſcribitur, q̄ præcepit Pharao præfectis operum, & exactoribus populi dicens: Nequaq̄ vltra dabitis populo paleas ad conficiendos lateres. Ij auté & prætores vocabantur ex ꝓſecutione iuſtitiæ. Patres auté conſcripti appellabantur Senatores, ratione officij; vt. n. refert Iſidorus, cum Romulus ipſos inſtituit, in decem curias ipſos eoſdem elegit; & nomina eorum præſenti populo in tabulas aureas contulit: atque inde nominati ſunt patres conſcripti; quos etiã in tres ordines diſtinxit: primi vocabantur illuſtres; ſecundi ſpectabiles; tertij autem clariſſimi, quorum verba exponere longum eſſet. Proconſules autem dicti ſunt coadiutores conſulum, quaſi proiecti, ſiue adiecti conſulibus; nec conſulatu fungebãtur ſimpliciter, ſicut nec ꝓcurator curatoris, ſiue actoris; vel procõſul dicebatur aſſeſſor, qui vice conſulum iudicabat. Excõſul

vero dicebatur conſul amotus ab officio, peracto vicis ſuæ anno: vnde Exconſul, quaſi extra conſulatũ exiſtens: habebat tñ aliqua faſtigia ſui conſulatus ſiue alicuius immunitatis; ſiue alicuiuſcunq; ſigni eminẽtiæ, ꝑ quod cognoſcebatur fuiſſe conſul. Cenſorini autẽ minores iudices dicebãtur, ad actus cenſoriæ curiæ, vel regiminis deputati, de qua dictũ eſt ſupra, quaſi inferiores Cenſores. Sed Decuriones ad oẽm actũ curialis officij ſic dicti, (vt dicit Iſido. quia ſunt de ordine curię; & quia officium curiæ adminiſtrãt: ſic vocatus eſt Ioſeph ab Arimathia, nobilis videlicet Decurio, ac vir iuſtus, & bonus, qui pro dño noſtro Ieſu Chriſto mercatus ſindonẽ officioſiſſimam, & reuerentiſſimã contulit ſepulturam. De Magiſtratu aũt in fine ſuperioris libri ſatis eſt declaratum: nunc autẽ agendum eſt de altero officio, & infimo cuiuſcunq; regiminis, qđ eſt Tabellio ſic di-

dictus, vt tradit Iſid. qm̃ portitor ſit tabellarum, & ſuſceptor, in quibus acta geruntur ſiue Reip. ſiue pſonæ priuatę. Idem etiã & ſcriba publicus vocatur; quia ea ſolus ſcribit geſta, quæ publica vocantur, quem & iura gentium ſeruum publicum appellant. Reſtat aũt de vno ſolo nomine dignitatis diffinire quantum ad regimen politiæ, qđ Scipio appellatur: qđ quidem ſm proprietatem vocabuli baculus dicitur, cui quaſi ad ſui ducatum innititur, & ſuſtentatur: quo pater Cornelij Scipionis indiguit; huius aũt patrem tradunt hiſtoriæ fuiſſe cęcum: vnde cum baculo, ſiue Scipione veniebat in forum: ad huius igitur ſimilitudiné filius ei⁹ Publius Cornelius; quia ſuſtentauit Rẽpub. contra Annibalẽ, & Carthaginẽ; vocatus eſt Scipio; & quia totam Aphricam ſubiugauit Romanis, dictus eſt Scipio Aphricanus, ad differẽtiam alterius Scipionis nepotis eius, qui

Hiſpaniam deuicit, & vocatus eſt Lucius Cornelius Numantinus à Numantia, quam ſubiecit, & ꝓſtrauit: Scribit etiã Aug. 1. de ciui. dei, tertium fuiſſe Scipionẽ, qui & Naſica eſt vocatus frater maioris Scipionis, qui ne Carthago deſtrueretur prohibuit aſſerens ipſam eſſe medicinam Romanis: ex his igitur ꝑꝑ probitatem tantorum virorum conſiderato principio, vnde nomẽ Scipionis ortum habuit, Scipionẽ legislatores vocarunt virgam, quã Princeps portat in manu cum ſceptro, quaſi ſemper victorioſus, vt ille magnus Scipio fuit: vnde narrat Iſido. in 17. Ethim. ꝙ triumphantes purpuram palliatam, & togatam habebant veſtem: & Scipionem cum ſceptro gerebant in manu ad imitationem victoriæ Scipionis. Hæc igitur de nominibus dignitatum reſpectu regiminis intantum ſint dicta.

¶ De

¶ De partibus politię quantum ad bellatores: quos diſtinguit ſecundum triplicem conſiderationem.

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

SEd & de partibus ordinatis ad bellum, quæ ſunt partes politię, & eidem neceſſariæ, vt ſuperius eſt probatum, congruum videtur tradere: quæ quidem bene diſpoſitæ pulchritudinem, & decorem cauſant; ac delectationem generant: ex quo etiam ingens cordis augumentũ, audacesq; reddunt aĩos ad arduorum aggreſſum: vnde Salomon in Cant. Exercitum diſpoſitum ad bellandum, pulchritudini ſponſæ aſſimilat, & decori: Pulchra, inquit, es, & decora filia Hieruſalem, terribilis vt caſtrorũ acies ordinata: ſic.n. pulchritudo allicit, vt extaſim faciens nihil aggredi timeat, vel formidet, quod in exceſſiuis amantibus maxime eſt manifeſtum.

ſtum. Ita etiam de acie bene ordinata contingit; & ideo ipſam terribilem vocat, ſiue ad pulchritudinẽ ſponſæ, ſiue ad aciem referens ex cauſa iam dicta: propter quod non immerito de dictis partib⁹ eſt agendum; quia ad ornatum faciunt politiæ; & quia homo in bello præcipue regimine indiget propter difficilem, & terribilem actum, quem exercet: inde opportunum videtur in caſtris exercitum diuidere in numerum certum cuilibet aſſignando ducatum, per quem regatur, & dirigatur ad pugnandum cum hoſtib⁹: quem quidem accipere poſſumus à Vegetio in primo lib. de re milit. vbi exercitus diuiditur in legiones, in quo dicit duas ſufficere cuilibet Duci, vel Cõſuli: legionem diuidit in decem cohortes; ſed cohors prima numero, & merito antecedit: nam genere quidem, & litterarum inſtructione viros electiſſimos quęrit, vt idem tradit Vegetius. quod

pro

pro tanto dicit, vt caſtra magis cõfidant, ſi tãti viri in prima exponantur acie; & quia maxime requiritur ſapientia, vbi periculum totius depẽdet exercitus: hæc autem cohors aquilam ſuſcipit ſignum præcipuũ Romanorum caſtrorum, & totius legionis inſigne: quod & Imperatoribus poſterioribus eſt relictum: cuius quidem ratio aſſignari poteſt; quia vt idem dicit Vegetius, militaris Romana diſciplina primas acies faciebat alares: inter oẽs autẽ auium alas aquilinę ſunt fortiores: vel aliter dici poteſt, ꝙ ideo ſignũ aquilæ eis traditur ex præeminẽtia videlicet in mundo quãtum ad dominium ꝑꝑ cœleſtem, & diuinum effectum, quem implorare debent continue, vt faciebat ille princeps Iudas Machabęus, qui in pugnãdo, auxilium de cœlo petebat: quod præcipue eis competit ꝑꝑ periculum, cui ſe cõmittunt; vel quia merentur apud Deũ, vt ſint victorioſi

eo, ꝙ morti ſe exponunt pro populo : de qua aquila dicitur in Ezech. loquēte de Nabuchodonoſor orientis Monarcha, Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorū ductu plena plumis, & varietate venit ad Libanum, & tulit medullā cedri. Poſt hoc ſubdit Vegetius numerum primę cohortis, quam millenariam vocat, eo, ꝙ mille centum pedites in ea ſunt; equeſtres autem centum trigintaſex : cæteras autem vocat quinquagenarias; quia in qua libet ponit quingentos quinquaginta quinque pedites ; equeſtres autē ſexaginta ſex, vt quilibet eques certum numerū peditum habeat : diſponit etiam in quinta cohorte milites fortiores; quia, ſicut prima dextrum tenet cornu, ita & quinta ſiniſtrum. Multa àlia dicit ibi Vegetius, quæ enumerare nimis eſſet longum ; & verba eius tanq̄ inuſitata modernis temporibus maiori indigerent expoſitione. hæc autem tm̄

ad

ad præſens ſufficiant. Quòd ſi multitudo populi in politia ſub certis limitibꝰ in gradu, & numero diſponitur quantum ad ſui directionem, multo magis in caſtris, in quibꝰ maxima, & periculoſiſſima eſt difficultas regiminis, tum ex parte operis, qđ eis incumbit, quia ad finem terribilium ordinatur, quod eſt mors; tum ex parte hoſtium, qui infeſtāt: vnde ſicut in Exodo conſulit̃ Moyſi à cognato ſuo Ietro, vt onera diuideret ꝑ officia diuerſa in iudicando populum, vbi ait: Prouide viros potentes, & qui oderint auaritiam, & cōſtitue ex eis Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicēt populum. ita & Iudas Machabęꝰ, cum infeſtaretur ab hoſtibus, ſua caſtra diuiſit in eodem numero conſtituendo duces per Tribunos videlicet, Centuriones, Pentacontarchos, & Decuriones: qui quidem numerus ſatis proportionatus eſt in militibus ad diſtin-

diſtinctionem exercitus: vnde vn' in altero continetur, vt facilior ſit ad coniunctionem vnius cum altero, cum bellandi neceſſitas hoc requirit. diſtinctio vero, quam facit Vegetius ex diſpoſitione acierum, attenditur cum campale bellū ordinatur, licet etiam ipſe cohortes ad centurias reducat, & decurias ex certis cauſis & rationibus.

¶ Hic declarat de nominibus ducū; & de numero cohortum; & quid ſignificat vnumquodq;.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

SED quia de nominibus agitur ducum, videndū eſt de ipſis, prout ſcriptura ſacra denominat; & Romana reſpub. ac moderni deſcribunt. & primo quidem de Tribuno, quod quidē nomen dicit Vegetius ex Tribu originem habere; quia præerat militibus, quos Romulus

lus elegerat, qui ex tribu originem traxerunt: Iſidorus autem in 9. Ethi molog. dicit, ꝙ Tribuni dicti ſunt, ꝙ plebeis iura præbent: vnde in fauorem eorum ſunt inſtituti Procon ſules. alibi vero dicitur, ꝙ Tribuni dicebantur, qui mille militibꝰ præerãt, quos Grȩci Chiliarchos appel lant; ſicut Centuriones à centum militibus ſunt nominati: De quinquagenarijs, ſiue Pentacontarchis, quod idem eſt, Vegetius mentionẽ nõ facit; ſed ſcriptura ſacra in prȩfatis iã libris. & in 4. lib. Reg. quos ad imprecationem Helyȩ iuxta eorum meritum flamma combuſſit: ſed Decanos, ſiue Decuriones, ſic dictos, ꝙ decem militum curam habent in caſtris, Vegetius ſub vno contubernio, & vno papilione diſponit. Nomina vero generalia multitudinis armatorum ad pugnandũ diſpoſitæ hæc ſunt, videlicet, exercitus ab exercitio, ſiue ab exercitando dictus; vtrunque.n.in prȩdicta

requi-

requiritur multitudine: vocãtur & caſtra à caſtitate dicta, vt tradit Iſidorus, eo, ꝙ ibi debet caſtrari libido; ſubtrahebantur.n.delitiæ à caſtris, cum incumberet hoſtium pugna, vt Vegetius ſcribit: vnde caſtra filiorũ Iſrael deuicta fuerunt à Madianitis, quia fornicati ſunt cum filiabus eorum, vt ſcribitur in Numeris: propter quod in Deuter. ſcribitur, ꝙ Dñs ambulabat in medio caſtrorum Iſraelitici populi, vt ſint caſtra eorum ſancta, nihilq; in eis appareat fęditatis: vel caſtra dicebantur propter munitionem exercitus in aggerib9, & vallib9, ac alijs clauſuris fortiſſimis, quibus Romani Principes vtebantur, cum inuadebant hoſtes: propter quod foſſores, fabri, ac latomi aſſumebantur ad ad militarem diſciplinam, vt haberent in promptu artifices neceſſarios ad tuitionem exercitus. Eſt & aliud nomen, per quod & multitudo pugnatorum exprimitur, videlicet,

licet legio ab electione dicta, vt tradit Iſidorus, eo, ꝙ milites contenti eligebantur ab alijs tanquam magis experti. Quædam autem alia nomina ſunt partium legionum, ſiue exercitus, quæ à Vegetio traduntur in 2.lib. & ab Iſidoro lib.9. vt manipulꝰ, qui eſt numerus ducentorũ militum, ſic dictus ꝙ mane hoſtes impeteret; ſiue ꝙ pro ſigno manipulos ſtipulæ, ſiue alicuius herbæ ferret ſecum; de quibus Lucanus: Cõuocat armatos extemplo ad ſigna maniplos. Alij vocãt velites, à volitãdo dicti ꝑꝑ ſuam agilitatẽ: Romana.n.Reſpub. quoſdam iuuenes agiles habebat in militia legionum, qui, cum inuaderent hoſtes, conſedebant poſt equitum terga; tunc ſubito deſilientes de equis turbabant hoſtes: tales autem milites Annibali, vt ſcribit Iſidorus, multũ fuerunt infeſti, per quos elephanti eius in maiori parte ſunt interẽpti: qualis fuit ille Heleazarus, de quo

tra-

traditur in 1. Machab. ꝙ exiliens in medium legionis contra caſtra regis Antiochi beſtiam inuaſit elephãtinam loricatam loricis Regis, ipſamq́; beſtiã occidit. Eſt & aliud genus armatorum, quod acies nuncupatur, ab acuitate dicta, vt Iſidorus dicit; quod audaciam importat in aggrediendo hoſtes, de qua ſcriptura ſacra ſępius mẽtionem facit: vnde & de vna tribu Iſraelitici populi ſcribitur in Paralipom. ꝙ egrediebantur ad pugnam in acie prouocantes contra hoſtes. Aliud etiã nomen eſt, quod cuneus appellatur, quaſi coineꝰ, quod eſt in vnum collecta multitudo ad pugnãdum, & maxime neceſſarius in bellãdo; de quo in Deuter. dicitur, ꝙ vnuſquiſque ſuos cuneos præparabit ad bellum: a quo forte conoſtabulus vocabulum trahit apud modernos vſitatum; quaſi caput cuneiſtabilis, hoc eſt, conſtantis, & fortis. Eſt & aliud nomẽ nouum apud Thuſcos

de

de prima cohorte, & quaſi eiuſdem Romanæ cohortis ſimilitudinē gerens; qua cenſu, genere, literis, forma, virtute pollentes milites innitebantur, vt dicit Vegetius: cui Tribunus præerat armorum ſcientia, virtute corporis, ac morum honeſtate præcipuus, quam trapellum dicunt, ad perforandum acies hoſtium appellatā: hoc.n.verbum trapellationis importat. Sed & de officialibus caſtrorum multa tradit Vegetius in 2.lib. Sed hæc, quæ dicta ſunt ſub compēdio, ad pręſens ſufficiant quantum pertinet ad politiæ tractatum in hoc.4.lib. Reſtat vlteri⁹ de principatu œconomico, hoc eſt de regimine domus, quod eſt patrisfamilias: qui quidem materiam habet omnino diſtinctam ab alijs principatibus: & ideo congruum videtur hoc per ſe opus componere diſtinguendo per libros, ſiue tractatus, & ſua capitula, prout natura facti requirit; qua in re Philoſophus eun-

eundem modum tenet. Et vltimum de virtutibus, quæ requiruntur ad partes regiminis in quocunq; gñe ſiue ſint ſubditi, ſiue rectores, ſiue principes, ſiue ſubiecti fideles; quia ſic requirit ordo doctrinæ in arte vi uẽdi; & nõ ſimul, ac mixtim tracta re de ipſis, vt quidam fecerunt; quia hoc eſt impedire intellectũ diſcentis; & eſt contra normã docẽtis.

Finis.

REGISTRVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X.

Omnes ſunt ſexterni.

EPISTOLA DIVI THOMAE AQVINATIS

Doctoris angelici.

AD DVCISSAM BRABANTIAE.

EXCELLENTIAE veſtræ recepi literas; ex quibus & piam ſolicitudinem circa regimen ſubditorum veſtrorum, & deuotam dilectionem, quam habetis ad fratres noſtri ordinis plenarie intellexi; Deo gratias agens, qui veſtro cordi tantarum virtutum ſemina inſpirauit. Quod tamen in eiſdem à me requirebatis litteris; vt vobis ſuper quibuſdam articulis reſponderé; vtiq; mihi difficile fuit, tum propter occupationes meas, quas reqrit operatio lectionis; tum quia mihi pla-

ceret, vt ſup his requireretis alio-rum conſilium magis in talibus pe-ritorum. Verum, quia indecens re-putaui, vt veſtræ ſolicitudini negli-gens, coadiutor inueniar, aut dile-ctioni ingratus exiſtam, ſuper pro-poſitis articulis, vobis ad præſens reſpondere curaui; abſque præiudi-cio ſententiæ melioris. Primo ergo veſtra requirebat excellentia, ſi li-ceat vobis aliquo tempore, & quo; exactionem facere in Iudæos: ad quam quæſtionem ſic abſolute ꝑ-poſitam reſponderi poteſt, quòd licet, vt iura dicunt, iudæi meritò culpæ ſuæ ſint, vel eſſent perpetuæ ſeruituti addicti, & ſic eorum res terrarum domini poſſint accipere tanquam ſuas: hoc tamen ſeruato moderamine, vt neceſſaria vitæ ſubſidia eis nullatenus ſubtrahan-tur: quia tamen oportet nos hone-ſte ambulare, etiam ad eos, qui fo-ris ſunt, ne nomen domini blaſ-phemetur, vt Apoſtolus admonet

fideles ſuo exemplo, vt ſine offenſione ſimus iudæis, ac gentibus, & eccleſiæ Dei, hoc ſeruandum videtur, vt ſicut iura determinant, ab eis coacta ſeruitia non exigantur, quæ ipſi præterito tpe facere non cõſueuerunt: quia ea quæ ſunt inſolita, magis ſolent animos hominum perturbare. Secundum igitur huius moderationis ſentẽtiam poteſtis ſecundum conſuetudinem prædeceſſorum veſtrorum exactionẽ in iudæos facere, ſi tamen aliud non obſiſtat. Videtur autem quantum conijcere potui, circa hoc dubitationem veſtram augeri, ex his, quæ conſequenter inquiritis, quod iudæi terræ veſtræ nihil videntur habere, niſi quod acquiſierunt per vſurariam prauitatem: vnde conſequẽter quæritis, ſi liceat aliquid ab eis exigere, cum reſtituẽda ſint ſic extorta. Super hoc ergo ſic reſpondẽdum videtur, quod cum ea, quæ iudæi per vſuras ab alijs extorſerũt

non poſſint licitè retinere; conſequens eſt, vt ſi etiam vos accipere- hæc tis ab eis, non poſſetis licite retinere, niſi forſan eſſent talia, quæ à vobis, vel anteceſſoribus veſtris, hactenus extorſiſſent: Si qua vero habent, quæ extorſerunt ab alijs; hæc ab eis exacta illis debetis reſtituere, quibus iudæi reſtituere tenebantur; Vnde ſi inueniuntur certę perſonæ, à quibus extorſerunt vſuras, debet eis reſtitui, alioquin debet in pios vſus ſm̃ conſilium diœceſani Epiſcopi, & aliorum proborũ, vel etiam in communem vtilitatẽ terræ, ſi neceſſitas immineat, vel expoſcat communis vtilitas erogari: nec eſſet illicitum, ſi à iudęis exigeretis talia de nouo, ſeruata conſuetudine prædeceſſorum veſtrorum, hac intentione, vt in prædictos vſus expenderentur. Secundo vero requirebatis, ſi peccauerit iudæus, vtrum ſit pœna pecuniaria puniendus, cum nihil habeat præ-

ter vſuras, reſpondendūm videtur ſecundum prædicta, quod expedit eum pecuniaria pena puniri, ne ex ſua iniquitate commodum reportet: Videtur etiam mihi, quod eſſet maiori pœna puniendus iudæus, vel quicunque alius vſurarius, quā aliquis alius, quanto pecunia, quæ aufertur ei, min⁹ ad eum noſcitur pertinere. Poteſt etiam pecuniariæ alia pœna ſuperaddi, ne hoc ſolū ad pœnam ſufficere videatur, qđ pecuniam alijs debitā deſinit poſſidere. Pecunia autem pœnæ nomine ab vſurarijs ablata retineri non poteſt, ſed in vſus prædictos debet expendi, ſi nihil habeant aliud quā vſuras: ſi vero dicatur, qđ ex hoc Principes terrarum damnificātur, hoc damnum ſibi imputent, vtpote ex negligētia eorum prouenies, melius enim eſſet, vt iudęos laborare compellerent, ad proprium victum lucrandum, ſicut in partibus Italiæ faciunt, quàm quod ocioſi

viuentes, ſolis vſuris ditentur: & ſic eorum domini ſuis redditibus defraudētur. ita enim & per ſuam culpam Principes defraudarentur redditibus proprijs, ſi permitterēt ſuos ſubditos ex ſolo latrocinio, vel furto lucrari: tenerentur enim ad reſtitutionem eius quodcunque ab eis exigerent. Tertio quærebatur, ſi vltro offerat pecuniam, vel aliquod enceniúm, an recipere liceat. ad quod reſpondendum videtur, quòd licet recipere, ſed expedit quod ſic acceptú reddatur his, quibus debetur, vel aliter, vt ſupra dictú eſt, expendatur, ſi nihil aliud habeant, quàm vſuras. Quarto quęritur, ſi plus accipitur à Iudæo, q̃ ab eo Chriſtiani requirât, quid ſit de reſiduo faciēdum. Ad quod patet reſpōſio ex iam dictis. quod.n. Chriſtiani minus requirunt, poteſt eſſe propter duo; vel quia forte iudæus aliquid habebat præter vſurarium lucrum, & in tali caſu licet

vobis illud retinere ſeruato moderamine ſupradicto ; & idem videtur dicendum , ſi illi extorſerint, vſuras eis, qui poſtea bona voluntate donauerunt: cum tamen iudęi prompte ſe offerrét ad reſtituendũ vſuras, vel poteſt contingere, quod illi, à quibus acceperunt, ſunt ſublati de medio, vel per mortem , vel in terris alijs morãtes; & tunc ipſi debent reſtituere: ſi tamen non apparent certæ perſonæ, quibus reſtituere teneantur, procedendum eſt, vt ſupra. quod autem de Iudęis dictum eſt , intelligendum eſt , & dę Cauorſinis, vel quibuſcunque alijs inſiſtentibus vſurariæ prauitati. Quinto quęrebatis , de baliuis , & officialibus veſtris, ſi liceat eis officia vendere, vel mutuo ab eis recipere aliquid certum , donec tãtum recipiant ex officijs . ad quod dicendum videtur, quòd quæſtio iſta duas difficultates habere videtur , quarum prima eſt de officiorum

venditione. circa quam conſiderandum videtur, quod Apoſtolus dicit, quòd multa licent, quę non expediunt; cum autem baliuis, & officialibus veſtris nihil cõmittatis niſi temporalis officiũ poteſtatis, non video quare huiuſmodi officia non liceat vobis vendere, dummodo talibus vendatis, de quibus poſſit pręſumi, quod ſint vtiles, ad talia officia exercenda, & non tanto prętio vendãtur officia, quod recuperari non poſſit, ſine grauamine veſtrorum ſubditorum. ſed tamen talis venditio expediens nõ videtur: primo quidem, quia contingit frequenter, quod illi qui eſſent magis idonei ad huiuſmodi officia exercenda, ſunt pauperes vt emere non poſſint, & ſi etiam ſunt diuites, illi qui meliores ſunt, talia officia nõ ambiũt, nec inhiant ad lucra ex officio acquirenda. Sequitur igitur, quod vt plurimũ illi officia in terra veſtra ſuſcipiant, qui

ſunt peiores, ambitioſi, & pecu-
niæ amatores, quos etiam proba-
bile eſt ſubditos veſtros opprime-
re, & veſtra etiam commoda non
ſic fideliter procurare: vnde magis
videtur expediens, vt bonos homi
nes, & idoneos ad ſuſcipiendum
veſtra officia eligatis, quos etiam
inuitos, ſi neceſſe fuerit, compellá-
tis, quia per eorum bonitatem, &
induſtriam maiora accreſcent, vo
bis, & ſubditis veſtris, quã de præ-
dicta officiorum venditione acqui-
rere valeatis, & hoc conſilium de-
dit Moyſi eius cognatus; prouide,
inquit, de omni plebe viros ſapien
tes, & timentes Deum, in quib⁹ ſit
charitas, & qui oderint auaritiam:
& conſtitue ex eis Tribunos, &
Cẽturiones, & Quinquagenarios,
& Decanos, qui iudicent populum
omni tempore. Secunda vero du-
bitatio circa hũc articulum eſſe po
teſt de mutuo. Circa quod dicen-
dum videtur, ꝙ ſi hoc pacto mu-

 tuum

tuum dant, vt officium accipiant, abſque dubio pactum eſt vſurariũ; quia pro mutuo accipiũt officij poteſtatem. Vnde in hoc datis eis occaſionem peccandi, & ipſi etiam tunc tenentur reſignare officio taliter acquiſito: ſi tamen gratis officia dederitis, & poſt ab eis mutuũ acceperitis, qđ de ſuo officio poſſint recipere, hoc abſque omni peccato fieri poteſt. Sexto quærebatis, ſi liceat vobis exactiones facere in veſtros ſubditos Chriſtianos, in quo conſiderare debetis, quod Principes terrarum ſunt à Deo inſtituti: non quidem, vt propria lucra quærant; ſed vt communem populi vtilitatem procurent: in reprehenſione enim quorundam Principum dicitur in Ezechiele. 22. Principes eius in medio eius quaſi lupi rapaces poſiti ad effundendum ſanguinem, & ad quærendas animas, & auaritiæ lucra ſequenda; & alibi dicitur per eundem prophetam:

Veh

Veh paſtoribus Iſrael, qui paſcebãt ſemetipſos. Nonne greges paſcuntur à paſtoribus? lac comedebatis, & laneis cooperiebamini, quod graſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis: Vnde conſtituti ſunt redditus terrarũ Principibus, vt ex illis viuentes à ſpoliatione ſubditorum abſtineãt, vnde in eodem Propheta domino mandante dicitur, quòd Principi erit poſſeſſio in Iſrael, & non depopulabuntur vltra Principes populum meum. Contingit tamen aliquando, quod Principes non habent ſufficientes redditus ad cuſtodiam terræ, & ad alia, quæ imminent rationabiliter Principibus expetenda, & in tali caſu iuſtum eſt, vt ſubditi exhibeant, vnde poſſit communis eorum vtilitas procurari. Et inde eſt, quod in aliquibus terris ex antiqua conſuetudine domini ſuis ſubditis certas collectas imponunt, quæ ſi nõ ſunt immodera-

tæ abſque peccato exigi poſſunt; quia ſecundum Apoſtolum nullus militat ſtipendijs ſuis, vnde Princeps, qui militat vtilitati communi, poteſt de communibus viuere, & communia negotia procurare, vel per redditus deputatos, vel ſi huiuſmodi deſint, aut ſi ſufficiétes non fuerint, per ea, quæ à ſingulis colliguntur. & ſimilis ratio eſſe videtur, ſi aliquis caſus emergat de nouo, in quo oportet plura expendere pro vtilitate communi, vel ꝑ honeſto ſtatu Principis conſeruando, ad quæ non ſufficiunt, redditus proprij, vel exactiones conſuetæ: puta, ſi hoſtes terram inuadant, vel aliquis ſimilis caſus emergat: tunc enim & præter ſolitas exactiones poſſunt licite terrarum Principes à ſuis ſubditis aliqua exigere pro vtilitate communi: ſi verò velint exigere vltra id, quod eſt inſtitutum ꝑ ſola libidine habendi, aut propter inordinatas, & immoderatas ex-

penſas, hoc eis omnino non licet; Vnde Iohannes Baptiſta militibus ad ſe venientibus dixit: Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendijs veſtris. ſunt enim quaſi ſtipēdia Principum eorum redditus, quibus debent eſſe contenti, vt vltra non exigant, niſi ſecundum rationem prædictam, & ſi vtilitas eſt communis. Septimo quærebatis, ſi officiales veſtri abſque iuris ordine aliquid à ſubditis extorſerint, quod ad manus veſtras deuenerit, vel non forte, quid circa hoc facere debeatis, ſuper quo plana eſt reſpōſio; quia ſi ad manus veſtras deuenerint, debetis reſtituere, vel certis perſonis ſi poteſtis, vel in pios vſus expendere; ſiue pro vtilitate communi, ſi perſonas certas non poteſtis inuenire. Si autem ad manus veſtras non deuenerint, debetis compellere officiales veſtros ad conſimilem reſtitutionem, etiam ſi

non

nō fuerint notæ vobis aliquæ certę perſonæ, à quibus exegerint, ne à ſua iniuſtitia commodum reportent; quinimmo ſunt à nobis ſuper hoc grauius puniendi, vt cæteri à ſimilib⁹ abſtineāt in futurum, quia ſicut Salomon dicit: Peſtilente flagellato, ſtultus ſapientior erit. Vltimo quæritis, ſi bonum eſt, vt p̄ prouinciam veſtram Iudæi ſignum diſtinctiuum à Chriſtianis deportare cogantur. Ad quod plana eſt reſponſio; quia ſecundum ſtatutum Concilij generalis, Iudæi vtriuſque ſexus in oī Chriſtianorum prouincia, & in omni tempore aliquo habitu ab alijs populis debent diſtingui. Hoc eis etiam in lege eorum mandatur, vt ſcilicet faciant fimbrias per quatuor angulos palliorum, per quos ab alijs diſcernantur. Hæc ſunt Illuſtris, & religioſa Domina, quæ veſtris quęſtionibus ad præſens reſpondenda occurrunt, in quibus vobis non ſic

meam

meam ſententiam ingero, quin magis ſuadeam peritiorum ſentētiam eſſe tenendam. Valeat dominatio veſtra per tempora longiora.

FINIS.

AD LECTOREM

Quæ ſequuntur, ad iuſtitiã omnium moralium virtutũ præſtantiſſimam attinẽtia, & ad alia quædam; ex varijs locis D. Thomæ Aquinatis angelici doctoris, excerpta ſunt. & hic ad communem vtilitatem apponuntur.

Ex ſecunda parte ſecundæ partis, ſummæ. ſacroſanctæ Theologiæ Quæſt. L X I I.

¶ VTRVM ſit neceſſarium ad ſalutem, quòd fiat reſtitutio eius, quod ablatum eſt.

Argumenta Diui Thomæ pro contraria parte.

PRIMVM. Videtur, quòd non ſit neceſſarium ad ſalutem, quòd fiat reſtitutio eius, quod ablatum eſt. Quod enim eſt impoſſibile, non eſt de neceſſitate ſalutis, ſed aliquando impoſſibile eſt reſtituere id, quod eſt ablatum: puta cum aliquis abſtulit alicui membrum, vel vitam. ergo non videtur eſſe de neceſſitate ſalutis, quòd aliquis reſtituat quod alteri abſtulit.

SECVNDÒ. Committere aliquod peccatum non eſt de neceſſitate ſalutis: quia, ſic homo eſſet perplexus. Sed quandoque illud, quod aufertur, non poteſt reſtitui ſine peccato: puta cum aliquis alicui famam abſtulit, verum dicendo. Ergo reſtituere ablatum nõ eſt de neceſſitate ſalutis.

TERTIÒ. Quod factum eſt, non poteſt fieri, vt factum non fuerit.

rit. Sed aliquando, alicui aufertur honor ſuæ perſonæ, ex hoc ipſo, ꝙ paſſus eſt ab aliquo iniuſte vituperanre eum. ergo non poteſt ſibi reſtitui, quod ablatum eſt. & ita non eſt de neceſſitate ſalutis reſtituere ablatum.

Qvarto. Ille, qui impedit aliquem ab aliquo bono cõſequendo, videtur illud ei auferre: quia quod modicum deeſt, quaſi nihil deeſſe videtur, vt Philoſoph⁹ dicit in ſecundo Phyſicorum. Sed cum aliquis impedit aliquem, vt non conſequatur præbendam, vel aliquid huiuſmodi: nõ videtur, quod teneatur ei ad reſtitutionem præbendæ: quia quandoque non poſſet. Non ergo reſtituere ablatum, eſt de neceſſitate ſalutis.

Sed contra eſt, quod Auguſtinus dicit in epiſtola ad Maced. 14. quæſt. 6. Si res aliena, propter quã peccatum eſt, reddi poſſit, & non redditur, pœnitentia non agitur,

ſed ſimulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, ſi (vt dixi) reſtitui poteſt.

Ex ſententia D. Thomæ Aquinatis Doctoris Angelici.

Respondeo dicendum, quòd reſtitutio, ſicut dictum eſt, eſt act⁹ iuſtitiæ commutatiuæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit. Et ideo reſtituere, importat redditionem illius rei, quæ iniuſtè ablata eſt. Sic enim per iteratam eius exhibitionem, æqualitas reparatur. Si vero iuſte ablatum eſt, inæqualitas erit, vt ei reſtituatur: quia iuſtitia in æqualitate conſiſtit. Cum ergo conſeruare iuſtitiam ſit de neceſſitate ſalutis; conſequens eſt, quòd reſtituere id, quod iniuſte ablatum eſt alicui, ſit de neceſſitate ſalutis:

Reſponſiones D. Thomæ ad argumenta.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in quibus non poteſt recompenſari æquiualens, ſufficit, quòd recompenſetur quod poſſibile eſt. Sicut patet de honoribus, qui ſunt ad Deum, & ad parẽtes, vt Philoſophus dicit in octauo Ethicorum. Et ideo, quando id, quod eſt ablatum, non eſt reſtituibile, per aliquid æquale, debet fieri recompenſatio qualis poſſibilis eſt: puta, cum aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare vel in pecunia, vel in aliquo honore, conſiderata conditione vtriuſque perſonæ, ſecundum arbitrium boni viri.

AD SECVNDVM dicendũ, quòd aliquis poteſt alicui famam tripliciter auferre. Vno modo verum dicendo & iuſte: puta, cum aliquis crimen alicuius prodit ordine

dine debito ſeruato, & tunc non tenetur ad reſtitutionem famæ. Alio modo, falſum dicendo, & iniuſte, & tunc tenetur reſtituere famam, confitendo ſe falſum dixiſſe. Tertio modo, verum dicendo, ſed iniuſte: puta cum aliquis prodit crimen alterius, contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad reſtitutionem famæ, quantum poteſt, ſine mẽdacio tamen: vt pote quòd dicat ſe malum dixiſſe, vel quòd iniuſte eum diffamauerit. Vel ſi non poſſit famam reſtituere, debet ei aliter recompenſare, ſicut & in alijs dictum eſt.

AD TERTIVM. dicendum, quòd actio contumeliam inferentis, non poteſt fieri, vt non fuerit. poteſt tamen fieri, vt eius effectus, ſcilicet diminutio dignitatis perſonæ, in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reuerentiæ.

AD QVARTVM. dicendum, quòd

quòd aliquis, poteſt impedire ali-
quem, ne habeat præbendam, mul
tipliciter. Vno modo iuſte, puta ſi
intendens honorem Dei, vel vtili-
tatem Eccleſiæ procuret, quòd de-
tur alicui perſonæ digniori: Et tũc
nullo modo tenetur ad reſtitutio-
nem, vel ad aliquam recompenſa-
tionem faciendam. Alio modo in-
iuſte: puta, ſi intẽdat eiꝰ nocumen-
tum, quem impedit ꝓpter odium,
vel vindictam, aut aliquid huiuſmo
di: Et tunc, ſi impedit ne præbenda
detur digno, conſulens quòd non
detur, antequã ſit firmatum, quòd
ei detur; tenetur quidem ad aliquã
recompenſationem, penſatis con-
ditionibus perſonarum & negotij,
ſecundum arbitrium ſapientis: nõ
tamen tenetur ad æquale, quia illã
nondum fuerat adeptus, & pote-
rat multipliciter impediri. Si verò
iam firmatum ſit, quòd alicui de-
tur præbenda, & aliquis propter
indebitam cauſam procuret, quòd

reuo-

reuocetur. Idem eſt, ac ſi iam habitam ei auferret: & ideo, tenetur ad reſtitutionem æqualis, tamen ſecundum ſuam facultatem.

Quanto verò vſui nobis ſint hæ diui Thomæ reſponſiones ad rixas ciuiles & militares contentiones ſedandas firmandamque pacem; quantum etiam ad honoris rationem attinet: ex annotationibus i fine huius libelli appoſitis facile intelligetur.

Ex eodem libro. Quæſt. LXVII.

Vtrum iudex licite poſſit pœnam relaxare.

Argumenta Diui Thomæ pro contraria parte.

PRIMVM. Videtur, quòd iudex licite poſſit pœnam relaxare. Dicitur enim Iac.2. Iudicium ſine miſericordia ei, qui non facit miſericordiam. Sed nullus punitur propter hoc, quòd non facit illud, qđ licite facere non poteſt. Ergo quilibet iudex poteſt licite miſericordiam facere, relaxando pœnam.

SECVNDÒ. Iudicium humanum, debet imitari iudicium diuinum. Sed Deus pœnitentibus relaxat pœnam: quia nõ vult mortẽ peccatoris, vt dicitur Ezech.18. Ergo etiam homo iudex, poteſt pœnitenti licite relaxare pœnam.

TERTIÒ. Vnicuique licet facere quod alicui prodeſt, & nulli nocet. Sed abſoluere reum à pœna prodeſt ei, & nulli nocet. Ergo iudex licite poteſt reum à pœna abſoluere.

SED

Sed contra eſt, quod dicitur Deuteron. 13. de eo qui perſuadet ſeruire dijs alienis, non parcat ei oculus tuus, vt miſerearis, & occultes eum. Sed ſtatim interficies eum, & de homicida dicitur Deuter. 19. Morietur, nec miſereberis eius.

CONCLVSIO.

Non poteſt niſi ſuperior iudex pœnam reo relaxare, & hoc, ſi paſſus iniuriam remittere velit.

Sententia D. Thomæ.

Respondeo dicendum, quòd ſicut ex dictis patet, duo ſunt, quãtum ad propoſitum pertinet, circa iudicem conſideranda, quorum vnum eſt, quòd ipſe habet iudicare inter accuſatorem & reum: aliud autem eſt, quòd

ipſe non fert iudicij ſententiam, quaſi ex propria, ſed quaſi ex publica poteſtate. Duplici ergo ratione impeditur iudex ne reum à pœna abſoluere poſſit. Primò quidem ex parte accuſatoris, ad cuius ius quandoque pertinet, vt reus puniatur, puta propter aliquã iniuriam in ipſum commiſſam, cuius relaxatio non eſt in arbitrio alicuius iudicis: quia quilibet iudex tenetur ius ſuum reddere vnicuique. Alio modo impeditur ex parte Reipublicæ, cuius poteſtate fungitur, ad cuius bonum pertinet, quòd malefactores puniantur. Sed tamen quantum ad hoc differt inter inferiores iudices, & ſupremum iudicem, ſcilicet Principem, cui eſt plenariè poteſtas publica cõmiſſa. Iudex enim inferior nõ habet poteſtatem abſoluendi reum à pœna contra leges à ſuperiore ſibi impoſitas. Vnde ſuper illud Io. 19. Non haberes

ad-

aduerſum me poteſtatem vllam, dicit Auguſtinus: Talem Deus dederat Pilato poteſtatem, vt eſſet ſub Cæſaris poteſtate, ne ei omnino liberum eſſet accuſatum abſoluere: ſed Princeps qui habet plenariam poteſtatem in republica, ſi ILLE qui paſſus eſt iniuriam, velit eam remittere, poterit reum licitè abſoluere, ſi hoc PVBLICAE VTILITATI viderit nõ eſſe nocumentum.

Reſponſiones D. Thomæ ad argumenta.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd miſericordia iudicis habet locum in his, quæ arbitrio iudicis relinquũtur, in quibus boni viri eſt, vt ſit DIMINVTIVVS POENARVM: ſicut Philoſophus dicit in quinto Ethicorũ. In his autem, quæ ſunt determinata ſecundum legem diuinam,

vel humanam, non eſt ſuum miſericordiam facere.

AD SECVNDVM dicendum, quòd Deus habet ſupremam poteſtatem iudicandi, & ad ipſum pertinet quicquid contra aliquem peccatur. Et ideo liberum ei eſt pœnam remittere, præcipue cum peccato ex hoc pęna maxime debeatur, quod eſt contra ipſum. nõ tamen remittit pœnam, niſi ſecundum quod decet ſuã bonitatem, quæ eſt omnium legum radix.

AD TERTIVM dicendum, ꝙ iudex ſi inordinatè pœnam remitteret, nocumentum inferret & communitati, cui expedit, vt maleficia puniantur, ad hoc, quòd peccata vitentur. Vnde Deuteron. 13. poſt pœnam ſeductoris ſubditur: Vt omnis Iſrael audiẽs timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei ſimile. Nocet etiam perſonæ, cui eſt illata iniuria, quæ recompenſatio-

nem

nem accipit per quandam reſtitutionem honoris in pœna iniuriantis.

Cum ſuperioribus temporibus non animaduerterint ſummi Principes, & Reſpublicæ præclaram D. Thomæ, quam in præcedenti articulo doctrinam tradidit, quas contentionibus militaribus occaſiones hoc dederit, & quantum pernitioſo duellorum vſui fauerit; in eiſdē annotationibus in calce huius libelli appoſitis habebitur: Cōtrà

vero ſeruatis eiuſdem D. Thomæ præceptis, quàm vtile rebus ciuilibus & militaribus, quod ad honoris rationem attinet, futurum ſit; etiam facillimè conſtabit.

Ex eodem lib. Quæſt. LXIX. Artic. III.

¶ Vtrum Reo liceat iudicium per appellationem declinare.

De hac re, ſicut & de quibuſdam alijs ſequentibus, breuitatis & facilitatis cauſa, ponitur tantum.

Concluſio ex D. Thoma.

Superiorem appellare in cauſa iuſta, vbi quis nimium à iudice grauatur, reo licet: appellare autem iniuſtè, cauſa afferendæ moræ, ne ſententia proferatur, minimè licet.

Q. LXXI. Art. I.

¶ Vtrum aduocatus teneatur præſtare patrocinium cauſæ pauperũ.

Concluſio ex D. Thoma.

Vbi pauperum cauſis aliter ſubueniri non poteſt, tenentur aduocati eorum ſuſcipere cauſas, & illis patrocinari, ſicut tenentur neceſſitatem patienti miſeri-

cordiæ opus impendere.
Et idem dicendum eſt de medico, quantū ad curationem pauperum.

Ex eadem quæſt. Art. III.

¶ Vtrum aduocatus peccet, ſi iniuſtam cauſam defendat.

Concluſio ex D. Thoma.

Aduocatus, ſi iniuſtam cauſam ſcienter defendat, grauiter peccat, & vinculo reſtitutionis tenetur. ſi verò ignoranter defenderit, excuſatur à peccato, pro ignorantiæ qualitate, & excuſatione.

Eadem de re, paulò poſt illud infert.

Advocatvs, ſi in principio

cre-

credidit cauſam iuſtam eſſe, & po ſtea in proceſſu appareat eam eſſe iniuſtam, non debet eam prodere, vt ſcilicet aliam partem iuuet, vel ſecreta ſuæ cauſæ alteri parti reuelet. poteſt tamen & debet CAVSAM DESERERE, vel eum, cuius cauſam agit, ad cedendum inducere, ſiue ad componendum ſine aduerſarij damno.

Et de eodem, id quod ſequitur.

MILITI vel Duci exercitus, licet in bello IVSTO, ex inſidijs agere ea, quæ facere debet, prudenter occultando: non autem falſitatem fraudulenter faciendo; quia etiam hoſti fidem ſeruare oportet, ſicut Tullius dicit in primo de Offic. Vnde & aduocato defendenti cauſam IVSTAM, licet prudenter occultare ea, quibus impediri poſſet proceſſus eius: non autem licet ei aliqua falſitate vti.

Ex ead. Quæſt. Art. IIII.

¶ Vtrum aduocato liceat pro ſuo patrocinio pecuniam accipere.

Concluſio ex D. Thoma.

Licet aduocatis pro patrocinio ſuo in aliorum cauſis exhibito, pecuniam moderatè ſuſcipere, ſecundum perſonæ, et patriæ conditionem.

Quæſt. CXVII. Art. V.

¶ Vtrum liberalitas ſit pars iuſtitiæ.

CONCLVSIO.

Quanquam liberalitas ſpecies iuſtitiæ minima ſit, annectitur ta-

tamen ei, VT PARS, *& vt virtus annexa principali.*

Sententia D. Thomæ.

RESPONDEO dicendum, quòd liberalitas non eſt ſpecies iuſtitiæ, quia iuſtitia exhibet alteri quod eſt eius, ſed liberalitas exhibet id quod ſuum eſt. Habet tamen quandam conuenientiam cum iuſtitia in duobus. Primò quidem, quia principaliter eſt ad alterum, ſicut & iuſtitia. Secundò, quia eſt circa res exteriores, ſicut & iuſtitia, licet ſecundum aliam rationem, vt dictum eſt. Et ideo liberalitas a quibuſdam ponitur PARS IVSTITIAE, ſicut virtus annexa ei, vt principali.

Quia verò conuenienter alteri dare non ſolum libe-

ralitatis munus eſt, ſed beneficentiæ etiam & miſericordiæ; quæ duo ad charitatem pertinent; ne quis forte hæc non rectè diſtinguens arbitraretur liberalitatem ad charitatem potius, quàm ad iuſtitiam referri debere, quomodo id ſe habeat, ſequentibus verbis declarat hic angelicus Doctor.

Dicendvm, ꝙ datio beneficentiæ, & miſericordiæ; procedit ex eo, ꝙ homo eſt aliqualiter affectus circa eum, cui dat. & ideo talis

lis datio pertinet ad charitatem, ſiue ad amicitiam. ſed datio liberalitatis prouenit ex eo, quòd dãs eſt aliqualiter affectus circa pecuniam, dum eam non concupiſcit, neque amat: vnde etiam non ſolum amicis, ſed etiam ignotis dat quando oportet. Vnde non pertinet ad charitatem; ſed magis ad iuſtitiam, quæ eſt circa res exteriores.

Queſt. CXVIII. Art. III.

¶ Vtrum auaritia opponatur liberalitati.

Concluſio ex D. Thoma.

Auaritia inquantum indebitam quandam pecuniarum acceptionem, & conſeruationem importat, IVSTITIAE *aduerſa-tur:*

tur; inquantum verò immòderantia quædam eſt circa interiores diuitiarum affectus, liberalitati contrariatur.

Quæſt. XXXII. Art. I.

¶ Vtrum dare eleemoſinam ſit actus charitatis.

CONCLVSIO.

Eleemoſynam dare, actus charitatis eſt per miſericordiæ affectum.

Sententia D. Thomæ.

RESPONDEO dicendum, ꝙ exteriores actus ad illam virtutē referuntur, ad quam pertinet id quod eſt motiuum ad agendum huiuſmodi actus. Motiuum autem

ad

ad dādū eleemoſynas eſt, vt ſubueniatur neceſſitaté patienti. Vnde quidam diffinientes eleemoſynam dicunt, quòd ELEEMOSYNA eſt opus, quo datur aliquid indigéti ex compaſſione propter deum, qđ quidem motiuum pertinet ad miſericordiam, [vt ſupra dictum eſt] vnde manifeſtū eſt, quòd dare eleemoſynam proprie eſt actus miſericordiæ. Et hoc apparet ex ipſo nomine, nam in Græco Eleemoſyna à miſericordia deriuatur ſicut in latino miſeratio. & quia miſericordia eſt effect9 Charitatis, [vt ſupra oſtenſum eſt.] ex conſequenti dare eleemoſynam eſt actus charitatis, miſericordia mediante.

Art. II.

¶ Vtrum conuenienter eleemoſynarum genera diſtinguantur.

CONCLVSIO.

Septem ſunt miſericordiæ opera, ſeu corporales eleemoſynæ in corporalibus defectibus, proximis exhibendæ; & totidem ſpirituales, in ſpiritualibus defectibus exhibendæ.

Sententia D. Thomæ.

Respondeo dicendũ, quòd eleemoſynarum, prędicta diſtinctio, conuenienter ſumitur ſecundum diuerſos defectus proximorum. Quorũ quidam ſunt ex parte animę, ad quos ordinãtur ſpirituales elemoſynæ. Quidã verò ex parte corporis, ad quos ordinantur eleemoſynę corporales. Defectus enim corporalis aut eſt in vita, aut eſt poſt vitã. Si quidem eſt in vita, aut eſt cõmunis defectus re-

reſpectu eorū, quibus omnes indigent; aut eſt ſpecialis propter aliquod accidens ſuperueniens. Si primo modo, aut defectus eſt interior, aut exterior. Interior quidem eſt duplex. Vnus quidem, cui ſubuenitur per alimentum ſiccum, ſcilicet fames. Et ſecundum hoc ponitur Paſcere eſurientem. Alius aūt eſt cui ſubuenitur p alimentū humidum, ſcilicet ſitis: & ſecundum hoc dicitur Potare ſitientē: Defectus autem communis reſpectu exterioris auxilij eſt duplex. Vnus reſpectu tegumēti: & quātū ad hoc ponitur Veſtire nudum. Alius autem reſpectu habitaculi: & quantum ad hoc ponitur ſuſcipere hoſpitem, ſimiliter autem ſi ſit defectus aliquis ſpecialis, aut eſt ex cauſa intrinſeca; ſicut infirmitas. Et quantū ad hoc ponitur Viſitare infirmum. Aut eſt ex cauſa extrinſeca: & quantum ad hoc ponitur Redemptio captiuorum.

Poſt

Poſt vitam autem Exhibetur mortuis ſepultura.

Similiter autem ſpiritualibus defectib⁹, ſpiritualib⁹ actibus ſubuenitur dupliciter. Vno modo poſcendo auxilium à Deo: & quãtũ ad hoc ponitur Oratio, qua quis pro alijs orat. Alio modo impendẽdo humanum auxilium. & hoc tripliciter. Vno modo contra defectum intellectus: Et ſi quidem ſit defectus ſpeculatiui intellectus, adhibetur ei remediũ per Doctrinam. Si autem practici intellect⁹, adhibetur ei remediũ per Conſilium. Alio modo eſt defectus ex paſſione appetitiuæ virtutis, inter quos maxim⁹ eſt triſtitia, cui ſubuenitur per Conſolationem. Tertio modo ex parte inordinati actus: qui quidem tripliciter conſiderari poteſt. Vno modo ex parte ipſius peccantis, in quantum procedit ab eius inordinata voluntate. & ſic adhibetur remedium per

Cor-

Correctionem. Alio modo ex parte eius in quem peccatur. Et ſi quidem ſit peccatum in nos, remedium adhibemus remittẽdo offenſam. Si autem ſit in Deum, vel in proximũ, non eſt noſtri arbitrij remittere: vt Hieronym. dicit ſuper Matth. Tertio modo ex parte ſequelæ ipſius actus inordinati, ex qua grauantur ei conuiuentes etiam præter peccantis intentionẽ: & ſic remediũ adhibetur Supportando maxime in his, qui ex infirmitate peccant, ſecundum illud Rom. 15. debemus nos firmiores, infirmitates aliorũ portare: & non ſolum ſecundũm quòd infirmi ſunt ſiue graues ex inordinatis actibus, ſed etiam quæcunque eorum onera ſunt ſupportanda: ſecundum illud Gal. 6. alter alteriꝰ onera portate.

Art. VII.

¶ Vtrum poſſit fieri Eleemoſyna de iniuſtè acquiſitis.

CONCLVSIO.

Ex iniuſtè acquiſitis, per furtum, vel rapinam, non poteſt fieri eleemoſyna, ſed reſtitutio fieri debet, iniuſtè verò quæ quis per ſimoniam, aut ſubuerſionem iuſtitiæ accepit, in eleemoſynas elargiri tenetur: ex turpi lucro verò eleemoſyna fieri poteſt, ſi velit qui acquiſiuit.

Sententia D. Thomæ.

RESPONDEO dicendum, quòd tripliciter poteſt aliquid eſſe illicite acquiſitum. Vno enim modo, id

id quod illicite ab aliquo acquiritur debetur ei, à quo eſt acquiſitũ: nec poteſt ab eo retineri, qui acquiſiuit, ſicut contingit in rapina, & furto, & vſuris. Et de talibus cũ homo teneatur ad reſtitutionem, eleemoſyna fieri non poteſt. Alio verò modo eſt aliq̃d illicite acquiſitum, quia quidem ille, qui acquiſiuit, retinere non poteſt: nec tamen debetur ei, à quo acquiſiuit; quia ſcilicet contra iuſtitiam accepit, & alter contra iuſtitiam dedit. Sicut contingit in ſimonia, in qua dans, & accipiens cõtra iuſtitiam legis diuinæ agit. Vnde non debet fieri reſtitutio ei, qui dedit, ſed debet in eleemoſynas erogare. Et eadem ratio eſt in ſimilibus, in quibus ſcilicet & datio, & acceptio eſt contra legem. Tertio modo eſt aliquid illicite acquiſitum, non quidem quia ipſa acquiſitio ſit illicita: ſed quia id, ex quo acquiritur, eſt illicitum, ſicut patet de eo,

quod

quod mulier acquirit per meretricium. Et hoc proprie vocatur turpe lucrum: quod enim mulier meretricium exerceat, turpiter agit, & contra legem Dei. Sed in eo ꝙ accipit, non iniuſtè agit, nec contra legem. Vnde quod ſic illicite acquiſitum eſt, retineri poteſt & de eo eleemoſyna fieri.

Et paulò poſt, Iterum de acquiſito per meretriciū, & per ſimoniā; et de acquiſito etiam per aleas, illa infert Angelicus doctor.

DICENDVM, ꝙ de acquiſito per meretricium iam dictum eſt, qualiter eleemoſyna fieri poteſt. Non autem fit de eo ſacrificium, vel oblatio ad altare, tum propter ſcandalum, tum propter ſacrorum reuerentiam.

De

De eo etiam, quod eſt per ſimoniam acquiſitum, poteſt fieri eleemoſyna: quia non eſt debitum ei, q dedit, ſed meret illud amittere.

Circa illa verò, quæ per aleas acquiruntur, videtur eſſe aliquid illicitum ex diuino iure, ſcilicet ꝙ aliquis lucretur ab his, qui rem ſuam alienare non poſſunt: ſicut ſunt minores, & furioſi, & huiuſmodi, & ꝙ aliquis trahat alium ex cupiditate lucrandi ad ludum, & ꝙ fraudulenter ab eo lucretur. Et in his caſibus tenetur ad reſtitutionem: & ſic de eo non poteſt eleemoſinam facere.

Aliquid autem videtur eſſe illicitum ex iure poſitiuo ciuili, qđ prohibet vniuerſaliter tale lucrũ. Sed quia ius ciuile non obligat omnes, ſed eos ſolos, qui ſunt his legibus ſubiecti: & iterum per diſſuetudinem abrogari poteſt, ideo apud illos, qui ſunt huiuſmodi legibus obſtricti, tenentur vniuer-

ſali-

ſaliter ad reſtitutionem, qui lucrantur, niſi fortè contraria conſuetudo præualeat: aut niſi aliquis lucratus ſit ab eo, qui traxit eum ad ludum, in quo caſu non tenetur reſtituere: quia ille qui amiſit, non eſt dignus accipere. Nec poteſt licite retinere tali iure poſitiuo durante. Vnde debet de hoc eleemoſynam facere in hoc caſu.

Cum reſtitutio rei alienæ ad ſalutem ſit omnino neceſſaria; vtinam aulici quidam & alij, qui quandoq; negotijs vacui aleis dant operam, ea quæ ex Angelico doctore ſupraſcripta ſunt, diligenter & iuſte ponderent: ne dum

pecu-

pecuniarũ lucrum ex rebus iocoſis quærunt, ſeriò ſeipſos perdant.

Quando verò, & quomodo re aliena vti liceat, ſic poſtea infert D. Thomas.

DICENDVM, ꝙ in caſu extremæ neceſſitatis omnia ſunt communia, vnde licet ei, qui talem neceſſitatem patitur, accipere de alieno ad ſui ſuſtentationem, ſi non inueniat qui ſibi dare velit. Et eadem ratione licet habere aliquid de alieno, & poteſt de hoc eleemoſinam dare: quinimo & accipere, ſi aliter ſubueniri non poſſit neceſſitatem patienti: Si tamen fieri poteſt ſine periculo, debet requiſita domini voluntate pauperi ꝓuidere, extremam neceſſitatem patienti.

Art. IX.

¶ Vtrum ſit magis propinquioribus eleemoſyna danda.

Sententia D. Thomæ.

RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Auguſtinus dicit in primo de Doctrina chriſtiana, illi qui sũt nobis magis coniuncti, quaſi quadam ſorte nobis obueniunt, vt eis magis prouidere debeamus. Eſt tamen circa hoc DISCRETIONIS RATIO ADHIBENDA ſecundum differẽtiam coniunctionis, & ſanctitatis, & vtilitatis. Nam MVLTO SANCTIORI magis indigentiam patienti, & magis vtili ad commune bonum eſt magis eleemoſyna dãda, quàm perſonæ propinquiori, maximè ſi non ſit multum coniuncta, cuius cura ſpecialis nobis immineat, & ſi magnam neceſſitatem non patitur.

Et paulò poſt, propter verba D. Auguſtini in libro de Verbis domini, dicentis.

,, Qui ſunt qui habebunt
,, ęterna habitacula, niſi ſan-
,, ɑti Dei? & qui ſunt, qui ab
,, eis recipiendi ſunt in taber
,, nacula, niſi qui eorum indi
,, gentiæ ſeruiunt?

Illud adſcribit hic ſanctus Doctor.

Dicendvm, ꝙ opus eleemoſynæ ad mercedem retributionis æternæ dupliciter valet. Vno quidem modo ex radice charitatis: & ſecundum hoc eleemoſyna eſt meritoria, prout in ea ſeruatur

ordo charitatis, ſecundum quam PROPINQVIORIBVS magis prouidere debeamus, cæteris paribus. Vnde Ambroſius dicit in primo de Officijs. Eſt illa probanda liberalitas, vt proximos ſanguinis tui non deſpicias, ſi egere cognoſcas. Melius eſt enim, vt ipſe ſubuenias tuis, quibus pudor eſt ab alijs ſumptum depoſcere. Alio modo valet eleemoſyna ad retributionem vitæ æternæ ex merito eius, cui donatur, qui orat pro eo qui eleemoſynam dedit. Et ſecundum hoc loquitur ibi Auguſtinus.

Hæc, quæſo, etiam, quæ ſuperius ex Angelico Doctore ſcripta ſunt, ab eis exactè, & diligenter examinentur, qui cum ipſi di-

uites

uites ſint, alios pauperes, et miſeros eleemoſynis ſubleuare poſſunt; eaq́ʒ precipuè Eccleſiæ prælati cogitent; qui nullo quidem tempore, vt conſanguineos ſuos opulẽtos reddant; egentes, & bonos chriſtianos deſerant; nec eoſdem tamen cõſanguineos pauperes negligant, vel vt ipſi liberius voluptatibus vacent, vel vt magnificentiæ actus, præterquam rerum ſuarum ſtatus requirat, exercere

videantur. DISCRETIONIS EST *adhibenda ratio.*

Cætera quæ his in locis Angelicus Doctor de eleemoſyna docuit, breuitatis & facilitatis cauſa, quibus in præſenti maximè ſtudemus, omittuntur. Nunc verò boni, et præſertim Principes, hic in primis in ſeipſos clementes & miſericordes ſint; ſibiq́ præcipuè aliquid ſpiritualis eleemoſynæ impertiantur; ea ſtu

dio-

dioſè legentes quæ ſupra cap. x v.i. ſecundi libri pulcherrimè ſcripta ſunt: & omnia ſedulò exequantur. Diuina deinde prouidentia ſinguli huiuſmodi eorum pietatis actus, tanquam radij ſolares à ſinuoſis ſpeculis repercuſſi & multiplicati, firmiter à pauperum perſonis in Principes ipſos, & cæteros charitatem exercentes abundè reflectentur; vt inde lux perpetuæ felici-

tatis cum ſumma DEI *pace producatur.*

DE GLORIOSISSIMA VIRGINE MARIA.

PRæter ea, quæ de terrenis Regibus aliyſq; rebus ſuperius accepimus, ſermoni illis quæ de miſericordia ſcripta ſunt modum facientes; illud adhuc, quæſo, quod de REGINA *cæleſti et Miſericordiæ ipſius matre Angelicus Doctor noſter, eam ſummoperè*

commendans teſtatum reliquit, audiamus: vt cum his vocibus excitati fuerimus, in nobis dulcis huius Matris cultus et veneratio augeatur: quæ ſanè pietatis plena vt Principibus, vt nobis, vt cæteris denique eadem inopia laborantibus ſubueniat, ſemper præſto eſt. Quis enim noſtrum à Diuina gratia non maximè eſt inops? eaq; ſemper non indiget? Huic verò nobis ſubueniendi puriſſimæ hu-

huius Virginis deſiderio eo induti habitu, qui ipſam intuentem delectare poßit, innocentiæ, inquam, & animi integritatis, occurramus: Nec id parcè quidem, ſed tanta potius mundi cordis abundantia, vt eius patrocinio dignè vti valeamus; quod quidem in rem noſtram plurimùm eſſe poße minimè eſt dubitandum: ipſa enim nobis non ſolùm dum in deſertiſſima mundi huius ſolitudi-

ne peregrinamur panis copiam, quo aut ſpiritum, aut corpus etiam, iuxta cuiuſque famem alamus, impetrare poteſt ſiue cœleſte, & ſpirituale Manna, ſiue terreni panis ſatietatem, quod etiam eius filius aliàs pro turbis effecit, abundanter ſubminiſtrans: ſed etiam poſtquam iter hoc noſtrum confecerimus perpetuam in cœleſti patria quietem, & ſolidum immortalis vitæ nutrimentum

tum procurare valet : illius nempe benedicti, viuiq́; Panis angelorum, fruitione permanenti. Quid igitur de beatiſsima MARIA *virgine Angelorum Regina, Angelicus doctor, Angelicam ſalutationem exponens dicat, audiamus.*

DEVOTISSIMA EXPOSITIO DIVI THOMÆ AQVIN. SVPER SALVTATIONE ANGELICA.

AVE MARIA gratia plena, dominus tecũ.] In ſalutatione iſta continentur tria. Vnam partẽ fecit Angelus, ſcilicet, AVE gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Aliam partem fecit Heliſabeth mater Ioannis Baptiſtę. ſcilicet, Benedictus fructus ventris tui. Tertiam partem ad didit Eccleſia, ſcilicet, MARIA. Nam Angelus non dixit Aue MARIA: ſed Aue gratia plena. Et hoc nomen, ſcilicet MARIA, ſecundum ſuam interpretationem conuenit dictis Angeli, ſicut patebit.

Eſt

Eſt ergo circa primum conſiderandum, ꝙ antiquitus erat valdè magnum, ꝙ Angeli apparerent hominibus: vel ꝙ homines facerent eis reuerentiam, habebant pro maxima laude. Vnde & ad laudem Abrahæ ſcribitur, ꝙ recepit Angelos hoſpitio, & ꝙ exhibuit eis reuerentiam. Quòd autem Angelus faceret homini reuerentiam nunquam fuit auditum, niſi poſtquam ſalutauit BEATAM VIRGINEM reuerenter dicens, Aue. Quòd autem antiquitus non reuerebatur hominem Angelus, ſed homo Angelum ratio eſt: quia Angelus erat maior homine: & hoc quantum ad tria. Primò quantum ad dignitatem: ratio eſt. Nam Angelus eſt naturæ ſpiritualis Pſal. Qui facit angelos ſuos ſpiritus &c. Homo verò eſt naturæ corruptibilis: Vnde dicebat Abraham. Loquar ad dominum meum cum ſim pulvis & cinis. Non ergo erat decens

vt ſpũalis, & incorruptibilis creatura, reuerentiam exhiberet corruptibili, ſcilicet homini. Secundò q̃tum ad familiaritatẽ ad DEVM. Nam Angelus eſt Deo familiaris, vtpote aſſiſtens. Dañ. 7. Millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei. Homo verò eſt quaſi extraneus & elongatus à Deo ꝑ pc̃tm̃, Pſal. Elongaui fugiẽs. Ideo conueniẽs eſt vt homo reuereatur Angelum, vtpote propinquum, & familiarẽ Regis. Tertiò præeminebat, propter plenitudinem ſplendoris gratiæ diuinæ. Angeli enim participant ipſum lumen diuinũ in ſumma plenitudine. Iob. 25. Nunquid eſt numerus militum eius? Et ſuper quem non ſurget lumen eius? Et ideo ſemper apparet cum lumine. Sed homines & ſi aliquid participent de ipſo lumine gratiæ: parum tamen, & in obſcuritate quadam. Non ergo decens erat, vt homini

mini reuerentiam exhiberet quouſque aliquis inueniretur in humana natura, qui in his trib⁹ excederet Angelos. Et hæc fuit BEATA VIRGO. Et ideo ad deſignandum, ꝙ in his tribus excedebat eum, voluit ei Angelus reuerentiã exhibere: Vnde dixit, Aue. Vnde Beata Virgo exceſſit Angelos ĩ his trib⁹.

ET PRIMO in plenitudine gratiæ, quæ magis eſt in Beata Virgine, quàm in aliquo angelo. Et ideo ad inſinuandum hoc, Angelus ei reuerentiam exhibuit, dicens: Gratia plena. Quaſi diceret. Ideo exhibeo tibi reuerentiã: quia me excellis in plenitudine gratiæ. Dicitur autem Beata Virgo plena gratia, quantum ad tria. Primo quantum ad animam, in qua habuit omnem plenitudinem gratiæ. Nam gratia Dei datur ad duo, ſcilicet ad bonum operandũ, & ad vitandum malum. Et quantum ad iſta duo perfectiſſimam

gra-

gratiam habuit Beata Virgo. Nam ipſa omne peccatum vitauit, magis q̃ aliquis ſanctus poſt CHRISTVM. Peccatum enim aut eſt originale, & de iſto fuit mundata in vtero; aut mortale, aut veniale: & de iſtis libera fuit. Vnde Cant. iiij. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Auguſtinus in libro de natura & gratia: Excepta ſancta Virgine Maria, ſi omnes ſancti, & ſanctæ cum hic viuerent interrogati fuiſſent, vtrum ſine peccato eſſent, omnes vna voce clamaſſent: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Excepta, inquam, hac ſancta Virgine, de qua propter honorem Domini, cum de peccato agitur, nullam prorſus volo quæſtionem habere. Scimus enim, ꝙ ei plus gratiæ collatum fuerit ad peccatum ex omni parte vincẽdum, quę illum concipere, & parere meruit, quem

quem cõſtat nullum habuiſſe peccatum. Sed Chriſtus excellit beatam Virginem in hoc, ꝙ ſine originali conceptus, & natus eſt: Beata autem Virgo in originali eſt concepta, ſed non nata. Ipſa etiam oĩum virtutũ opera exercuit: alij autem ſancti ſpecialia quædã, quia alius fuit humilis, alius caſtus, aliꝰ miſericors. Et ideo ipſi dantur in exemplum ſpecialium virtutum, ſicut beatus Nicolaus in exemplũ miſericordiæ &c. Sed Beata virgo in exemplum omnium virtutum, quia in ea reperis exemplum humilitatis. Luc. 1. Ecce ancilla. Et poſt, Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Caſtitatis: Quoniam virum non cognoſco. & omnium virtutum, vt ſatis patet. Sic ergo plena eſt gratia Beata Virgo, & quãtum ad boni operationem, & quantum ad mali vitationem. Secundo plena fuit gratia quantum ad redundantiam animæ ad carnẽ

vel

vel corpus. Nam magnum eſt in ſanctis habere tantum de gratia, ꝙ ſanctificet animam. Sed anima Beatæ Virginis ita fuit plena, ꝙ ex ea refudit gratiam in carnem, vt de ipſa conciperet filium Dei. Et ideò dicit Hugo de ſancto Victore. Quia in corde eius amor Spiritus ſācti ſingulariter ardebat, ideo in carne eius mirabilia faciebat: in tantum ꝙ de ea naſceretur Deus & homo. Luc. 1. Quod enim naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Tertio, quantum ad refuſionem in omnes homines. Magnum enim eſt in quolibet ſancto, quando habet tantum de gratia, ꝙ ſufficit ad ſalutem multorum. Sed quando haberet tātum quod ſufficeret ad ſalutem omnium hominum de mundo, hoc eſſet maximum. Et hoc eſt in Chriſto, & in Beata Virgine. Nam, IN OMNI periculo potes ſalutem obtinere ab ipſa Virgine glorioſa. Vnde Canti

ti.iiij. Mille clipei, id eſt remedia contra pericula pédent &c. ITEM IN OMNI opere virtutis, potes eam habere in adiutorium. Et ideo dicit ipſa Eccleſiaſt. 24. In me omnis ſpes vitæ, & virtutis. Sic ergo plena eſt gratia, & excedit Angelos in plenitudine gratiæ. Et propter hoc conuenienter vocatur Maria, quæ interpretatur illuminata in ſe. Vnde Iſa. 58. Implebit ſplendoribus animam tuam. Et illuminatrix in alios quantum ad totum mundum. Et ideo aſſimilatur Soli & Lunæ.

Secundò excellit Angelos in familiaritate diuina. Et ideo hoc deſignans Angelus, dixit. Dominus tecum. Quaſi dicat. Ideo exhibeo tibi reuerentiam: quia tu familiarior es Deo, quàm ego. Nam Dominus eſt tecum. Dominus inquit pater, cum eodem filio, quod nullus angelus, nec aliqua creatura habuit. Luc. 1. Quod enim naſce-

ſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Deus filius in vtero. Iſaiæ. 12. Exulta & lauda habitatio Syon, quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael. Aliter eſt ergo dominus cum Beata Virgine, q̃ cum Angelo, quia cum ea vt filius; cum Angelo vt dominus. Dominus Spiritusſanctus, ſicut in tẽplo. Vnde dicitur templum domini ſacrarium Spirituſſancti, quia concepit ex Spirituſancto. Luc. 1. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. Sic ergo familiarior cum Deo eſt Beata Virgo, quàm Angelus: quia cum ipſa Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spirituſſanctus, ſcilicet tota Trinitas. Vnde cantatur de ea, Totius Trinitatis nobile triclinium. Hoc autem verbum, Dominus tecum, eſt nobilius verbũ, quod ſibi dici poſſit. Meritò ergo Angelus reueretur Beatam virginem, quia mater domini. Et ideo domina eſt. Vnde conuenit ei hoc

nomen MARIA, quod Syra lingua interpretatur domina.

Tertiò excedit Angelos quantum ad puritatem, quia Beata Virgo non ſolùm erat pura in ſe, ſed etiam procurauit puritatem alijs. Ipſa enim puriſſima fuit, & quantum ad culpam: quia ipſa Virgo nec mortale, nec veniale peccatũ incurrit. Item quantum ad pœnam. Tres enim maledictiones datæ ſunt hominibus propter peccatum. Prima data eſt mulieri, ſcilicet, ꝙ cum corruptione conciperet, cum grauamine portaret, & in dolore pareret. Sed ab hac immunis fuit Beata Virgo: quia ſine corruptione concepit, in ſolatio portauit, & in gaudio peperit Saluatorem. Iſa. 35. Germinans germinabit exultabunda, & laudans. Secunda data eſt homini, ſcilicet, ꝙ in ſudore vultus veſceretur pane ſuo. Ab hac immunis fuit Beata Virgo, quia vt dicit Apoſtolus.

1.Corin.7. Virgines ſolutæ ſunt à cura huius mundi, & ſoli Deo vacant. Tertia fuit communis viris & mulieribus, ſcilicet, vt in puluerem reuerterentur. Et ab hac immunis fuit Beata Virgo, quia CVM CORPORE aſſumpta eſt in cœlum. Credimus enim, ꝙ poſt mortem reſuſcitata fuerit, & portata in cœlum. Pſal. Surge domine in requiem tuam: tu & archa ſanctificationis tuæ. Sic ergo immunis fuit ab omni maledictione. Et ideo benedicta in mulieribus, quia ipſa ſola maledictionem ſuſtulit, & benedictionem portauit, & ianuam Paradiſi aperuit. Et ideo conuenit ei nomen MARIA, quæ interpretatur Stella maris, quia ſicut per ſtellam maris nauigantes diriguntur ad portum, ita Chriſtiani diriguntur per Mariam ad gloriam.

Benedictus fructus ventris tui. Peccator aliquando quærit in ali-

ſuo, quod non poteſt conſequi; ſed conſequitur illud iuſtus, Prouerb. 13. Cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris. Sic Eua quæſiuit fructum, & in illo non inuenit omnia, quæ deſiderauit. Beata autem virgo in fructu ſuo inuenit omnia, quæ deſiderauit Eua. Nam Eua in fructu ſuo tria deſiderauit. Primo, id quod falſo promiſit ei diabolus, ſcilicet quod eſſent ſicut dij, ſcientes bonum & malum. Eritis, inquit, ille mendax, ſicut dij: ſicut dicitur Geneſis 3. Et mentitus eſt, quia mendax eſt, & pater eius. Nam Eua propter eſum fructus non eſt facta ſimilis Deo, ſed diſſimilis; quia peccando receſſit à Deo ſalutari ſuo. Vnde & expulſa eſt de paradiſo. Sed hoc inuenit Beata virgo, & omnes Chriſtiani in fructu ventris ſui; quia per Chriſtum coniungimur, & aſſimilamur Deo. 1. Ioann. tertio. Cum apparuerit, ſimiles ei eri-

mus, &c. Secundo in fructu ſuo Eua deſiderauit delectationem; quia bonus ad edendum. Sed non inuenit, quia ſtatim cognouit ſe nudam, & habuit dolorem. Sed in fructu Virginis ſuauitatem inuenimus, & ſalutem; Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam. Tertio, fructus Euæ erat pulcher aſpectu. Sed pulchrior fructus Virginis, in quẽ deſiderant Angeli proſpicere. pſ. Speciouſus forma præ filijs hominum. Et hoc eſt, quia eſt ſplendor paternę gloriæ. Non ergo potuit inuenire Eua in fructu ſuo, quod nec quilibet peccator in peccatis. Et ideò quæ deſideramus, quæramus in fructu Virginis. Eſt autem hic fructus benedictus à Deo; quia ſic repleuit eum omni gratia, quòd peruenit ad nos exhibendo ei reuerẽtiam. Eph. primo. Benedictus Deus & Pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit

nos in omni benedictione ſpirituali in Chriſto. Ab Angelis, Apocalypſis ſeptimo: Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio: honor, & virtus, & fortitudo Deo noſtro. Ab hominibus, Apoſtolus Philip. ſecundo: Omnis lingua confiteatur &c. Pſalm: Benedictus qui venit in nomine domini. Sit ergo & Virgo benedicta. Sed & magis benedictus fructus eius.

ANNOTATIO

Pro ſimplicioribus

Circa nonnulla, quæ in ſuperiori expoſitione dicta ſunt.

CHRISTVM *Seruatorem de Spiritu ſancto conceptum eſſe, ſacratiſſimam autẽ Virginem Mariam, adhuc in vtero Matris ſuæ Diuina Gratia, totam pulchram, & ſine macula originalis peccati, vt ſancta naſceretur, extitiſ-*

tiſſe; omnes catholici vno conſenſu dicunt, & cum lætitia prædicant. At verò, vtrum Singularis hæc Virgo, etiam præſeruata ab huiuſmodi macula; an in eodem vtero mundata fuerit; qua quidem de re nihil Eccleſia ſtatuit, & de qua notitiam habere neceſſarium non eſt animarum ſaluti; nonnulli ſapientes, pijq; doctores, amore huius benedictæ Virginis accenſi; deuotionis ergò, eruditè

admodum quandoq; diſpu-
tauerunt. Ex quo, ſecun-
dum alios, Chriſtus, quod
ad conceptionem attinet,
excellit (vt ipſorum verbis
vtar) B. Virginem in hoc,
quod ipſe ſine originali con-
ceptus, & natus ſit; Beata
autem Virgo in origina-
li concepta, non item na-
ta fuerit: ſecundum verò
alios, Chriſti & B. Virgi-
nis conceptio, abſque ori-
ginali quidem extitit; ſed
ille hanc excellit, eo quòd
de

de Spiritu ſancto (vt ſuperius diximus) conceptus ſit, non autem B. Virgo. de quibus quidem rebus permultæ ſubtiles, et doctæ repetitiones, ac reſponſiones in vtranque partem valde piè allatæ fuerunt. Verùm animaduertant qui rudiores ſunt, neutram opinionem falſam eſſe affirmare poſſe neminem; cum id Eccleſia prohibeat. poſſumus quidē ad vtramlibet ex dictis opinionibus

reuerenter inclinare, alteram minimè damnantes; ſed cum humilitate potius myſterium hoc contemplantes: & eo quidem consilio, vt iis omnibus, quæ hac de re Eccleſia, quæ errare non poteſt, ſtatuere voluerit, noſmetipſos ſubdamus. Bonum eſt, eos qui in præſenti gratiæ myſterio veritatem aſſequi deſiderant, quantò magis huius rei ſtudio tenentur, tantò etiam magis deuotione

erga puriſsimam hāc Vir
ginem inflammari, vt illa,
quæ apud filiū authoritate
maximè valet, ipſis faueat,
quo inter cœleſtes ſumma
cum voluptate contemplan
tes, annumerari poſsint:
vt non huius ſolùm gratiæ
myſterij, ſed multorum
etiam aliorum et gratiæ, et
gloriæ abſque diſputationi-
bus perfectam cognitionem
ſibi comparare valeant, cū
ardore charitatis, in pacis
felicitate: quam interceſsio

ne huius Immaculatæ Virginis, in cœlis, ac etiam in terris, nobis concedat DEVS.

HÆC Virgo gratia plena, quæ humilitatis, et omnium aliarum virtutum actiones exercuit, Ancillam Domini ſe eſſe profitebatur. Benedicta autem Eccleſia, quæ eius filij ſponſa eſt, eam ſummis proſequens honoribus Dei matrem appellat. Hic verò noſter Angelicus Doctor, qui

qui et Philoſophus præſtantiſsimus fuit, perpulchrè admodum in hoc, veritatem rei ſequentibus verbis demonſtrat.

In Compendio Theologiæ. Tractatu 2. cap. 38.

Poſt pauca quædam verba ſic dicens.

In vtroque [autem] Symbolo dicitur filius Dei eſt natus, vel incarnatus ex Virgine Maria. Fœmina autem, ex qua aliquis homo naſcitur: mater illius dicitur ex eo quòd materiam miniſtrat humano conceptui. Vnde Beata Virgo Maria, quæ materiam miniſtrauit conceptui filij Dei: vera mater filij Dei dicenda eſt. Non enim re-

ſert ad rationem matris, quacunque virtute, materia miniſtrata ab ipſa formetur. Non igitur minus mater eſt, quę materiam miniſtrauit Spiritu ſancto formandam; quàm quę materiam miniſtrat formandam virtute virilis ſeminis.

Si quis autem dicere velit beatam Virginem Dei matrem non debere dici: quia non eſt ex ea aſſumpta diuinitas, ſed caro ſola, ſicut dicebat Neſtorius; manifeſte vocem ſuam ignorat. Non enim ex hoc aliqua dicitur alicuius mater; quia totum quod in ipſo eſt ex ea ſumatur. Homo enim conſtat ex anima & corpore, magiſque eſt homo id quod eſt, ſm animam, quàm id quod eſt ſecundum corpus. Anima autem nullius hominis à matre ſumitur; ſed vel à Deo immediatè creatur, vt veritas habet; vel ſi eſſet ex traductione; vt quidam poſuerunt; non ſumeretur à matre, ſed magis à

patre;

patre; quia in generatione cæterorum animalium, ſecundum philoſophorum doctrinam, maſculus dat animam, fęmina verò corpus.
Sicut igitur cuiuslibet hominis mater aliqua fœmina dicitur ex hoc, ꝙ ab ea corpus eius aſſumitur: ita Dei mater Beata Virgo Maria dici debet, ſi ex ea aſſumptum eſt corpus Dei. Oportet autem dicere, ꝙ ſit corpus Dei, ſi aſſumitur in vnitatem perſonæ filij Dei, qui eſt verus Deus. Confitentibus igitur humanam naturam eſſe aſſumptam à filio Dei in vnitatem perſonæ, NECESSE EST dicere, ꝙ Beata virgo Maria ſit mater Dei.

O mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc, & in hora mortis noſtræ. Amen,

PRO PACE.

Boni ſanè Principes hactenus ex D. Thoma colligere potuerunt, quantum illos deceat, vt ſtudioſè curent eos in ciuitatibus ſuis habere, qui ſedandis diſcordijs, conciliandæq; PACI *præſideant. idq; tum ob ipſum ciuile bonum; tum vt hoc etiam pacto tyrannidis ſuſpicionem de-*

deuitent. Siquidem huiuſmodi componẽdæ Pacis officia tyrannos maximè odiſſe certum eſt, et vni huic rei præcipuè ſtudere, vt ciuium animos inter ſe ſemper diſcordes, contrariosq́ reddant. Itaq; vt prudenter cætera boni Principes tractare ſolent, ita huic rei maximè inuigilent, vt ſua ipſorum opera, multi qui Pacis præfecti ſint, eligantur: Integri quidẽ omnes; Affectionibus non addicti;

Eti,

Intelligentes; Honorati; Patientes; Ad perſuadendum denique, quàm ad imperãdum promptiores; qui præcipuè diligenter examinent ea, quæ duobus articulis ſuperius poſitis Illuſtris hic ſcriptor beatæ record. docuit: & modos accuratè conſiderent, quibus illatæ iniuriæ purgari poſſint; huic faciendæ pacis vſui eos prudenter accommodantes. quorum articulorum doctrinam hic diſtin-

ſtinctè repetendam breuitatis cauſa non iudico; præterquàm quòd etiam ipſi de ſe ſatis plani, facilesq́ ſunt: eorum tamen ſumma hæc eſt, quantum ad propoſitum attinet, vt, qui iniuriam intulit, ea ſui animi aut verbis, aut ſcriptis, aut alia quapiam re, quæ ſub ſenſum cadat læſo det ſigna, quibus iuxta ſapientis, & diſciplinæ honoris periti iudicium, offenſa dignitas ibi prorſus inſtaure-

tur,

tur, vbi honoris ratio conſtituitur; in cõmuni nempe hominum opinione. Quæ quoniam in intimis ſenſibus noſtris inſidet, ciuilium legum præceptis ſubiecta non eſt; ſed ipſa pro temporum, ac ætatum varietate ad eorum conſuetudinem, qui militari honore præditi habentur, ſeipſam conformat, & effingit; quo fit, vt ad eius normam compenſationes honoris dirigentes Pacem facilè perſua-

ſuadeamus. Circa verò hæc ſuperioribus annis illud contigit; vt, quia apud nonnullos Principes, & Reſpublicas, vel ipſos fortaſſe potius ciuitatum Rectores, dignitatem ſuam nō retinuit illa honoris compenſatio, quam læſis publica iuſtitia retribuere poteſt; eos, qui alterum iniuria affecerint, proportione quadam pœnis afficiendo; ſed earum loco prædicti aut ab huiuſmodi reis pecu-

niam extorſerunt, (quod ſanè pœnæ genus ad honoris inſtaurationem, minimè confert;) aut lædentibus, vt alicui fauerent, pœnam abſque læſi conſenſu prorſus remiſerunt; milites eò magna ex parte opinionem ſuam cōuerterint, vt huius rei cauſa, ſibi ad manus, & ad arma, quod nec rationi quidem conſentaneum eſt, veniendum eſſe arbitrati fuerint: & aut vlciſcēdi deſiderio, aut pro-

ban-

bandæ cauſæ fiducia du-ʼcti, vel inter ſe priuatim armis digladiari, vel publicè ſingularium certaminum vſum, quæ Duella appellabantur latius ſequi voluerint. Duella autem (vt verum fatear) non ſolùm religioni repugnant, ſed ipſi etiam naturæ aduerſantur; quid enim aliud eſt huiuſmodi ſingularium certaminum ratio, quàm Signum opinionis hominũ arbitrãtium Diuinum iu-

di-

dicium, ſanguinis effuſione intercedente, veritatem occultam victoria manifeſtaturum? quo quid abſurdius fingi, excogitari've poteſt? Noſtris verò temporibus, quamplurimi equites, & hi quidem honore præditi, quod ad hãc Duellorum partem attinet, ad eorum conſiderationem ſe ſe excitarunt, & cum huius generis mendacio, niti compererint, non ob rationes tantùm, quas hoc loco

commemorare longum nimis eſſet, ſed etiam ob experientiam, quæ ſæpiſsime oſtẽdit exitum præter quæſitam veritatem, cùm ipſa alijs poſtea modis in lucem prodiret, eueniſſe; ea penitus damnauerunt; quantum vero ad digladiationes ipſas attinet, eas etiam, ijdem vt honorẽ tueamur, ſuperuacaneas eſſe duxerunt; ſi quidem omnibus ijs controuerſijs alia ratione prouideri poſſe ſano cũ

iudicio arbitrati ſunt, militaremq́; virtutem in prælijs potius elucere debere cenſuerunt. Ut verò iam nunc dictorum equitum de duellis opinionem confirmarunt, quæ ſubſequutæ ſunt publicæ prohibitiones, ita quoque bonos Principes omnes, & Reſpublicas, ſtudium, & diligentiam adhibere velim, vt, aut præfectorum Pacis miniſterio, (vt dictum eſt) aut publicæ iuſtitiæ opera, quæ prouo-

cantes imprimis puniat ; aut vtriſque etiam ſimul coniunctis, prout res ipſa requiret, digladiationum, aut machiarum (vt dicũt) ſuperfluos vſus quo ad fieri poſsit paulatim aboleãt; Uniuersè in rectos vſus, hos abuſus reducere conentur ; Iuſtas pacis conditiones recuſantem è ciuium conſortio, habita conuenienti læſi ratione, expellant ; Hac in re, qua ferè omnes indigent, nouis edictis ſua quiſ-

quiſque in ditione populos excitet; Nouas honoris ſanctiones ſiue leges, & inſtituta, quæ ad perſuadendum potius quàm ad cogendum idonea ſint, promulgent; Quin, vt bonum hunc finem melius, faciliuſque aſſequantur, ipſi etiam, ſi opus ſit, generale concilium ſiue dietam (vt vocant) in qua de honoris militaris ratione tractetur, congregent idq; ſeu per ſuos oratores efficiant, ſeu aliquo

quopiam modo, prout ipſorum prudentiæ melius videbitur; & totius huius rei ſummam communi omnium conſenſu decernant, ad conſeruandam (vt etiã antea retuli) præclaram, honoreq́ dignam militarem virtutem, quam in eis deinde bellis, quæ iuſta ſint, et contra Hæreticos, atque Mahumetanos potiſsimũ gerantur, milites ipſi exerceant. Super quibus inſtitutionibus (quæ Deo fauen-

uente ſierent) eas conſeruando potius, quàm iiſdem contra publicum bonum aliquid derogando, ſe auctoritatem habere oſtendant. Hac etiam in re Bonos Inuictosq́; Principes ea cum reuerentia qua debeo, & milites etiam admoneo, eos ſalua dignitate & honore ad aliam conſuetudinem, vel opinionem ab ea, quæ noſtris recepta eſt temporibus, accedere poſſe, & præſertim, vt

multas rationes, breuitati ſtudens omittam, vt antiquos illos honore præditos, & inuictos Equites, atque Duces Romanos imitentur, qui militari diſciplina floruerunt, nec honoris conſuetudinem iſtam ſeruarunt; quæ re vera, vt experientia docet, nihil ad fortitudinem bellicam confert, licet ſecus nonnulli putauerint. ad quam acquirendam, retinendam, augendam, varia potius ar-

morum ſtudia, & crebras exercitationes iidem Romani potiſsimùm iuuenibus propoſuerunt: quod & Principes omnes præſtare tenentur. Quoſdam tandem veteranos, & honore inſignitos milites, qui autoritate valent, adhortor; ne interim (vt nonnullorum mos eſt) præcipites ſint, ac ſtatim iuuenes ipſos ad digladiationes ineũdas impellant; nec eo etiam conſilio, vt poſt ipſas eoſdem

pacis fœdere coniungant; quod certè honoris gratià ſuperfluum eſt; &, ſi iam dicti milites, aut verba, aut ſcripta componere, aut alium aliquem modum, quo rixas, & controuerſias dirimant, inuenire neſciunt, cùm omne ferè vitæ ſuæ tempus in prælijs, fortitudinis actus exercendo, armis potius, quàm calamis, vt ita dicam tractandis duxerint, excuſatione digniſsimi ſunt. Et

pru-

prudentiores quidem habebuntur, ſi ſibi placuerit eorum vti conſilio, qui ys in rebus Politicis cum Militaribus cõiunctis aliquid ſtudy poſuerunt, qui controuerſias illas ſiue pacis, ſiue quietis medio honorificè fortaſſe componi poſſe proponent. Nunc congruũ eſt, vt ad ipſius Politicæ Felicitatis vtilitatem, quæ, vt notum eſt, in Pace conſiſtit, vnius cuiuſdam concluſionis veritatem ad hoc perti-

nentem ijdem ſciant, & huic poſtea ſermoni finem imponam: quæ huiuſmodi eſt; Ut illata iniuria quantumuis magna; ea ſemper ſatisfactio, quæ læſo detur, inueniri poſſit; qua is priſtinum honorem ſuum militarem integrè conſeruare poterit ſecundum quamuis opinionem, quauis lege, aut conſuetudine receptam. Et contrà, is qui quantumlibet magnam iniuriam intulerit,

pace

*pace componenda, aut ſa-
tisfactione læſo tradenda,
sẽper In honoris ratione,
conditionem meliorem ea,
quam antequàm ſatisface-
ret habebat, retinebit: &
huius, qui læſit, cõditio, poſt
ſatisfactionem ipſi læſo tra
ditam eſſe poteſt aliquan-
do cum integro lædentis ho
nore, cùm ſcilicet in re le-
ui, aut humano quodam
errore læſerit; aliquando
verò ad integrum ipſum
ſtatum honoris exactè ac-*

cedere haud poterit qui læſit; cùm ſcilicet turpiter læſerit. Sed tamen ipſe, ſi læſo ſatisfaciat, melius agit ſemper, & propius ad honorem accedit, quàm ſi non ſatisfaciat; Sicut Pœnitentia melior eſt quàm Pertinacia.

Ad Laudem PRINCIPIS PACIS, *in cuius Ortu multitudo Militiæ cœleſtis, in terra Pacem, non bellum indixit: Hæc, pro Eius & Politicæ Pacis Felicitate, Felix Paciottus ſcripſit.*

FINIS.

TYPOGRAPHVS.

Poſt completam Libri huius Diui Thomæ impreſſionem; correctoribus, quoſdam etiam alios codices legendi cõmoditas data fuit: in quibus, cum paucas adhuc quaſdam alias lectionis diuerſitates inuenerint, eæ hoc loco poſitæ ſunt.

Lectiones diuerſæ.

Fol.17.a,linea 2. Tyranni cum ergo Tyranni ergo.
lin.4.ſeparatur ſeparetur
lin.15. ipſe ipſa.
32.a.l.5. quia qui.
38.a.l.2.exiſtimant extimant.
40.b.l.18,corpora corpore.
41.a.l.6,In qua in quo.
115.b.l.atteſtante atteſtari.
131.a. l.19. Petro commiſit Petro,& paſtoribus commiſit.
b. l.24. Vicarium Chriſti cunctis Vicarios Chriſti paſtores Eccleſiæ cunctis.&c.
133.b.l.25. Oportet ergo vt Finis ergo regis eſt vt.
180.b.conſtructioné conſtructio.
181.a.l.15.dici dicere.
194. a. l.21. opinione; quia qui opinione,qui.

Errata ſic corrigito.

In Epiſt. F. Andreæ ord. F. Andreæ Viglevenenſis ord. Fol. 18. a. lin. 7. ſuſtinendo ſuſtinentes. 30. b. l. 11. tranſgredi & fac tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus, & fac. 37. b. l. 11. ab hominibus, ab omnibus. 38. a. l. 22. quando, quoniam. 50. a. l. 13. promptum, prouiſum. 57. a. l. 13. Hoc, cum hoc. 63. a. l. 9. ipſum à ipſum minus à. 64. b. l. 23. actibus ſiue in gen: actibus ſiue in viuendo, ſiue in gen. 78. a. l. 22. conſiderandum, conſideramus. 82. b. l. 11. forent, ſint. l. 12. tranſeuntibus ſecuræ, Tranſ. forent ſecuræ. 95. b. l. 10. 95. b. l. 10. inungitur, inunguntur. 127. b. l. 13. & quodcunq; ſolueris, & quodcunque ligaueris &c. vt in Euangelio. 138. b. l. 20. nono cæſo, nono quia cæſo.

REGISTRVM.

* a B C D E F G H I K

L M N O P Q R S T V X

A B C D E.

Omnes ſunt ſexter. præterquam *, qui eſt duernio.

In Vigilia ANNVNCIATIONIS.

M D L X X V I I I.

'30.32.31

di LELLI
GIUSEPPE

Digitized by Google